

038 - 466 15 70
info@triqs.nl
www.triqs.nl

Gezinsadvocaat: Kort en Krachtig

Verslag feitenonderzoek Gezinsadvocaat-procedure

Datum 07-02-2023

Auteurs G.J. Bonsel, S. Öztürk, B. Boogaarts, A. Weynschenk

Versie V1.0

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Triqs. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld (Bonsel G.J., Öztürk, S., Boogaarts, B., Weynschenk, A., Gezinsadvocaat: Kort en Krachtig; Verslag feitenonderzoek Gezinsadvocaat-procedure; Triqs bv: Zwolle, 2023. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, evenals opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Triqs bv.

Triqs bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden. Op alle procesdocumenten en applicatie (GaRaGe) berust copyright en intellectueel eigendom van de oorspronkelijke ontwikkelaars (Triqs bv/ Bonsel G.J./stichting EuroQol / Stichting Forensische Mediation).

Inhoud

2. Voorwoord.....	8
3. Samenvatting.....	10
3.1. Scheidingsrecht kan beter.....	10
3.1.1. Effectiviteit en kosten.....	10
3.1.2. Hoe verloopt juridisch proces van scheiding?.....	11
3.1.3. Procedure op tegenspraak - het toernooimodel.....	11
3.1.4. Complexe scheidingen: extra nadeel van het toernooimodel.....	12
3.1.5. Kan het anders?.....	12
3.2 De Gezinsadvocaat-werkwijze als systeemverandering.....	13
3.2.1. Systeemverandering.....	13
3.2.2. GA-werkwijze = geïntegreerde werkwijze.....	14
3.2.3. Parallel met het medische domein.....	15
3.3 De Gezinsadvocaat-werkwijze in de praktijk: de GA-Pilot.....	15
3.3.1. Formele aspecten.....	15
3.3.2. Voorbereidingen.....	16
3.3.3. Onafhankelijk onderzoek: opdrachtverlening.....	16
3.3.4. Interne organisatie GA-Pilot en GARAGE-studie (onderzoek).....	16
3.3.5. Tijd, plaats GA-Pilot.....	17
3.3.6. GA-werkwijze in de praktijk.....	17
3.3.7. Aanpassingen in de GA-Pilot.....	19
3.3.8. GARAGE-studie.....	19
3.3.9. Aanpassingen in de evaluatie.....	20
3.4 Onderzoeksmethoden: evaluatie-perspectief, onderzoeksvragen, dataverzameling in de Pilot.....	22
3.4.1. Eerste keuzes.....	22
3.4.2. Probleemstelling en onderzoeksvragen.....	23
3.4.3. Research naast Pilot.....	24
3.4.4. Ethische aspecten.....	25
3.5 Methoden van onderzoek: concrete uitwerking.....	25
3.6 Resultaten.....	27
3.6.1. Opzet.....	27
3.6.2 Blok 1: De cliëntenstroom, verwijzing, uitval en doorlooptijden.....	28
3.6.3 Blok 2: Het scheidingsproces en de scheidenden op peilmomenten tijdens de GA-aanpak.....	30
3.6.4 Blok 3: Na afloop van de GA-fase: heeft de GA-werkwijze gewerkt?.....	34
3.6.5 Blok 4: Het expert-panel oordeel over effectiviteit van de GA-werkwijze in 13 afgeronde casus	

.....	35
3.6.6 Blok 5: Kostengevolgen.....	38
3.6.7 Blok 6: Kwalitatieve observaties rond het GA-proces	43
3.7 Conclusies, overige bevindingen en aanbevelingen	46
3.7.1. Conclusies t.a.v. de onderzoeksvragen.....	46
3.7.2. Overige bevindingen.....	48
3.7.3. Aanbevelingen	49
4. Opdracht.....	50
4.1 Subsidieaanvraag	50
4.2 Aanvraagsumenvatting door Adviescollege	50
4.3 Aanvraagsumenvatting door Adviescollege	50
4.4 Monitoring en evaluatie.....	51
4.5 Opdrachtverlening evaluatie.....	51
4.6 Onderscheid Pilot en GARAGE	53
5. De achtergrond van de Pilot Gezinsadvocaat.....	54
5.1. Scheiden, complexe scheidingen en de gevolgen daarvan	54
5.1.1 Intro	54
5.1.2 Scheiden is Schade.....	55
5.1.3 Ouderschade.....	55
5.1.4 Kindschade.....	55
5.1.5 Kosten	56
5.1.6 Complexe scheidingen: wat weten we?	57
5.2 Het zou beter moeten kunnen	57
5.2.1. Kijken in de spiegel	58
5.2.2. Reflectie op de situatie in Nederland	58
5.2.3. Divorce Challenge: de ideeënbus	59
5.2.4. Kansrijk geachte ideeën en innovaties	59
5.3 De Gezinsadvocaat (GA).....	60
5.3.1. De Gezinsadvocaat - het idee in grote lijnen	60
5.3.2 Het GA idee juridisch uitgewerkt.....	60
5.3.3. Het mechanisme van de GA-werkwijze	61
5.3.4. Wat is succes van de GA-werkwijze?.....	61
5.3.5. Geen glans zonder wrijving.....	61
5.3.6. GA-Pilot.....	62
6. De GA-Pilot - Proefimplementatie van scheiden via een gezinsadvocaatprocedure	64
6.1 Inleiding.....	64
6.2 Projectduur	64

6.3 Locatie Pilot.....	65
6.4 De leiding van de Pilot.....	65
6.5 Huidige juridische (echt)scheidingsproces.....	67
6.6 Onderzoeksteam GARAGE.....	69
6.7 Grote lijn casus-afhandeling.....	69
6.8 Afzonderlijke Procedures.....	71
6.8.1 Aanmelding, vragenformulier en triage.....	71
6.8.2 Doorgeleiding tijdens de aanmelding naar de Intake, GAGW-matching, start van de GA-fase.....	72
6.8.3 Risicotaxatie in de GA-werkwijze.....	73
6.8.4 Plan van aanpak (onderdeel van de GA-procedure).....	75
6.8.5 Intervisie & supervisie.....	75
6.8.6 Afronding.....	76
6.8.7 Nazorg en monitoring.....	77
6.9 Tools en andere voorwaarden.....	77
6.9.1 Handboek Gezinsadvocaat.....	77
6.9.2 Registraties.....	78
6.9.3 Competenties GA en GW.....	79
6.10 Kostenaspecten van de GA-Pilot en het bijbehorende onderzoek.....	81
7. De GARAGE-studie - Methoden van onderzoek.....	84
7.1 Inleiding.....	84
7.2. Opzet van het onderzoek – ideevorming & realisatie.....	84
7.2.1. Eerste keuzes.....	85
7.2.2. Uitwerking tot definitief voorstel voor opdrachtgever (dd. 9 april 2021).....	86
7.2.3. Proefimplementatieproject: GA-Pilot.....	88
7.2.4. Research naast Pilot: het model van evaluatie van complexe zorgprogramma's.....	88
7.2.5. Enige beperkingen.....	90
7.3 Methodologische aanpak.....	91
7.3.1. Voorgenomen uitgangspunten van het evaluatieonderzoek.....	91
7.3.2. Gerealiseerde onderzoeksopzet in relatie tot de GA-Pilot.....	92
7.3.3. Specifieke methoden: fasering scheidingsproces.....	95
7.3.4. Uitvoering dataverzameling: wanneer? Door wie?.....	96
7.3.5. Uitvoering dataverzameling: ontwikkeling en inhoud PM-registratieformulieren.....	98
7.3.6. Expertpanelbeoordeling.....	103
7.4 Kwantitatieve en kwalitatieve analyse: leeswijzer hoofdstuk 8.....	104
8 Expertpanel en kosten-baten-analyse.....	106
8.1 Cliëntstroom.....	106
8.1.1. Inleiding.....	106

8.1.2. CLIENTFLOW – Gegevens verzamelen, gegevenscompleetheid en gegevenskwaliteit	107
8.1.3 CLIENTFLOW - resultaten.....	108
8.2 Scheidingsproces op peilmomenten	117
8.2.1 Inleiding	117
8.2.2 Casusinformatie in de GA-dossiers: niet geschikt voor onderzoeksdoeleinden.....	118
8.2.3 Vastlegging informatie in peilmoment-registratie	119
8.2.4 Leeswijzer	119
8.2.4 Samenvatting	132
8.3 Expertpanel	133
8.3.1. Inleiding	133
8.3.2 Beperkingen en uitdagingen voor feitenonderzoek naar de waarde van de GA-werkwijze ..	134
8.3.3 Onderzoeksofzet van de expertpanelstudie	140
8.3.4 Resultaten expertpanelstudie.....	145
8.3.5. Conclusies expertpanelstudie	152
8.4 Kwalitatieve en kwantitatieve analyse.....	155
8.4.1 inleiding	155
8.4.2 Kwantitatieve analyse gegeven van de professionele inzet	155
8.4.3 Kostenanalyse, maatschappelijke kosten-baten-analyse	159
8.4.4. Kwalitatieve analyse	165
8.4.4.1 Aanmeldingsfase	165
9. Conclusies, discussie en aanbevelingen	176
9.1 Inleiding.....	176
9.2 Conclusies.....	179
9.2.1 De primaire onderzoeksvraag.....	179
9.2.2 De secundaire vraag	181
9.2.3 De derde vraag.....	182
9.2.4 De vierde vraag.....	183
9.3 Overige bevindingen	188
9.4 Aanbevelingen.....	191

2. Voorwoord

Op 29 juni 2020 besliste de Raad voor Rechtsbijstand positief op het verzoek van de Stichting Forensische Mediation om een nieuwe manier van scheidingsadvocatuur – de Gezinsadvocaat – in een heuse veldproef te testen op haar merites. Niet alleen het onderwerp was innovatief, ook het houden van een serieuze Pilot met daarnaast een onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek, geconcentreerd op de resultaten bij de betrokken cliënten was een novum.

Bij de start van de Pilot moest nog vrijwel alles op de rails worden gezet, het onderzoek moest nog even geduld hebben. Er was een plan, schriftelijk uitgewerkt, maar er was nog geen materiële invulling. Die invulling zou moeten laten zien of het ambitieuze idee haalbaar was.

Er werd door de voorbereidingsgroep samenwerking aangegaan met de gemeenten binnen Hart van Brabant, die het Hart vormden van de beoogde Pilot-locatie. Samenwerking werd gezocht met de rechtbank, Zeeland-West-Brabant, locatie Breda, en er werd een start gemaakt met de werving en selectie van advocaten en gedragswetenschappers die 'het' moesten gaan doen.

Deze ontwikkeling beïnvloedde weer de procedures van de Gezinsadvocaat, en verrijkte het handboek Gezinsadvocaat, dat toenemend een kompas werd. Maar het verbond ook de deelnemende advocaten en gedragswetenschappers. Het heeft al met al een jaar gekost (medio 2020 – medio 2021) om de werkvorm in elkaar te sleutelen tot één geheel.

In die periode werd ook gezocht naar de partij die het monitoren van de beoogde activiteiten zou kunnen verzorgen. Omdat eigenlijk nergens concreet beschreven stond, welke indicatoren dan feitelijk in de gaten moesten worden gehouden, diende die partij ook een onderzoeksontwerp te maken.

Het Bureau Triqs in Zwolle werd hiertoe geschikt en bereid gevonden. Dit was bekend met feitenonderzoek op het terrein van contactverlies c.q. ouderverstoting, had de mogelijkheid om allerlei vormen van dataverzameling te ondersteunen, en had een wetenschappelijk adviseur met de vereiste ervaring met complexe innovatieprojecten in het sociale en medische domein.

In wetenschappelijke zin was het onderzoek onafhankelijk van de Pilot, maar, naar voorbeeld van soortgelijke projecten in de zorg, was er wel op allerlei terreinen interactie. Dat moest ook wel, want enerzijds moest heel veel, verschillende informatie boven water worden gehaald – wat bereidheid van betrokkenen vereist –, terwijl anderzijds het onderzoek niet al te zeer mocht interfereren met de zich ontwikkelende Pilot. Daarnaast was snelheid geboden, een eis die soms moeilijk te verbinden was met de wens van de onderzoekers om het Pilot team mee te nemen in de onderzoeksaanpak.

Een groot onderling vertrouwen, de bereidheid tot leren over de eigen grenzen heen, en de houding om handen uit de mouwen te steken, leidden tot een plezierige en effectieve samenwerking tussen Pilot-leiding, onderzoekleiding, het secretariaat van de Pilot en medewerkers van Triqs die op de achtergrond het onderzoek ondersteunden. Het lukte in nog geen 2 maanden tijd het onderzoek van de grond te krijgen zodat het kon aansluiten bij het formele begin van de inclusie van cliënten van de Pilot op 1 juli 2021.

Dat in elkaar sleutelen van de juridische innovatie en het feitenonderzoek ernaar, zou – terugziend – beter zijn verlopen als de wetenschappelijke interactie vanaf de eerste dag had bestaan. Maar dat is wijsheid achteraf; met een dergelijke constructie: Pilot plus aanhangend onderzoek was weinig ervaring. Het is wel een leerpunt voor de toekomst, temeer daar het onderzoeksmodel nuttig lijkt voor de bestudering van ook andere juridische innovaties.

En de onderzoekers konden met hun referentiekader (medische zorg, sociale zorg) ook niet vermoeden dat in de scheidingszorg geen enkele vorm van casus-registratie plaatsvindt, niet monodisciplinair, laat staan multidisciplinair. Die ligt er nu wel, en ook dat is een winstpunt.

Verder is jammer dat niet de ruimte bestond (juridisch, ethisch, financieel, tijdspanne) om systematisch de kinderen zelf te raadplegen – indien oud genoeg – in een proces buiten de scheiding. Dat had waarschijnlijk het resultaat niet veranderd, maar wel verrijkt.

Het werken van het Pilot-team met het Triqs-team was inspirerend voor allen, en de onderzoekers introduceerden een strakke regie op de werkprocessen, deels ook die van de Pilot. Het opstellen, vasthouden aan, en bewaken van afspraken, de nauwgezette feedback en documentatie, de wekelijkse overlegmomenten met controle van alle in- en uitstroomgegevens, het hoorde erbij. Dankzij de interactie van Pilot-team met het Triqs-team kan de samenleving nu profiteren van feitelijke inzichten die men zelden boven water krijgt.

Een bijzonder woord van dank is hier op zijn plaats aan twee jonge medewerksters: Senem Öztürk aan de zijde van Triqs en Berthe Bogaarts aan de zijde van de Stichting. Zonder hun formidabele inzet waren de onderzoeksgegevens er niet gekomen.

"We zijn veel dank verschuldigd aan de 3 leden van het expert-panel die bereid bleken - zonder hiermee ervaring te hebben of ermee geoefend te hebben - mee te werken aan een volstrekt transparante oordeelsproces over iedere afgeronde casus. zij voerden de gevraagde procedure op de best denkbare, onafhankelijke manier uit - waar zij herhaaldelijk op het moment hieraan twijfelde. zij brachten de studie zo op een hoger niveau van bewijsvoering."

In juli 2022 stopte de instroom van scheidende gezinnen, maar de Pilot gaat als juridische zorg door tot de laatst ingestroomde cliënt het eindpunt van de Gezinsadvocaat-procedure bereikt – rechtszaak, uitval, of convenant (we hopen en rekenen uiteraard op het laatste). We kunnen inmiddels inschatten dat dat tot de zomer van 2023 zal duren.

Onderzoeksmatig stopte eind december 2022 de verwerking van gegevens en het onderzoeksproces om de casus-registratie gevuld te krijgen. In de maand 4 weken daarna is Triqs erin geslaagd dit rapport op te leveren: vanuit de Pilot-leiding gezien een formidabel resultaat.

Het was voor de Pilot-leiding volkomen onverwacht dat de resultaten zo eenduidig en ook in de details zo consistent voordelen aantoonde van de Gezinsadvocaat-werkwijze. Het was onverwacht, omdat de onderzoekers tot het eind tot niets mededeelden over de resultaten, om de Pilot niet te beïnvloeden. De resultaten lijken bijna te mooi om waar te zijn, de onderzoekers hebben daarom hun best gedaan om steeds met de voeten aan de grond te blijven. Maar door allerlei dwarsverbanden in de resultaten is er vertrouwen in de conclusies.

Er is bewust gekozen voor een rapportage met zo min mogelijk jargon, niet van juridische zijde en niet van onderzoekstechnische zijde. Ook afkortingen en referenties zijn spaarzaam toegepast.

We sluiten af met de wens dat u als lezer net zo geniet van de verslaglegging, als dat de betrokkenen genoten van de uitvoering van dit project.

Namens de Pilot-leiding: mr. Cees van Leuven

Namens de Triqs-onderzoekers: prof. Em. Dr. Gouke Bonsel

Zowel de Pilot-leiding als de onderzoekers hopen dat het hier niet bij blijft. En hopen ook dat gelegenheid wordt geboden de 31 casussen alle tot het eind, en liefst nog een jaar langer te volgen. Dan weten we zeker of alles bestendig is.

9 februari 2023

3. Samenvatting

3. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

Dit hoofdstuk bestaat uit een samenvatting van de bevindingen in de Pilot Gezinsadvocaat (afgekort GA-Pilot), en vervolgens conclusies t.a.v. de onderzoeksvragen, de belangrijkste bijkomende bevindingen en aanbevelingen.

3.1. Scheidingsrecht kan beter

3.1.1. Effectiviteit en kosten

In dit rapport wordt verslag gedaan van de uitvoering van (1) een experiment op regionale schaal op het terrein van scheidingsrecht, de zgn. Gezinsadvocaat-Pilot (*GA-Pilot*), met daaraan gekoppeld (2) een onafhankelijke brede evaluatie (de Gezin Advocaat Risico Assessment en Gemeenschappelijke Evaluatie studie, kortweg de *GARAGE-studie*). De aanleiding tot dit experiment plus evaluatie is maatschappelijke onvrede met het huidige functioneren van het scheidingsrecht, om verschillende redenen, en de professionele overtuiging van diverse professionele partijen dat het beter kan en beter moet. In onderzoekstermen spreekt men over vragen over de *effectiviteit* van het scheidingsrecht. De genoemde suboptimaliteit en onvoldoende effectiviteit, worden het meest klemmend ervaren bij zgn. complexe scheidingen vanwege de nadelige gevolgen voor alle stakeholders, in het bijzonder voor kinderen. De nood is zo hoog dat het parlement in actie is gekomen.

Los van de zorgen rondom de effectiviteit van het scheidingsrecht heeft de landelijke (centrale) overheid bij herhaling te kennen te geven dat zij minder geld wil uitgeven (absoluut en per casus) aan zgn. toevoegingen, wat men kan zien als *specifieke bijstand* aan gezinnen die scheiden, die wettelijk verplicht zijn de rechter en advocaten in te schakelen (altijd het geval als er kinderen zijn), en die onder een inkomensdrempel vallen. Die bijstand is overigens *per casus* uniform en gemaximeerd, met een eigen bijdrage. En ook hier vormen complexe scheidingen een probleem omdat de vereiste zaaktijd voor de advocaten vaak ver boven die bijstand uitgaat.

Daarnaast heeft de gemeentelijke (lokale) overheid - sinds de decentralisatie van een groot aantal zorgtaken zoals de Jeugdzorg - grote zorgen over de *financiële uitgaven* die direct en indirect samenhangen met vooral complexe scheidingen. Hoewel cijfers hierover ontbreken, wordt vermoed dat dit om grote uitgaven gaat (absoluut en per casus). Men kan hierbij aannemen, dat er aanmerkelijke gemeentelijke verschillen zijn in de mate waarin complexe scheidingen voorkomen (vergelijkbaar met verschillen in beroep op Jeugdzorg of beroep op psychosociale zorg voor kwetsbare zwangeren en jonge moeders).

De GA-Pilot had en heeft als primair doel de *effectiviteit te verbeteren* door een andere inrichting van het proces tussen 2 scheidende partners, hun kinderen (we spreken steeds over 'kinderen', omdat het er meestal 2 of meer zijn), en de professionele partijen in het bijzonder de advocatuur. Het is dus een systeemverandering, in principe binnen de kaders van de wet. De veronderstelling is dat bij verbeterde effectiviteit er ook betere uitkomsten zijn in *financiële zin*, als men het totale plaatje bekijkt.

De aangehangen GARAGE-studie heeft als primair doel vast te stellen, zoveel mogelijk op basis van feiten over het verloop van scheidingen volgens de GA-werkwijze, of de beoogde effectiviteitseffecten ook worden waargenomen. Dat zijn zowel effecten op het juridische proces (een grotere kans op een gemeenschappelijk verzoek/convenant dan een rechtbankzaak, een kleinere kans op een complexe rechtszaak, met betrokkenheid van allerlei instanties, een kortere doorlooptijd), als op persoonlijke uitkomsten (kinderen: OTS (ondertoezichtstelling), uithuisplaatsing, contactverlies/ouderverstoting; ouders: psychische en fysieke gezondheid, arbeidsgeschiktheid). Secundair doel van de GARAGE-studie is de grootte-orde van kostengevolgen te schatten, met aandacht voor kosten voor Rijk en Gemeente,

en met aandacht voor het verschil tussen werkelijke economische kosten (reële inspanningen) en financiële uitgaven (met name financiële bijdrage aan rechtshulp).

We bespreken nu eerst de achtergrond van het probleem, en de kern van de GA-Pilot.

3.1.2. Hoe verloopt juridisch proces van scheiding?

Scheiden is allereerst een *emotioneel proces*, het startpunt ligt doorgaans bij een verbroken of verbrekende relatie; in ons geval, met kinderen in het gezin. Scheiden is ook een *juridisch proces*, dat meestal later start dan de relationele breuk. Het juridisch proces herdefinieert de familieverhoudingen, de materiële zaken, de zorg voor de kinderen, maar zo nodig ook zaken rond de woning en verblijfplaats in verband met de zorg voor de kinderen, en zaken rond een eventueel bedrijf van één of beide partners. Het juridisch proces eindigt formeel als de rechter uitspraak heeft gedaan over alle aan de rechtbank voorgelegde conflictpunten en over de zorgregeling. Het leven in de nieuwe hoedanigheid, en de echte herschikking van verhoudingen begint dan pas.

Voor een echtscheiding (d.w.z. bij gehuwden of stellen met een geregistreerd partnerschap) is *altijd de gang naar een rechter nodig* en er is altijd een juridisch proces. Dat kan via een gemeenschappelijk verzoek (aan de rechter om de relatie te ontbinden); als er minderjarige kinderen in het gezin zijn, zal bij een gemeenschappelijk verzoek ook een ouderschapsplan horen, dat de rechter dient te toetsen. De situatie rond minderjarigen in ander gezinsverband, komt bij de aanbevelingen aan de orde.

3.1.3. Procedure op tegenspraak - het toernooimodel

Als een gemeenschappelijk verzoek niet tot de mogelijkheden behoort ('de ex-partners komen er samen niet uit'), volgt een juridische procedure bij de rechtbank 'op tegenspraak'. Die heeft juridisch, maar ook psychologisch, een andere dynamiek dan het gemeenschappelijk verzoek, en is wel getypeerd als een 'toernooimodel'. Die andere dynamiek begint met de juridische spelregel dat een stelling (hier van één van de ex-partners), die *niet* betwist wordt (hier door de andere ex-partner; kinderen spelen geen rol), door een rechter voor waar gehouden wordt. Dus de andere partner moet er wel tegenin gaan om een betere uitkomst te krijgen. De noodzaak de rechter te overtuigen van het eigen gelijk en de eigen wensen brengt met zich mee dat in een echtscheidingsprocedure op tegenspraak vrij gemakkelijk een dynamiek van aanvallen en verdedigen ontstaat. Dit terwijl het juridisch effectief afwickelen, ook van complexe scheidingen, berust op het zoeken en vinden van (voldoende) gemeenschappelijke belangen en oplossingen. Men moet immers voor wat betreft de kinderen als 2 éénoudergezinnen 'samen' verder.

Algemeen wordt aangenomen dat dit toernooimodel zelf bijdraagt aan de vergroting van de complexiteit c.q. intensiteit van het conflict, mogelijk zelfs in belangrijke mate. Daar spelen advocaten een sleutelrol in. In de rechtspraak kunnen, en in dit geval moeten, beide partijen een eigen advocaat in de arm nemen, en zowel emotioneel (de scheidenden) als juridisch-technisch (belangenbehartiging voor 1 partij) is het moeilijk uit de conflictdynamiek weg te blijven. En in die dynamiek zijn de kinderen letterlijk en figuurlijk geen partij. Het wettelijk systeem maakt dat de 2 advocaten zich op alleen de geschilpunten richten tussen de ouders; de in zekere zin naïeve aanname is dat de status van de scheidingsaspecten zonder conflict kennelijk geen rol speelt bij de slechting van de wèl aanwezige conflictpunten. Vaak ontstaat pas tijdens de mondelinge behandeling bij de rechtbank - geleid door de rechter - het gesprek, en wordt – op initiatief van de rechter - gekeken naar wat ouders nodig hebben, en naar de kinderen.

3.1.4. *Complexe scheidingen: extra nadeel van het toernooimodel*

Het is aannemelijk dat ook bij een (nog) niet ge-escaleerde scheiding, die echter niet via een gemeenschappelijk advocaat geregeld kan worden, het toernooimodel het escalatieniveau kan verhogen. Maar het toernooimodel is met name schadelijk bij het vinden van een oplossing bij een 'complexe scheiding'. Er is geen officiële definitie van complexe scheiding ('vechtscheiding'), maar in de praktijk gaat het om een scheiding in een gezinssituatie met kinderen, waarbij de scheidenden niet tot een gemeenschappelijk verzoek kunnen komen, ook niet na inzet van mediation, en waarbij het aantal conflictpunten niet afneemt maar toeneemt, en waarbij ook de bereidheid tot compromissen niet toeneemt maar eerder afneemt, en waarbij er gaandeweg nieuwe, soms ernstige problemen bijkomen, die in ieder geval voor de kinderen, maar vaak ook voor de ouders schadelijk zijn. Alleen al vanwege de proceskosten zijn er hoge materiële kosten bij de ouders, maar daar komt bij de financiële schade door bijv. niet-optimale afwikkeling van woonsituatie, en de indirecte schade door arbeidsverzuim, het schoolverzuim, en de schade van verloren ouder-tijd door slecht afgestemde regelingen. Ook de Jeugdzorg is mede vastgelopen door complexe scheidingen die binnen het bereik komen van dwang, waarbij er kindbeschermingsmaatregelen moeten worden opgelegd omdat de ontwikkeling van kinderen ernstig wordt bedreigd.

Complexe scheidingen komen niet uit de lucht vallen, maar aangenomen wordt dat ze vaak ontstaan vanuit een situatie, die er aanvankelijk qua scheidingsafspraken oplosbaar uitziet, en die – gezien onze bevindingen – dat vermoedelijk ook is. Met name complexe scheidingen die in eerste instantie niet goed getaxeerd en onzorgvuldig aangepakt zijn, escaleren tot een zeer complexe scheiding met extreme uitkomsten.

3.1.5. *Kan het anders?*

Vaststellen dat de dynamiek het conflict bevordert is één, maar voorkómen ervan is twee. Juist bij complexe scheidingen is het realiseren van een verbetering ingewikkeld. Dat komt door een aantal wettelijk verankerde spelregels, door de volledige vrijheid van advocaten hun belangenbehartiging vorm te geven, en door het ontbreken van prikkels ('incentives') om het anders te doen. Mogelijk ook door politiek getouwtrek, want net als geboorte, huwelijk, en dood, is scheiden waardengeladen. Pogingen tot verbetering van het scheidingsproces in zakelijke zin, worden ook altijd geduid in het politieke domein. Dat zal met dit rapport niet anders zijn, ondanks de poging van de onderzoekers dit zeer emotionele onderwerp (juist daarom) zo neutraal mogelijk te benaderen.

Er zijn 2 oplossingsrichtingen denkbaar om de ongewenste dynamiek tegen te gaan. *Ten eerste* kan men denken aan beïnvloeding van de manier van werken van advocaten, op geleide van bewijzen dat een bepaalde manier van werken superieur is. Langs deze weg heeft zich in het medische domein sedert ca. 1975 een ware revolutie voltrokken: waar voorheen huisartsen en medische specialisten volledige vrijheid genoten in wat en hoe ze medische problemen aanpakten, leidend tot grote variatie in alle dimensies, is nu, 50 jaar later, een groot deel van het werk gecanoniseerd in *verplichtende* richtlijnen, die zoveel mogelijk gebaseerd zijn op feitenonderzoek. Afwijken mag, maar vereist motivatie en documentatie. Daar is mens en samenleving veel mee opgeschoten, en het medisch beroep beslist niet saaier van geworden. De onderzoekers zien in de ontwikkelingen in het juridisch domein een mogelijke parallel.

Een stap in die richting doen de familie-advocaten die aangesloten zijn bij de vereniging Familie- en erfrecht Advocaten Scheidingsmediators (vFAS). Die doet een handreiking naar haar leden om niet het escalatiemodel te kiezen maar zich te richten op het vinden van een gemeenschappelijke noemer tussen de scheidenden, in het belang van de kinderen, maar uiteindelijk ook van de ouders zelf. Maar deze handreiking is vrijblijvend, het is opinion-based (niet evidence-based), en naleving ervan speelt geen rol in de professionele kwaliteitsborging via meting en toetsing (c.q. voorwaarden tot lidmaatschap). Er is geen kwaliteitsregistratie, hoewel het proces zelf en de aard van de werkzaamheden zich daar goed

voor lenen. Er zijn geen normen voor tijd of tarief, dat zou de marktautoriteit ook verbieden.

Ten tweede kan men denken aan aanpassingen in het proces. Zonder deze innovaties uit te werken noemen we hier de Regierechter, het Bruggesprek, Mediation naast Rechtspraak, het Uniform Hulpaanbod, het benoemen van een bijzondere curator (voor het kind) en de gezinsvertegenwoordiger. Kenmerkend voor al deze innovaties is dat die zich, ieder op zich, richten op een deelgebied van de scheidingsprocedure, met een functioneel monodisciplinaire insteek. De professional tracht te de-escaleren, te bemiddelen, maar wel binnen het eigen kader. En de inzet is vaak laattijdig, als het probleem onoplosbaar geworden lijkt (hier heelt de tijd niet de wonden, integendeel).

Die tijdigheid van gekwalificeerde inzet is – zo blijkt ook in dit rapport – een onderschat eigenstandig element. De beginfase is vaak nog de fase waarin er gezocht kan worden naar gemeenschappelijke belangen en oplossingen. Maar deze window of opportunity wordt doorgaans niet of onvoldoende benut. Het is alsof men het begin van een brand – om de reden dat het vuur nu nog klein is – met een bekertje water begint te blussen, met als argument proportionaliteit van het middel.

Een laatste kenmerk van eerder onderzochte innovaties om het beter te doen is dat ze niet gestandaardiseerd en geprotocolleerd zijn: wanneer wel/niet, wie wel/niet, wanneer doorgaan/stoppen, hoe meet je goede/ of minder goede kwaliteit van de behandeling/de uitvoerders. De Pilots en onderzoeken naar deze innovaties hebben, in lijn hiermee, tot nu toe een beperkte scoop gehad en kunnen op deze vragen geen antwoord geven, waardoor ze onvoldoende bewijs hebben om ze aan te bevelen. Naar de overtuiging van de GA-voorbereidingsgroep zijn deze *Pilots niettemin zeer zeker van belang geweest*, vanwege leerpunten van algemeen belang. Uit de Pilot van de gezinsvertegenwoordiger kwamen als verbeterpunten naar voren: de noodzaak van duidelijker kaders, de formalisering en deling van kennis over complexe scheidingen, de noodzaak van een vorm van supervisie en casuïstiek-bespreking. Ouders in de Pilot gezinsvertegenwoordiger vonden dat deze meer met de kinderen hadden moeten spreken. In de GA-Pilot zijn met name die leerpunten uit de Pilot gezinsvertegenwoordiger zoveel mogelijk geïntegreerd in de GA-werkwijze – de GA-werkwijze staat in die zin op de schouders van andere innovaties.

3.2 De Gezinsadvocaat-werkwijze als systeemverandering

3.2.1. Systeemverandering

Een meer radicale oplossing om de draai te kunnen maken van aanvallen en verdedigen, naar het zoeken naar gemeenschappelijke belangen en oplossingen voor scheidenden ouders en hun kinderen, die op weg zijn naar 2 éénoudergezinnen, is de Gezinsadvocaat-werkwijze. Die zet advocaten op een andere manier in.

Het idee voor de GA-werkwijze is ontstaan vanuit de praktijk. Uiteindelijk heeft de toenmalige Kinderombudsman Dullaert geadviseerd om een Pilot op te zetten met een advocaat voor het hele gezin, met het label 'de Gezinsadvocaat' voor de hele procedure. Het heeft enige jaren voorbereiding gevraagd deze nieuwe systeem-aanpak uit te werken, met duidelijke procedures, maar de afgelopen 2 jaar is in een experiment de GA-werkwijze op regionale schaal uitgetest. De GA-werkwijze is een verandering op *systeemniveau* (met respect voor het wettelijk kader), maar zoals het experiment heeft laten zien kan het ook bestaan naast de huidige werkwijze, bijvoorbeeld omdat men de werkwijze wil beperken tot doelgroepen, of omdat men bij bredere toepassing de transitie geleidelijk wil laten plaatsvinden.

De GA-werkwijze richt de scheidingsprocedure als volgt in. In plaats van 2 ouders met elk een eigen advocaat, met elk een eigen werkprofiel, is er sprake van 2 ouders die gemeenschappelijk gebruik maken van één zgn. gezinsadvocaat en een gedragswetenschapper (GW) die vertrouwd is met de GA-werkwijze. De GW is *niet* een add-on die op bevind van zaken wordt ingezet, maar vormt vanaf het

eerste moment met de GA een koppel, die *als koppel een specifieke werkwijze hanteert* in de gespreksvoering, met een methodiek die ouders in feite leert (dan wel uit eigen belang, dan wel uit kind-belang, dan wel langs de weg van rationalisatie of eventueel zelfinzicht) of laat accepteren (via het dragelijk maken van verlies, via emotionele steun) dat een stuk gemeenschappelijkheid noodzakelijk is. Succes is hierbij niet alleen afhankelijk van het snel kunnen schakelen door GA en GW tussen verschillende beweegredenen (kan voor beide ouders verschillend zijn), maar ook snel starten met de werkwijze, voordat de verhouding verzuurt c.q. escaleert. Het is, binnen het vak, een specifieke werkwijze, die grondige training vraagt, zowel juridisch als psychologisch.

3.2.2. GA-werkwijze = geïntegreerde werkwijze

De GA-werkwijze is een geïntegreerde werkwijze, die door de initiatiefnemers in detail beschreven is, en dus getraind kan worden. Het is enigszins vergelijkbaar met de *modus operandi* van een chirurg en een anesthesist. De chirurg en anesthesist hebben hun eigen expertise, maar werken nauw samen; ze kunnen niet zonder elkaar. Terwijl de patiënt voor en na afloop spreekt over 'zijn/haar chirurg', is op de werkvloer sprake van teamverhouding. Er is een regierol voor de chirurg, maar soms begrenst de anesthesist de chirurg i.v.m. risico's. Er is een professioneel besef dat succes berust op een teamprestatie, en ook dat bij falen de reflectie van beiden wordt vereist. Economisch spreekt men van een 'indivisible'. Dat is relevant in de sfeer van kwaliteitsmeting en financiering. Men kan een indivisible niet opsplitsen en veronderstellen dat men - in ons geval - met 50% van de GW inzet - 75% van het resultaat haalt, als gemiddelde van 100% en 50%.

Bij de GA en GW nemen vanaf het begin van de gesprekken met beide ouders (veelal samen, maar in het vervolg soms individueel) een transparante en *overkoepelende positie in met het gemeenschappelijk belang* (van een goede afronding van de scheiding) als uitgangspunt. Ze werken dus *meer-partijdig*.

Een sleutelpositie in het proces vormt de *risicotaxatie*. Dat is een systematische inventarisatie van de conflictpunten, van het escalatieniveau tussen beide ouders en meer algemeen hun wederzijdse houding, van de verhouding met en tussen de kinderen, van de oplossingscapaciteiten van elk der ouders (die kan verschillen) en van eventueel bijkomende positieve factoren (bijv. geen geldzorgen, geen woonzorgen) of negatieve factoren (bijv. een van de scheidenden heeft nieuwe relatie of is inmiddels verhuisd). De risicotaxatie kan in het begin in *verkorte vorm worden afgenomen als een vorm van triage* (als men de GA-werkwijze wil beperken tot bepaalde groepen), maar in haar *volledige vorm is ze onderdeel van de GA-werkwijze*. Een adequaat uitgevoerde risicotaxatie geeft namelijk vorm aan het zgn. *plan van aanpak* opgesteld door GA en GW. Dit plan van aanpak wordt met de ouders besproken. De risicotaxatie geeft aan wat de belangrijkste conflictpunten zijn (maar ook wat geen probleem is), en hoe deze vanuit gedragswetenschappelijk als vanuit juridisch oogpunt kunnen worden aangepakt. In het plan van aanpak wordt duidelijk hoe beide ouders op zoveel mogelijk van de echte conflictpunten in een 'tipping point' modus (de term is van de onderzoekers) kunnen worden gebracht c.q. worden gehouden, d.w.z. in een houding waarin bewegingsruimte bestaat, vaak via uitruil, maar soms ook via acceptatie. Incidenteel kan het zo zijn dat uit de taxatie (of uit het vervolg) blijkt dat op een deelpunt een snelle rechterlijke (deel)beslissing nodig is, bijv. rond huisvesting of een element uit de zorgregeling, omdat dit deelpunt de voortgang van het geheel ophoudt en allesbepalend is voor het escalatieniveau. De GA en GW behouden de regie in het proces. In de GA-Pilot is langs deze weg bij elke casus een uitgewerkt plan van aanpak gemaakt, dat in de grotere groep van de professionals besproken is, eventueel aangepast, en daarna uitgevoerd.

Zoals gezegd kan bij stagnatie door de GA bij de rechter een mondelinge behandeling worden aangevraagd (deelbeslissing). De rechter zal dan het gesprek aangaan, kijken of zij/hij nog een oplossing kan aandragen, en zo nodig beslissen, waarna de GA en de GW de echtscheidingsprocedure voortzetten.

In de huidige GA-werkwijze verlenen de GA en de GW ook nazorg na de juridische afronding d.w.z. na een goedgekeurd convenant met zorgregeling door de rechter. Vooral in de eerste maanden moeten de

afspraken worden gerealiseerd, en naleving is wezenlijk om niet alsnog in een escalatie te eindigen. Die nazorg is op maat, soms meer juridisch, soms meer psychologisch. Vaak blijken scheidenden niet voldoende op de hoogte te zijn van het dwingend karakter van gemaakte afspraken. De nazorg lijkt een detail, maar de GA-werkwijze heeft veel van dergelijke details, in een coherent kader, om in de synergie daarvan tot resultaat te komen.

Bovenstaande beschrijving maakt 3 dingen duidelijk: (1) de GA-procedure is een totaalpakket, met specifieke maar ook aspecifieke elementen (ook bij een 2-advocatenbenadering of gewoon mediation kunnen bepaalde elementen worden opgenomen), (2) de GA-procedure is multidisciplinair van begin tot eind met daarbij behorende kenmerken, en (3) de GA-procedure gaat uit van een standaard-filosofie die door casus-kenmerken geconfigureerd wordt (kenmerk van efficiënte complexe bedrijfsprocessen), in plaats van onafhankelijk en vrije invulling door iedere professional.

Het is natuurlijk mogelijk dat ook de GA-werkwijze geen oplossing geeft. Zoals zal blijken is dat in de GA-Pilot tot nu toe dat in één geval gebeurd. Daarbij moet men zich realiseren dat over het algemeen scheidingen van een hoog complexiteitsniveau in de GA-Pilot terechtkwamen, d.w.z. scheidingen waar de verwachting dat er een gemeenschappelijk verzoek van beide ouders zou komen niet erg realistisch was.

3.2.3. Parallel met het medische domein

Er is in de professionele manier van werken met de GA-werkwijze een duidelijke *parallel te trekken met het medische domein*. Een adequaat uitgevoerde risicotaxatie kan men vergelijken met multidisciplinair uitgevoerd diagnostisch onderzoek in het medische domein. Het plan van aanpak met het behandelplan, dat ook in wetgeving (WGBO) een cruciale rol speelt. Het overleg met de GA-groep over dit plan kan men vergelijken met multidisciplinair overleg (MDO) zoals dat bij iedere meer complexe behandeling gebruikelijk is (oncologie, obstetrie, chirurgie, etc.). En net als bij medische zorg is bij specifieke problemen soms de noodzaak van expert-consultatie, onder regie van de GA. De samenwerking tussen de GA en de GW vereist over en weer een stukje gemeenschappelijke disciplinaire kennis: ook bij chirurg en anesthesist is op sommige onderdelen kennis van elkaars werk nodig.

Hierna gaan we over op de beschrijving van de praktijkproef die met de GA-werkwijze is uitgevoerd, men spreekt ook wel van proefimplementatie. Het uitgebreide proces van voorbereiding in politieke, professionele en praktische zin staat in de hoofdstekst.

3.3 De Gezinsadvocaat-werkwijze in de praktijk: de GA-Pilot

3.3.1. Formele aspecten

De Stichting Forensische Mediation was de formeel verantwoordelijke voor de GA-Pilot en heeft op basis van een onderzoeksplan een subsidieaanvraag ingediend bij de Raad voor de Rechtsbijstand.

De studie is goedgekeurd voor 100 casus (1/3 groen, 1/3 oranje, 1/3 rood; deze stoplichtcodering wordt gebruikt om het complexiteitsniveau aan te duiden). Uiteindelijk zijn er 46 gezinnen aangemeld van wie er ruim 30 een intake kregen door GA en GW en zodoende aan de GA-werkwijze zijn blootgesteld. In het stoplicht-jargon van scheidingszorg was de complexiteitsgraad 'rood'. Van de 15 gezinnen die afvielen tijdens de aanmelding en 6 gezinnen die afvielen tijdens intake is verder niet bekend hoe deze zijn afgelopen, al is aannemelijk dat in al die gevallen een rechtszaak is gevolgd. De onderzoeksopdracht voorzag namelijk niet in een follow-up van deze cliënten. Het met de Pilot verbonden evaluatieonderzoek gaat primair over de 31 casus met een formele intake, maar voor zover mogelijk is ook de aanmelding in beeld gebracht omdat t.z.t een belangrijk element in het proces is wat betreft de werving en eventuele aansluiting bijv. aan processen bij de gemeente.

De kostenpostenverdeling van de subsidie is deels anders gerealiseerd dan gepland. Er is een aanzienlijk

budget verschoven naar de elementen van networking met gemeente, coördinatie, supervisie, consultatie, en beslissingsondersteuning van de GAGW-koppels. Het onderzoeksbudget was minimaal van omvang t.o.v. wat in soortgelijke feitelijke evaluaties in het zorgdomein gebruikelijk is en moest deels besteed worden aan het opzetten van een minimale casusregistratie.

3.3.2. Voorbereidingen

Eerst zijn, na goedkeuring van de subsidieaanvraag, door de Pilot-leiding alle procedures uitgewerkt en modeldocumenten opgesteld (in een handleiding vastgelegd), zijn competentieprofielen opgesteld voor de GA en GW-functionarissen in de GA-Pilot. Familierechtadvocaten en gedragswetenschappers, werkzaam in de regio Hart Van Brabant konden zich aanmelden en na een online-assessment is er een selectie gemaakt. Vervolgens hebben de geselecteerde GA's en GW's een training gehad (waar overigens ook de familierechters in participeerden). In de Pilot waren ca. 10 van beide disciplines actief, met een reservelijst. Deze voorbereidingen leidden tot verdere standaardisatie van de GA-werkwijze en aanpassingen van het handboek.

Naast deze casus-gerichte voorbereiding, was er organisatie-gerichte voorbereiding. Door de Pilot-leiding zijn tal van netwerkgesprekken gevoerd met (kandidaat) gemeenten, de regionale rechtbank, de advocatuur (de deken), en tal van andere professioneel betrokkenen. Deels om de ruimte te krijgen voor de proefimplementatie, deels om de werving van professionals en cliënten te realiseren, en bovenal om betrokkenheid te verkrijgen, omdat bij een goed gevolg al deze actoren nodig zijn om een duurzaam systeem te krijgen.

3.3.3. Onafhankelijk onderzoek: opdrachtverlening

De Pilot-leiding heeft zich georiënteerd op kandidaten voor het uitvoeren van het evaluatieonderzoek dat door de subsidiegever was gevraagd. Gesprekken met de eerste kandidaat leidden uiteindelijk niet tot het gewenste onderzoeksvoorstel. Ondanks diverse besprekingen in de periode september 2020 en maart 2021 gaven zij aan dat het tijdbestek te kort was en dat zij onvoldoende in staat waren om een controlegroep samen te stellen, dan wel op andere wijze een vergelijking te maken. Pas kort voor de feitelijke start werd de onderzoeksgroep die het onderzoek heeft uitgevoerd (Triqs BV, prof. em. dr. Bonsel projectleider) benaderd. Triqs heeft in korte tijd een onderzoeksvoorstel opgesteld (GARAGE-studie), gericht op feitenonderzoek, begrensd door de middelen in tijd en geld.

3.3.4. Interne organisatie GA-Pilot en GARAGE-studie (onderzoek)

De GA-Pilot werd in de praktijk geleid door een team van 4 personen, ondersteund door een secretariaat met een juridisch medewerker. Het onderzoek werd uitgevoerd door 2 personen, de projectleider met een onderzoeksassistent, ondersteund door de directeur van Triqs. Er was een overkoepelend secretariaat van de GA-Pilot, dat verantwoordelijk is voor het organiseren van de cliëntstroom, het begeleiden van de financiële vergoeding aan GAGW-koppels, de ondersteuning van de projectleiding als ook enige aanvullende ondersteuning van de onderzoekers.

Het onderzoek was onafhankelijk van inhoudelijke opzet, maar uiteraard werden de praktische werkzaamheden gecoördineerd met de GA-Pilot, om zo min mogelijk het onderzoek te laten interfereren met het primaire proces. Het onderzoeksteam heeft in alle fases van het onderzoek intensief met het GA-team overlegd over inhoudelijke en procedurele zaken.

Enige interferentie was onvermijdelijk omdat de GA-Pilot geen casusregistratie kende (overigens niet anders dan gebruikelijk), terwijl casus-data noodzakelijk waren, liefst prospectief. Door de onderzoeksleider is m.m.v. Triqs, dat in dergelijke zaken gespecialiseerd is, een low-cost digitale casusregistratie ontwikkeld, volledig AVG-proof, die toelaat dat er verschillende categorieën gebruikers zijn (die info aanleveren, aanpassen en/of lezen) met elk een geïndividualiseerd toegangsprofiel. De basis van dat interactieve informatiesysteem (non-profit) is in lopend Nederlands onderzoek naar

longcovid patiënten ontwikkeld, voor gebruik in tientallen ziekenhuizen, goedgekeurd door de diverse ziekenhuisjuristen (CORFU-studies, CAPACITY-studies; sponsors ZonMw, Hartstichting). De GA's, GW's en de ouders hebben deze registratie - uiteraard met inhoud relevant voor de GA-Pilot - op verschillende tijdstippen ingevuld, ondersteund door het GA-secretariaat. Het systeem is nog operationeel en kan net als de GA-werkwijze zelf, direct worden geïmplementeerd als regionaal of landelijk registratiesysteem.

3.3.5. Tijd, plaats GA-Pilot

De GA-werkwijze is, na uitvoerige voorbereiding in de praktijk getest in de regio Midden-Brabant. Men spreekt ook wel van een proefimplementatie, omdat er gewerkt is alsof deze werkwijze 'gewoon' is, net als de standaard 2-advocatenprocedure. Met name het rechtbankproces was hetzelfde, als ook de inzet - indien nodig - van partijen als de Raad voor de Kinderbescherming en de gemeente. Op één punt week de procedure af: er waren door de ouders geen advocaatkosten verschuldigd (ongeacht of het toevoegingen waren), vooral om praktische redenen: de ouders konden bezwaarlijk belast worden met meerkosten t.o.v. de standaardsituatie, die het gevolg waren van de GA-Pilot of het onderzoek.

Gedefinieerd aan de hand van het aanmeldingsmoment van een gezin, vond de GA-Pilot plaats in een afgebakende periode (vanaf 1 juli 2021 tot en met 1 juli 2022). Voor de goede orde: hoewel de inclusie dus reeds geruime tijd is afgesloten, worden de zaken die nog niet zijn afgerond (ca. de helft) nog afgewikkeld. Juridisch gezien gaat het om zaken die bij de Rechtbank Zeeland-West-Brabant, locatie Breda, werden belegd. Gemeenten en GGD van het Hart van Brabant waren direct betrokken.

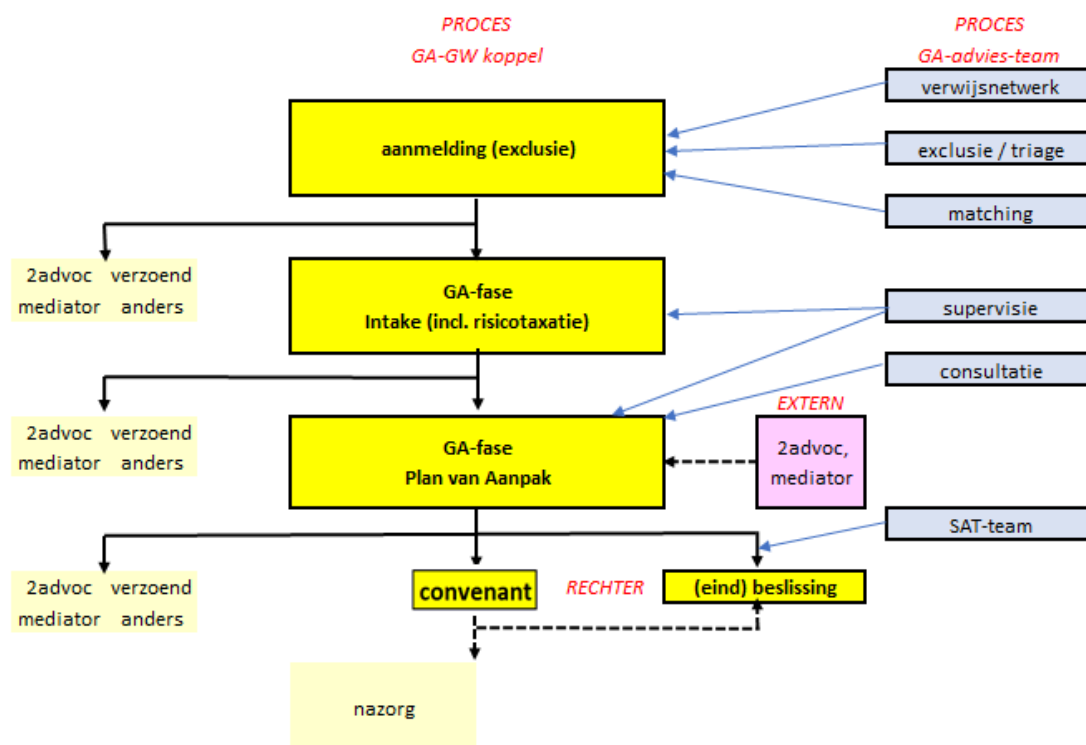
3.3.6. GA-werkwijze in de praktijk

Op de volgende bladzijde staat figuur 3.1 die het proces in schema toont.

De eerste fase van de GA-werkwijze hield *aanmelding* in, inclusief het invullen van een vragenformulier om eerst geschiktheid voor de GA-werkwijze te bepalen. Men zou dit kunnen beschouwen als triage, met dien verstande dat in de GA-Pilot op het moment van aanmelden het risico/escalatieniveau in groen/oranje/rood wordt ingedeeld, zonder risico-instrument maar op basis van expertise (hier gaat de evaluatie nog op in, een triage instrument wordt sterk aanbevolen). Aanmelding verliep langs 2 lijnen, eerstens via gemeenten (gemeenteloketten) met wie werd samengewerkt (bijv. Tilburg en Waalwijk). Tweedens via 'vrije' aanmelding, vooral doorverwijzing van regionale advocaten die van de GA-Pilot op de hoogte waren, en de betreffende casus hiervoor geschikt achtten.

Na de triage, maar nog steeds binnen de aanmelding, werden de ouders door de GA-organisatie gematcht met een koppel van GA en GW, aanvankelijk op basis van inhoudelijke overwegingen maar al snel op basis van (snelle) beschikbaarheid. De scheidenden dienden een begeleidingsovereenkomst ('behandelcontract') en een toestemmingsverklaring te tekenen voor het noodzakelijk delen van informatie tussen GA en GW.

Figuur 3.1: GA-werkwijze zoals uitgevoerd in GA-Pilot

Hierna startte de eigenlijke de *GA-fase*. Het GAGW-koppel deed hierin als eerste stap een intake inclusief de uitgebreide risicotaxatie. Er werd een voor deze Pilot ontwikkeld risicotaxatie-instrument gebruikt, overigens zonder een scoring o.i.d. Op basis van de informatie hieruit werd een plan van aanpak gemaakt. Dat werd bij de eerste gelegenheid in het supervisieoverleg besproken, en na eventuele aanpassing, uitgevoerd. De gesprekken waren hoofdzakelijk tussen GA, GW en de scheidenden samen, daarnaast was er een kind-gesprek door meestal de GW alleen. Het aantal gesprekken varieerde, maar kon tot meer dan 15 sessies oplopen. Aanvankelijk was de gedachte dat de GA met de GW alleen regie zou voeren, maar al snel werd besloten dat, omwille van efficiëntie (doorlooptijd) en continuïteit, de GA en de GW zelf kleine operationele interventies konden doen. Zeker in het begin van de GA-Pilot werd wel eens terugverwezen naar (extern) eigen advocaten of mediator voor de afronding.

De GA en GW kregen tijdens het traject begeleiding *intervisie/supervisie*. Externe consultatie was mogelijk bij een specifiek probleem dat aparte expertise vereiste. Afronding van de juridische fase volgde in de vorm van een (deel)rechtscheidingsconvenant of een (deel)rechterlijke beslissing. Indien een interventie van een rechter nodig leek, werd standaard eerst een scheidingsadviesteam (SAS) geconsulteerd.

Na de afronding volgde de *follow-up fase*. Het was de bedoeling dat de GA en GW-nazorg aanboden; dat was verder niet geprotocolleerd en vond plaats afhankelijk van tijd en opportuniteit. Er was in de GA-werkwijze ook niet voorzien in een vast follow-up moment en een afsluiting, bijv. in de vorm van een praktische evaluatie met ouders en kinderen van hoe het was gegaan en hoe de zaak er nu voor staat (in het onderzoeksproces was daar wel rekening mee gehouden).

3.3.7. Aanpassingen in de GA-Pilot

De grootste aanpassing was de beslissing, al in de voorbereidingsfase, om een GW als vaste partner van de GA te beschouwen, in plaats van een niet goed gepositioneerde deskundige die er vrijwel steeds bij is maar die geen formele plaats heeft. Een tweede aanpassing was het creëren van een omlinjende aanmeldingsfase waarin ten minstens 3 sleuteltaken moesten worden vervuld: werving en triage, koppelen van een kandidaat-casus aan een GAGW koppel ('matching'), en de handling van de honorering van GA en GW. Een derde aanpassing was dat er operationele taken aan zowel het pakket van GA als dat van de GW werden toegevoegd. Een vierde aanpassing was het beperken van de nazorg, gezien het grotere, dan voorziene, tijdsbeslag van de GA-fase zelf.

3.3.8. GARAGE-studie

De onderzoeksopzet en methodiek komt in 3.4 uitvoeriger aan de orde, hier focussen we op de interactie met de GA-Pilot in de praktijk. Eerst de interactie met cliënten, daarna die met de professionals van de GA-Pilot.

Cliënten. De scheidenden wisten bij aanvang (aanmelding) dat de GA-Pilot een proef was, inclusief een verplichte extra procedure (risicotaxatie). Ze konden beiden in principe ieder moment uit de proef stappen. Ze waren erover geïnformeerd dat vanaf de intake ook onafhankelijk onderzoek plaatsvond naar de GA-werkwijze. Er is – bij gebrek aan onderzoeksregelgeving in het juridische domein – door de onderzoekers zoveel mogelijk gewerkt volgens de regels van medisch patiënten onderzoek. Ouders werden voor enquêteering eerst benaderd voor toestemming. Ook in de vragenlijst werd het vrijwillig karakter duidelijk gemaakt als ook de omgang met de informatie (die met niemand zou worden gedeeld, niet met de ex-partner maar ook niet met GA en GW). Kinderen zijn niet benaderd omdat naar het oordeel van de onderzoekers daar een vorm van externe ethische toetsing voor nodig is. (In principe waren de vragenlijsten daarvoor wel beschikbaar).

Individuele informatie over cliënten (voortgang per casus, casusdetails) werden tussen secretariaat en onderzoekers alleen wachtwoord-versleuteld uitgewisseld. Externe datapresentaties waren steeds anoniem c.q. onherleidbaar.

Professionals. Op het moment dat het onderzoeksvoorstel moest worden opgesteld, stond de GA-Pilot, ook wat praktische aspecten betreft, grotendeels in de steigers. Op dat moment was nog geen plaats ingeruimd voor procedures *binnen het werkproces* die met onderzoek samenhangen (bijv. registratie, enquêteren, coördinatie tussen Pilot en onderzoek, etc.). Ook de professionals waren niet voorbereid op bijv. tijdbesteding aan het onderzoek in de vorm van vastlegging van gegevens. Zij hadden te maken met het invullen van vragenlijsten op 3 zgn. peilmomenten: bij intake, na afronding van de GA-fase, en na goedkeuring van het convenant c.q. na afloop van de rechtszaak als het zover was gekomen. De vragenlijsten hadden in feite 2 doelen. Enerzijds vormden zij een multidisciplinaire standaardregistratie van de scheidingsprocedure als zodanig, niet specifiek gericht op de GA-werkwijze. Daarnaast waren er diverse vragen toegevoegd die direct gericht waren op de GA-werkwijze, vooral om ook zonder vergelijkingsmateriaal iets te kunnen zeggen over de effecten van de GA en de GW als zodanig, de reacties van de cliënten, en de toeschrijving van eventuele effecten aan de werkwijze. Tezamen leverden de peilmomentgegevens de feitelijke grondslag voor de evaluatie van deze Pilot, waaraan toegevoegd enkele gegevens rond de aanmelding.

De gegevens zijn zoals beoogd ingevuld door de professionals: gespecialiseerde familierechtadvocaten, gedragswetenschappers met aantoonbare ervaring met jeugd- en volwassenenproblematiek, en gespecialiseerde familierechters en door de ouders. De professionals kregen daarbij steun van het secretariaat: voor hen was deze participatie niet voorzien.

3.3.9. Aanpassingen in de evaluatie

De belangrijkste wijziging t.o.v. het onderzoeksplan is het opstellen van een volledige scheidingsregistratie, toen bleek dat van uniforme registratie door geen van de professionele stakeholders sprake was, laat staan van een multidisciplinaire casusregistratie. De ontwikkeling daarvan heeft veel aandacht gevraagd. Om de professionals ter wille te zijn kon registratie op 2 manieren plaatsvinden, op papier en digitaal.

Daarbij is nog een gespreksleidraad is geschreven om een aanmelding en de intake zodanig vorm te geven dat alle belangrijke vragen worden gesteld, inclusief de belangrijkste antwoordopties. De gekozen 'expliciete, gesloten' antwoordregistratie betekent dat ook vermeld wordt als iets *niet* het geval is. Dat is nodig, omdat de neiging bestaat alleen het belangrijkste te vermelden - niet-vermelding betekent zeker niet dat iets niet het geval is.

Een tweede aanpassing van het onderzoeksplan is de opzet van de vergelijking. Er was op grond van voorafgaande gesprekken aangenomen dat er tenminste minimale informatie bestond, op casusniveau, van de juridische afloop van scheidingsprocessen in Nederland. Wellicht ook in relatie tot enkele basale kenmerken zoals de aanwezigheid van kinderen in het gezin, betrokkenheid van instanties zoals Raad voor de Kinderbescherming, en doorlooptijd. Zo'n registratie is er niet. Hierdoor kwam voor de vergelijking alle nadruk te liggen op de expert-panel methode, die wel was voorzien, maar als aanvullende methode.

Een derde aanpassing van het onderzoeksplan betreft de analyse. Er was voorzien in een relevant aantal casus met primaire data (zeg, tenminste 2/3 van de 100), met diverse complexiteit, en met bij minstens de helft daarvan een follow-up van een half jaar. De werkelijkheid was anders. Enerzijds was de instroom veel bescheidener, en overwegend rood tot 'donkerrood': met name de deelnemende gemeenten legden hun zwaarste gevallen voor. Anderzijds was de doorstroming tijdens de aanmelding vlot (cf. plan <4 weken), maar vanaf intake trager dan gedacht, zodat uiteindelijk nog niet de helft van de gevallen een beslissing had ten tijde van het al verlate afsluitingsmoment 1 december 2022, terwijl follow-up geheel ontbrak. Over deze misschatting heeft het onderzoeksteam het Pilot-team zo snel mogelijk geïnformeerd. De misschatting heeft alles te maken met het ontbreken van procesgegevens over de Nederlandse praktijk, waaronder die over doorlooptijd. Derhalve is er op basis van feiten alleen een korte termijn evaluatie, en zijn de aanwezige onderdelen van de casusregistratie voor het follow-up moment, inclusief de follow-up enquête voor de ouders, onbenut gebleven.

Een vierde aanpassing is dat het onderzoekskader uiteindelijk ook de aanmeldingsfase omvatte, toen bleek dat de aanmeldingsfase wezenlijk was voor de GA-werkwijze. Dit gebeurde halverwege, wat de mogelijkheden beperkte nog aanvullende informatie te verzamelen onder hen die afvielen.

Een vijfde aanpassing betreft de risicotaxatie. De onderzoekers hadden op basis van het concept, maar ook op basis van eigen ruime ervaring met de ontwikkeling en (landelijke) toepassing van risicotaxatie instrumenten, een semi-kwantitatief instrument gemaakt, dat escalatie inschatte, scoring toeliet en meerdere vormen van vertaling naar professioneel handelen. In figuur 3.2 staan de onderdelen, en voor de belangrijkste onderdelen (A, B en E) tonen we de vragen.

Figuur 3.2: De GARAGE-*risicotaxatie in vogelvlucht*

De GARAGE risicotaxatie bestaat uit (tussen haakjes aantal vragen):

- A. Achtergrond scheiding (1); deze is bewerkbaar tot NUMERIEKE ACHTERGRONDScore
- B. Conflictpunten (1); bewerkbaar tot NUMERIEKE CONFLICTPUNTScore
- C. Gelijkheid startsituatie ouders (17)
- D. Prioriteiten ouders (8)
- E. Oplossend vermogen ouders (12) bewerkbaar tot NUMERIEKE ESCALATIEScore
- F. Kinderen (10+2)
- G. Persoonlijke geschiedenis ouders (2)
- H. Interferenties (negatief, positief) (15+1)

A. Achtergrond scheiding; dit betreffen de achtergrondfactoren die de scheiding veroorzaakt hebben, alleen of in combinatie.

Is sprake van:

- 1=Duurzame ontwrichting / uit elkaar gegroeid zonder directe aanleiding
- 2=Gezin vreselijke gebeurtenis (sterfte kind, ernstige ziekte, werkeloosheid, faillissement/baan-inkomensverlies, (gok)verslaving, drugs kind, extreme opvoedingsproblemen bv. anorexia kind)
- 3=Huiselijk geweld (volgens 1 of beiden)
- 4=Opvoedingsconflict kinderen
- 5=Een van partners overspel, heeft ander, vaste relatie
- 6=Zwangerschap van een ander (vrouw)/vaderschap van een kind bij een ander (man)
- 7=Seksualiteit (uit de kast komen, verschil in behoefte aan seks)
- 8=Anders / toelichting

B. Conflictpunten nu; dit betreffen niet de achtergrond of de aanleiding gevende zaken, maar de moeilijk oplosbare zaken wanneer tot scheiding wordt overgegaan.

Is sprake van:

- 1=De zeggenschap ('het gezag') over de kinderen
- 2=Hoe het nu moet met de woning
- 3=Wie waar gaat wonen, de kinderen wonen
- 4=Opvoedingszaken, school en regels voor de kinderen; bemoeienis anderen met gezin
- 5=Omgangsregeling (wanneer, hoe lang zijn de kinderen bij welke ouder)
- 6=Fin. zaken: alimentatie (partner/gezin) incl. ontslagvergoeding
- 7=Fin. zaken: bestaand spaargeld, aandelen, etc. (contante middelen)
- 8=Fin. zaken: erfenis en schenkingen
- 9=Fin. zaken: persoonlijk bezit van waarde, bv. sieraden, verzamelingen, muziek instrument
- 10=Verdeling of zeggenschap andere materiele zaken (foto's, huisdier, bijz. bezittingen)
- 11=Hoe de scheiding aan te pakken als dit niet lukt
- 12=Andere twistpunten (bv. inzet juridische hulp, etc.)

E. Oplossend vermogen ouders

- 1 Samen praten over scheiding en toekomst
- 2 Gescheiden goed verder, elkaar het leven en de kinderen gunnen
- 3 Geven en nemen, onderhandelen
- 4 Laten helpen, begeleiden
- 5 De ander is oké
- 6 De ander is veilig
- 7 De ander blijft ouder, net als ik
- 8 Niet trekken aan het kind, geen kindloyaliteit vragen
- 9 Gelijkgestemd
- 10 Eerdere ervaring met relatiecrisis
- 11 Ouders willen het beste voor het kind. Ook als er onderling een groot conflict is
- 12 Ouders zijn in staat eigen aandeel verantwoordelijkheid te zien ondanks ruzie, meningsverschil en krenking
- E13 Ouders zijn het eens over elkaars oplossingscompetentie

Aan het einde van de studie bleek dat de GAGW-koppels in de praktijk alleen de oorspronkelijke risicotaxatie vragen gebruikten (ca. 130 vragen, 30 ervan open), met een papieren invulling die verder niet is bewerkt, maar startpunt was voor het plan van aanpak.

Gelukkig waren zij, m.m.v. het secretariaat, bereid de digitale risicotaxatie van de onderzoekers in te vullen die waar het de escalatie-inschatting betrof op dezelfde basis was gebaseerd, maar aanzienlijk korter was, met uitsluitend gesloten antwoorden, geschikt voor scoring en vergelijking. Zoals zal blijken kon hiermee voorspeld worden wat de duur (uren GAGW-koppel) van het proces zou worden. Niet geëvalueerd kon worden hoe adequaat deze instrumenten waren in het tevoren bepalen van het plan van aanpak.

Overziet men deze 5 belangrijkste aanpassingen, dan lijkt het glas halfleeg, maar het is o.i. meer dan halfvol. Het feitenonderzoek was omvattend van perspectief en ambitieus wat betreft de gegevensverzameling. Niet alles kon worden verzameld, ook omdat hiermee geen enkele ervaring in de branche bestaat. Maar wat er wel verzameld is, is van grote omvang. Dat is mede te danken aan de zeer goede samenwerking tussen GA-uitvoerenden en de onderzoekers, zonder dat daarbij de onafhankelijkheid van het onderzoek in het geding kwam.

3.4 Onderzoeksmethoden: evaluatie-perspectief, onderzoeksvragen, dataverzameling in de Pilot

3.4.1. Eerste keuzes

De onderzoeksgroep van Triqs is benaderd nadat een eerdere poging met onderzoekers om tot een feitelijk gericht onderzoek te komen was mislukt. Na het eerste contact tussen de GA-initiatiefnemers en Triqs is door Triqs een startdocument opgesteld dat de op dat moment belangrijkste keuzes vermeldde (21 maart 2021), met enkele vragen om tot een definitief ontwerp te komen bijv. waar het gaat om de vergelijkingsgroep. Het perspectief van het onderzoek, dat ook uiteindelijk gevolgd is, werd in de communicatie als volgt aangegeven (geparafraseerd citaat, met kleine aanvullingen voor de leesbaarheid):

In bedrijfskundige zin is de (multidisciplinaire) GA-werkwijze een voorbeeld van 'business redesign'. Het projectlabel is 'gezinsadvocaat', maar het gaat om veel meer dan de substitutie van één functionaris (of hier 2 advocaten) in het oude model door 1 advocaat die in het nieuwe model iets anders werkt (met de GW). De nieuwe functionaris (GA) heeft namelijk (formeel) een radicaal ander setje van rechten/plichten in de cliëntrelatie; dat beïnvloedt het hele netwerk van relaties, niet alleen die van de advocaat met andere partijen, maar ook van de anderen onderling.

De 'rules of the game' met de cliënt veranderen, zodat het onderhandelingsproces met cliënten anders zal verlopen.... Om te kunnen evalueren zal je moeten formuleren welk probleem eigenlijk opgelost wordt door de nieuwe werkwijze, in meetbare termen die voor iedereen begrijpelijk en acceptabel zijn. Dat lijkt makkelijk maar dat is niet zo.

Je moet ook het onderscheid kunnen maken tussen systeemverandering en uitvoeringsverbetering. Sommige advocaten (aangesloten bij vFAS) werken ook nu al niet korte-termijn-partijdig, bijv. alleen hun ouder-client(e), maar gericht op een totaaloplossing met oog voor de kinderen en de andere ouder. Hetzelfde speelt ook bij andere innovaties, zoals de gezinsvertegenwoordiger. In de zorg-onderzoeksector in ruime zin (inclusief complexe sociaal-medische interventies) heet een dergelijk project een multidisciplinair ontwikkel-project met een aanhangend 'technology assessment' ...

- *Je onderzoekt de feiten van een proefimplementatie om de haalbaarheid, houdbaarheid en de effecten en kosten vast te stellen. Daar staan altijd 2 typen evaluatievragen centraal:*
 - o ***Is het mogelijk om een werkend geheel te krijgen van de nieuwe GA-werkwijze binnen een zakelijk model dat zero sum is (geen meerkosten genereert), duurzaam is en nergens de huidige juridische basisstructuur overtreedt of hindert? Dat laatste betekent ook dat die nieuwe relaties toepasbaar moeten zijn bij de diverse professionele rolmogelijkheden/standaards; acceptatie door de cliënt van die nieuwe werkrelaties is daarbij niet alleen voorwaarde, maar ook – in het onderzoek - een***

uitkomstvariabele. Om deze vraag te beantwoorden bestaan gevalideerde, gepubliceerde implementatie-evaluatiemethoden.

- **Leidt dit werkende geheel tot betere uitkomsten, tot hoger effectiviteit.** Hier moet je aan uitkomstmaten denken zoals de uitkomst van ouders en kinderen individueel, en van hun onderlinge relaties; aan proceskenmerken zoals doorlooptijd van de scheiding, het aantal uitvallers, maar ook het aantal scheidingen waarbij een rechtszaak is vermeden; en de maatschappelijke kosten - er zijn veel kostenrubrieken van de ouders zelf, het rijk en de gemeente. Het is natuurlijk ook mogelijk juridische kwaliteit sec te beoordelen (daarbij inbegrepen effectuering, kans op beroep, etc.). Bij het onderzoeken moet je secundair 2 elementen inweven.
 1. Aandacht voor de interfererende rol van veiligheidsoverwegingen/maatregelen (moeder, kind), in het scheidingsproces, zoals dat in het ouderverstotingsonderzoek naar voren kwam.
 2. Aandacht voor de vraag of de gedragswetenschappelijke component van de GA-werkwijze per saldo leidt tot uitbreiding van deze discipline (meer invloed, groter tijdsbeslag, meer afhankelijkheid van processen die de gedragswetenschapper bepaalt) of leidt tot een uiteindelijk minder grote rol, door effectieve diagnostische en/ of preventieve rol in de beginfase. (einde citaat)

Het perspectief dat hier in spreektaal beschreven is, is hetzelfde als dat standaard wordt toegepast in onderzoek (vaak van overheidswege) naar nieuwe complexe medische zorg, medisch-sociale zorg inbegrepen.

3.4.2. Probleemstelling en onderzoeksvragen

Probleemstelling

Bij complexe scheidingssituaties wordt een goed resultaat van het scheidingsproces, vaak in ultimo via een rechterlijke uitspraak, belemmerd door de juridische opzet van 2 partijen die elkaar bestrijden met steun van advocaten en evt. gedragsdeskundigen.

Een 'goed resultaat' is daarbij een situatie na de scheiding, die gebalanceerd is, en tot effectief ouder-functioneren van de ex-partners leidt in beide éénundergezinnen, en meer algemeen tot goed functioneren van beide ouders en kinderen (ook onderling). Meer specifiek zijn de nadelen van de huidige situatie:

- De doorlooptijd van de scheiding is lang en het conflict zet zich na de uitspraak voort, bijv. in niet naleving of frustratie van de afspraken, of herhaalde rechtsgang;
- In het conflict worden beschuldigingen ingebracht van geweld en misbruik die normale afwikkeling van de scheiding verstoren;
- De kinderen tonen gedrag of signalen of problemen in het onderlinge contact, die wijzen op een onacceptabele opvoedings- of leefsituatie; daaronder contactverlies met 1 van ouders;
- De maatschappelijke kosten, niet alleen in de vorm van juridische proceskosten (belasting rechtbank; rechtsbijstand), maar ook via allerlei maatschappelijke en zorginterventies (kosten proceszorg, Jeugdzorg gemeente), en inadequaat functioneren van ouders (bijv. werk) en blijvende ontwikkelingsverstoring van het kind zijn onacceptabel hoog.

Onderzoeksvragen

Worden betere resultaten van het scheidingsproces feitelijk vastgesteld, als gewerkt wordt volgens de GA-werkwijze met één, meerpartijdige zgn. gezinsadvocaat in nauwe samenwerking met één gedragswetenschapper (zgn. GAGW-koppel), beiden gekwalificeerd, werkend volgens een beschreven methodiek die op casusniveau als onderdelen heeft triage, risicotaxatie, de-escaleren en

onderhandelingsbereid maken, nazorg verlenen en eventuele snelle deelbeslissingen op knelpunten en op professioneel niveau consequent multidisciplinair werken met supervisie, werken met zo min mogelijk tijdverlies en ingebedde aandacht voor de kinderen; met zo nodig toepassen van kleine operationele interventies, bijv. psycho-educatie door de GW of het convenant opstellen door de GA.

In de proefimplementatie van de GA-werkwijze zaten *geen* andere verbeteringselementen, zoals speciale support voor het kind, meer inzet van school, toepassen van gezinsvertegenwoordiger. In de analyse is er verder vanuit gegaan dat effecten – indien aanwezig – primair het gevolg zijn van de systeemverandering en niet van betere performance als zodanig van de betrokken GA's en GW's ten opzichte van hun beroepsgenoten.

3.4.3. Research naast Pilot

Het geplande evaluatieonderzoek diende van de GA-Pilot ervaringen gebruik te maken, d.w.z. van de meetbare gevolgen van de *tijdelijke systeemverandering* in de regio Midden-Brabant. Met die procedure als zodanig bestaat in Nederland zeer veel ervaring en deskundigheid, waarvan ook hier gebruik gemaakt is. De hoofdonderzoeker van de GARAGE-studie publiceerde studies met een soortgelijke opzet wat betreft hart- en levertransplantatie, genetische screening in allerlei vorm, vernieuwde zwangerschapszorg i.v.m. (o.a.) kwetsbare zwangeren (hoog risicogroepen), integrale risico gestuurde kraamzorg. Hier gaven de resultaten van proefimplementaties – na onafhankelijk onderzoek en maatschappelijk debat – steeds aanleiding tot systeemveranderingen vaak met verbeteringen in de oorspronkelijke aanpak.

In het geval van de GA-Pilot was sprake van een innovatie die technisch gezien niet essentieel verschilde van een complexe multidisciplinaire zorginnovatie, met vertakkingen in het sociale en psychische domein. Bovenstaande feiten-gerichte evaluatieonderzoeksmodel kon naar de mening van de onderzoekers hier zonder fundamentele aanpassingen op worden toegepast, zowel inhoudelijk als procesmatig. De specifiek professionele aspecten van advocaten en rechters zijn gerespecteerd (met hun wettelijke verankering).

Deze aanpak berust op *nauwkeurige analyse* op een aantal aspecten van een *proefimplementatie*, waarbij tijdelijk volgens de nieuwe methode werd gewerkt. Er werd dus tijdelijk een window of opportunity gecreëerd door hiertoe samenwerkende stakeholders. Daarbij was het vaak laveren voor die juridische 'ruimte'; in de medische zorg is hier regelgeving voor gemaakt.

Bovenstaande evaluatiebenadering houdt praktisch gezien in dat *tijdens de praktijkproef de gegevensverzameling voor het evaluatieonderzoek wordt ingebouwd*, zo mogelijk in de vorm van toevoegingen aan de reguliere gegevensvastlegging in (digitale) dossiers, plus vragenlijsten voor betrokken patiënten, plus instructies om de gegevensvastlegging (de normale en de additionele) zo uniform mogelijk te doen verlopen. Alles op een non-interferentiebasis, dus het zorgproces niet verstorend.

Om het geheel - research naast Pilot - te doen slagen, moeten zowel de interventie - de GA-werkwijze - als het onderzoek zijn geprotocolleerd, met van tevoren aangegeven kaders, selectiecriteria meetpunten. Hieraan is bij de GA-Pilot en de GARAGE-studie voldaan en door de korte voorbereidingstijd hebben een aantal onderzoekselementen pas gaande het onderzoek hun definitieve vorm gekregen. Zo is een deel van de uitkomstdefinities pas tijdens het onderzoek vastgesteld *in samenspraak met de leiding van de GA-Pilot*. Hoewel de Pilot-uitvoerders en de onderzoekers hun activiteiten op elkaar afstemden, waren de onderzoekers in hun werkwijze en gegevensverzameling geheel onafhankelijk. De brondata van het onderzoek zijn vooralsnog niet beschikbaar voor de Pilot-medewerkers. Ook de rapportage, met uitzondering van hoofdstuk 5 en 6 met beschrijving van het GA-principe en de GA-Pilot, is geheel door de onderzoekers opgesteld.

3.4.4. Ethische aspecten

Bij dergelijke proefimplementaties-met-aangekoppeld-onderzoek spelen vaak *ethische* vragen op de achtergrond, ook hier rond de status van de gedragswetenschappelijke zorg tijdens de GA-fase (moet een individu daarvoor toestemming leveren op basis van een geïnformeerde beslissing), de status van de informatie van de risicotaxatie (onder wiens uiteindelijk beheer, met welke rechten van de ouders en de kinderen). Geeft het instrumentele doel van de risicotaxatie (vermijden vechtscheiding) de persoonsinformatie waaronder medische informatie uit die risicotaxatie een andere status dan medische gegevens in de medische zorg hebben. Deze vragen waren geen onderdeel van de onderzoeksopdracht, maar wel gebruikelijk bij evaluatie van complexe zorginterventies.

Een andere ethische zo niet politieke vraag betreft het trekken van de grens van zelfredzaamheid, een grens die bepalend is voor de eventuele toepasbaarheid van de GA-werkwijze. Hoe moet die worden getrokken, kortweg: afwachten waar het mis gaat en hopen dat je op tijd bent, of iedere scheiding kort screenen en de high risks eruit halen, de medium risks wijzen op de mogelijkheden met het risico van over-bemoeienis (de pendant van medicalisering).

De ethische aspecten van het evaluatieonderzoek zelf kregen van de onderzoekers aparte aandacht. Onderzoek in de gezondheidszorg is verankerd in regelgeving, procedures, instituties. Daarmee is de bescherming van belangen van patiënten en hun naasten verzekerd (deze regelgeving is uiteindelijk verankerd in het Human Rights Charter); bij minderjarigen en wilsonbekwamen zijn de regels extra streng. In de juridische sector is nog geen formele regelgeving op dit terrein, de onderzoekers hebben evenwel zoveel mogelijk in dezelfde geest van de regels bij zorgonderzoek gehandeld.

3.5 Methoden van onderzoek: concrete uitwerking

1. In het onderzoek ligt de nadruk op 2 *perspectieven*: dat van de ouders, en dat van het *systeem* als zodanig. De *GA-werkwijze is primair onderzocht tot en met een convenant of eerste rechtszaak*. Er was geen follow-up van betekenis mogelijk na datum convenant/zitting. Een belangrijk deel van de intake-gezinnen was per 1 december 2022 nog in het proces en bij hen die een beslissing hadden was dat zeer recent en nooit 6 maanden of meer geleden. Het kind (via kind-uitkomsten) heeft geen aparte aandacht gekregen, dat was in de praktijk ook nauwelijks een *aangrijpingspunt* van de GA-werkwijze. Bovendien ontbraken de juridisch-ethisch voorwaarden voor een benadering van de minderjarigen in onderzoeksverband.
2. In het onderzoek is conform de opzet consequent de *casus* (het 'gezin') als de primaire eenheid van onderzoek aangehouden, d.w.z. het gaat om de ervaringen van een gezin met kind/kinderen met de GA-werkwijze, vanaf een startpunt tot een eindpunt; het studieresultaat is de optelsom van die ervaringen waarin elke casus even zwaar telt. Kort aanvullend onderzoek wat betreft de *organisatie zoals gerealiseerd in de GA-Pilot als eenheid van onderzoek* vindt separaat plaats voorjaar 2023 (RIGA-studie).
3. De evaluatie gaat ervan uit dat de GA-werkwijze gedurende de Pilot niet verandert. Er zijn echter enige belangrijke wijzigingen/aanvullingen gerealiseerd (zie paragraaf 3.3), waarmee ten dele nog rekening kon worden gehouden in het onderzoek. De Pilot-uitvoerders actualiseerden het handboek wat betreft deze wijzigingen. Een enkele werd met de opdrachtgever besproken.
4. De evaluatie veronderstelt dat de rechtshulp (GA) en overige hulp (GW maar ook de verschillende elementen van coördinatie, supervisie, beslissingsondersteuning) geheel wordt gefinancierd vanuit de GA-Pilot. Dat betekent dus voor ouders die voor een toevoeging in aanmerking komen i.v.m. laag inkomen, dat deze geen eigen bijdrage behoeft te betalen en dat ouders die niet voor een toevoeging in aanmerking komen zich de kosten van een mediator en/of advocaat bespaarden. Er is vanuit gegaan dat dit voordeel geen invloed had op de werving, en ook geen eigenstandige invloed op de effecten van de GA-werkwijze althans het gedrag van de ouders. De vraag is of de betalingsgarantie van de GA en GW (tot een plafond) in

- iedere casus tot eenzelfde tijdbesteding heeft geleid, als de situatie van een toevoeging of (met name) bij volledig eigen betaling van de advocaat.
5. De evaluatie ging ervan uit dat in een gemarkeerde periode in een afgebakende regio een instroom van cliënten wordt gerealiseerd, die alleen nader worden geselecteerd via geformuleerde triage criteria. Al deze cliënten worden voor de evaluatie gevolgd tot het eindpunt. De evaluatie ging uit van 100 gezinnen als cohortgrootte, met een qua complexiteit evenredige verdeling in groen, oranje en rood. De afbakening in regio en tijd is gerealiseerd (Midden-Brabant; 12 maanden inclusie). De cliëntenstroom niet, naar aantal (ruim 30 i.p.v. 100) en complexiteit (overwegend rood). Uitvallers zijn niet gevolgd, omdat de GA-Pilot hierin niet voorzag.
 6. Het beginpunt van het evaluatieonderzoek is verschoven naar de *aanmelding*, toen bleek dat de aanmeldingsfase wezenlijk was voor de GA-werkwijze. Een noodzakelijke verandering was het afzien van een *follow-up meting* (beoogd was na 1 jaar of minimaal na 6 maanden) omdat ook de eerst afgeronde casus, pas kort voor de sluiting van de studie waren afgerond. De evaluatie berust op inschatting van de GA-fase effecten tot aan convenant dan wel rechtszitting.
 7. Er is door de onderzoekers een fasenmodel gehanteerd. Het nut daarvan - bijv. voor de analyse van doorlooptijden en voor schattingen van de integrale kostengevolgen - kon maar deels worden getoond omdat de follow-up ontbrak.
 8. De effectiviteit van de risicotaxatie zoals uitgevoerd door het GAGW-koppel kon niet vastgesteld worden om redenen die hiervoor zijn vermeld. De taxatie informatie werd niet gebruikt voor triage, maar wel voor het bepalen van het plan van aanpak in elke casus. De effectiviteit van het risicotaxatie instrument van de onderzoekers kon op onderdelen wel worden vastgesteld bijv. voor triage en tijd/kostenschatting. Hier ontnam het ontbreken van follow-up een belangrijke mogelijkheid tot evaluatie; goede instrumenten kunnen zeer effectief en efficiënt zijn in zorgtoeleiding.
 9. De beoordeling van de positieve en negatieve effecten van de GA-werkwijze berust in het hele rapport, zoals beoogd, consequent op de *optelsom van ervaringen, van iedere casus* die is ingestroomd, inclusief degene die afvielen en een andere manier kozen, al is hiervan vaak erg weinig bekend. De bestudeerde effecten (proces, inhoud) zijn direct ontleend aan de probleemstelling, de onderzoeksvragen, en de onderscheiden perspectieven. Zoveel mogelijk werd gebruik gemaakt van bewezen vragenlijsten of registratieconcepten aangepast zo nodig aan de context.
 10. De kostengevolgen waren geen beoogd onderdeel van het onderzoek, toch is er een indicatieve economische en financiële analyse gedaan, deels met externe gegevens, deels met waargenomen gegevens, en deels op basis van schattingen van de Pilot-leiding. Er werd door de onderzoekers aandacht besteed aan de preventie van 'zich strategisch arm of rijk rekenen'.
 11. Er werd een directe vergelijking met bestaande gegevens in enigerlei vorm beoogd, met als secundaire methode een expert-based methode. Omdat over geen enkel onderdeel van scheidingsproces sprake is van een casus-gebaseerd registratiesysteem, ook niet monodisciplinair, was dat onmogelijk. Dat was misschien wel de meest verrassende 'uitkomst' van het evaluatieonderzoek. Wat bijgehouden wordt door sommige stakeholder zijn gegevens - vaak nog weer opgesplitst - op basis van kosteneenheden. Ook bij eerdere Pilots is dergelijke informatie niet ad hoc verzameld.
Feitelijke directe vergelijking bleek dus niet mogelijk.
 12. Voor de GA-Pilot is besloten een in opzet (tijd, scope) volledige maar beknopte multidisciplinaire casus-registratie op te zetten, in gebruik voldoende aan de strengste AVG-eisen; die kon door GAGW-koppels worden gebruikt (maar eventueel ook voor een 2 advocatenbenadering). De invulling hiervan gebeurde door de GA, GW, medewerkers van het secretariaat en onderzoeksteam, als ook door de ouders.

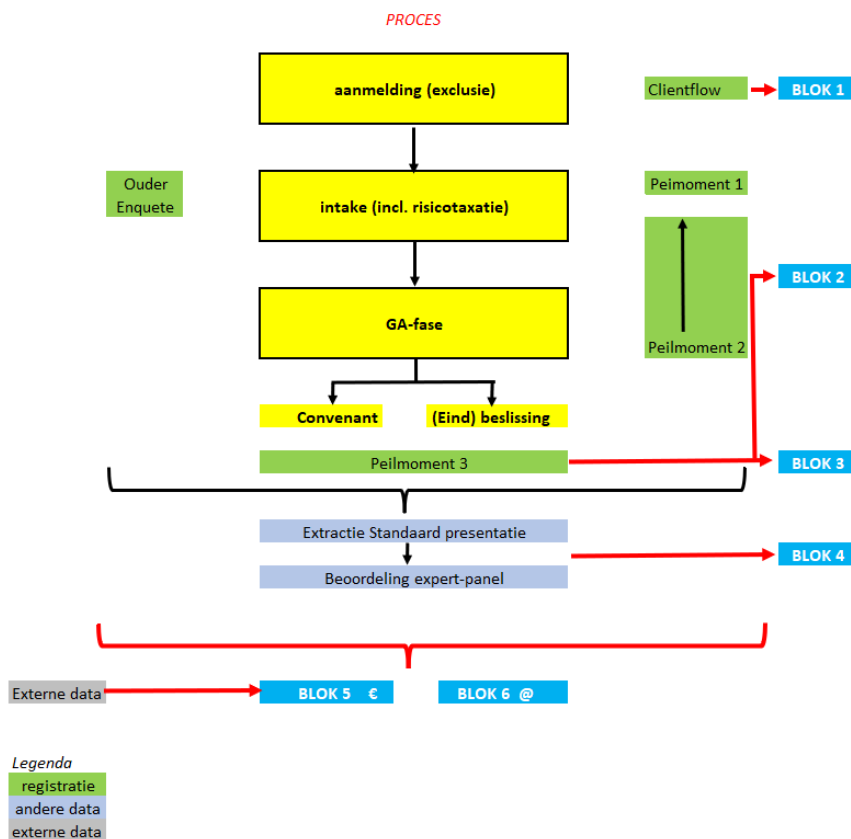
13. Het *systeem-succes*, de hoofduitkomst van de GA-Pilot, is primair beoordeeld door een expert-panel aan de hand van de aangegeven criteria uit het onderzoeksvoorstel. Zoals het plan was op basis van % doorloop naar convenant, doorlooptijden en aan de hand van % succes bij betrokkenen.
14. Rapportage van de resultaten vindt in zes blokken plaats, steeds op basis van de verzamelde feiten en met technische presentatiemethoden die horen bij de te beantwoorden onderzoeksvraag

3.6 Resultaten

3.6.1. Opzet

In figuur 3.3 staat het schema van de gegevensverzameling, geordend naar de fasen van het juridisch scheidingsproces met in 3 kleuren de verschillende databronnen: registratiegegevens in groen, andere empirische gegevens (casus-modelpresentaties, expert-panel oordelen) in lichtblauw, en externe gegevens in violet, waarbij in ieder geval de kostenstudie van Batterink van bureau Significant moet worden genoemd. De zwarte pijlen zijn de werkelijke stromen van cliënten en data *in het proces*. De rode pijlen de stroom van informatie voor de rapportage, hier in 6 onderscheiden blokken.

Figuur 3.3: Gegevens in relatie tot gerapporteerde uitkomsten, in 6 blokken

Blok 1 zijn de resultaten betreft de cliëntenstroom, d.w.z. de belangrijkste kenmerken van de aangemelde gezinnen, de verwijzers, en de doorlooptijd. We gebruiken hiervoor de aanmeldingen registratie.

Blok 2 bevat de resultaten van de intake, met onder andere de risicotaxatie informatie en de impact op ouders en kinderen van de scheidingssituatie. Omdat de follow-up meting niet kon plaatsvinden binnen het tijdsbestek van de studie, ontbreekt hier de geplande vergelijking van de situatie bij begin (intake)

van het scheidingsproces, en 6 maanden na het convenant/ de rechterlijke eindbeslissing.

Blok 3 bevat resultaten over de ingeschatte GA-werkwijze op basis van waargenomen verandering het aantal conflicten, escalatieniveau, en andere indicatoren.

Blok 4 bevat de resultaten van het expert-panel, dat op grond van gedetailleerde presentaties van de 13 voltooide casus een uitspraak deed over de effectiviteit van de GA-werkwijze, op basis van criteria die ontleend waren aan de probleemstelling en de onderzoeksvragen.

Blok 5 bevat de resultaten van de kostengevolgen, op basis van een combinatie van gegevens uit de alle registraties van de GA-Pilot, een belangrijke kostenstudie van Batterink, en specifieke schattingen door het GA-team.

Blok 6 bevat kwalitatieve observaties rond het functioneren van de GA-werkwijze, op basis van bovenstaande informatie en vergelijking met soortgelijke processen.

3.6.2 Blok 1: De cliëntenstroom, verwijzing, uitval en doorlooptijden

In de GA-Pilot werden officieel 46 cliënten aangemeld in de periode 1 juli 2021 - 1 juli 2022. Daarvan stroomden 34 (ca. 3/4) door naar de intakefase. Cliënten werden in ruim de helft van de gevallen via een gemeenteloket aangemeld (Tilburg, Waalwijk). Ongeveer 1/3 van de cliënten kwam uit eigen initiatief.

De relatievorm was voor de helft 'gehuwd', bij 1/10 van de gezinnen was er sprake van gezag over de kinderen van slechts 1 ouder (de moeder). Incidenteel was er een samengesteld gezin (externe informatie). Over leeftijd, werk/inkomen, opleiding, etniciteit, geloof/culturele achtergrond en andere sociaal-demografische zaken is niets bekend van de groep aanmelders.

Het kindertal was gemiddeld voor een Nederlands gezin met kinderen; wel leek - vergelijkende gegevens ontbreken - de leeftijdsrange van de kinderen (we nemen de oudste als norm) - jong, in 1/3 van de gezinnen waren alle kinderen onder de 5 jaar.

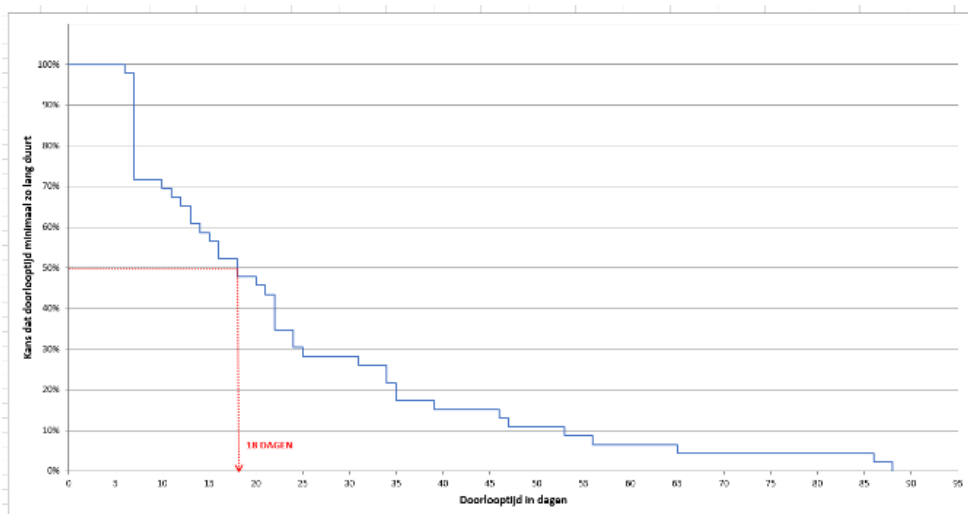
De risico-indeling in kleuren geeft 28% rood, en 50% oranje aan (later doorgaans verschuivend naar rood). Van deze indeling is ten tijde van het onderzoek gebleken dat de kleur geen echte risico-indicator was, maar meer primair diende voor declaratie doeleinden, met daarbij gaandeweg geen verschil meer tussen casus (bijna steeds rood). In de scenariostudie naar kostengevolgen wordt voorzichtig van 60% oranje en 40% rood uitgegaan.

Waarom 12 casus afvielen in de aanmeldingsfase heeft gelijkelijk met vader, moeder of beiden gezamenlijk te maken. Soms lijkt goede aansluiting tussen verwijzer en het aanmeldingsteam te ontbreken. Een warmere overdracht tussen verwijzer en aanmeldingssecretariaat had dat misschien kunnen verbeteren.

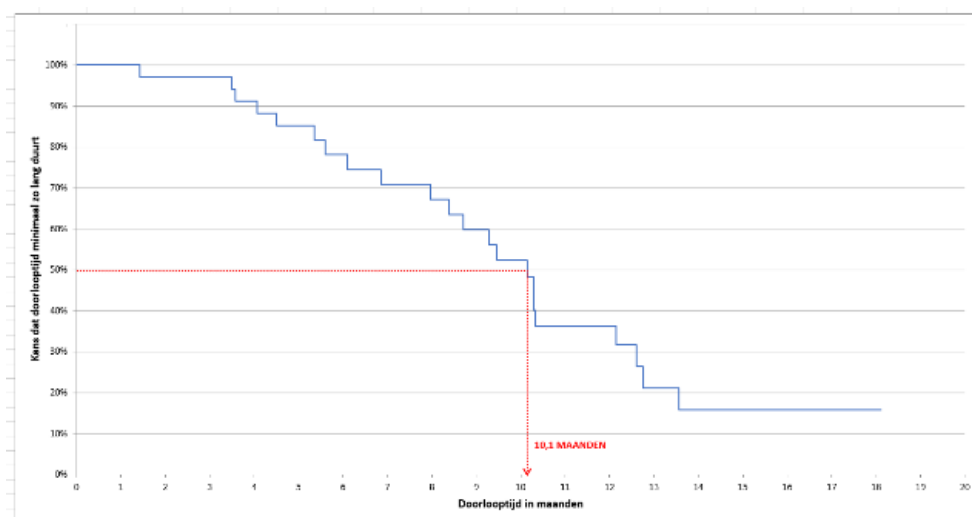
De doorlooptijd in de aanmeldingsfase is vlot (zie figuur 3.4). Rekent men de aanmelders mee die eigenlijk niet of nauwelijks contact hadden met het aanmeldteam (snelle 'stoppers'), dan is de doorlooptijd gemiddeld 24 dagen; 50% van de aanmeldingen duurde in dat geval 18 dagen of korter; rekent men de stoppers niet mee, dan is het gemiddelde 30 dagen, met 50% een maximale aanmeldingstijd van 22 dagen.

Figuur 3.4: Doorlooptijden aanmeldingsfase (incl. stoppers), n=46 (A); en van intake tot eindpunt, n=34 (B).

A

B

Dit is een hoofdresultaat van de GA-Pilot. 50% van de casus wordt binnen 10 maanden afgesloten, 80% binnen 13 maanden. Maar er zijn ook hier enkele lastige langdurende casus. De gemiddelde casus-duur is 10,1 maand.

Deze cijfers laten zich helaas niet vergelijken met de gewone scheidingspraktijk waarover geen gegevens bestaan, maar bij complexe casus wordt vaak over doorlooptijden van gemiddeld veel meer dan een jaar gesproken- dan zou dit een bekorting zijn.

In de volgende paragraaf spreekt het expert-panel zich uit over de doorlooptijd in 13 afgeronde casus, waarbij uiteraard geldt dat deze relatief meer de 'snelle' casus van de 34 intake-casus bevat. Daar meent het panel dat bekorting aannemelijk is, ondanks de obligate betrokkenheid van de gedragswetenschapper. Weliswaar gaat daar extra tijd mee gepaard (de 'investering') maar die lijkt te lonen door de de-escalatiewinst. Hoewel we aannemelijk achten dat de doorlooptijd relatief kort is, is een evenwichtig oordeel pas mogelijk als *alle* ca. 25 casus die met convenant of zaak worden afgesloten tot dat eindpunt zijn gevolgd; het is evenwel moeilijk denkbaar dat de gemiddelde duur meer dan 1 jaar zal worden.

3.6.3 Blok 2: Het scheidingsproces en de scheidenden op peilmomenten tijdens de GA-aanpak

In deze resultaat analyse beschrijven we de groep die een intake kreeg, dus daadwerkelijk met de GA-werkwijze te maken heeft gekregen. We hebben daarbij steeds gekeken of er verschillen waren tussen 4 groepen: de groep die alsnog afviel (n=6), de groep die afgerond is (n=15), de groep die nog niet is afgerond maar minder dan 9 maanden bezig is (n=5) en de groep die langer dan 9 maanden bezig is (n=5), samen 31 gezinnen.

Figuur 3.5: Rolverdeling ouders ten tijde van intake (n=31)

Taak / Rol	Moeder +	Gelijk	Vader +
1. Huishouden (de was, dagelijkse boodschappen, eten koken, etc.)	63%	33%	3%
2. Kindzorg (ADL; aankleden, wassen, eten, praktische vaardigheden)	60%	37%	3%
3. Kind en school (halen/brengen, huiswerk, contact school)	43%	50%	7%
4. Kind sport/hobby	31%	62%	7%
5. Thuis bij ziek kind	58%	38%	4%
6. Geloof, levensbeschouwing	10%	79%	3%
7. Schoolkeuze kind	17%	83%	0%
8. Tijdbesteding kind/school	40%	60%	0%
9. Persoonlijke keuzes van het kind	23%	73%	3%
10. Medische zaken, anticonceptie, vaccinatie	24%	72%	3%

De gemiddelde leeftijd van de scheidenden was ca. 40 jaar, in alle groepen, vrouwen en mannen even oud (in deze groep). Het opleidingsniveau was ca. 50% MBO of minder, 50% HBO of hoger, in deze groep bij vrouwen gemiddeld wat hoger dan bij mannen. Mannen werkten in meerderheid fulltime, vrouwen 3-4 dagen per week. De rolverhoudingen thuis lijken traditioneel (zie figuur 3.5).

We laten hierna de 3 belangrijkste van 8 onderdelen van het GARAGE-risicotaxatie instrument zien in figuur 3.6-3.9: de scheidingsachtergrond, de actuele conflictpunten, en het escalatieniveau, alles ten tijde van de intake, dus de start van het GA-proces.

Figuur 3.6: Scheidingsgrond(en) ten tijde van intake (n=31)

Scheidingsgrond (meer dan 1 mogelijk)	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang
1. Duurzame ontwrichting / uit elkaar gegroeid zonder directe aanleiding	100%	80%	83%	50%
2. Gezin vreselijke gebeurtenis (sterfte kind, ernstige ziekte, werkeloosheid, faillissement/baan-inkomensverlies, (gok)verslaving, drugs kind, extreme opvoedingsproblemen bv. anorexia kind)	17%	27%	50%	0%
3. Huiselijk geweld (volgens 1 of beiden)	33%	33%	67%	50%
4. Opvoedingsconflict kinderen	50%	33%	50%	75%
5. Een van partners overspel, heeft ander, vaste relatie	50%	7%	17%	25%
6. Zwangerschap van een ander (vrouw)/vaderschap van een kind bij een ander (man)	0%	0%	0%	25%
7. Seksualiteit (uit de kast komen, verschil in behoefte aan seks)	0%	27%	0%	0%
Gemiddeld aantal scheidingsgronden	2,5	2,1	2,7	2,3

Duurzame ontwrichting 'without a cause' is de meest frequente scheidingsgrond. Minst genoemd worden een traumatische gebeurtenis, overspel, en seksualiteitsproblemen. Huiselijk geweld in enige vorm wordt bij gemiddeld ruim 40% van de casus gemeld. Er zijn enige verschillen tussen de 4 groepen. Een convenant wijst op een gemiddeld lager aantal scheidingsgronden, nl. 2,1 i.p.v. 2,5.

Figuur 3.7: Conflictpunt(en) tijde van intake (n=31)

Conflictpunten	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang
1. De zeggenschap ('het gezag') over de kinderen	17%	13%	50%	25%
2. Hoe het nu moet met onze woning	50%	53%	67%	50%
3. Wie waar gaat wonen, de kinderen wonen	67%	40%	83%	50%
4. Opvoedingszaken, school en regels; bemoeienis anderen met gezin	83%	27%	83%	75%
5. Omgangsregeling	67%	60%	83%	75%
6. Fin. zaken: alimentatie	83%	67%	83%	100%
7. Fin. zaken: bestaand spaargeld, aandelen, etc.	33%	47%	67%	25%
8. Fin. zaken: erfenis en schenkingen	17%	33%	0%	0%
9. Fin. zaken: persoonlijk bezit van waarden	0%	13%	33%	25%
10. Verdeling of zeggenschap andere materiële zaken	50%	20%	17%	0%
11. Hoe de scheiding aan te pakken als dit niet lukt	50%	33%	100%	50%
Gemiddeld aantal scheidingsgronden	5,2	4,1	6,7	4,8

Kijkend naar de conflictpunten zie je dat opvoeding, omgangsregeling, wonen en alimentatie de harde kern vormen. Maar ook is duidelijk dat bij de convenanten het aantal conflictpunten in het algemeen, en van deze harde kern van 4 conflictpunten in het bijzonder, een flink lager ligt. Dit wordt bevestigd door de kwantitatieve scheidingslast, in Figuur 3.8. De gerealiseerde convenanten (n=15 in deze tabel), hebben duidelijk een wat lagere scheidingslast (aangegeven met de lichtgroene vakjes).

Figuur 3.8: Conflictpunt(en) tijde van intake (n=31)

Kwantitatieve scheidingslast	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang
<i>Aantal scheidingsgronden</i>				
0 - 1	17%	27%	17%	25%
2 - 3	67%	60%	50%	75%
4 - 5	17%	13%	33%	0%
<i>Aantal conflictpunten</i>				
0 -3	33%	40%	17%	25%
4 - 6	33%	40%	17%	50%
7 - 10	33%	20%	67%	25%

Tenslotte tonen we de onverkorte resultaten van het escalatieniveau ten tijde van de intake.

Figuur 3.9: Escalatiniveau ten tijde van intake (n=31)

De-escalatie & Oplossend vermogen	Mening	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang
1.Samen praten over scheiding en toekomst	Eens	0%	20%	17%	0%
	Deels eens	33%	40%	0%	0%
	Deels oneens	50%	20%	0%	50%
	Oneens	17%	20%	83%	50%
2.Gescheiden samen goed verder	Eens	33%	60%	17%	0%
	Deels eens	33%	13%	0%	25%
	Deels oneens	17%	13%	50%	50%
	Oneens	17%	13%	33%	25%
3.Geven en nemen, onderhandelen	Eens	17%	13%	0%	0%
	Deels eens	33%	47%	17%	25%
	Deels oneens	33%	7%	33%	50%
	Oneens	17%	27%	50%	25%
4.Laten helpen, begeleiden	Eens	0%	47%	33%	25%
	Deels eens	50%	40%	17%	25%
	Deels oneens	17%	7%	33%	25%
	Oneens	33%	7%	17%	25%
5.De ander is oké	Eens	17%	40%	0%	25%
	Deels eens	50%	20%	33%	25%
	Deels oneens	0%	20%	0%	25%
	Oneens	33%	20%	67%	25%
6.De ander is veilig	Eens	17%	27%	0%	25%
	Deels eens	50%	27%	17%	0%
	Deels oneens	0%	20%	33%	0%
	Oneens	33%	27%	50%	75%
7.De ander blijft ouder	Eens	67%	67%	33%	25%
	Deels eens	17%	27%	0%	75%
	Deels oneens	17%	7%	33%	0%
	Oneens	0%	0%	33%	0%
8.Geen kindloyaliteit vragen	Eens	33%	60%	17%	50%
	Deels eens	50%	13%	0%	0%
	Deels oneens	17%	7%	17%	25%
	Oneens	0%	20%	67%	25%
9.Gelijkgestemd	Eens	17%	27%	0%	0%
	Deels eens	17%	40%	0%	25%
	Deels oneens	33%	13%	17%	0%
	Oneens	17%	20%	83%	75%
10.Eerdere ervaring met relatiecrisis	Eens	17%	27%	17%	0%
	Deels eens	17%	7%	17%	0%
	Deels oneens	33%	20%	17%	0%
	Oneens	17%	27%	50%	100%
11.Ouders willen het beste voor kind	Ja	100%	93%	67%	100%
	Nee	0%	7%	33%	0%
12.Ouders zien eigen verantwoordelijkheid	Ja	50%	40%	17%	25%
	Nee	50%	60%	83%	75%
13.Ouders eens over oplossingscompetentie	Ja	33%	33%	17%	0%
	Nee	67%	67%	83%	100%
Escalatieindex		43%	37%	71%	63%

Uit figuur 3.9 wordt duidelijk dat al bij de intake een aanmerkelijk verschil in escalatiniveau bestaat tussen de groep bij wie gedurende de studie een convenant werd bereikt, en niet. De groep die stagneert, veel meer nog dan de groep die in de intake afvalt heeft een veel hoger escalatiniveau. Samengevat laten de cijfers zien dat de groep die aan de GA-Pilot meedeed veel scheidingsgronden had, een groot aantal conflictpunten kende en een hoog escalatiniveau had.

Vergelijking met andere groepen is niet mogelijk, maar het is onaannemelijk dat in een 'gewone scheiding' deze profielen zouden zijn gevonden. De onderzochten lijken een doorsnee groep gezinnen qua opleidingsniveau met traditionele kenmerken rond arbeidsparticipatie en rolverdeling thuis. Mogelijk is in deze regio van een gemiddeld traditioneler gezinsleven sprake dan in Nederland. Of dit een rol speelt bij complexe scheidingen is door ontbrekende referentiegegevens moeilijk te zeggen.

De gerapporteerde gezondheid en kwaliteit van leven van beide ouders is ernstig verstoord, bij vader nog wat meer dan vroeger (zie figuur 3.10).

Figuur 3.10: Zelf gerapporteerde problemen op verschillende kwaliteit van leven domeinen (EuroQol-5D-5L instrument plus extra domeinen (n=31))

Gezondheidsdomein	Moeder	Vader	normaal
Mobiliteit	5%	5%	<3%
Zelfzorg	0%	0%	<3%
Dagelijkse activiteiten	23%	23%	<3%
Pijn/klachten	27%	59%	<5%
Angst/somberheid	41%	77%	<5%
Sociale relaties	18%	32%	<10%
Cognitie	36%	46%	<10%
Vermoeid	82%	73%	<10%
Slapen	50%	64%	<10%

Deze gezondheidsvragen waren door de onderzoekers opgenomen, omdat aandacht voor kwaliteit van leven en mentale gezondheid normaliter geen expliciete aandacht krijgen terwijl ze, dat bleek ook bij het expert-panelonderzoek, vaak wel problemen te zien geven. Daar lijkt wel alle reden voor, en voor uitbreiding van een dergelijke meting tot de kinderen.

Met specifieke, goed gevalideerde en algemeen in gebruik zijnde meetinstrumenten is vastgesteld dat ten tijde van de intake sprake is van geen gemiddeld angst- en depressieniveau, dat voor velen aanleiding zou kunnen of moeten zijn tot doktersbezoek (volgens Nederlandse normen). Bij intake valt een minderheid (10 van 22) als paar binnen de marge van psychisch voldoende gezond. Bij de rest is er minstens 1 ouder met een serieus probleem, veel vaker is dat de vader.

Van de kinderen kon niet veel worden vastgesteld. De gerapporteerde contactkwaliteit – het gaat hier om de zwaarste categorie scheidingscasus - lijkt nog mee te vallen (zie figuur 3.11). Wel is de het vader-kind contact minder, wat uiteraard met de asymmetrische zorg-rolverdeling kan samenvallen.

Figuur 3.11: Contactkwaliteit beide ouders met eerste en evt. tweede kind (n=31, 26)

Oordeel	Contactkwaliteit kind1			
	Kind1		Kind2	
	Moeder	Vader	Moeder	Vader
goed	77%	58%	74%	54%
redelijk/wisselend	16%	29%	26%	38%
slecht	6%	13%	13%	8%

Daarnaast is aan beide ouders in een ouderenquête gevraagd naar de kinder-situatie, en daarbij – als dat relevant was – te rapporteren over het kind met wie het slechtste ging. Over het algemeen is er *wel impact van de scheidingssituatie op de kinderen*, maar (gelukkig) meestal van beperkte aard. De meeste problemen liggen in de sfeer van emotie (regulatie), zoals snelle stemmingswisselingen. Verder valt op dat er consistent problemen op school zijn. Er is verder geen school-rapportage in de GA-werkwijze waarmee deze informatie valt te verifiëren – ook in de GA-werkwijze is de rol van school en bijv. de schoolmentor of schoolpsycholoog weinig prominent. In het onderzoek van contactverlies/ouderverstoting vonden kinderen dit een gemis.

Opmerkelijk is de zorg van beide ouders, maar meer nog die van de vaders, over *te snelle seksuele ontwikkeling* van hun kinderen. Zowel deze zorgen als het verschil tussen vaders en moeders is vermoedelijk van alle tijden; we kennen geen referentiegegevens behalve die uit het ouderverstotingsonderzoek waar ouders deze zorg ook hadden. Positief opvallend is dat er in dit stadium volgens beide ouders weinig problemen tussen de kinderen onderling zijn (als er 2 of 3 kinderen zijn). Samenvattend is er scheidingsimpact op de kinderen gerapporteerd door de ouders, met name op terrein emotioneel functioneren en school (wat ook daarmee samen kan hangen); vaders maken zich wellicht iets meer zorgen over emoties en de te vroege seksuele ontwikkeling, moeders over gezondheid (beide gevallen minimale verschillen).

Het was interessant dat ouders van één gezin het doorgaans over de impact op hun kinderen eens zijn. De antwoordpatronen zijn veel gunstiger dan de antwoorden die ouders op dezelfde vragen gaven bij de enquête naar contactverlies (ouderverstoting), maar of ze anders zijn of ze normaal zijn t.o.v. een gemiddelde scheiding of de normale bevolking is onbekend.

De bevindingen ondersteunen indirect het argument dat consequente samenwerking met een GW vanaf het begin *rationeel is, en in theorie doelmatig*: in minder dan de helft van de ouderparen kampt tenminste 1 van de ouders met ernstige psychische problemen, volgens algemeen aanvaarde medische criteria; dat maakt hen niet handelingsonbekwaam maar wel veel minder competent om effectief te handelen in de situatie dat er zowel emotioneel als materieel het uiterste gevraagd wordt. Zij zijn er vermoedelijk ernstiger aan toe dan de kinderen.

3.6.4 Blok 3: Na afloop van de GA-fase: heeft de GA-werkwijze gewerkt?

Figuur 3.12 informeert over het beloop van de conflictpunten, beoordeeld door de GA direct na afloop van de GA-fase.

Figuur 3.12: Invloed van GA-werkwijze op de conflictpunten die ten tijde van intake bestonden, naar het oordeel van de GA ten tijde van de afronding (n=17)

Beloop conflictpunt	Aantal	%
Conflict verdwenen	17	30%
Conflict afspraak	11	19%
Conflict gebleven	23	40%
Ontwaakt conflict	4	7%
Nieuw conflict	2	4%

De GA-werkwijze doet niet alle conflicten verdwijnen. Van de eerder genoteerde conflicten is 1/3 verdwenen en is 1/5 via afspraken geregeld, samen de helft. Veertig procent blijft bestaan, en soms komen er conflicten bij, of worden weer actief. Uit het feit dat, met één uitzondering, steeds convenanten bereikt zijn, kan men opmaken dat de programmatische de-escalerende tactiek van de GAGW-werkwijze werkt. De helft van de conflicten is er nog, maar dat staat een convenant niet in de weg.

Figuur 3.13 laat zien, hoe dat oplossen of accepteren in z'n werk is gegaan, per type conflict is aangegeven. Deze informatie is afkomstig van het GAGW-koppel.

Figuur 3.13: Oordeel van de GAGW over de wijze waarop conflictpunten uiteindelijk zijn geadresseerd, vanuit perspectief van beide ouders (n=11)

Conflictpunt	Geen onderdeel	Moeder berust	Vader berust	Compro mis	Uitruil	Wettelijke drang/dwang
Alimentatieverplichting	9%	0%	18%	55%	9%	9%
Beslaglegging	100%	0%	0%	0%	0%	0%
Gebruik gezamenlijke woning	55%	0%	9%	27%	9%	0%
Verkoop gezamenlijke woning	55%	0%	9%	36%	0%	0%
Omgangsregeling/zorgregeling	18%	0%	9%	64%	0%	0%
Informatie- en consultatieverplichting	27%	0%	9%	64%	0%	0%
Schoolkeuze of medische zaken kind	27%	0%	9%	64%	0%	0%
Niet-naleving van afspraak/conv/beslissing	82%	0%	9%	9%	0%	0%
Opschorting bestaande beslissing	91%	0%	0%	9%	0%	0%

Bij veruit de meeste conflictpunten lukte het een compromis te sluiten, een balans van geven en nemen, soms op het punt zelf, soms via uitruil met andere punten. Maar soms, en dat is nadrukkelijk ook een strategie van de GAGW-werkwijze, is er een 'verliezer', bijv. wanneer de keuze van de woonplaats van de beide ouders hoe dan ook, en ook onvermijdelijk, altijd een nadeel voor één van de ouders inhoudt. De GAGW-werkwijze reikt in principe de middelen aan die dat verlies dragelijk maken, deels via emotionele weg, deels via cognitieve weg, bijv. refererend aan het belang van het kind. Opvallend is wel dat de vader vaker 'verliest', moet inleveren op de wensen die hij bij aanvang heeft.

Samenvattend maakt gedetailleerde informatie in deze paragraaf aannemelijk dat de GA-werkwijze deels werkt door het letterlijk oplossen van conflicten of het bereiken van een compromis, maar ook door het leefbaar te laten zijn voor beide ouders dat ze niet in alles hun zin krijgen. Ook in een situatie dat 1 van hen er psychisch niet goed aan toe was bij de intake. Er blijkt van vaders duidelijk meer gevraagd. Hij is er slechter aan toe, maar moet bovendien toegeven op z'n wensen – de stress kan hierbij deels uit de verwachting, dat het niet helemaal gaat lukken, voortkomen.

Er waren helaas geen follow-up gegevens die het mogelijk hadden gemaakt verschillen over de tijd te laten zien, bijv. ook of die compromis-geneigdheid duurzaam was.

Dit onderzoek maakte veel gebruik van oordelen en observaties van de professionals. Die zijn in overgrote meerderheid vrouw. Hoewel er binnen dit onderzoek verder geen gelegenheid voor was, is het ons inziens, belangrijk aandacht te hebben voor evt. gender effecten, met dit keer de man als mogelijk benadeelde. Het is immers opvallend dat de man/vader negatiever wordt beoordeeld, de meeste gezondheidsschade heeft, en ook meer moet berusten.

3.6.5 Blok 4: Het expert-panel oordeel over effectiviteit van de GA-werkwijze in 13 afgeronde casus

De 13 casus die rond 15 november waren afgerond, zijn voorgelegd aan een expertpanel van 3 leden ter beoordeling. Hierbij is een strikte wetenschappelijke procedure gevolgd om tot uiteindelijk een casus-gebaseerd oordeel te komen over effectiviteit en daarmee samenhangende kostengevolgen van de GA-werkwijze.

De procedure startte met het opstellen van een *gedetailleerde procesbeschrijving*, die bij de werving van panelleden is gebruikt. Niet alleen werd de rol beschreven van de expert-panelleden en andere aanwezigen, ook werd het te gebruiken model voor presentatie van iedere casus en werd het casus-beoordelingsformulier meegestuurd.

Deze model-presentatie is als idee ontleend aan vergelijkbare presentatievormen die in het medische domein gehanteerd worden in grote multidisciplinaire overleggen rond patiëntbehandeling, bijv. in de oncologie. Het onderzoeksteam definieerde aan de hand van deze methodiek en aan de hand van de eerder vastgestelde uitkomsten (inhoud, proces) en de veronderstelde belangrijkste bepalende factoren, deze model-presentatie. De pagina volgorde volgde in grote lijnen de stappen waarin in complexe zorgproblemen tot beoordeling wordt gekomen. Het formulier werd tevoren ook door leden van het Pilot-team beoordeeld op volledigheid. De standaardisatie beoogde onder meer te vermijden dat elk GAGW-koppel zijn eigen informatieselectie zou maken, met een eigen onderliggende redeneervorm. Ook was het doel om door standaardisatie het mogelijk te maken in korte tijd *aan collega-experts* alle essentiële elementen voor te leggen (achteraf gaven alle betrokkenen aan dat dat zeer goed gelukt was), voor een onderling vergelijkbaar oordeel.

We tonen hier pagina 1 en 2 (van totaal 6) van de presentatie, met fictieve gegevens (figuur 3.14).

Figuur 3.14: *Eerste 2 pagina van de standaard-casuspresentatie in de expert-panelstudie*

1. Biografie, gezinsrollen, verwijzing

Biografie

	Lft	Opl	Werk
Moeder (O1)	48	MBO	3-4 dgn/wk
Vader (O2)	52	HBO	Geen

- Leeftijd kinderen: 5 en 4 jaar

Gezinsrollen

Prak. Inbreng	Voll O1	Mn O1	Gelijk	Mn O2	Voll O2
Alg huishouden			x		
Kindzorg			x		
School			x		
Sport/Hobby			x		
Ziekte			x		

Zeggenschap	Voll O1	Mn O1	Gelijk	Mn O2	Voll O2
Levensbeschouwing			x		
Schoolkeuze kind			x		
Tijdsbesteding kind/school			x		
Persoonlijke keuzes			x		
Medische zaken			xx		

Voll: volledige opdeling
Mn: met name

Verwijzing/aanmelding

- Advocaten of mediator / coach CD

2. Scheidingsgrond & conflictpunten

Scheidingsgrond

- Duurzame ontwrichting/uit elkaar gegroeid zonder directe aanleiding
- Seksualiteit (uit de kast komen/verschil in behoefte aan seks)

Conflictpunten tgv PM1

- Hoe het nu met de woning moet
- Omgangsregeling
- Financiële zaken: alimentatie en erfenis, schenkingen
- Hoe de scheiding aan te pakken als dit niet lukt

Bijzondere zaken

- Ouders hebben traumatische gebeurtenissen meegemaakt die zij met zich meedragen
- Er is wantrouwen, aannames en verwijten naar elkaar en een gebrek aan zelfreflectie

Kleur

- Oranje

Net als bij de model-presentatie, hield ook het definiëren van het beoordelingsformulier een aantal keuzes in, nl. het vertalen van de beoogde succescriteria in meetbare termen (aan de hand van een casus-beoordeling). Immers, het uitgangspunt was succes van de GA-werkwijze primair vastgesteld

moest worden via de optelsom van ervaringen in de GA-Pilot. Het onderzoeksteam heeft met het Pilot-team invulling gegeven aan die meetbare criteria (indicatoren) van succes, onderscheid makend tussen 4 inhoudscriteria en 5 procescriteria; de procescriteria concentreerden zich op de de-escalatierol van de GA-werkwijze.

Met deze instrumenten bij de hand en na overeenstemming tussen Pilot-leiding en het onderzoeksteam over de minimale kwalificatie, werden 3 kandidaat panelleden bereid en geschikt gevonden. Deze leden waren juridisch hooggekwalificeerd, op het terrein van familierecht extra gekwalificeerd, en hadden ieder ruime multidisciplinaire en leidinggevende werkervaring. Zij kenden elkaar *niet* in functionele zin, en waren in net iets verschillende werkvelden actief. Pilot-leiding en onderzoeksleiding stemden unaniem in met de panelkeuze. Digitale kennismaking van panel met de onderzoeksleiding en Pilot-leiding vond kort voor de sessie (op 2 achtereenvolgende dagen) plaats.

De panel-procedure in praktische zin startte met het maken van een uniforme samenvatting van elke casus (n=13), via het standaard-presentatieformulier. De informatie van deze casus werd door de onderzoeksmedewerkers onveranderd uit de registratie gehaald, en op 1 punt aangevuld door informatie van het GAGW-koppel waar het ging om een beschrijving van hun eigen functioneren in de GA-werkwijze. Soms moest een enkel missend gegeven alsnog worden nagevraagd.

De sessies vonden plaats op een neutrale locatie, met voorzieningen zoals grote presentatieschermen, Teams-verbindingen en opname apparatuur. De beschikbaarheid van Teams-verbindingen bleek essentieel toen zich een coronageval voordeed. Er was een presentatieschema, waarbij elke casus werd gepresenteerd door het GAGW-koppel dat de casus onder haar hoede had. Grofweg was er 45 minuten beschikbaar, 50/50 verdeeld tussen a. presenteren en vragen beantwoorden van het panel, en b. evalueren met het formulier en de consensus/dissensus checken. De tijd ontbrak voor een technische try-out, en een oefensessie met het panel.

Tijdens de panel-sessie op locatie waren aanwezig, naast de 3 panelleden, de onderzoeksleider, de Pilot-projectleider, en de directeur van Triqs voor de technische instrumentering. De onderzoeksleider had in het begin (casus 1) de rol om het proces toe te lichten, maar de panelleden gaven na 1 casus aan ook dit procedurele voorzitterschap over te willen en kunnen nemen, wat is gehonoreerd. Het expert-panel voerde de evaluatie van de overige 12 casus geheel zelfstandig uit zodat ook letterlijk niet van enige beïnvloeding sprake was.

Een en ander kan niet los gezien van het hoge expertise niveau en de goede interactie tussen de panelleden. Hierdoor kon achteraf worden vastgesteld dat de panelprocedure tot in detail de vooraf gemaakte opzet heeft gevolgd. Alle betrokkenen gaven ook zelf - nog vóór de analyse - aan dat althans de procedure aan de vooraf gestelde verwachtingen had voldaan. Er is in de analyse vastgesteld dat de panelleden daadwerkelijk volstrekt onafhankelijk oordeelden, hun inschattingen waren vergelijkbaar ('convergent') maar niet identiek, niet unaniem. De score-regels waren – net als andere elementen van de studie - met opzet steng gemaakt, om 'rijk rekenen' te voorkomen en niet te snel succes aan de GA-werkwijze toe te schrijven.

Het eindresultaat van de panel-beoordeling is dat de GA-werkwijze in deze 13 casus *overtuigend, in alle gevallen, tot inhoudelijke meerwaarde c.q. vergrote effectiviteit* heeft geleid; in 2/3 werd duidelijke de-escalatie vastgesteld. Dat het *niet in alle gevallen tot de-escalatie* heeft geleid wordt o.a. verklaard door de strenge eisen: tenminste 2 van de 5 escalatieaspecten moest er duidelijk op vooruit zijn gaan met convergentie tussen de beoordelaars. Ook was een enkele casus wat lichter van complexiteit (binnen de selectie van deelnemers voor de Pilotstudie) zodat grote de-escalatiestappen dan moeilijker te maken zijn. Maar natuurlijk was er ook een geval waarin de GA-werkwijze niet wezenlijk invloed had op het escalatieniveau (maar niettemin een convenant wist te realiseren).

In antwoord op de onderzoeksvragen stelde het panel vast dat er *een grote verschuiving plaatsvond van rechtszaken naar convenanten, dat calamiteiten worden voorkomen, en dat de doorlooptijd in deze casus sterk is bekort*. De werkwijze van het GAGW-koppel kwam in de presentatie duidelijk naar voren, met een per casus geïndividualiseerde aanpak van GA en GW samen (nooit de GA alleen), geheel conform de werkwijze beschrijving. De GW en de GA pasten desgewenst hun rol aan; de GW zorgde steeds voor het minimaal noodzakelijke communicatieniveau, en de GA voor de focus op onderhandelingsituatie en de balans. In verschillende casus was duidelijk hoe *niet volgtijdelijk* maar *tegelijk*, door GA en GW samen, werd gewerkt aan gedrag, zorgregeling en zaken, met de mogelijkheid op *ongelijksoortige domeinen* te dealen. Dat vereist scholing, ook in teamplay.

De expert-panelstudie had enkele beperkingen.

Allereerst de *selectie van casus en het aantal casus*. De 13 casus waren *gemiddeld* wat minder complex dan de nog niet afgeronde zaken, maar het is belangrijk erbij stil te staan dat dit nuances van 'rood' zijn. Onbedoeld konden we vaststellen dat de GA- werkwijze ook bij lichtere zaken (oranje) effectief is. Het kleine aantal casus veroorzaakt wel a priori statistische onzekerheid, maar de bewijskracht was hier groter dan het kleine aantal suggereert omdat ook de tussenstappen naar meer effectiviteit zijn vastgesteld.

Een tweede voorbehoud betreft de *korte follow-up* (eigenlijk: het ontbreken daarvan). Onbekend is hoe houdbaar de conventantoplossingen zijn. De GA-werkwijze geeft zulke goede korte-termijn-resultaten dat voorzichtigheid geboden is. Zoals echter in andere paragrafen wordt getoond, zijn de expert-panelresultaten volledig convergent met de uitkomsten van andere bewijsmiddelen. En ook: zelfs een halvering van het GA-effect is nog steeds grote winst.

Een derde voorbehoud is de gebrekkige informatie over *kindeffecten*, die zich vooral in het natraject moeten tonen. Daar kon ook het panel niet veel over zeggen. Dat wil overigens niet zeggen, dat de GA-werkwijze niet relevant is voor het kind. De werkwijze grijpt *langs verschillende wegen* aan op mechanismes die nadelige kindeffecten veroorzaken. Dat gaat niet alleen over de ouderlijke omgang (met elkaar en met de kinderen), maar ook om de doorlooptijd, en de vroegtijdige inschatting van de pedagogische situatie. Dus gunstige kindeffecten kunnen worden verwacht, ook volgens het panel.

Het vierde is dat we niets kunnen zeggen over *subgroepen*, en vooral niet over subgroepen naar complexiteit/risico. Dat vereist grotere aantallen, en een uniforme (liefst over Nederland zoals in de zorg, er zijn daar diverse nationale risicosystemen) risicotaxatie met ruimere inclusiecriteria. De winst hiervan zou zijn dat we (zekerder) zouden weten of er een drempelrisico is waaronder hulpverlening ook zonder GW kan. Volgens de expert-panel resultaten is het voordeel *altijd* aanwezig, maar in absolute termen (uiteeraard) kleiner bij lager risico. Uit de kostenparagraaf dat vanuit een financieel oogpunt dat er nog steeds sprake is van een positieve balans ten gunste van de GA-werkwijze. Als het voordeel ook bij grootschaliger toepassing *altijd* aanwezig blijkt (zoals bij de 13 casus), ontstaat de vraag of juridische scheidingshulp niet standaard GA-werkwijze als evidence-based standaard moet kiezen, waarvan alleen gemotiveerd kan worden afgeweken.

3.6.6 Blok 5: Kostengevolgen

Als laatste is een inschatting gemaakt van de kosten-gevolgen van het werken volgens de GA-werkwijze. Daarin was in het onderzoeksvoorstel niet voorzien, maar tijdens het onderzoek bleek dat – al dan niet terecht- telkenmale economische en financiële vragen werden gesteld. In de registratie waren met opzet vragen opgenomen om althans een indicatie van kosten van de GAGW-werkwijze te kunnen geven binnen het geobserveerde proces. Die informatie wordt hier eerst gegeven. Daarna volgt een zgn. *scenario-analyse*, volgens dezelfde beginselen waarmee ook bij zorgvraagstukken of bij publieke vraagstukken in het algemeen beslissingsondersteuning wordt gerealiseerd. Maar gegeven de randvoorwaarden is de uitvoering relatief eenvoudig gebleven. Voor de details wordt naar het betreffende hoofdstuk 8.4 verwezen. Allereerst de kostenrapportage binnen de studie die zich richtte

op de uitvoerenden van de GA-werkwijze.

Figuur 3.15: Gerapporteerde tijdbesteding tot beslissing

<u>Overleg (uren)</u>	Gemiddelde	Standaardafwijking	25% ondergrens	75% bovengrens	% Nul-antwoorden
GA					
<i>Ouders overleg</i>					
Live-sessies samen	28,6	15,4	20	40	0%
Telefonische sessies	6,2	6,5	1,5	8	24%
Ouders afzonderlijk	5,9	8,1	0	8	47%
<i>Kind overleg</i>	5,8	5,0	1,5	8	24%
<i>Totaal</i>	0,0	0,0	0,0	0,0	0%
GW					
<i>Totaal</i>	31,1	21,2	20	40	12%
Totaal GA+GW	77	36	60	102	0%
<u>Consultaties (aantal)</u>					
GA					
Juridisch	1,5	1,1	1	2	24%
Gedragswetensch	3,3	3,0	2	4	12%
GW					
Gedragswetensch	2,9	3,2	0	4	29%

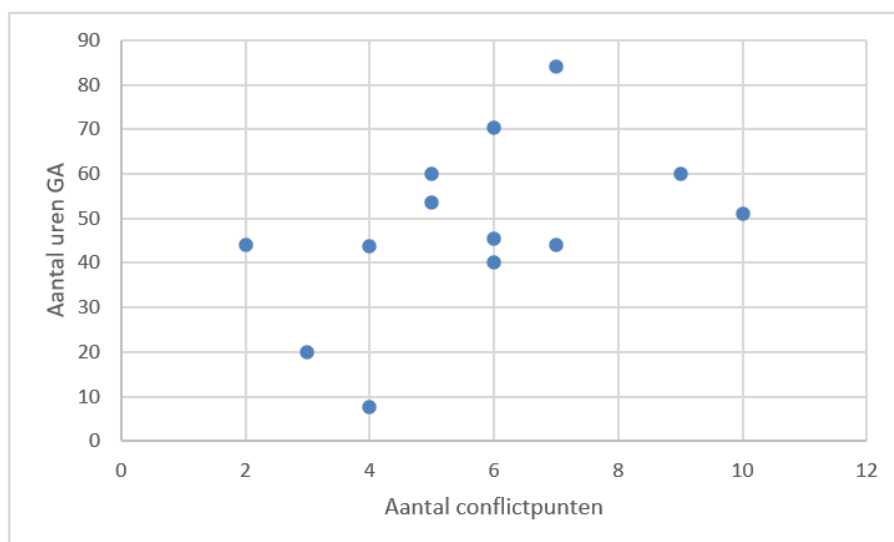
In peilmoment 2 zijn tijdbestedingsvragen gesteld aan de GA en GW, dat – terugkijkend – werd ingevuld als de GA-fase was afgerond en een convenant wordt opgesteld of een zaak wordt gestart (verzoekschrift). De belangrijkste informatie is de tijdbesteding in uren. In bovenstaande figuur 3.15 zijn de gegevens samengevat, gemiddeld over 17 afgeronde casus (medio december 2022). Op de eerste regel staat dat de GA gemiddeld 28,6 uur besteed aan live-sessies met ouders samen. De standaardafwijking, een maat voor spreiding, is 15,4 uur, en de range van de *middelste 50%* van de observaties is 20 – 40 uur (dat heet de 25-75 percentiel range). In de eerste kolom staan ook de gemiddelden van de andere tijdbestedingen. In de laatste kolom staat '%Nul-antwoorden'. Het cijfer geeft aan welk percentage van de casus in het geheel niet deze categorie tijdbesteding nodig had. De GA is altijd nodig, dus daar staat 0%. Maar op de 3^e regel staat bij 'Ouders afzonderlijk' 47%, wat er op wijst dat in de helft van de gevallen – doorgaans de meest complexe – ook afzonderlijke gesprekken met de ouders noodzakelijk waren. Niet in alle gevallen werd met de kinderen gesproken (24%, te jong).

De GA besteedde 6,2 uur aan Teams sessie (NB met name coronabesmetting van 1 van de deelnemers leidde hier soms toe), en een kleine 6 uur aan overleg met de ouders apart, en ongeveer net zoveel aan overleg met de kinderen. **Totaal ongeveer 46 uur GA-tijd, en 31,1 uur GA-tijd. Totaal is het 77 uur. (NB de eerst voltooide casus zijn relatief iets lichter).** Daar komen nog als regel korte consultaties bij, gesprekken met andere professionals. Deze realisaties wijken fors af van de begrote en vergoede tijd; circa 80% van de GAGW-koppels beschouwden de vergoeding niet acceptabel, in een definitieve situatie. Voor de scenario-analyse zijn we daarom van een realistisch aantal vergoede uren uitgegaan voor de GA, met 2 tariefstellingen.

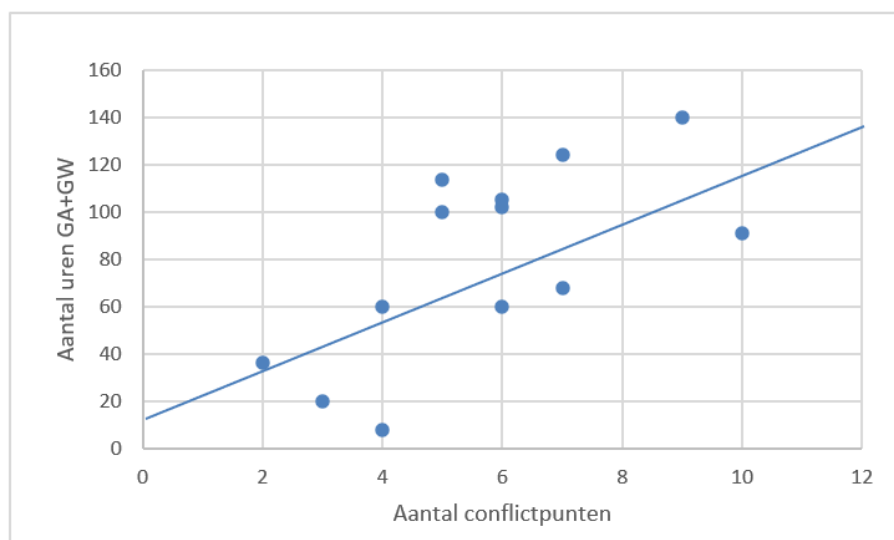
De totale tijdbesteding per casus lag tussen de 60 en 102 uur, zie de antwoorden bij 'Totaal GA+GW'. Als dat willekeur zou zijn, of 'persoonlijke filosofie' van de afzonderlijke advocaat, zou dat zorgelijk zijn, zeker in het licht van de gestandaardiseerde manier van werken. Maar er bleek een zeer duidelijk verband te zijn met de complexiteit van de scheiding in het bijzonder het aantal conflicten (figuur 3.16). Grofweg kwam er voor ieder conflictpunt 12 uur totaal tijd GA+GW bij, met een vaste voet van 10 uur.

Figuur 3.16: Relatie conflictpunten met totale tijd GA (A) en GA+GW samen (B)

A

B

De escalatie-index *bij intake* en het aantal scheidingsgronden deed er nauwelijks toe. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat de tijden gechargeerd zijn; de meting is opgehangen aan afzonderlijke ontmoetingsmomenten van onderscheiden duur, en bij overdrijving (die altijd een willekeurig element bevat) zou nooit zo'n mooi verband zichtbaar zijn geworden.

Opvallend genoeg was er geen enkele relatie met het escalatieniveau. Dat lijkt ons bij nader inzien geruststellend. Waarschijnlijk, en daar zijn verschillende aanwijzingen voor, leidt de GAGW-werkwijze er inderdaad toe dat men kan onderhandelen in de 'tipping point' zone, maar evengoed is er dan in de ene situatie meer te onderhandelen dan in de andere. Wij zagen ook dat de belangrijkste variabele factor voor *afzonderlijk* de GW het aantal kindgesprekken is, ook een teken van validiteit van de waarnemingen.

Samengevat:

- De GA-werkwijze kost gemiddeld meer tijd dan de initiatiefnemers hadden voorzien, en valt buiten bereik van de huidige arrangementen voor toevoegingen;
- Er is een zeer goede transparante verklaring voor de variatie in tijdbesteding, met indirecte aanwijzingen dat de de-escalatie inderdaad plaatsvindt.

Na deze interne kostenbeschrijving vond een zgn. scenario-analyse plaats die ook van deze informatie gebruik maakt. Deze bestond uit de volgende stappen.

Stap 1. Het hele scheidingsproces wordt in fasen ingedeeld, met beslissingsknopen, waar gezinnen doorstromen, of uitvallen.

Stap 2. Per fase (of subfase) worden zoveel mogelijk kostendragers onderscheiden, waaronder we hier afzonderlijk te kwantificeren maatschappelijke inspanningen (arbeid, materiële middelen) verstaan. Het gaat om de in aanvang grootste kostendragers, en dan met name degene die variëren met de uitkomsten van de GA-werkwijze. Ook worden effectparameters gedefinieerd (zoals bijv. OTS, uithuisplaatsing, etc.).

Stap 3. Er worden cijfers gehangen aan de kansen op doorstroming, op gebruik van bepaalde diensten. Voor de standaardwerkwijze en voor de GA-werkwijze; evenzo worden bedragen gehecht aan de kostendragers.

Stap 4. Het hele scenario wordt doorgerekend voor de GA-werkwijze, en voor de standaardwerkwijze, en het verschil wordt bepaald. Er zijn 4 mogelijkheden: 1. GA-werkwijze is duurder en niet effectiever, 2. de GA-werkwijze is goedkoper, maar minder effectief, 3. GA-werkwijze is duurder maar ook effectiever en 4. de GA-werkwijze is goedkoper en ook effectiever. Situatie 1 is eenvoudig: niet doen, ook situatie 4 is eenvoudig: wel doen. Beide komen niet vaak voor. Een weging van het type value for money is nodig in situatie 2 en 3.

In het geval van de GA-Pilot zijn per stap de volgende keuzes gemaakt.

Voor stap 1 is van de fasering van de GARAGE-studie gebruik gemaakt; de follow-up fase is beperkt ingevuld. Een gevolg daarvan is dat, als de GA-werkwijze effectief is, dat de kostenvoordelen onderschat worden. Dat is echter cf. het principe van vermijden van 'zich rijk rekenen'.

Voor stap 2 is deels gebruik gemaakt van de tot nu toe meest uitgebreide financiële studie rond complexe scheidingen van Batterink, en daarnaast van de eigen kosten informatie uit de GA-Pilot. Er is net als bij Batterink gekozen voor indeling in 3 groepen van stakeholders die kosten dragen: de ouders zelf, het Rijk en de Gemeente.

Voor stap 3 zijn de kansen waar mogelijk gehaald uit de GA-Pilot, daarnaast uit een formeel subonderzoek onder de GA-professionals wat betreft inschattingen waarin de Pilot niet kon voorzien; voorts uit openbare bronnen m.n. het eerdergenoemde rapport van Batterink en het CBS.

Voor stap 4 is een rekenmodel ontworpen, waarin de inputgetallen (kansen, kosten, effecten) konden worden ingevoerd, evt. met varianten, waarna het rekenmodel allerlei uitkomsten berekende. Dat kan met verschillende aantallen gezinnen als basis. Wij kozen voor 31 gevallen cf. de omvang van de studie. Steevast wordt cf. Batterink onderscheid gemaakt in de 3 betalers.

De uitkomsttabel met de vergelijking GA-werkwijze vs. 2 advocaten benadering, voor een mix van oranje en rode casus, zoals in de GA-Pilot, ziet er met de meest plausibele gegevens als volgt uit (figuur 3.17).

Figuur 3.17: Kostenvergelijking GA-werkwijze vs. 2 advocaten benadering. n=31, 40% rood

RUBRIEK	n:	2 ADVOCATEN				GAGW KOPPEL				BALANS		
cumulatief	31	<i>laag</i>		<i>hoog</i>		<i>laag</i>		<i>hoog</i>		cumulatief		
AM		€ 3.875	0%	€ 3.875	0%	€ 11.750,00	3%	€ 11.750,00	3%	AM	€ 7.875	€ 7.875
GA		€ 199.522	23%	€ 318.413	33%	€ 161.045,00	46%	€ 225.370,00	55%	GA	-€ 38.477	-€ 93.043
RB		€ 449.500	52%	€ 449.500	46%	€ 144.065,68	42%	€ 144.065,68	35%	RB+FUP	-€ 305.434	-€ 305.434
RB2		€ 52.202	6%	€ 52.202	5%	€ 6.615,40	2%	€ 6.615,40	2%	RB2+FUP	-€ 45.586	-€ 45.586
OUDERS		€ 153.624	18%	€ 153.624	16%	€ 22.909,00	7%	€ 22.909,00	6%	OUDERS	-€ 130.715	-€ 130.715
SOM		€ 858.722		€ 977.613		€ 346.385,08		€ 410.710,08		SOM	-€ 512.337	-€ 566.903
kostendrager		<i>laag</i>		<i>hoog</i>		<i>laag</i>		<i>hoog</i>		kostendrager		
Zelf		€ 382.414	45%	€ 501.305	51%	€ 200.661	77%	€ 264.986	65%	Zelf	-€ 181.753	-€ 236.319
Gemeente		€ 304.552	35%	€ 304.552	31%	€ 75.844	22%	€ 75.844	18%	Gemeente	-€ 228.708	-€ 228.708
Rijk		€ 171.757	20%	€ 171.757	18%	€ 69.880	20%	€ 69.880	17%	Rijk	-€ 101.876	-€ 101.876
aantal rechtzaken										aantal rechtzaken		
oranje		14,9				0,9				oranje	-14,0	
rood		12,0				2,5				rood	-9,5	
SOM		26,9				3,4				SOM	-23,5	
aantal OTS		2,4				0,5				aantal OTS	-1,9	
aantal uithuis		1,8				0,4				aantal uithuis	-1,4	

% rood	40%	conv 2adv	20%	conv GAGW	95%
		conv 2adv	3%	conv GAGW	80%

Het gaat om de vergelijking in een situatie 40% rode, en 60% oranje casus (de resultaten voor andere verhoudingen kunnen ook worden berekend). De cijfers zijn hier berekend voor 31 casus.

De meest rechtse 2 kolommen, met cijfers in rode en groene vakken, toont *de balans van de vergelijking*. Er staan rode cijfers als de GA-werkwijze duurder is of minder oplevert.

Uit de cijfers volgt dat de GA-werkwijze een ongekend groot economisch en financieel voordeel heeft, voor alle stakeholders.

In de aanmeldingsfase wordt bij de GA-werkwijze wat meer uitgegeven, maar daarna worden grote baten gezien (we ronden af op 1000-tallen). In de GA-fase ligt het voordeel tussen de €38.000 en €93.000 afhankelijke of men voor (zowel GA als 2 advocaten) een lage of een reële schatting hanteert. In de rechtbank + directe follow up fase (de inzet van gemeentevorzieningen als het misgaat bij de zorg voor de kinderen) gaat het om veel grotere verschillen, ruim €300.000, en als je beroepszaken meeneemt €350.000 ten gunste van de GA-procedure.

Het totaalverschil is €512.000 tot €567.000 euro, voor 31 casus; per casus zijn de all-in baten van de GA-procedure minimaal ca. €17.000.

De grootste profiteur is de Gemeente (ca 40%) en de ouders (ca 40%, je moet de baten door 2 delen voor het voordeel per persoon, dan wordt het 20%+20%), daarna het Rijk voor 20%. Voor gemeentelijke voorzieningen zal vaak gelden dat de impact kortere wachlijsten oplevert, en niet meteen macro financiële besparingen, maar sommige trajecten (uithuisplaatsingen) zullen waarschijnlijk wel snel tastbaar financieel voordeel opleveren.

Net als in het expert-panel gedaan is, kan men ook kijken naar de voordelen in natura. Er zijn per 31 casus ruim 23 rechtszaken minder. De GA-procedure lijkt ook voor het kind gunstig: op 31 casus 2 OTS minder, en 1.5 uithuisplaatsing. Het lijkt niet veel, maar het gaat om het voorkómen van grote (voorkomen) schade voor het kind, en grote (voorkomen) kosten per casus. Daarnaast nog de ontwikkelingsvoordelen voor het kind (minder doublures, betere schoolkwalificaties).

De samenvatting van de scenariostudie, met inbegrip van onderzochte varianten in de aannames is: onder alle scenario's heeft de werkwijze met een GAGW-koppel enorme economische voordelen, en voor Gemeente en Rijk even zo grote financiële voordelen. Die zijn zó groot, dat het nog steeds de moeite waard is de GA-werkwijze te kiezen als daarvoor 2 keer zoveel uren voor GA+GW samen nodig zijn, als nu voor 2 advocaten, met een gelijk tarief als nu vaak als rekestarief voor de advocaat geldt (euro 180).

Het omgekeerde geldt niet: het maar gedeeltelijk uitvoeren van de GAGW-werkwijze (bijv. een GW voor slechts de helft van de tijd betalen) is niet lonend; het levert waarschijnlijk nog maar nauwelijks positieve effecten op, en geeft waarschijnlijk wel extra kosten (vergelijk het aanstellen van een anesthesist voor slechts de helft van de operatie).

De belangrijkste onzekere factor is de kans dat na een GA-convenant vaker dan anders nog een rechtbank procedure noodzakelijk is, met inzet van allerlei hulporganisaties. Deze onzekerheid zou via follow-up van bijv. de GA-Pilot casus helemaal kunnen worden weggenomen.

3.6.7 Blok 6: Kwalitatieve observaties rond het GA-proces

We evalueren hier de verschillende fasen, in het licht van de gestelde doelen, en kijkend naar de inrichting van – naar het oordeel van de onderzoekers - vergelijkbare processen.

Aanmeldingsfase: organiseren instroom en snelle start

De aanmeldingsfase is in de Pilot gerealiseerd in de vorm van een *aanmeldingsloket met een eindverantwoordelijkheid van expert-professional*. Er vond een eerste beoordeling van geschiktheid plaats, gevolgd door de koppeling van de aanmeldingskandidaat aan een GAGW-koppel. Voor de studie regelde het aanmeldingsloket dan ook nog de financiële afspraken. De weg naar het aanmeldingsloket was tweeledig, met een rol voor toeleverende gemeente-loketten en instellingen, en daarnaast voor doorverwijzende collegae.

De uitwerking van het aanmeldingsproces tot een loket was niet een primair aandachtspunt van de GA-Pilot, de totstandkoming was meer een pragmatische oplossing voor de werving/instroom en de geldzaken. Maar achteraf is de conclusie onvermijdelijk dat een *aanmeldingsloketfunctie* onderdeel van de GAGW-werkwijze is, en mogelijkheden biedt tot verdere procesverbetering. Enige coördinatie, lokaal of regionaal, op het niveau van de advocatuur is sowieso nodig liefst met uniforme – landelijke gestandaardiseerde - triage met een formeel instrument.

Die aanmeldingscoördinatie staat niet haaks op de 'markt': ook in de zorg zijn er diverse situaties waarbij instroom enigszins gereguleerd wordt door de aanbieders, zonder dat van marktverstoring sprake is – van dialyseplaatsen tot huisartseninschrijvingen, van kraamzorg-bij-arbeidsmarkt-krapte tot eerstehulpdiensten. Overigens is de advocatuur al bekend met procesregie bij bijv. toevoegingen en piketdienst.

Bij complexe scheidingen dient de aanmeldingsfunctie een duidelijk cliëntenbelang: bekorten van de doorlooptijd. De GA-Pilot heeft met de advocatuur een zeer efficiënte doorloop gerealiseerd, ondanks dat, of misschien wel juist doordat verschillende kantoren waren betrokken, en in staat waren samen te werken met een hoogwaardig, klein bezette backoffice. Gezien de verantwoordelijkheden (ook voor registratie) heeft de advocatuur hier ook in de toekomst zelf het primaat. De sleutelrol van gemeenten als verwijzer is onomstreden, zij zijn in het huidige decentrale landschap voor scheidingsproblemen een spil, maar niet van dit operationele stukje van het juridisch proces.

Een ander belang, maar dan voor de professionals, is dat een aanmeldingsloket kan bijdragen aan het verminderen van het aantal no-shows – waarvan we er ook in de GA-Pilot diverse zagen.

Triage in aanmelding uitbreiden met formele, semi-kwantitatieve risicotaxatie

Er is bij aanvang van het proces een verbeteringsmogelijkheid. In de aanmeldingsprocedure was geen formele triage ingebouwd, *met een triage-protocol*. De initiële kleurcodering was een subjectieve expert inschatting, en in de evaluatie is vastgesteld dat kleurcoderingen verschoven zonder duidelijke risicoverandering – eerder als gevolg van veranderde tijdinschatting – en hetzelfde waren bij casus die in objectieve zin aanzienlijke complexiteitsverschillen kenden (in het oranje-rode gebied). Het door de

onderzoekers ook vanwege onderzoeksredenen geïntroduceerde risicotaxatie systeem kan als startpunt dienen. Het is semi-kwantitatief, gebaseerd op soortgelijke systemen elders, en erkent de sleutelonderdelen van de GA-werkwijze. Het reeds in het begin (aanmelding) goed inschatten van risico, met een expertoordeel als sluitstuk, is net als het realiseren van een zeer korte doorlooptijd in het begin, van wezenlijk belang voor het succes van de GAGW-werkwijze als geheel. Zo'n verkort semi-kwantitatief systeem staat een uitgebreider intake in de GA-fase niet in de weg, kunnen eerder ondersteunen wat meer of minder aandacht moet krijgen.

Zoals ook in de medische zorg gebruikelijk is kan de triage informatie niet alleen voor de casus zelf maar ook als management-informatie worden gebruikt, deels richting verwijzers (gemeente), deels voor kwaliteitsprocessen in eigen kring, en zelfs voor prospectieve bekostiging.

Matching van geschikte aanmeldingen aan een GAGW-koppel

De matching heeft tijdens de GA-Pilot een praktische evolutie ondergaan: uiteindelijk werden GAGW-koppels primair op basis van beschikbaarheid geselecteerd. Dit element van de procedure – bij acceptatie van de GA-werkwijze – moet bestendig worden ingericht. Vooralsnog is er eerder een situatie van schaarste ((de markt is aanbod gestuurd, en zal vermoedelijk zo blijven)), dus voor de hand ligt het cf. de Pilot werken met een geactualiseerde pool van gekwalificeerde GA's en GW's, met uitwijkmogelijkheid naar aangrenzende regio's. De praktijk zal leren of er in bepaalde vormvaste GAGW-koppels ontstaan.

Casus-registratie

Er zal onzes inziens een vorm van centrale registratie noodzakelijk zijn (inclusief bekostiging) met gedifferentieerde toegang. De huidige digitale Pilot-registratie kan (na verwijderen van enkele onderzoeksvragen) voor gebruikt worden, aangezien het als multidisciplinaire-registratie is ontworpen. Het inbouwen in IT van bestaande stakeholders is bewezen een onbegaanbare weg: duur, log en er ontstaat altijd een conflict over zeggenschap over inhoud en data. Aangezien de GA de 'hoofdbehandelaar' is voor het juridische proces is deze de primaire houder van de casus-registratie; de cliënten weten dan ook dat de privacybescherming eenduidig in haar/zijn handen ligt, en het belang voor het opnemen van informatie en de precieze vorm waarin, wordt primair *voor dit proces* gewogen. Zoals het hoort.

Bij digitalisering van de dossiervoering zal de vraag naar privacy, en meer algemeen de AVG, klemmender worden gevoeld dan bij papieren dossiervorming, maar feitelijk is de AVG ook bij papier onverkort van toepassing. De onderzoekers stellen vast dat – niet anders dan elders – de prijs van de passieve veiligheid van alleen papieren dossiers te hoog is: ook het kwaliteitsproces van GA en GW zelf wordt hierdoor ernstig gehinderd. Er is voldoende wet- en regelgeving om digitalisering goed te regelen, en als start kan de onderzoeksregistratie worden voortgezet (die is opschaalbaar ontworpen).

Op dit moment is niet scherp omschreven wie wat voor soort toegang tot welk dossier en welke dossierinformatie heeft. Er zijn bij elke casus veel partijen betrokken. Welke informatie mogen GA, GW en de verwijzer of het loket delen? Welke verwijderrechten hebben de cliënten? Dat is, ongeacht de vorm van het dossier, aandachtspunt.

Een ander aandachtspunt vormen de privacybelangen van het kind. De ouders zijn hier de jure belangenbehartiger, maar de facto maken zij dat niet altijd waar. Er zijn geen regels voor dissensus tussen de ouders. En welke status hebben bijv. de schoolgegevens, of de risicotaxatie gegevens en de soms zeer uitgebreide medische gegevens (ook over niet-psychische zorg).

In een conflictmodel blijft het gemakkelijk bij 'ik niet, dan jij ook niet' – maar daar heeft het kind niet veel aan. Het GA-model maakt deze data-toegankelijkheid expliciet, in het kind belang. In de GA-Pilot zijn data-zaken niet op de proef gesteld omdat vrijwel alle casus in convenanten eindigden.

GA-fase: het begin is duidelijk, maar wanneer stoppen?

Ook als we ervan uitgaan dat de GA-werkwijze effectief is, zijn de volgende 2 vragen binnen de studie nog aan de orde: 1) *is tijdig het falen van de GA-werkwijze* in een specifieke casus vast te stellen en 2) *is de inzet van de GW over het hele traject noodzakelijk?*

We zien dat sommige GAGW-zaken lang duren, maar binnen de observatietermijn van de GA-Pilot was geen enkele zaak langdurig, met de inschatting van de GA-uitvoerders over wat bij een 2 advocatensituatie zou kunnen worden verwacht als uitgangspunt. De onderzoekers misten wel een stop-regel. Die zou onzes inziens niet per se op grond van tijd, maar op grond van a. voortgang in conflictpunten, en b. ontwikkeling op de escalatieladder kunnen worden bepaald. Immers, er kan ook een persoonlijke mismatch zijn.

De vraag naar de aanwezigheid van de GW gedurende de hele casusperiode lijkt gezien de resultaten niet meer zo relevant. We observeerden daarbij nu al dat de GA wat meer uren dan de GW registreert. Toch lijkt het nuttig na te denken over een ankerpunt in de GA-fase waarbij de *instrumentele rol van de GW als beëindigd* wordt gezien.

Onduidelijke inrichting van de afsluiting van de GA-fase

In de GA-Pilot was geen sprake van eenvormigheid. In sommige gevallen deed de GA een gemeenschappelijk verzoekschrift. In sommige gevallen werd de laatste hand aan convenant en/of zorgregeling gelegd door een mediator of incidenteel een andere advocaat. Dit lijkt de onderzoekers, gezien de tijdskosten van informatieoverdracht en het onvermijdelijke delay, inefficiënt en niet gewenst. Het is aannemelijk dat dit extra kosten genereert, en verlies aan informatie en ook voor de cliënt onduidelijke verantwoordelijke rolverdeling introduceert. Het is daarbij zeker bij (voorheen) rode casus niet onmogelijk dat het conflict weer enigszins oplaait als alles op papier wordt gezet, en dan is de terug verwijzing naar het GAGW koppel uiteindelijk omslachtig.

Nazorg en monitoring resultaat

Dit onderdeel is niet ver uitgewerkt bij de GA-werkwijze. Dat is begrijpelijk, omdat op dit moment het *juridische perspectief* op het scheidingsproces impliceert dat de zaak met een goedkeuring of uitspraak van de rechter letterlijk is afgedaan. Er is niet, zoals bij medisch-specialistische zorg, nog een nacontrole op de polikliniek van de rechtbank. In de GA-Pilot is er wel monitoring van het vervolg geweest voor eigen rekening van GA en/of GW (de tijd was al 'op'). De koppels wilden zelf weten of het vervolg uitpakte zoals gehoopt of gedacht, en vaak was de gedachte dat een nagesprek nog een klein beetje hulp of sturing kon bieden.

We durven hier wel te stellen dat afsluiting van juridische zorg direct na het convenant niet van deze tijd is: nazorg zou bij iedere complexe professionele dienstverlening onderdeel van de interventie moeten zijn, ook bij het 2-advocatenmodel. De noodzaak is hier extra groot vanwege de kwetsbaarheid van de convenantafspraken; het succes van de aanpak berust op naleving en zo nodig handhaving. Er wordt juist bij complexe scheidingen veel gevraagd (in een situatie waarin de ouders vaak mentaal niet optimaal zijn).

Er is ook een andere reden voor een follow-up van zeg 6 maanden, namelijk registratie van de uitkomst zoals de conflictpuntstatus en de ontwikkeling van kinderen en ouders. Ook in de medisch-specialistische zorg zijn termijnen van een half jaar bij de bekostiging gebruikelijk, met vastlegging van behandeluitkomsten. Zo'n procedure hoeft, indien ondersteund door een eenvoudig digitaal registratiesysteem niet meer dan 10-15 minuten tijd te kosten. Dan ontstaat de mogelijkheid terug te koppelen op eerder genomen beslissingen of – meer in managementzin – bepaalde strategische keuzes bijv. in de handleiding te evalueren. Maar de onderzoekers realiseren zich dat zo'n kwaliteitssysteem ver

af staat van de huidige professionele cultuur.

De rol van toevoegingen i.e. financiële bijstand voor de rechtshulp bij scheidingen

Oppervlakkig gezien heeft de GA-Pilot weinig te maken met vraagstukken rond financiële bijstand bij scheidingsrecht, met daaraan gekoppeld nog discussies over het honorarium van advocaten (en eventueel GW's) wat over specifieke inkomenspolitiek gaat, en discussies over beperken van toegang tot het recht als zodanig via financiële instrumenten wat meer algemene inkomenspolitiek is. Een toevoeging is daarbij *een specifieke vorm van bijstand* in een situatie dat de cliënten niet kunnen kiezen om van het rechtssysteem gebruik te maken.

Uit de cijfers blijkt dat de GAGW-werkwijze meer tijd vraagt dan de impliciete urennorm van een toevoeging in de huidige situatie. Maar die is in oranje en rode zaken – naar ieders oordeel – in verregaande mate niet toereikend (vaak tientallen procenten). Of, zoals door het Rijk aangenomen goedkopere en duurdere zaken elkaar in evenwicht houden valt op het niveau van kantoor of regio (en daar hebben we hier mee te maken!) te betwijfelen maar is onbekend: de verdeling van kwetsbaarheid en (im)materiële resources is niet willekeurig. Dat is relevant omdat de gevolgen van de juridische gelijkheid betrachtende financiële regels, de facto naar regio – voorzienbaar - zeer verschillend kunnen uitpakken.

Economisch gezien bespaart de GA-werkwijze tijd, in ieder geval tijd van de rechtbank, en tal van andere partijen, in de GA-Pilot in gelijke mate bij casus met en zonder toevoeging. Het is verder aannemelijk dat de GA-werkwijze niet méér tijd van de GA en GW vraagt, dan de tijd van 2 advocaten in het bestaande model, als zij vergelijkbare doelstellingen hanteren. Eerder minder.

Met deze informatie kan een wetenschappelijk standpunt over toevoegingen worden ontwikkeld. Als men alleen naar het financiële perspectief van het Rijk kijkt, en dat belang niet opdeelt in verschillende financieel-administratieve processen waarbij organisatieonderdelen van het departement van Veiligheid en Justitie elkaar financieel beconcurreren, dan is de GAGW-werkwijze van enorm financieel voordeel voor het Rijk in het algemeen, en dit ministerie in het bijzonder. Financieel zijn er krachtige argumenten om deze werkwijze te bevoordelen via volledige financiële compensatie bij toevoeging.

Maar, omgekeerd, het maar gedeeltelijk financieren van rechtshulp via toevoeging heeft bij de GAGW-werkwijze een veel groter negatief gevolg dan het inperken van de 2-advocaten. (Denk aan het niet betalen, of tegen een veel lager tarief betalen van de GW, maar ook het handhaven van de huidige maximum uren norm). Voor de GAGW-werkwijze geldt namelijk *niet* dat het effectiviteitsverlies (en de overall kostenstijging) *proportioneel* zijn, aan de onder-vergoeding (rekenen met een fictief honorarium dat 2/3 of minder is van de markt komt feitelijk neer op 2/3 van de uren betalen). Penny wise, pound foolish zou hier niet eens zijn overdreven.

3.7 Conclusies, overige bevindingen en aanbevelingen

3.7.1. Conclusies t.a.v. de onderzoeksvragen

De primaire onderzoeksvraag was of met de GA-procedure vergeleken met het 2-advocaten-model, in een praktijkproef op grote schaal bij complexe scheidingen van categorie oranje of rood, betere resultaten worden vastgesteld, in procestermen en in inhoudstermen, en bezien vanuit verschillende stakeholdersperspectieven

Op basis van de GA-Pilot is een duidelijk antwoord mogelijk.

Bepaling van de uitkomsten op tevoren gedefinieerde doelen leverde op dat er *in iedere onderzochte richting, bij vrijwel iedere casus, voor alle stakeholders overtuigende, vaak grote voordelen zijn vastgesteld voor de GA-procedure. De aard van dit resultaat was enigszins verwacht, maar niet de omvang en consistentie.*

In detail waren de uitkomsten als volgt.

Juridisch procesmatig: slechts 1 van de afgeronde casus werd een rechtszaak (onder vermoedelijk evengoed gunstiger voorwaarden), 13 andere werden per convenant afgesloten, waar anders een rechtszaak onvermijdelijk was geweest.

Wat betreft de kinderen werden er geen calamiteiten in de sfeer van ondertoezichtstelling en uithuisplaatsing vastgesteld, waar die in de bestaande benadering wel werden verwacht. We zagen ook geen (signalen van) ouderverstoting. De periode van observatie is te kort om iets over indicatoren zoals doublures op school en ziekteontwikkeling te zeggen.

Wat betreft het proces: de doorlooptijd in de beginfase (aanmelding) was 4 weken, soms korter, zonder discontinuïteit. Hoewel vergelijkingsgegevens ontbreken is de vastgestelde gemiddelde doorlooptijd van een oranje-rode casus ca. 10 maanden (vanaf intake t/m convenantondertekening). Dat is korter dan anders het geval was geweest.

Wat betreft de kosten werd vastgesteld dat van zeer grote kostenbesparingen sprake is, voor alle 3 de relevante stakeholders, het Rijk, de Gemeente en de ouders zelf. Bij dit alles leken uitkomsten van toevoegingen dezelfde.

Er zijn zeker (relatief kleine) verbeterpunten, maar de vraag naar uitbreiding van toepassing ook tot bijv. groen-oranje casus en casus die stuk zijn gelopen ligt méér voor de hand, dan enige beperking van toepassing.

De secundaire vraag was: als betere resultaten zijn vastgesteld, wat is daarvan de validiteit en zekerheid op korte en lange termijn?

Ook hier lijkt een duidelijk antwoord mogelijk.

Ondanks de bescheiden aantallen in termen van volledige afgeronde casus, menen de onderzoekers dat de resultaten relatief zeker zijn voor de onderzochte categorie complexe scheidingen.

De volgende argumenten zijn aanwezig.

- de GA-methode berust op een specifiek proces, waarvan tussenstappen kunnen worden gemeten, en die waren consistent met het eindresultaat.

- een expert-panel van 3 leden heeft ieder van de 13 convenant casussen beoordeeld, elk lid afzonderlijk, met een gedetailleerde onafhankelijke beoordelingsmethodiek. Er was een zeer grote convergentie in hun beoordeling van de GA-effecten op 9 deelcriteria (inhoud en proces), en deze was steeds in het voordeel van de GA-procedure met een wat kleinere 'winst' als de complexiteit wat kleiner was.

- elke casus had uiteindelijk een unieke combinatie van een GA en een GW, geen koppel was hetzelfde; toch werden steeds dezelfde gevolgen gezien; dit wijst op een methode-effect en niet op een effect door specifieke persoonlijke expertise.

Deze zekerheid van gunstige gevolgen strekt zich uit tot en met het moment van convenantafsluiting. Zelfs als er enige terugslag is, is er grote winst, primair voor rechtbank en advocatuur. Ze is uiteraard minder zeker voor de periode na de observatietermijn d.w.z. na het convenant, maar ook hier zijn de vooruitzichten gunstig als de GA-werkwijze wordt gevolgd van nazorg om in de beginfase nog even desgewenst bij te sturen.

Een tertiaire vraag is: als de GA-werkwijze beslissende voordelen lijkt te hebben, is de werkwijze dan haalbaar en duurzaam, waarbij ook het bestendiging van de methodiek, het leertraject, de beschikbaarheid van personeel, de registratie, en de bekostiging worden meegenomen?

Een antwoord hierop kan grotendeels uit de GA-Pilot worden afgeleid.

De methodiek is operationeel goed haalbaar, zoals min of meer bewezen wordt door het succes van de GA-Pilot en reacties van deelnemers. Met uiteindelijk relatief eenvoudige middelen, zonder extra incentives (de GA's en GW's kregen niet betaald voor hun niet-cliëntgebonden tijd) is een compleet

nieuwe aanpak inclusief registratie effectief geweest in een regio, onder verder natuurlijke omstandigheden. Maar politieke haalbaarheid komt in de volgende vraag aan de orde.

De vierde vraag: hoe is de acceptatie van alle stakeholders?

Die vraag is moeilijk te beantwoorden om meerdere redenen.

1. Er zijn veel stakeholders en sommige zijn intern nog onderverdeeld; de ervaren voordelen voor de cliënten (ouders, kinderen) of financiële voordelen voor de stakeholder zijn niet allesbepalend. Zowel het betrekken van een gedragswetenschapper in het primair proces, als de intrinsiek multidisciplinaire werkwijze met een standaardfilosofie en elementen van supervisie en meting van kwaliteit passen niet bij de huidige inrichting van het werk.
2. Het stellen van een optimum, richtlijn, past niet bij de volledige vrijheid, autonomie, van de advocatuur om het scheidingsproces naar eigen zienswijze in te richten (niet te verwarren met: aanpassen aan casus-kenmerken).
3. Functionele samenwerking tussen uitvoerenden (en dat is een kenmerk van juist de GA-procedure) is minder eenvoudig als er veel verschillende financieringssystematieken zijn, met als bijzonder aandachtspunt zeer grote tariefvariatie in de advocatuur.

3.7.2. Overige bevindingen

We verwijzen naar de hoofdtekst voor een volledig overzicht. De belangrijkste waren de volgende (in willekeurige volgorde).

- slechts de helft van de aangemelden was gehuwd of had een geregistreerd partnerschap; de aard van de formele relatie tussen de ouders speelt mogelijk een rol bij complexe scheidingen; daarbij zijn de kinderen relatief jong; complexiteit is hier vaak extra groot door het niet afdwingbare karakter van het ouderschapsplan.
- er vallen, meer dan verwacht, gezinnen af in een vroeg stadium van de procedure, zowel bij aanmelding als na intake. Of dat meer dan onder het 2 advocatenmodel is, is moeilijk te zeggen, maar het lijkt aangewezen een warme overdrachtprocedure te realiseren bij verwijzingen (via een loket, of anderszins).
- het actieve management van de doorloop in het proces blijkt een kritische succesfactor; dat vereist allerhande werkafspraken als onderdeel van de GA-procedure; dat gaat *niet* om 'voordringen'.
- met een door de onderzoekers ontwikkelde verkorte vorm van het risicotaxatie instrument was het mogelijk prospectief een schatting te maken van de benodigde GAGW-tijd, en hoog risico op uitval.
- er waren meerdere bevindingen die raakten aan het thema gender en emancipatie:
 - * het viel op dat in *vrijwel alle* casus er een zeer traditioneel rollenpatroon was tussen vader en moeder, met een geringe zorgrol voor de vader. Dat had niet te maken met verschil in opleidingsniveau.
 - * de mogelijk belangrijkste nevenbevindingen is dat de gezondheid en kwaliteit van leven ernstig gestoord/verstoord is, bij mannen nog wat meer dan vrouwen; specifiek onderzoek naar mentale gezondheid laat op het terrein van angst en depressie zien dat bij aanvang van het scheidingsproces (eerste afspraken), in de grote meerderheid van de gezinnen tenminste 1 ouder op het niveau zit dat mentale medische zorg gerechtvaardigd zou zijn. Het werpt ook een licht op de werkzaamheid van de GA-procedure.
 - * in deze specifieke groep valt op dat bij complexe scheidingen de vader er slechter afkomt (maar het accepteert).
- praktijkbevinding was dat de uniforme minimale casusregistratie, zoals gebruikt in de GA-Pilot/GARAG-studie, in combinatie met een standaard-presentatie vorm van een casusregistratie, uiterst effectief bleken in de communicatie tussen experts in een multidisciplinaire omgeving. Deze kan overwogen worden bij bijv. rechtbankprocedures en bij het 'appointenen', zie paragraaf 5.2.4.

3.7.3. Aanbevelingen

De onderzoekers bevelen aan, zonder uitstel, de proefimplementatie uit te breiden, waarbij als regio (delen van) de provincie Noord-Brabant voor de hand ligt, in samenwerking met gemeenten, de advocatuur en de rechtbank(en). Met deze regionale partijen bestaat ervaring, zij hebben expertise op politiek en inhoudelijk niveau.

De financiële vormgeving moet 3 zaken dekken: de advocaat (vereist afspraken in het juridisch compartiment), de onlosmakelijk verbonden gedragswetenschapper (kan mogelijk met afspraken in het gemeentelijk compartiment, met ruimte voor de niet-toevoegingen en instroom van cliënten buiten het gemeenteloket om), en de kernelementen van de ondersteunende structuur: de steungroep met website, en de casus-registratie. De kosten hiervan zijn per casus een kleine fractie van de andere kosten, en zullen uit de andere bronnen moeten worden gedekt.

Andere aanbevelingen betreffen:

- een volwaardige scheidingszorg realiseren, wettelijk geborgd, bij gezinnen met minderjarige kinderen waarvan de ouders niet gehuwd of geregistreerd zijn
- via een Pilot van voldoende omvang vaststellen of vergelijkbaar voordeel wordt gezien in de groep van laag tot matig complexe scheidingen en bij 'uitbehandelde' complexe casus, d.w.z. complexe casus die in het 2-advocatenmodel zijn stukgelopen.
- via gemeentelijke vertegenwoordigers (evt. VNG) maar ook via processen binnen professionele kring van de advocatuur vaststellen van de haalbaarheid van universele triage en risicotaxatie voor (1) resultaatverbetering, (2) planning, (3) effectuering van het gelijke toegangsbeginsel.
- opstarten van een communicatie en discussieroute binnen de advocatuur en familierechterlijke macht waarin aandacht is voor de wetenschappelijk benadering die uit de GA-procedure spreekt *in het algemeen*, en de *professionele cultuur-aspecten* die hier aan de orde zijn. Er lijkt een parallel met medisch-professionele ontwikkelingen van enkele decennia terug: een recente handleiding voor familierechters illustreert aandacht voor richtlijnen en evidence.
- aandacht geven in professionele kring en/of onderzoeksverband aan gender aspecten (inclusief ouderschapsfacetten) in het juridisch werkveld inclusief de kindbescherming/Jeugdzorg.
- onafhankelijk onderzoek verrichten naar de financiële en economische aspecten van de familie-advocatuur, eventueel in de vorm van vertrouwelijk onderzoek; daarbij kan deskundigheid worden benut die gezondheidszorgeconomen hebben ontwikkeld voor het in beeld brengen van de gezondheidszorgkosten, die veel kenmerken delen met kostensoorten in het juridisch veld.

4. Opdracht

4.1 Subsidieaanvraag

Op 2 maart 2020 heeft de Stichting Forensische Mediation een subsidieaanvraag op grond van de Subsidieregeling Stelselherziening rechtsbijstand (hierna Subsidieregeling) ingediend bij de Raad voor Rechtsbijstand. Deze aanvraag werd beoordeeld door een adviescollege onder voorzitterschap van prof. mr. B. Niemeijer. Onderdelen van het advies worden hier weergegeven onder 4.2 en 4.3. De tekst wordt hieronder zo letterlijk mogelijk weergegeven, inclusief de retorische vorm waarin het adviescollege zich richt tot de Stichting.

4.2 Aanvraagsamenvatting door Adviescollege

“De te subsidiëren activiteiten richten zich op de verdere ontwikkeling van de Gezinsadvocaat. De Gezinsadvocaat wordt een casemanager die in een scheidingsproces over de scheidingsprocedure en aanverwante problematiek de regie voert over de gehele route van Zorg en Recht, van scheidings toegang (of van loket) tot en met nazorg. De Gezinsadvocaat heeft een totaaloverzicht op alle delen van het scheidingsproces en daaraan gerelateerde zaken ook die waarbij kinderen betrokken zijn. De Gezinsadvocaat is regiehouder in één route van Zorg en Recht en leidt ouders en kinderen veilig en systeem gestuurd door het scheidingsproces. Hij ontwerpt tailormade oplossingen in samenwerking met de rechter, de mediator, de gedragswetenschapper, de systeemdeskundige maar ook met het Sociaal Wijkteam, Veilig Thuis, de Raad voor Kinderbescherming, jeugd GGZ, financieel deskundigen, wooncoöperaties en anderen. Er wordt door de Gezinsadvocaat beoogd om een totaaloplossing te bieden zodat het probleem van rechtzoekenden integraal wordt benaderd. Het valt de adviescommissie in positieve zin op dat deze integrale benadering niet alleen toeziet op de juridische aspecten, maar dat de aanvrager ook heeft gedacht aan de psychosociale en financiële aspecten van een scheiding.”

4.3 Aanvraagsamenvatting door Adviescollege

“De aanvraag lijkt tegemoet te komen aan een grote behoefte met betrekking tot de combinatie van zorg en recht. De adviescommissie ziet uitdagingen in de praktische uitvoerbaarheid. Hoe complexer de scheiding, hoe meer dienstverleners en andere professionals erbij betrokken zijn. De adviescommissie is van mening dat de uitdaging vooral gelegen is in het vinden van een goede modus om dienstverleners te laten aansluiten en te laten samenwerken, desnoods met voorrang daar waar een gezin snel en adequaat handelen behoeft om verder te kunnen. Het is een ingewikkeld proces om dienstverleners bij elkaar te brengen en de samenwerking is niet vanzelfsprekend, want deze dienstverleners hebben ook eigen legitieme prioriteiten die zich niet altijd verdragen met de wenselijke aanpak van deze geschillen. De coalitie van de betrokken stakeholders spreekt wel in het voordeel van de aanvraag. Hierdoor kan sprake zijn van een vliegwieleffect bij het benaderen van andere stakeholders. Dit is overigens nog geen garantie dat alle stakeholders willen meewerken, terwijl de slagingskans van de oplossingsroute wel sterk afhankelijk is van deze medewerking. De adviescommissie ziet de meerwaarde van een gezinsadvocaat ten opzichte van advocaten die voor beide partijen optreden en ten opzichte van mediators. Waarnaast zou het mogelijk kunnen zijn dat er sprake is dat vroegtijdig problemen kunnen worden gesignaleerd waardoor escalatie tijdig kan worden voorkomen (soms ook met aandacht voor psychosociale problematiek). De onderliggende problemen (multiproblematiek) worden in de reguliere advocatuur vaak over het hoofd gezien of niet adequaat opgepakt. De Gezinsadvocaat heeft juist wel aandacht voor deze problematiek en is bovendien (zoals wordt beoogd) uitgerust met doorzettingmacht. De regierol van de Gezinsadvocaat ziet niet alleen toe op hulpvragen binnen het stelsel, maar treedt ook buiten het stelsel door het betrekken van de psychosociale problematiek. Gedragsproblematiek leidt vaak tot juridische problemen. Er zit een hiaat in de wijze waarop de huidige hulpverlening rond deze rechtzoekenden is georganiseerd. De adviescommissie is van mening dat deze aanvraag een goed doordachte manier is om dit hiaat op te vullen.”

Bij besluit van de Raad voor Rechtsbijstand d.d. 29 juni 2020 kende de Raad, gelet op dit advies, aan deze aanvraag subsidie toe, onder vermelding van delen van bovenstaande tekst en met inbegrip van een tekst die de verplichting tot monitoring en evaluatie beschreef, zonder nadere specificatie (zie 4.4).

4.4 Monitoring en evaluatie

Onderstaande tekst beschrijft de evaluatieverplichting in de opdracht.

Aanvraagster is verplicht mee te werken aan monitoring en tussentijdse evaluatie van het project en de activiteiten, zoals is opgenomen in artikel 14 lid 2 sub b en sub c van de Subsidieregeling. De Raad voor Rechtsbijstand wil projecten waarvoor subsidie is of wordt verstrekt op objectief meetbare wijze (laten) monitoren en evalueren. Binnen een maand na afloop van de activiteiten binnen het project wordt door Stichting Forensische Mediation en de Raad voor Rechtsbijstand gezamenlijk een (eind)evaluatie gedaan ten behoeve van het opstellen van een mogelijke businesscase ten behoeve van de afweging voor een bredere implementatie van binnen dit project ontwikkelde activiteiten c.q. opgeleverde producten. De eindpresentatie en voortgangsrapportages worden hierbij betrokken.

4.5 Opdrachtverlening evaluatie

De Stichting Forensische Mediation heeft bureau Triqs in Zwolle opdracht verleend de werkwijze van de Gezinsadvocaat te evalueren.

Vanuit de Rechtspraak is een experimenteel project van de Gezinsadvocaat opgezet, waarin op proef wordt gewerkt met de GA (we noemen dit ook wel de Pilot). Hierin worden 3 opeenvolgende fasen onderscheiden:

Fase 1: Ontwikkeling van de Gezinsadvocaat als professional, en de organisatie waarbinnen deze werkt (inclusief de risicotaxatie)

Fase 2: Taakvervulling door de Gezinsadvocaat op basis van redelijke en adequate vergoeding Fase 3: Effectmeting van het scheidingsmodel met een Gezinsadvocaat

Voor de laatste fase, de effectmeting van het scheidingsmodel met een Gezinsadvocaat is Triqs benaderd. We maken hierna daartoe onderscheid tussen het Pilot-project met scheidende ouders waarin de GA is geraadpleegd (Pilot), en het onderzoek naar de effecten daarvan (RESEARCH).

De onderzoeksoopdracht is gebaseerd op een tweetal documenten. De brief van de Raad van de Rechtsbijstand aan st. Forensische Mediation, 'besluit op aanvraag subsidieregeling Stelselherziening rechtsbijstand' dd. 29 juni 2021 en de offerte van Triqs n.a.v. eerstgenoemde brief/besluit en diverse overlegmomenten met de Pilot-leiding van de GA.

Brief: Raad van de Rechtsbijstand aan st. Forensische Mediation

Onderwerp: besluit op aanvraag subsidieregeling Stelselherziening rechtsbijstand

Datum: 29 juni 2021

Kenmerk 020320/SFM

In het besluit wordt gesproken over monitoring en evaluatie.

Binnen een maand na afloop van de activiteiten (31 december 2022) dient een eindpresentatie naar aanleiding van de uitkomsten en resultaten van het project en de activiteiten te geven aan de Raad van Rechtsbijstand. U bent verplicht mee te werken aan monitoring en tussentijdse evaluatie van het project en de activiteiten zoals opgenomen in artikel 14 lid twee sub B en C van de Subsidieregeling. De Raad voor rechtsbijstand wil projecten waarvoor subsidies is of wordt verstrekt op objectieve en meetbare wijze laten monitoren en evalueren. Daartoe ontwikkelt de Raad voor Rechtsbijstand een methode voor monitoring en evaluatie die op eenduidige wijzen effecten van wachttijd producten en diensten kan meten en (2) de bruikbaarheid ervan voor het stelsel kan beoordelen. Hierbij valt te denken aan monitoring (van de ontwikkeling) van het draagvlak bij stakeholders in het veld waaronder in ieder geval

juridisch loket, rechtswinkels en advocaten. Omdat de activiteiten, producten of diensten verschillend van aard zijn, zal de methode zowel een set aan uniforme meetpunten bevatten alsmede de criteria waarmee project-specifieke effecten kunnen worden gemeten en geëvalueerd.

Om aan bovenstaand doel te voldoen heeft Triqs een onderzoeksvoorstel gemaakt welke is opgenomen in een **offerte 210601_TQS_Garage, dd. 30 mei 2021**.

Onderstaande onderzoekopzet komt uit offerte 210601_TQS_Garage welke is goedgekeurd door de Pilot-leiding van de GA en de Raad van de Rechtsbijstand op 7 juli 2022 via een mail door Petra Mallant (st. Forensische Mediation).

Door het onderzoeksteam van Triqs is een eerste verkenning gemaakt van hoe de Pilot onderzoekbaar kon worden gemaakt. D.w.z. hoe de inzet van Gezinsadvocaat formeel kan worden beschreven - ook in vergelijking met de standaard, 2 advocaten - en hoe dan een schatting van de effecten van de GA kon worden gemaakt aan de hand van de procesgang. Onderstaand schema geeft zoveel als mogelijk de nauwkeurige eenduidige tijdfasering van de RESEARCH te passen op de wat minder lineaire tijdfasering van de VELD-situatie (Pilot dan wel CONTROLE), onder enig voorbehoud.

PILOT	Fase 0	Fase 1
Term	Vroegsignalering	Rechtsbijstandkeuze
Wie - functie	Groslijst scheidadviseurs	Juridisch adviseur (evt GA)
Duur	sterk variabel	1 consult
Eindpunt	Beslissing stoppen/doorgaan met scheiden standaard / doorgaan met scheiden / GA	Ouders kwalificeren voor GA, en wensen GA Evt. SHORTFORM (SF) Risicotaxatie bij snelprocedure
Wie - aard professie	Divers	GA-advocaat
RESEARCH		Peilmoment 1 (+evt. SF-PM2)
referentietijd		eind fase 1B/begin fase 2
bron		Intake-professional
andere bronnen: Q = enquête		Q ouders - cf. CoVeNaS maar veel korter (situatie-beschrijving incl. kind, procesverwachting, inhoudverwachting)

PILOT	Fase 2A		Fase 2B (ad lib)
Term	Risicotaxatie		Verdieping - UHA
Wie - functie	Taxatie-regisseur		Zorghulp
Duur	2 of meer maanden		2-6 maanden
Eindpunt	Beslissing admin afhandeling OF verdere verdieping OF conflict afhandeling rechter		Beslissing admin afhandeling OF conflict afhandeling rechter
Wie - aard professie	GA (+psych on demand)		Psychozorg, soms materiele experts Evt. ook kindgericht
RESEARCH		Peilmoment 2 (PM2)	
referentietijd		eind 1e risicotaxatie (fase 2A)	
bron		intakeprofessional (evt GA)	
andere bronnen?		PM GedragsW, professionals taxatie, JB/JZ	

PILOT	Fase 3	Fase 4	
Term	Juridisch proces	Effectuering scheiding	
Wie - functie	Rechter, Advocaten/GA		
Duur	1 maand	18 maanden of meer	
Eindpunt	Convenant (in der minne) OF UHA en/of voorl beslissing OF Def beslissing (conflict)		
Wie - aard professie		Diverse professionals	
RESEARCH	Peilmoment 3 (PM3)		Peilmoment 4 (6 mnd na PM3)
referentietijd	eind fase 3A= 1e uitspraak cumulatief info 2A+2B+3 !		fase 3A cumulatief tot 6M
bron	intakeprofessional (GA)		ouders, kind proces fase 3+ gevolg professionals: systeem professionals: eigen werk
andere bronnen?	PM GedragsW		Q ouders - cf. CoVeNaS maar veel korter (situatiebeschrijving incl. kind, procesverwachting, inhoudverwachting)

De offerte werkt daarna nog per fase de mogelijkheden uit, met keuzes die pas met meer informatie gemaakt kunnen worden. Daaronder de benadering van de vergelijking, zo mogelijk met vergelijkingsgegevens (aangeduid met 'controlegroep').

4.6 Onderscheid Pilot en GARAGE

In de aanvraag was sprake van de term 'Pilot' die hier de betekenis heeft van een proefimplementatie. Een proefimplementatie van een innovatie is het in principe tijdelijk, omkeerbaar starten van een innovatie, die zo min mogelijk in uitvoering en gevolgen verschilt van een definitieve plaats in het juridisch systeem. Als regel - ook hier - zijn elementen ingebouwd die evaluatie mogelijk maken, maar deze zijn zo onzichtbaar mogelijk en mogen het primaire proces niet noemenswaardig beïnvloeden. Proefimplementaties zijn zo goed als altijd op plaatsen waar op voorhand enige steun voor het idee bestaat en waar professionals bereid zijn mee te werken. Dit geldt ook hier.

In het geval van de Gezinsadvocaat is de proefimplementatie vergezeld van een grote en een wat kleinere studie als uitwerking van de monitoring en evaluatieverplichting. Beide studies zijn op offertebasis toegekend, waarbij het aanbestedingsproces pas begon na de start van de Pilot. De grote studie (GARAGE) is in dit rapport beschreven, en beschrijft de gevolgen van de Gezinsadvocaat op het casusniveau. Hier gaat het om de opgetelde ervaringen die van toepassing zijn bij de inzet van de Gezinsadvocaat bij een concrete scheidingscasus. De kleinere studie (RIGA) beperkt zich tot gevolgen voor en verwachtingen van professionals, met name rechters.

Hierna spreken we over *proefimplementatie* als het gaat om de tijdelijke introductie van de scheidingspraktijk, en *research* als het gaat om de evaluatieactiviteiten. We duiden de projecten aan met Pilot respectievelijk GARAGE. Er is dus een Pilot-team en een GARAGE-team.

5. De achtergrond van de Pilot Gezinsadvocaat

NB De tekst in paragraaf is in belangrijke mate ontleend aan de masterscriptie: 'De gezinsadvocaat: een brug tussen zorg en recht, of een brug te ver?' van Mr. Mirte Tollenaar, thans docent Privaatrecht VU.

5.1. Scheiden, complexe scheidingen en de gevolgen daarvan

5.1.1 Intro

In 2019 zijn er in Nederland ongeveer 34.000 scheidingsprocedures afgehandeld. Met het aantal huwelijken in 2019 als noemer, is dat 39% van de huwelijken. Dit percentage stijgt gestaag. Het is moeilijker in te schatten hoe vaak een duurzame relatie wordt beëindigd. Wij definiëren hier een duurzame relatie breder dan een huwelijk a.d.h.v. 3 kernelementen:

- Juridische stappen (geregistreerd partnerschap, getrouwd);
- Onder één dak wonen in een gemeenschappelijk verblijf, en
- Kinderen krijgen en daarvoor zorgen (daaronder ook de situatie dat de kinderen van een eerdere relatie afkomstig zijn).

Vroeger vielen de 3 elementen goddeels samen, nu niet meer. Daardoor heeft het woord scheiding 2 verschillende betekenissen gekregen:

- Beëindigen van de juridische huwelijkse staat, en
- Relatiebreuk

Nederland kent veel duurzame relaties zonder huwelijk. Er zijn trouwens ook relatiebreuken bij juridisch getrouwde stellen, waarbij de juridische staat gehandhaafd blijft - meestal om economische of praktische redenen.

Dit rapport gaat over scheiding van een duurzame relatie, niet per se een huwelijk, waarbij kinderen betrokken zijn, en waarbij het stel ook feitelijk uit elkaar gaat, en dus voor de kinderen een nieuwe oudersituatie moeten creëren.

Het is niet makkelijk eenduidige cijfers over een dergelijke relatiebreuk te berekenen, laat staan het aantal scheidingen van een duurzame relatie waarbij kinderen zijn betrokken voor wie een zorgtaak bestaat ten tijde van de relatie.

Hiervoor zijn 3 belangrijke redenen te noemen, namelijk:

1. Landelijke en gemeentelijke overheden registreren hun activiteiten niet op dossierbasis van een gezin of individu, maar als activiteit (aantallen per jaar) behorend bij een organisatieonderdeel;
2. De betrokken professionele organisaties kennen geen registratiesysteem voor hun eigen aandeel in het scheidingsproces, waarmee een kwaliteitscyclus gerealiseerd kan worden;
3. De belangrijkste delen van de huidige documentatie processen zijn op papier, en zijn niet gestandaardiseerd.

Aangenomen wordt dat de kans op relatiebreuk *in de bredere definitie* niet kleiner is dan die voor stellen in de smallere definitie die getrouwd zijn.

Voor scheidingen van duurzame relaties op basis van huwelijk dan wel geregistreerd partnerschap waarmee kinderen (<18 jaar) is rechterlijke bemoeienis verplicht. In 2018 waren er in totaal 30.200 minderjarige kinderen die met een formele echtscheiding van hun ouders te maken kregen. Als je kijkt naar de bredere definitie van relatie, dan blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek dat

in 2016 in totaal 86.000 minderjarige kinderen betrokken waren bij scheiding van hun ouders. Als je uitgaat van een gemiddeld aantal van 2 kinderen dan zijn dit circa 40.000 scheidingen per jaar.

5.1.2 Scheiden is Schade

Scheiden is voor zowel de (ex-) partners als de overige betrokkenen vrijwel altijd een ingrijpende en emotionele gebeurtenis die de nodige verandering met zich meebrengt. Dit geldt zeker voor scheidingen waarbij kinderen in het gezin aanwezig zijn; de categorie scheidingen waartoe we ons hierna beperken (circa de helft van alle scheidingen). Het aantal kinderen dat betrokken is bij een echtscheiding stijgt.

5.1.3 Ouderschade

Er is in de eerste plaats emotionele schade, die zeker bij langdurige verbintenissen groot kan zijn; er is een groot aantal nadelige effecten op terrein van persoonlijke relaties (omgevingsreacties, verlies van schoonfamilie en 'schoon' vrienden). Er zijn daarnaast materiële effecten en soms uitdagingen rond de materiele verdeling (fotoalbums, huisdieren etc.) en op terrein van de woning. Minstens 1 van de ex-partners moet verhuizen, soms 2, en in een 1-ouder gezin is de ouder meer tijd en energie kwijt aan gezinstaken inclusief huishouding. Er is impact op werk; scheidenden zijn vaak geruime tijd van slag en in het werk gaat het dan minder goed. Wie deeltijd werkte moet meestal meer gaan werken, en de fulltimer moet zijn rooster aanpassen. De impact op de welvaart van het gezin is enorm, grofweg 30% daling van het inkomen.

In veel gevallen - men schat 75% tot 80% - is er voldoende respect en communicatieruimte tussen de ex-partners, om de scheiding goed te regelen, inclusief de zorg voor de kinderen. De schade is ook dan aanwezig, maar is in zekere zin beperkt in omvang en duur waarbij onvermijdelijke onevenwichtigheden door beiden worden aanvaard. Als de ouders er goed uitkomen dan is er sprake van een kindregeling ('ouderschapsplan') die wordt nageleefd, de onvermijdelijke economisch impact (relatief inkomensverlies van beiden) is dragelijk, en het vinden van geschikte woonaccommodaties voor beiden is goed gelukt. In die situatie is er alle kans dat een nieuw en perspectiefvol begin kan worden gemaakt.

5.1.4 Kindschade

Bij de kinderen ligt het ingewikkelder, ook omdat er in systematische zin niet veel cijfers zijn. Er zijn voornamelijk enige cijfers over de vergrote kans op zitten blijven op school, wat niettemin een belangrijke indicator is. Enerzijds voor het probleem op het moment zelf (ook al kunnen er andere redenen zijn), anderzijds voor de kans op uiteindelijk een lagere schoolkwalificatie, en de gevolgen daar weer van, voor vervolgopleiding en arbeidsmarktkansen. In de praktijk verlopen veel scheidingen goed (genoeg) na een goed verloopende transitieperiode zoals hierboven beschreven: veel kinderen blijken flexibel en veerkrachtig, loyaal en vergevingsgezind naar beide ouders. Er zijn soms aanpassingsproblemen die zich bijvoorbeeld in school functioneren of lastig gedrag uiten, maar zolang de ouders redelijk met elkaar omgaan en het ouderschap vanuit duidelijke kaders en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid vormgeven, is de verwachting gunstig.

Kinderen van gescheiden ouders ervaren gemiddeld twee keer zoveel problemen als kinderen van niet gescheiden ouders. Uit het onderzoek in de Verenigde Staten van Amato blijkt dat kinderen van gescheiden ouders als volwassene gemiddeld een lager opleidingsniveau en inkomen bereiken, en meer problemen ervaren rondom het aangaan en behouden van relaties en dat ze een groter risico hebben op het krijgen van een depressie in vergelijking met kinderen van ouders met een langdurig huwelijk. Risicofactoren zijn: ernstige conflicten zoals huiselijk geweld of kindermishandeling, psychologische oorlogsvoering tussen de ouders, een vermindering van het gezinsinkomen of financiële problemen, gebrekkig functioneren van de inwonende ouder, een slechte band met de inwonende ouder, weinig effectief ouderschap, een slechte band of zelfs verlies van contact met de uitwonende ouder, voortdurend conflict tussen ouders en gebrek aan samenwerking tussen de ouders en het aantal

veranderingen als gevolg van de echtscheiding. Ook schade op de langere termijn ontstaat zoals een lager welzijnsniveau.

Veruit de meeste cijfers over kindschade komen, zoals de studie van Amato, uit de Verenigde Staten, waarbij life events door het gebrek aan sociale vangnetten in ongeveer ieder domein, veel harder aankomen. Maar het algemene beeld in Nederland is naar verwachting qua patronen niet anders.

5.1.5 Kosten

Naast schade voor ouders en kind (die op allerlei wijze kunnen doorwerken in volwassenheid), zijn er ook materiële kosten. Met een maatschappelijk perspectief, zoals de Rekenkamer dat hanteert zijn er verschillende kosten (in hoofdstuk 8.3.4 wordt hier nog uitgebreid op ingegaan).

Allereerst de persoonlijke kosten (vanuit ouderperspectief) die het gevolg zijn van de gezinssplitsing als zodanig. Er moet een extra woning worden betrokken, deze moet worden ingericht, en er zijn voor de kinderen o.a. transportkosten. Weliswaar gaan de ouders gezamenlijk vaak meer werken (in ieder geval als het inkomen minder dan 45.000 euro bedroeg) (<https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2021/arbeidsomstandigheden-na-scheiding/5-conclusie>), maar het welvaartsverlies is aanzienlijk: geschat 30% verlaging, hoewel exacte cijfers ontbreken.

Een tweede kostenfactor zijn de *directe juridische kosten* vanwege scheidingen- en scheidingsgerelateerde procedures bij de rechter. Daarbij is een gang langs de rechter in een situatie met kinderen verplicht, ook bij een convenant: de rechter moet de afspraken in het bijzonder de zorgregeling goedkeuren. Enerzijds zijn er kosten voor de staat (het deel van de rechtbank), anderzijds maken de cliënten ook kosten (advocatendeel), waarbij onder een inkomensgrens de ingeschakelde advocaat via een zogenaamde toevoeging door de staat wordt betaald. Economisch gezien doet het er niet toe wie de rekening van de advocaat betaalt. Wat er wel toe doet is de inspanning van de advocaat die op uurbasis en niet casusbasis werkt. Is een zaak eenvoudig (via mediator, of bij kinderen advocaat) dan zijn er weliswaar juridische administratiekosten maar gaat het om hooguit een paar duizend euro, waarbij rechtsbijstand wordt verleend aan minvermogenden.

Complexe scheidingen kosten de advocaten en de rechtbank meer tijd. In de Pilot studie werd bij aanvang voor de kosten van de GA en GW samen voor rode casus ca. 12.500 euro gerekend. Met 2 advocaten kom je op minstens dit bedrag uit, maar vergelijking wordt gecompliceerd door werkvariatie en tariefvariatie. We laten zaken voor vermogende cliënten buiten beschouwing.

Vanwege het uurvergoedingsbeginsel is er geen ingebouwde prikkel voor de advocaten om snel tot een afwikkeling te komen. Er is ook geen beroepscode om conflictescalatie te vermijden, te de-escaleren. Dit betekent in de praktijk aanmerkelijke variatie in beroepsethos en hiermee samenhangend kosten per casus. Hoewel niemand betwist dat, alleen al door de bemoeienis van de staat, scheiden van gezinnen met kinderen het tot een maatschappelijk proces maakt, ontbreken cijfers over de advocaatkosten per casus in de praktijk.

Een minstens zo belangrijke *3e en 4e indirecte kostenfactor* zijn de kosten van *gedragsbeïnvloedende zorg* (vooral richting ouders, alleen en/of samen) en de *kindbeschermende/zorgende kosten* (Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis, Jeugdzorg, en diverse therapeuten en therapeutische of beschermende instellingen) en daarnaast 'proceszorg' via en door de gemeente. Deze zijn naar men aanneemt gering bij de 75-80% niet-complexe gevallen, maar voorzichtigheid is hier geboden gezien de aantallen. De per casus kosten van deze zorg is in ieder geval van grote omvang bij complexe scheidingen. Dan gaat het al snel om een veelvoud van de eerdergenoemde advocaatkosten. Ingrijpen van kindbescherming is kostbaar; een OTS gaat al gauw over 25.000 euro en uithuisplaatsingen zijn nog veel kostbaarder. Dan komen er vaak ook nog kosten van andere partijen zoals politie en anderen die moeten interveniëren bij. Naar verluidt besteedt Nederland uitzonderlijk veel geld aan deze sectoren, maar onbekend is de toeschrijving aan complexe scheidingsprocessen en hun nasleep. We

doen hiertoe een poging in hoofdstuk 8.4.4 met gebruikmaken van de studie van Batterink c.s. die de tot nu toe meest uitgebreide poging heeft gedaan cijfers hierover te verzamelen.

Een *5e indirecte kostenfactor* zijn de vervolgcosten door het zich niet goed ontwikkelen van de kinderen. Onder meer moet de school zich vaak extra inspannen, er zijn doublures, verhuizingen interfereren. Maar ook langere termijn zijn er gevolgen. Na complexe scheidingen treden soms moeilijk beïnvloedbare problemen op: de jongvolwassen heeft gestoorde relatieontwikkeling, voltooit moeilijker een vervolgopleiding, loopt vast in werk. De casuïstiek is bekend maar cijfers hierover ontbreken.

Er is niet veel bekend over bovengenoemde 5 kostenfactoren en wat bekend is, is vaak op jaarbasis berekend en niet op basis van levensloop, per casus. Dat maakt het moeilijk om de nuttige baten te becijferen bij verbeterpogingen. Er is echter geen twijfel dat er een groot maatschappelijk en economisch belang is om scheidingen zo goed mogelijk te laten verlopen.

5.1.6 Complexe scheidingen: wat weten we?

Een relatief beperkt (geschat wordt ca 15%), maar in absolute zin groot aantal relatiebreuken verloopt gecompliceerd. Bij complexe relatiebreuken van partners met kinderen, vormen problemen met de (toekomstige) zorg voor de kinderen vaak het centrale conflictpunt. Complexe scheidingen worden zowel in de literatuur als in de praktijk aangeduid met de term 'vechtscheiding'. Het rapport van de Kinderombudsman (2014) spreekt van een vechtscheiding 'als de scheiding zo conflictueus verloopt dat de ouders het belang van de andere ouder en/of van de kinderen uit het oog verliezen'. Uit alle onderzoeken blijkt: hoe heftiger die strijd, hoe meer kans op schade in persoonlijke en financiële termen. Het visiedocument Rechtspraak 'Scheiden zonder Schade' besteedt aan deze groep extra aandacht. Deze ouders zijn aldus Schrama redelijke mensen die een metamorfose ondergaan. Zij doen er alles aan om elkaar te bestrijden. Beiden zijn ervan overtuigd dat zij in het belang van het kind handelen en zien niet meer in dat het kind de dupe is van voortdurende rechtszaken en langdurige strijd.

Er zijn geen gegevens met betrekking tot het exacte aantal vechtscheidingen. Dit is namelijk niet eenvoudig vast te stellen omdat er geen vaste definitie wordt gehanteerd voor het begrip 'vechtscheiding' en deze gegevens niet jaarlijks worden verzameld. Toch worden er meerdere schattingen gedaan naar het aantal kinderen dat jaarlijks met een vechtscheiding te maken heeft. Zo spreekt de Kinderombudsman van zo'n 3.500 kinderen per jaar, Geurts en Ter Voert schatten dat dit aantal hoger is, namelijk rond de 6.000 kinderen per jaar. Uit onderzoek uitgevoerd door de Kinderombudsman geven ondervraagde advocaten aan dat 20% van de echtscheidingen als een vechtscheiding kan worden aangemerkt.

Nog minder is duidelijk over de nationale of provinciale omvang van de vechtscheidingsschade (persoonlijk, financieel) - hierover bestaan geen cijfers, omdat geen van de betrokken stakeholders (bij het scheidingsproces of de nazorg van slechte verlopende processen) dit registreert. De beschikbare cijfers zijn moeilijk te generaliseren. Ze worden vaak ontleend aan steekproefonderzoek, vaak uitgevoerd in de Verenigde Staten waarbij de vraag is of deze toepasbaar is op de Nederlandse situatie omdat in de VS sociale zekerheden goeddeels ontbreken en ook de juridische cultuur anders is. Gemeenten worden toenemend met deze kwestie geconfronteerd vanwege de verschillende rollen. Het is wel duidelijk geworden dat het om veel narigheid en schade gaat.

5.2 Het zou beter moeten kunnen

Dat er een uitdaging ligt om het beter te doen is onomstreden, maar vanwege verschillende politieke c.q. ideologische opvattingen, en door het ontbreken van systematische informatie is er geen *dominante analyse* die als het ware de regie zou kunnen voeren over een plan van aanpak.

De kernvraag is: moeten bestaande procedures beter worden uitgevoerd, personeel de vereiste scholing hebben, en coördinatie veel strakker zijn, of moet de schop onder (delen van) het systeem.

Er zijn minstens 2 directe inspiratiebronnen voor het beantwoorden van deze vraag: kijken in de spiegel of kijken over de schutting: zie 5.2.1.

5.2.1. Kijken in de spiegel

Kijken waar het goed gaat, waar in Nederland scheidingen en ook complexe scheidingen beter verlopen, in welke gemeente of regio de uitkomsten feitelijk beter zijn of de kosten lager; dit zou een belangrijke inspiratie kunnen zijn. Maar dit kan alleen bij registratie via een multidisciplinair dossier in passende privacy vorm. Deze ontbreekt nu. Er is ook geen registratie per discipline. Ook dat is te betreuren. Als men kijkt naar de medische zorg in Nederland (huisarts, specialist, geboortezorg) dan zie je welke grote invloed het heeft bij gesignaleerde *systemvragen* als er registraties zijn die kunnen informeren. Bijvoorbeeld, de aanpak van de crisis in de geboortezorg is sinds 2010 gebaseerd op zorgvuldig analyseren van registratie-informatie, op zoek naar oorzaken en bijdragende factoren. Bij de coronapandemie, een actueler voorbeeld, werden door de aanwezigheid van uniforme landelijke registratiedata van alle Nederlandse intensive care units (en ook elders) binnen enkele maanden tijd wezenlijke preventieve en curatieve maatregelen onderkend.

De juridische zorg is niet zover en dat belemmert, misschien nog wel meer dan ideologische verschillend, een gedeelde, dominante analyse en een echte oplossingsstrategie. Het belemmert ook de evaluatie van initiatieven zoals we zullen zien. We kunnen onszelf dus niet analyseren, want we kennen de eigen cijfers niet. Maar wel is opgemerkt, dat we ons met de situatie buiten de landsgrenzen kunnen vergelijken.

Dan valt Nederland in minstens 3 opzichten op.

Allereerst heeft Nederland - zichtbaar op meerdere maatschappelijke terreinen - een traditie van opsplitsing en versnippering, met bij elke professionele positie een eigen taal, eigen regels, eigen subdoelen, eigen manieren om naar succes of falen te kijken.

Een *tweede* verschil is de achterstand rond emancipatie van de vrouw. Dat is zichtbaar op werk en thuis. Dat beïnvloedt de normen die impliciet en expliciet gelden bij de invulling van ouderschap en zorgregelingen, ook in conflictsituaties waar het recht spreekt. Ouders mógen bij een scheiding afspreken dat de vader het kind na de scheiding één dag in de 2 weken ziet. Dat betekent dat ten opzichte van andere landen. In omringende landen is het uitgangspunt eerder dat de 2 resulterende éénoudergezinnen relatief gelijkwaardig zijn in verdeling van zorgrollen en dat beide gezinnen in eigen bestaan moeten voorzien (hierin heeft Nederland wel ontwikkeling doorgemaakt t.a.v. alimentatieregels).

Ten *derde* zijn de kinderrechten volgens diverse rapportages nog niet zo goed ingevuld. Welke oplossingsstrategie ook wordt nagevolgd, het is goed hier rekening mee te houden.

5.2.2. Reflectie op de situatie in Nederland

De scheidingsprocedure is in handen van de rechtspraak met de cultuur die daarbij hoort. In de rechtspraak staat het juridisch proces van scheiden centraal, en worden nauwgezet de proces-eisen die daarmee verbonden zijn nageleefd. Het zakelijke en menselijke/psychologische krijgt formeel geen aandacht, al zal een rechter in de uitvoering daar nog een zekere invulling aan kunnen geven.

Onderdeel van die cultuur is nu dat er geen centrale registratie is van zaak, die het de burger mogelijk maakt verantwoording te vragen of te krijgen wat betreft het bereiken van doelen en de inzet van middelen. In het recht is de gedachte leidend dat elke zaak op zich staat, en dat een uitspraak een individuele weging is door de rechter van dienst. Jurisprudentie wordt toenemend digitaal vastgelegd, maar niet met oogmerk om van het scheidingsproces als geheel iets te leren volgens een kwaliteitscyclus.

Een natuurlijk, en uiteraard niet beoogd, gevolg is, dat het primaire doel - namelijk dat na het scheiden een relatief goed startpunt ontstaat voor 2 gescheiden ouders, die hen in staat stelt hun leven te

hernemen inclusief de zorg voor hun kinderen - bij de uitvoerenden niet leidend is. Een eindverantwoordelijkheid voor doelbereiking is niet ingevuld of fluïde; er zijn alleen procesdoelen per professionele kolom. Lage uitvoeringskwaliteit wordt niet opgemerkt, er is ook geen terugkoppeling via registratie informatie zoals dat in veel medische sectoren verplicht is (bijv. van dialyse tot knieprothese) en ook in andere vorm in het onderwijs.

De laatste 10 jaar is bij complexe scheidingssituaties evenwel maatschappelijk, professioneel en politiek gesignaleerd, ook zonder registratie, dat het niet goed gaat, de goede intenties ten spijt. Dit bewustzijn heeft o.a. geleid tot de zogenaamde Divorce Challenge, een onderzoeksprogramma vanuit de overheid en het maatschappelijk veld om te experimenteren met verbeteropties in de scheidingszorg.

5.2.3. Divorce Challenge: de ideeënbus

De afgelopen jaren, met name sinds het rapport uit 2014 van de Kinderombudsman 'Vechtende ouders, het kind in de knel', was er veel aandacht voor het zoeken naar oplossingen. Manieren om de schadelijke gevolgen van een echtscheiding te beperken via het de-escaleren van de conflictsituatie. Het regeerakkoord 2017 vermeldt het voornemen van "het voorkomen van 'vechtscheidingen' en van het wegnemen van knelpunten bij het ontstaan van schade (vooral voor het kind). Eerder diende Tweede Kamerfractielid Recourt (PvdA) een motie in om een 'Divorce Challenge' uit te schrijven waarin de samenleving de gelegenheid kreeg om oplossingen te ontwikkelen voor dit probleem om op die wijze het aantal echtscheidingen op tegenspraak te verminderen met ten minste 50%. Uit de ruim 500 inzendingen wamen een aantal knelpunten naar voren die door professionals (advocaten, mediators, (ortho)pedagogen, psychologen, coaches en wetenschappers) in de praktijk zijn gesignaleerd.

De ideeën die uit de inzendingen naar voren kwamen om het echtscheidingsproces te verbeteren zijn vervolgens uitgewerkt en opgenomen in het verslag van het platform Scheiden zonder Schade, dat door de regering is opgericht. Naar aanleiding van de voorstellen die zijn gedaan zijn meerdere initiatieven en plannen ontwikkeld. De rode draad in deze voorstellen is dat de focus op conflictpreventie en de-escalatie moet liggen en dat we afscheid moeten nemen van de procedure op tegenspraak, dat zich kenmerkt als het toernooimodel.

5.2.4. Kansrijk geachte ideeën en innovaties

Er is een aantal innovaties voorgesteld, en er zijn Pilots gestart om oplossingen te onderzoeken voor de genoemde echtscheidingsproblematiek; de meeste daarvan vallen in de categorie systeemverandering op kleine schaal. Dit zijn de volgende:

- De regierechter; hieraan gerelateerd het introduceren van een vervroegde regiezitting als een ouderschapsplan ontbreekt;
- Het verwijzen naar mediation door de rechter, al dan niet als onderdeel van de voorlopige voorziening;
- Het aanbieden van een zgn. uniform hulpaanbod vanuit de gemeente;
- Het benoemen van een bijzondere curator voor het kind;
- Het 'appointeren', dat wil zeggen het scannen van het dossier voorafgaand het plannen van een zitting;
- Het introduceren van een zgn. gezinsadvocaat (met gedragswetenschapper) bij de start van het juridische proces); zie hiervoor de volgende paragraaf.

Kleinere aanpassingen zijn:

- Directe doorverwijzing naar mediation;

- Mediation tijdens de voorlopige voorziening; en
- Vervroegde regiezittingen bij het ontbreken van een ouderschapsplan. In het vervolg gaan we verder met de Gezinsadvocaat.

5.3 De Gezinsadvocaat (GA)

5.3.1. De Gezinsadvocaat - het idee in grote lijnen

In het verkenningsrapport van de Kinderombudsman uit 2016, 'Verkenning naar de Kindvriendelijke advocatuur', heeft de toenmalige Kinderombudsman Dullaert geadviseerd om een Pilot op te zetten voor een advocaat voor het hele gezin, 'de Gezinsadvocaat'. Daar kwamen nog meer onderzoeken bij en het Visiedocument Rechtspraak. Daarbij heeft het verkenningsrapport van de Kinderombudsman - in ultimo het belang van kind - in het bijzonder als uitgangspunt gediend bij het ontwikkelen van de Pilot de Gezinsadvocaat.

GA als juridische innovatie grijpt in op een algemeen erkend *potentieel escalerend kenmerk* van de huidige advocatenpositie tijdens scheidingsprocessen. De opzet van juridisch scheiden met 2 advocaten voor elk van de ouders, leidt van nature tot vergroting van de escalatie, en daardoor tot schade; de term *toernooimodel* wordt hierbij gebruikt. Er staat 'van nature': een advocaat kan voor individueel, of via haar/zijn kantoor voor een huisstijl kiezen die samenwerkend, constructief van aard is, met nog een stukje zorg (extern of intern geregeld). Maar dat is vrijwillig en niet op basis van een 'code of conduct', of een onderbouwde 'richtlijn'.

Dit kenmerk is evenwel een rechtsfilosofisch principe: iedereen heeft volgens de wet bij de rechter recht op een eigen advocaat. Familierecht gaat - net als bij zakelijke geschillen - uit van 2 individuele ouders als belanghebbenden, en niet van 1 gezin als belanghebbend. Dat principe zorgt er ook voor dat het kind er juridisch 'bijhangt', ondanks optionele verbeteringen van zijn positie (bijvoorbeeld kindervertegenwoordiger). Omdat het een ander principe hanteert, had de Pilot de tijdelijke instemming van de deken van Advocaten nodig en medewerking van de directie van de Rechtbank.

Het project Gezinsadvocaat is een poging te werken vanuit de juridische eenheid 'gezin', met dus 1 advocaat die primair de regie voert. De GA-werkwijze heeft als kern dat deze voor beide ouders tegelijk werkt en voor het kind (meerpartijdig), ondanks dat er soms tegengestelde belangen zijn. Daarbij heeft zij/hij 2 nieuwe relaties op het oog: moeder-kind en vader-kind; haar/zijn taak is geslaagd als deze vergelijkbaar goed op de rails zijn gezet. Bij de GA-werkwijze is het kindbelang intrinsiek onderdeel van de procedure en is geen bij opbrengst.

5.3.2 Het GA idee juridisch uitgewerkt

Hieronder wordt onder scheiding verstaan een duurzame relatiebreuk van ouders, in aanwezigheid van kinderen voor wie zij zorgen, bij wie daarom rechterlijke inzet noodzakelijk is.

Een kernbegrip is het zgn. 'toernooimodel' als korte aanduiding van de opzet van het juridische proces. Als scheidende ouders het met elkaar eens zijn over scheiding en de afspraken, dienen zij een gemeenschappelijk verzoek tot echtscheiding in. Dat doet de meerderheid van scheidende gezinnen. Een ouderschapsplan is hierbij tegenwoordig verplicht. Wanneer scheidenden echter niet tot gezamenlijke afspraken kunnen komen (evt. na de inzet van bijvoorbeeld mediation) volgt bij de rechter een zgn. 'procedure op tegenspraak'. Oftewel beide ouders proberen bij de rechter hun gelijk te halen wat betreft die afspraken. Kinderen (indien minderjarig) zijn hier letterlijk geen partij in.

Algemeen heerst de opvatting dat de huidige echtscheidingsprocedure 'op tegenspraak' getypeerd kan worden als een 'toernooimodel', met een ingebouwd escalatiemechanisme. Er zijn zoals economen dat betitelen, perverse prikkels. Dat wil zeggen het lijkt te lonen om er niet samen uit te komen. Dat toernooimodel gaat als volgt. Eerst dient de ene ouder een zgn. eenzijdig verzoek tot scheiding in (immers men komt er samen niet uit), en daarna is de andere ouder gedwongen om zich te verweren in

een verweerschrift. De inzet van een advocaat is verplicht voor de opstelling van zo'n eerste verzoek voor de rechter, en hoewel het voor verweer niet per se noodzakelijk is, is dat praktisch gezien wel nodig, om bijv. een tegenverzoek in te kunnen dienen. Daarop volgt weer een reactie, waarbij beide ouders dus steeds met een eigen advocaat tegenover elkaar staan. In veel gevallen eindigt de procedure niet na het verzoekschrift en het verweerschrift, veelal dient de aanvankelijk reagerende (tweede) ouder vervolgens ook een zelfstandig verzoekschrift in, en reageert de eerste ouder daar weer op. De advocaatkosten lopen in bovengenoemd proces op.

Het toernooi-model werkt door de opzet strijd in de hand, het gevaar ligt op de loer dat ouders, zelfs de groep ouders die voor het proces in staat waren goed met elkaar te communiceren, in een vechstand komen te staan. Er ontstaat een dynamiek van aanvallen en verdedigen. Als vanzelf raakt ook het kind als zelfstandige betrokkene op de achtergrond, en al snel wordt aan het kind getrokken door één of beide ouders.

Het is belangrijk te onderkennen dat formeel er geen verandering in de formele positie van het kind is, ook al zal het GAGW-koppel *altijd* expliciet aan het kind aandacht geven, maar niet als procespartij.

5.3.3. Het mechanisme van de GA-werkwijze

Het gaat dus in de kern echt om een andere procedure, een andere dynamiek. Kortgezegd probeert de GA de rechtsgang van de ouders vanaf de aftrap te de-escaleren, snel psychologische en evt. andere specifieke hulp in te zetten, en gelijktijdig aan de verschillende probleempunten te werken nog voor het tot een rechtszaak zou komen. Je zou kunnen zeggen '**tipping point**' sturing: de ouders worden in een modus gebracht, waarin bij beide ouders beweeglijkheid ontstaat op de conflictpunten waarbij simultaan (niet volgtijdelijk) op emotionele als zakelijke domeinen 'geruild' kan worden (vandaar de gelijktijdige aanwezigheid van GA en GW). De GA en GW nemen een transparante overkoepelende 'gemeenschappelijk belang' positie in, doen een complete risicotaxatie bij beide ouders apart, op conflictpunten en op de houding van de ouders t.o.v. elkaar. De GA neemt regie in de benoeming en oplossing van conflictpunten, niet meer en niet minder. Instemming van beide ouders is noodzakelijk in het hele proces, wat een minimale samenwerkingsgeneigdheid vereist en een minimale bereidheid tot compromissen.

De GA-werkwijze berust ook op *handelen zonder vertraging bij schakelmomenten*, die zeker bij complexe scheidingen een grote eigenstandige rol kan spelen.

5.3.4. Wat is succes van de GA-werkwijze?

Deze andere opzet zou moeten leiden tot - einddoelen - toename van het aantal convenanten i.p.v. rechtszaken, tot een effectievere invulling van het ouderschap rond de kinderen, tot een betere afspraken-set vanuit het perspectief van het kind en zo een betere ontwikkeling, tot lagere materiële kosten voor de ouders, tot minder calamiteiten en minder inzet van kindbeschermende partijen zoals RvK, en tenslotte tot minder grote belasting van het rechterlijk apparaat. Deze doelen komen terug in het meten van succes in de research; voor zover dit mogelijk is.

5.3.5. Geen glans zonder wrijving

Verbeteren geeft weerstand. Effectieve en efficiënte verbeteringen hebben per definitie voor een aantal stakeholders economische gevolgen - platgezegd minder omzet. Weerstand is te verwachten, de persoonlijke baten ten spijt. De stakeholders - het ministerie is er zelf ook één van - zijn in de landelijke overleggen goed vertegenwoordigd en zullen vermoedelijk hun aandeel verdedigen, het belang van het kind voorop. Bij een proefimplementatie speelt dat nog geen rol, wel, als deze succesvol is bij de eventuele uitrol en de opstelling van het financieel kader.

5.3.6. GA-Pilot

Hoofdstuk 5 beschreef in grote lijnen de oorzaken en aanleiding tot het uitvoeren van een zgn. proefimplementatie met een nieuwe aanpak, die we 'GA-werkwijze' noemen. We vermijden vaak de term 'Gezinsadvocaat' omdat dat gemakkelijk de indruk wekt dat de kern zit in het werken met 1 meerpartijdige advocaat in plaats van 2 advocaten voor elk van de ouders één. Dat is niet zo: de kern is een specifieke geïntegreerde werkwijze van 1 advocaat met een gedragswetenschapper die het mogelijk maakt in complexe scheidingen - of dat echt zo werkt wordt in dit rapport onderzocht - om met 1 advocaat uit de escalatiespiraal te raken, en door een speciaal onderhandelingsproces met voor advocaat en gedragswetenschapper een eigen rol, tot een convenant te komen. Ook het kind krijgt direct aandacht.

In het hiernavolgende hoofdstuk 6 wordt nauwkeurig beschreven hoe deze filosofie is uitgewerkt, in het proefimplementatie project in de regio Midden-Brabant 2021-2022. Daar is deze methode 'voor het echie' gebruikt, een serieuze praktijkproef.

6. De GA-Pilot - Proefimplementatie van scheiden via een gezinsadvocaatprocedure

6.1 Inleiding

Om de GA-werkwijze op haar haalbaarheid en effecten te beoordelen, is een proefimplementatie uitgevoerd: een daadwerkelijk toepassen onder normale bedrijfsomstandigheden van deze nieuwe scheidingsroute, met een eigen procesreglement in geval van rechterlijke interventies.

In het kort beschreven, zijn gedurende een afgegrensde periode (1 jaar) in een begrensde regio (Midden-Brabant) met name complexe scheidingen volgens de GA-werkwijze aangepakt, geheel binnen het bestaande juridische en sociaal-psychologische kader. De toestroom c.q. aanmelding van cliënten was tweërlei, vanuit deelnemende gemeenten en via advocaten/mediators in de regio die van de GA-Pilot op de hoogte waren. Selectie is hierbij beperkt toegepast. Aanvankelijk zijn bewust zgn. oranje en rode (meest complexe) casus ingestroomd, het is binnen de projectduur niet meer gelukt ook eenvoudiger scheidingen (groen) via de GA-werkwijze af te wikkelen. De beoogde aanmelding is via een loket georganiseerd, in de eerste plaats om ook zaken te kunnen regelen die met de status van de proef te maken hadden.

De deelnemende professionals zijn gespecialiseerde familierechtadvocaten met mediation-opleiding, en daarnaast gedragswetenschappers met aantoonbare ervaring met jeugd- en volwassenenproblematiek, met name op het gebied van relatievorming en ouderschap. De derde sleutelberoepsgroep vormden gespecialiseerde familierechters, werkzaam binnen de betrokken rechtbank (Breda). Dat was de kern.

Er was een secretariaat van de GA-Pilot, dat ook functioneerde als aanmeldingsloket. Dat was verantwoordelijk voor het managen van de cliëntstroom (feitelijk: scheidende gezinnen), het matchen van een gezin aan een GA en GW, het regelen van de financiële vergoeding voor GAGW-koppels en het ondersteunen van de projectleiding. In een later stadium ook het ondersteunen van de door de onderzoekers i.s.m. de GA-Pilot opgestelde minimale registratie. Die hield ook een ouderenquête in.

Hierna gaan we gedetailleerder in op de verschillende onderdelen van de GA-Pilot. Soms is enige overlap met de beschrijving van resultaten (met name hoofdstuk 8.2 en 8.4.4) onvermijdelijk.

6.2 Projectduur

De projectduur kan vanuit 3 gezichtspunten besproken worden.

Vanuit *organisatorisch oogpunt* begonnen de voorbereidingen begin september 2020 met de projectleiding-samenstelling, het vaststellen van het secretariaat, de GA-selectie en het opzetten van werving/aanmeldingen systeem. De eerste aanmeldingsactiviteiten begonnen mei 2021, de eerste formele aanmeldingen waren in de laatste week van juli 2021, de eerste intakes halverwege juli 2021. Het project is organisatorisch op dit moment nog gaande, iets minder dan de helft van de cliënten die een intake kregen en doorgingen is nog in het proces (31-1-2023).

Vanuit *oogpunt van de cliënt* duurde het project wat betreft de intake vanaf 1 juli 2021 tot en met 1 juli 2022. De 31 zaken die in die periode een intake kregen worden in principe alle gevolgd. Op 1 december 2022 werd ten behoeve van het onderzoek het *onderzoekseindpunt* vastgesteld van alle op dat moment behandelde zaken. Er waren toen 13 zaken afgerond tot convenant of rechtszaak (1 maal), 6 zaken waren gestopt tijdens de intake/prejudiciële fase (zie later). 12 zaken waren nog gaande, deze worden afgewikkeld naar verwachting in 2023, inclusief de financiële afwikkeling. Er is dus organisatorisch geen nadere follow-up momenteel van enige subgroep (de afgevalen casus, de conventanten en rechtszaken en de enkele verzoening die is waargenomen).

Vanuit *research oogpunt* begon de studie eerder dan de activiteiten van het onderzoeksteam. Een andere onderzoeksgroep bereidde onderzoek voor vanaf eind 2020. Een en ander leverde geen voor het

Pilotproject bruikbaar onderzoeksplan op. Rond 1 februari 2021 startten de gesprekken met Triqs voor een tweede poging het onderzoek gerealiseerd te krijgen, terwijl op dat moment de Pilot vanuit organisatorisch oogpunt al in volle gang was. Voor details van de opdrachtverlening, zie hoofdstuk 4. Vanuit research-oogpunt - althans in dit subsidiekader - startten de dataverzamelings-activiteiten 1 juli 2021 en hielden deze medio december 2022 op. De verslaglegging duurde tot 1 februari 2023.

6.3 Locatie Pilot

De Pilot vond plaats in de regio Midden-Brabant ook wel aangeduid als Hart van Brabant. Dit omvatte de gemeente Tilburg en omliggende gemeenten (gemeente Waalwijk, gemeente Dongen, gemeente Heusden, gemeente Oisterwijk, gemeente Gilze en Rijen, gemeente Hilvarenbeek, gemeente Tilburg, gemeente Goirle en gemeente Loon op Zand). De betrokken rechtbank was de Rechtbank Zeeland-West-Brabant, locatie Breda.

De professionals, GA-advocaten en gedragswetenschappers werden in de regio geworven, op basis van vooraf opgestelde competentieprofielen (zie hoofdstuk 5). Er was in de GA-Pilot geen sprake van bestaande vaste koppels, per casus werd een combi gezocht. De professionals zijn wat betreft kantoor/praktijk gevestigd in Noord-Brabant, met een concentratie in Tilburg en omliggende gemeenten.

Begrenzing van de Pilot tot één regio was noodzakelijk: de samenwerking tussen GA en GW was daarmee gediend (ook door lokale kennis), de interactie met de gemeentelijke instanties vereiste enige concentratie (zij droegen vaak aanmeldingen aan; per gemeente in deze Pilot nog verschillend geregeld), begrenzing tot 1 rechtbank was een vereiste, en ook een normaal vervoltraject incl. gedragswetenschappelijke vervolghulp vereiste regionale begrenzing van betrokkenen, ouders en professionals. Overigens is dat niet veel anders dan de gangbare praktijk, maar hier moest dat expliciet worden gemaakt. Het uitgangspunt bij de werving van professionals was dat participatie van professionals *binnen de regio* aan alle professionals vrijstond mits zij gekwalificeerd waren en bereid waren zich ten tijde van de GA-Pilot aan de procesregels van de studie te houden inclusief eventuele extra activiteiten. Enige zelfselectie zal meegespeeld hebben, maar er is geen sprake geweest van 'verstoring van de markt': er was geen financiële bonus voor meedoen, eerder konden deelnemers enig 'vrijwilligerswerk' verwachten. Zoiets is bij een proefimplementatie met begeleidend onderzoek onvermijdelijk. Er was geen selectie van professionals op basis van persoonlijke voorkeur van de Pilot-leiding.

6.4 De leiding van de Pilot

NB. Alleen in deze paragraaf worden namen bij rollen/functies in het project genoemd. Na deze paragraaf worden alleen de functies genoemd.

Leiding van het Pilot team

De stichting Forensische Mediation is formeel verantwoordelijk voor de Pilot (zie hoofdstuk 4). De Pilot-leiding bestond oorspronkelijk uit Carla Goosen (psycholoog) en Petra Mallant (advocaat). Gaandeweg is de projectleiding van de GA-Pilot verschoven naar Carla Goosen, Marjolijn Schram (advocaat) en Cees van Leuven, familierechter, die effectief als de overall-projectleider optrad, ook richting de onderzoekers. De externe communicatie was doorgaans in zijn handen.

Leden van de Pilot-leiding kenden elkaar o.a. uit de (vervolg)opleiding van de Interactieacademie Antwerpen. Die opleiding wordt door hen, met Cees van Leuven en Jos van Oijen (familierechter), gegeven en betreft de werkwijze van advocaten en rechters op dit terrein, waarbij dan met name het gedragsmatig effectief handelen wordt geleerd. Omdat de facto de competentie-eisen voor de GA-professionals sterk overeenkomen met de verworven competenties door deze opleiding, kende de Pilot-leiding al vrijwel alle deelnemende GA's en GW's.

Secretariaat

De Pilot-leiding heeft intensief gebruik gemaakt van een professioneel secretariaat (met bureau ondersteuning) onder leiding van Els de Wild. Het secretariaat was onmisbaar voor de organisatie van en informatie-uitwisseling tussen de Pilot-uitvoerenden. Dit secretariaat kreeg ook operationele taken op casusniveau (bijv. coördineren van een aanmelding/eerste gesprek, afstemmen welke GA met welke GW-koppel de casus gaat doen), waardoor effectief een aanmeldingsloket ontstond. Voor inhoudelijke loketzaken (triage-achtig) was altijd ook een lid van de Pilot-leiding betrokken. We rekenen hiertoe ook de eindverantwoordelijkheid voor de invulling van de elementaire casus-registratie zoals die vanaf 2022 volledig operationeel was.

Berthe Bogaerts heeft als juridische stagiaire binnen de secretariële ondersteuning een sleutelrol vervuld in de ondersteuning van de Pilot-leiding en, op een later moment ook bij de dataverzameling voor de research en het expertpanel-onderzoek.

Terzijde: zoals in hoofdstuk 8 ook naar voren komt, is het eerste deel van de secretariaatstaken eigenlijk een functioneel onmisbaar onderdeel van de GA-werkwijze. Na de proefimplementatie – in de situatie dat de GA-werkwijze onderdeel zou worden van het palet aan juridische scheidingszorg – zou deze loketfunctie op andere wijze qua proces, financiering en aansturing moet worden ingericht, onder dezelfde professionele regie.

Interactie onderzoeksteam

Vanuit de Pilot-leiding was de interactie met het researchteam geregeld via Ivo Pieters (advocaat) en Cees van Leuven. Dit hield in dat zij voor de onderzoekers in de ontwerpfase van onderzoeksprocedures en dataverzameling als klankbord functioneerden, hen van context-specifieke informatie voorzagen, en als brug functioneerden bij het overbrengen van de ideeën die bij feitelijk evaluatieonderzoek leidend zijn. Hiermee bestond – zo bleek – geen ervaring in de sector. Evenmin bestonden er registraties waardoor een onmisbaar maar intensief proces nodig was om rationale en werkwijze over te brengen van gestructureerde gegevensverzameling (via registratie en enquêtering). Voor ieder onderdeel van het onderzoeksproces werden toelichtende memo's geproduceerd, vaak in opeenvolgende versies, om de Pilot-leiding bij het onderzoeksproces te betrekken. Er ontstond zo een stukkenstroom vanuit het onderzoeksteam, in een cyclisch proces: ideeënvorming onderzoekers, eerste gesprekken CvL/IP, uitwerking in eerste memo, gesprek hierover tussen Pilotbetrokkenen, terugkoppeling Pilot-leiding op onderzoekers, herziening.

CvL en IP waren ook verantwoordelijk voor het delen van inhoudelijke en procedurele Pilotdocumenten met het onderzoeksteam (niet altijd gerealiseerd) en het informeren van het onderzoeksteam over ontwikkelingen in de Pilot, met name veranderingen in de GA-werkwijze (zie later).

Vrijwel iedere week heeft vanaf het voorjaar van 2022 overleg plaatsgevonden tussen Pilot-leiding en secretariaat en tussen Pilot-leiding, secretariaat en onderzoeksteam. Daartoe hoorde ook het actualiseren/controleren van de aanmeldingenadministratie. De onderzoekers hadden de cliëntadministratie van het secretariaat omgewerkt tot een echte registratie. Vanaf 1 februari 2022 werd deze wekelijks geactualiseerd en gecompleteerd. Daarbuiten was er contact tussen Van Leuven en de researchleiding over gesignaleerde problemen en mogelijke oplossingen.

Grote overlegondes

Er werden geregeld grotere overlegondes belegd tussen de Pilot-leiding en de GAGW-koppels, en daarnaast - als onderdeel van de zorg – werden intervisie sessies georganiseerd, enerzijds als onderdeel van de werkwijze, maar ook als leermoment in de implementatie. Er was een intern inhoudelijk begeleidingsteam voor de GAGW-koppels en ook voor de aanmeldingsfase. Dit team bestond uit Marjolijn Schram (als gespecialiseerd advocaat) en Carla Goosen (als gespecialiseerd gedragswetenschapper).

6.5 Huidige juridische (echt)scheidingsproces

Vanuit het kind bezien is er sprake van juridisch ouderschap of biologisch ouderschap. Juridisch ouderschap kan vrijwillig ontstaan of gedwongen.

Een kind dat wordt geboren binnen een huwelijk of geregistreerd partnerschap heeft automatisch twee juridische ouders, die bovendien beiden het ouderlijk gezag hebben. Het ouderlijk gezag omvat het recht en de plicht een kind op te voeden.

Voor een kind dat wordt geboren binnen een niet-huwelijkse relatie heeft als juridische ouder de moeder uit wie het kind geboren wordt automatisch ook gezag. Voor de andere ouder is teneinde juridisch ouder te worden, een rechtshandeling nodig. Die andere ouder zal het kind bij de gemeente moeten erkennen, waardoor er juridisch ouderschap ontstaat. Erkenning is niet enkel voorbehouden aan de verwekker van het kind, maar ook een partner van de moeder die niet de verwekker is kan het kind erkennen. Na 1 januari 2023 geeft de erkenning bij de gemeente automatisch het gezag.

Een moeder of een kind kan ook aan de rechter vragen het juridisch ouderschap van een verwekker vast te stellen. Dat is dus het gedwongen juridisch ouderschap.

De verwekker (of diegene die heeft ingestemd met een daad van verwekking) kan op zijn beurt aan de rechter vragen vervangende toestemming voor erkenning te geven, indien de moeder dit weigert. Wijst een rechter dit toe, dan ontstaat er ook tussen het kind en de verwekker juridisch ouderschap.

Indien de verwekker die juridisch ouder is geworden het ouderlijk gezag wil delen met de moeder, dan zal daartoe een verzoek moeten worden ingediend. Een dergelijk verzoek wordt in beginsel toegewezen, maar daar zijn wettelijke uitzonderingen op.

Waar voor een kind dat binnen het huwelijk wordt geboren het juridisch ouderschap en het ouderlijk gezag automatisch zijn geregeld, is dat voor een kind geboren binnen een informele relatie of dat is ontstaan uit sporadische seksuele contacten niet het geval en zullen daarvoor of rechtshandelingen moeten worden verricht of procedures moeten worden gevoerd.

Het huidige scheidingsproces kenmerkt zich door een formele wijze van scheiden beschreven in de wet (boek 1 BW en Rechtsvordering), zie ook paragraaf 5.3, en een informele wijze van scheiden voor ouders die niet gehuwd zijn, de samenwoners. De samenwoners onderscheiden zich tussen de formele samenwoners, zij die met elkaar een samenlevingsovereenkomst hebben gesloten, en de informele samenwoners, die geen contractuele afspraken met elkaar hebben gemaakt. Daarnaast zijn er ook ouders die geen relatie met elkaar hebben, en ook nooit hebben gehad, en die wel samen een of meer kinderen hebben.

Ongehuwde ouders dienen voor bijna ieder gevolg van hun scheiding een aparte procedure bij de rechtbank te beginnen. Gezag en omgang kunnen in een procedure aan de rechter worden voorgelegd maar als er kinderalimentatie wordt gevraagd dan wordt dit vaak afgesplitst in een aparte procedure en een andere rechter kijkt naar de kinderalimentatie. Als ouders een gezamenlijk woning hebben dan kunnen zij in kort geding de voorzieningenrechter vragen om een ordemaatregel/ spoedmaatregel te treffen. Zij dienen zich tot de gewone civiele rechter te wenden om de regeling van de vermogensrechtelijke gevolgen van hun scheiding vast te laten stellen. Voorlopige voorzieningen kunnen door de ongehuwde ouders ook worden gevraagd maar zijn vaak ook aparte procedures. Dit alles maakt dat veel ongehuwde ouders hier niet eens aan beginnen en dan vaak ook zaken juridisch niet goed hebben geregeld waardoor zij later nogal eens in de problemen komen.

Kortom, de scheidingsroute verschilt enorm tussen echtgenoten of geregistreerde partners enerzijds en (in)formele samenwoners anderzijds. Procedures op tegenspraak werken daarbij escalatie verhogend, zowel voor de gehuwde ouders als voor de ongehuwde ouders. Bezien vanuit de positie van het kind

maakt het dus uit binnen welke relatie je geboren wordt en hoeveel procedures er eventueel over dat kind of over andere onderwerpen zullen of moeten worden gevoerd.

Hiervoor is de aanmelding van ouders bij de GA beschreven. Het gaat in principe om beginnende scheidingen waarbij zowel de gehuwde als de ongehuwde ouders gelijk en gelijkwaardig worden behandeld. De gevolgen van de (echt)scheiding zijn immers in emotionele, zakelijke en praktische zin hetzelfde. Juridisch zijn er enkele verschillen die vooral zien op de partneralimentatie en het huwelijksvermogensrecht.

De GA inventariseert samen met de gedragswetenschapper de gevolgen van de scheiding voor ouders als partners, als ouders en voor hun kinderen. Tevens wordt in kaart gebracht of ouders beschikken over netwerk en wat de rol is. Dit alles gebeurt aan de hand van de algemene intake die de GA en de GW vanuit hun kennis en ervaring met scheidende ouders normaliter uitvoeren. Tevens worden zij daarbij ondersteund door het risicotaxatie instrument en de checklist met vragen ten behoeve van het invullen van dat instrument.

De GA en GW hebben na de intake zicht op de huidige en mogelijke gevolgen van de scheiding en eventuele problematische deelgebieden. Ook weten zij in welke deelgebieden er specifiek hulp en aandacht nodig is. De GA en de GW maken samen voor de ouders een advies voor de te volgen scheidingsroute en de eventueel in te zetten hulp. Dat kan met een plan van aanpak. In dit plan van aanpak is zowel aandacht voor de *juridische* route van scheiding als voor de *zorgroute* van scheiding. Als ouders met dit plan van aanpak kunnen instemmen dan worden zij in de eerste fase van de Pilot verwezen naar aangehaakte juridische professionals; via een beschikking van de gemeente wordt de meest passende hulp zo snel mogelijk ingezet bij ouders en kinderen.

Aanvankelijk voerde de GA en de GW uitsluitend de regie over de scheidingsroute en de zorgroute, waarbij zij in de complexe rode zaken ook MDO's (multidisciplinaire overleg) organiseerde om ervoor te zorgen dat de benodigde hulp zowel juridisch als zorg zo goed mogelijk kon verlopen.

Gaandeweg de uitvoering van de GA-Pilot werd een shift gemaakt van louter regievoering naar ook inhoudelijke uitvoering van het juridische traject van scheiden, op verzoek van de ouders. Zo waren er ouders die verwachtten dat de gezinsadvocaat ook inhoudelijk voor hen ingezet kon worden en er waren gezinsadvocaten die merkte dat zij zoveel vertrouwen hadden van ouders dat zij inhoudelijk voor twee ouders konden werken. Alle gezinsadvocaten zijn gespecialiseerde advocaat mediators met veel ervaring. Zij hebben dit uitvoerende werk gedaan zolang zij van mening waren dat er tussen ouders geen zodanige situatie ontstond dat er niet langer door één advocaat (de GA) voor ouders gewerkt kon worden.

Het betreft hier het leerstuk van de meervoudige partijdigheid: in welke situaties en tot hoever kan één advocaat omgaan met ook zeer tegengestelde belangen van de ouders en daarbij dus voor hen beiden optreden? Kan hier een zinvol onderscheid worden gemaakt tussen echte belangenbehartiging en pure procesbelangen? Als we het over echte belangenbehartiging hebben: waar zit het onderscheid tussen belangen van het gezinssysteem (kind ouders) en van de individuele ouders? Dit zijn vragen waar deze kortdurende Pilot nog geen, althans niet alle antwoorden op kan geven. De GA+GW werkten met ouders aan afspraken over het ouderschap, de kinderalimentatie en eventuele vermogensrechtelijke afwikkeling. Voor het ouderschap en de kinderalimentatie werd een (standaard) ouderschapsplan opgesteld en voor de overige zaken een echtscheidingsconvenant. De gezinsadvocaat voerde de gezamenlijke echtscheidingsprocedure voor ouders bij de rechtbank en de verdere administratieve afwikkeling van de echtscheiding inclusief de inschrijving van de echtscheiding in de registers van de burgerlijke stand.

In slechts enkele gevallen waarin ouders het niet eens konden worden over alle deelonderwerpen van de echtscheiding is de rechter door de gezinsadvocaat ingeschakeld. Dit is gebeurd in gevallen waarin er

andere uitvoerende juridische professionals voor ouders aan het werk waren (mediator dan wel advocaten) of in de gevallen waar de gezinsadvocaat voor ouders inhoudelijk aan het werk was en er een enkel deelgeschil over bleef. In die gevallen diende de gezinsadvocaat een gemeenschappelijk verzoekschrift in bij de rechtbank namens ouders. In het verzoekschrift werden de visies van de ouders op een neutrale wijze weergegeven. De procedure bij de rechtbank verliep volgens het procesreglement gezinsadvocaat zoals dat bij aanvang van de Pilot in samenwerking met de rechtspraak was opgesteld. Bij de opstelling van dit procesreglement is gebruik gemaakt van het procesreglement gezamenlijke toegang ouders zoals dat wordt gebruikt in de Pilot bij de rechtbank Den Bosch en de rechtbank Den Haag.

Het grote voordeel van de toegang tot de rechter via de GA is dat ouders op korte termijn terecht konden; binnen drie tot zes weken werd een zitting gepland, en op deze zitting konden alle onderwerpen die nodig waren om besproken te worden, behandeld worden. Het was dus in feite een zitting die werd gepland op een termijn van een mondelinge behandeling waarbij ook definitieve beslissingen over de gevolgen van de echtscheiding konden worden genomen. Dit is vergelijkbaar met de procedure gezamenlijke toegang ouders en een enorme verbetering voor ouders die aan het scheiden zijn. Het loopt in de klassieke procedure zo, dat een voorlopige voorziening binnen drie weken (>5 weken soms in grootstedelijke rechtbanken) op zitting kan komen maar de definitieve gevolgen van de echtscheiding vaak pas een jaar later worden behandeld. Juist die lange wachttijd heeft een enorm escalierend en conflictverhogend effect, frustreert een nieuw begin voor de kinderen, wat in de zaken die via de GA naar de rechter werden gebracht is voorkomen omdat de rechter daar snel en volledig beschikbaar was.

Het idee was dat de rechter het gesprek met de ouders voortzette daar waar de gezinsadvocaat en de gedragswetenschapper waren gebleven. Ouders waren aanwezig op de zitting samen met de gezinsadvocaat en de gedragswetenschapper maar ook hun eigen advocaten, indien daar sprake van was, konden aansluiten. Er werd niet gepleit maar er werd gesproken over mogelijke oplossingen en de rechter kon een voorlopig oordeel geven. Werden ouders het dan alsnog niet eens dan nam de rechter wederom op korter termijn een beslissing welke beslissing door ouders over kon worden genomen in hun ouderschapsplan dan wel een echtscheidingsconvenant en daarmee kon de echtscheidingsprocedure snel worden afgewikkeld. Dit is een enorme verbetering voor de gehuwde ouders die daarmee veel sneller definitieve beslissingen konden krijgen. Ook voor de steeds grotere groep ongehuwde ouders is dit een enorme verbetering en versnelling. Immers, deze groep is aangewezen op verschillende procedures voor hun mogelijke scheidingsgeschillen. De mogelijkheid om via de gezinsadvocaat voor al hun scheidingsgeschillen bij één rechter in één procedure op korte termijn terecht te kunnen, is van hele grote waarde en vernieuwend.

6.6 Onderzoeksteam GARAGE

Het onderzoeksteam bestond uit Gouke Bonsel (em-hoogleraar evaluatie-onderzoek, met public health en sociaal-medische achtergrond), Arthur Weynschenk (directeur Triqs), en Senem Öztürk, junior researchmedewerker bij Triqs (zij werkte intensief samen met Berthe Boogaarts).

Andere Triqs medewerkers creëerden de verschillende registratie-applicaties.

Het onderzoeksteam voerde de werkzaamheden uit in wetenschappelijke onafhankelijkheid volgens het onderzoeksvoorstel en daaropvolgende documenten. Alle procedures en beoogde analyses waren vooraf beschreven, dus deze studie is 'per protocol' uitgevoerd. Dat minimaliseert de kans op opportunisme van de onderzoekers én de kans op beïnvloeding door de onderzochten.

6.7 Grote lijn casus-afhandeling

N.B. De hieronder beschreven informatie wordt in hoofdstuk 8.1 op onderdelen meer feitelijk beschreven aan de hand van de verzamelde gegevens.

Vanaf 1 juli 2021 is de GA-werkwijze gezinsadvocaat geleidelijk aan de slag gegaan in wisselende duo's. Een gezin werd meestal aangemeld via de gemeente, maar soms ook spontaan of via een advocaat die de GA-Pilot kende. Dit gezin werd gesproken en besproken, de bereidheid tot deelname werd gevraagd, een GAGW-koppel werd gezocht met afstemming van beschikbaarheid en bereikbaarheid. De inclusie in de GA-fase begon als beide ex-partners het intake-contract ('begeleidingsovereenkomst') tekenden, nodig in juridische zin maar ook i.v.m. de financiering.

De aanmeldingsfase duurde – beoogd – 1 maand, wat langer als het in een vakantieperiode viel. Coronamaatregelen belemmerden soms ook een vlotte doorstroming. Er waren ook casus met calamiteitsaspecten (Veilig Thuis, politie). Deze interfereerden niet met de GA-werkwijze als zodanig.

De casusdoorlooptijd vanaf intake was zeer verschillend, meer omdat de aangeboden casus verschilden dan vanwege capaciteitsproblemen. Wat betreft de variabiliteit per casus (binnen het oranje-rode gebied) leken de casus en de doorloop business as usual, met misschien als verschil dat de GA-werkwijze veel minder mogelijk maakt dat de procesvoortgang door één van de partijen wordt gehinderd.

Teruggebracht tot een lineair stroomdiagram onderscheiden we de volgende stappen (cursief tussen accolades staat wie het doet):

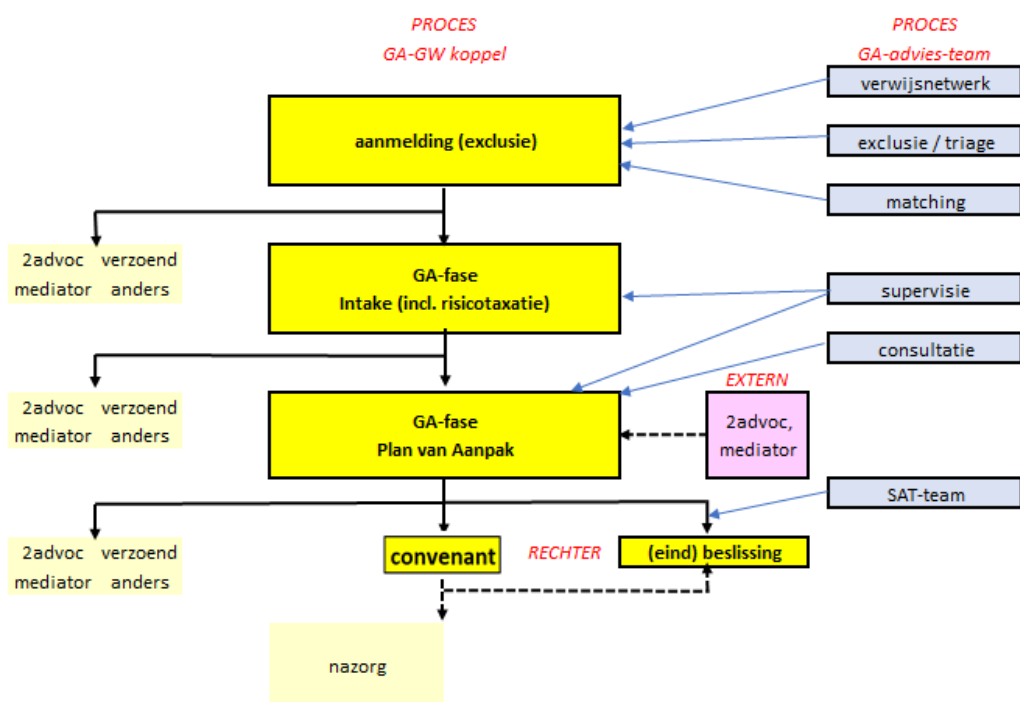
- Aanmelding *{gemeente, gezin, advocaat}* via de website (of telefonisch) bij aanmeldingsloket = GA-Pilot secretariaat. **Vanaf hier start cliëntstroom-registratie.**
- Invullen vragenformulier *{voor en door beide ouders, apart ingevuld}*
- Voorlopig vaststellen escalatiegraad *{door 2 Pilot-leiding leden, GA, GW}* incl. triage t.a.v. acceptatie in de Pilot; afgeven dossiernummer (*secretariaat*) indien geaccepteerd voor intake.
- Aanwijzen GAGW-koppel: aanvankelijk 'matching' later op basis beschikbaarheid *{door 2 Pilot-leiding leden: GA, GW; cliënt kiest niet}*
- Overdracht casus vanuit aanmeldingsfase naar intake door GAGW-koppel *{Carla Goosen (CG)ondersteund door Marjolijn Schram (MS)}*, bij complexiteit 'warme' overdracht.
- Intakegesprekken individueel en/of separaat *{GAGW-koppel, ouders; incidenteel ook rol eigen advocaten}*
- Tekenendefinitieve Begeleidingsovereenkomst *{GAGW-koppel, ouders}*. **Vanaf hier declarabele tijd voor GAGW-koppel en inhoudelijke peilmoment registratie**
- Invullen Risicotaxatie instrument van de GA-handleiding *{GAGW-koppel}*
- Vaststellen Plan van Aanpak *{GAGW-koppel, met name op basis van Risicotaxatie; eerst concept, en vervolgens accordering na voorleggen in supervisie/intervisie overleg}*
- Realisatie Plan van Aanpak (inhoudelijke traject); dynamisch proces *{GAGW-koppel, ouders}*

Tijdens realisatie vindt desgewenst knelpuntoverleg plaats *{consult GW-projectleiding}* met Goosen; betreft ook knelpunt met gemeente, vindt desgevraagd intervisie plaats en kan GAGW-koppel gebruikmaken van het overkoepelende Scheiding Advies Team met name als gang naar rechter wordt overwogen *{door 3 Pilot-leiding leden: GA, GW, rechter}*

- Indien nodig: rechterlijke interventie (deelbeslissing)
- Definitieve uitkomst A: opstellen convenant en ouderschapsplan, Ondertekening overeenkomst en ouderschapsplan
- Definitieve uitkomst B: opstellen verzoek rechtbank dan wel overdracht 2 advocaten **Einde declarabele tijd voor GAGW-koppel, einde research registratie**
- Nazorg. Wel verondersteld onderdeel van GA-werkwijze Niet protocollair c.q. systematisch gerealiseerd. Wel op initiatief van GAGW-koppels af en toe gerealiseerd, vooral als tijd (declarabel) dat nog toeliet. Geen onderdeel van onderzoek.

Schematisch ziet dat er als volgt uit.

Figuur 6.1: GA-werkwijze zoals uitgevoerd in GA-Pilot

6.8 Afzonderlijke Procedures

6.8.1 Aanmelding, vragenformulier en triage

Er waren in de praktijk van de GA-Pilot maar twee verschillende aanmeldroutes. De eerste aanmeldroute is via (de toegang van) de gemeente. De ouders nemen contact op met (de toegang van de) gemeente en de gemeente wijst de ouders door naar de Gezinsadvocaat. Daarnaast kunnen ouders ook via een andere verwijzer van de gemeente worden doorverwezen naar de Gezinsadvocaat. De tweede aanmeldroute is dat ouders zichzelf aanmelden via de website van de Gezinsadvocaat, al dan niet hierop gewezen door een andere advocaat die van de GA-Pilot op de hoogte is.

Bij beide aanmeldroutes moet er onder meer gekeken worden of de casus voldoet aan de voorwaarden van de GA-werkwijze, waarbij ook op verzoek van het onderzoeksteam enige inclusie/exclusiecriteria expliciet zijn gemaakt. Deze voorwaardevervulling werd door een GA en/of GW van de projectleiding gecontroleerd, doorgaans door contact op te nemen met de verwijzer of met de ouders zelf. In dit gesprek wordt een schets van de casus gemaakt (een soort snelle triage) zodat de kleur-in-eerste-aanleg van de zaak kan worden bepaald.

Figuur 6.2: Voorwaarden deelname Gezinsadvocaat-procedure in verband met onderzoeksvoorwaarden

Insluitingsfactoren	Uitsluitingsfactoren
Scheiding van ouders, gehuwd, geregistreerd partnerschap of samenwonend	
Zaak is "nieuw"	Er zijn al (een of meerdere) procedures gevoerd (we laten details van dit criterium achterwege)

Kind(eren) van 17 jaar of jonger zijn betrokken bij de scheiding <i>[Dit criterium gold alleen verwezen zaken via de gemeente, omdat zaken >18 jaar voor hen financieel niet relevant zijn]</i>	Kind waar het om gaat is 18 jaar of ouder of er zijn geen kinderen betrokken
De kind(eren) wonen in de regio Hart van Brabant (plus Alphen-Chaam en Baarle-Nassau)	Kind(eren) wonen buiten de regio Hart van Brabant (plus Alphen-Chaam en Baarle-Nassau)
De kind(eren) wonen bij een van de ouders	Uithuisplaatsing (UHP) (tenzij toestemming SAT)
De rechtbank Breda is bevoegd	De rechtbank Breda is niet bevoegd
De begeleidingsovereenkomst is door beiden ondertekend; idem consent met data-deling GA en GW	De begeleidingsovereenkomst dan wel informatiedeling consent is niet door beide ouders ondertekend,
Ouders spreken de Nederlandse taal <i>[dit was relatief criterium; heeft met financiering en Pilot-practicalities zoals vertaling van ouderenquête e.d. te maken]</i>	Voor een van de ouders is een tolk noodzakelijk
Beide ouders doen mee aan het wetenschappelijk onderzoek	Een ouder (of beiden) doet/doen niet mee aan het wetenschappelijk onderzoek

Indien de zaak voldoet aan de voorwaarden kan deze deelnemen aan de inhoudelijke Pilot.

Al bij aanmelding krijgt een zaak ook een kleur (groen, oranje en rood) toegewezen. De kleur-toekenning had 2 doelen, enerzijds een echte complexiteitsschatting, anderzijds een schatting van de tijdsbesteding voor de GA en de GW (honorarium van beiden hangt hiervan af), de projectleiding en het secretariaat. De kleur van de zaak op inhoudelijke gronden kan tijdens het traject (begeleide intervisie) gewijzigd worden. Achteraf bleek deze mix van *zorginhoudelijke* en *financiële* risicotaxatie niet handig, omdat ze niet samenvallen. Dit probleempunt wordt in hoofdstuk 8 verder besproken. Op inhoudelijke gronden waren de casus bij aanmelding in de range 'oranje' tot 'donkerrood'.

6.8.2 Doorgeleiding tijdens de aanmelding naar de Intake, GAGW-matching, start van de GA-fase

NB. Hierna spreken we over 'ouders' i.p.v. cliënten.

Eerst wordt er naar de ouders een vragenlijst gestuurd waarin de gegevens van de ouders en van de kinderen wordt gevraagd. Ook wordt er na de aanmelding naar een GAGW-koppel gezocht die beschikbaar is om de zaak te begeleiden. Wanneer er een GAGW-koppel wordt gevonden, wordt de vragenlijst die ouders hebben ingevuld naar het GAGW-koppel gestuurd en krijgt het koppel vanuit de aanmeldingscoördinatie een korte schets van de casus. Tevens krijgen zij een begeleidingsovereenkomst en een toestemmingsverklaring meegestuurd zodat ouders deze kunnen tekenen voor of tijdens het eerste intakegesprek.

Vanwege het onderzoek krijgt het GAGW-koppel toegang tot de researchregistratie via een unieke code voor deze casus, waarna registratieformulieren digitaal beschikbaar komen, als ook twee ouderenquêteformulieren. Formulieren zijn digitaal maar kunnen ook eerst op papier worden ingevuld. Invulondersteuning kan worden gegeven.

Nadat het GAGW-koppel alle gegevens van ouders heeft ontvangen, plannen zij het eerste intakegesprek met de ouders in. Het is daarbij wenselijk dat dit intakegesprek gezamenlijk met beide

ouders plaats vindt, al lukt dat niet altijd (het zijn oranje of rode casus!). Bij dit gesprek kan ook de verwijzer aanwezig zijn, i.h.b. de zgn. verwijzer van de 'Toegang' van de gemeente. In medische zorgprocesjargon zou je van 'warme overdracht' spreken, al is de verwijsrelatie natuurlijk niet helemaal gelijk.

De begeleidingsovereenkomst wordt getekend en een toestemmingsverklaring. Hier start formele instroom in GA-project, ook van de kant van research. Er waren 31 stuks van zulke casus. Ondanks deze zorgvuldige voorbereiding kunnen cliënten ook na ondertekening uit deze begeleiding stappen. Dat is ook geregeld gebeurt (zie hoofdstuk 8.2.). De GA-Pilot heeft dit proces en met name wat na beëindiging gebeurde niet in beeld gebracht.

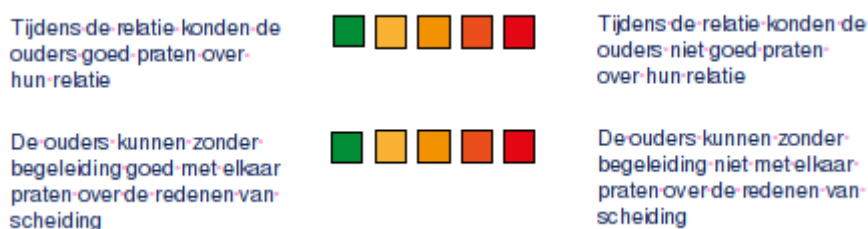
6.8.3 Risicotaxatie in de GA-werkwijze

De GA heeft in samenspraak met o.a. de gemeente een risicotaxatie-instrument gehanteerd dat tijdens de intake werd afgenomen. Dit instrument bestaat uit een papieren formulier, in te vullen door de GAGW op basis van observaties en antwoorden van de ouders op een reeks van 128 vragen over 15 onderwerpen. Er is (nog) geen wetenschappelijk informatiedossier van dit instrument. De antwoorden zijn dus een schatting, taxatie van de GA/GW-expert op basis van gesprek met beide ouders samen, of als dat niet lukt met afzonderlijke ouders.

Van de 128 risicotaxatie vragen zijn er 30 open, en 98 vragen hebben de vorm van een 5 punts-schaal waarbij de linkerkant het 'beste' antwoord is, ondersteund door een groene kleur, en rechts het meest risicovolle antwoord, ondersteund door een rode kleur.

We geven hieronder in Figuur 6.3 een voorbeeld van 2 vragen.

Figuur 6.3: Voorbeeldvragen risicotaxatie GA-Pilot

De 30 open vragen, 2 bij ieder topic, vragen naar plus- en minfactoren bij het gegeven topic. Er is geen scoring of beslisregel die deze antwoorden samenbrengt tot een concrete beoordeling, of relatieve score, of specifieke actie (al dan niet via de score). Het is dus in het huidige gebruik geen formeel triage instrument, maar dit is een sleutelinstrument bij het opstellen van het zgn. behandelplan. Een belangrijk onderdeel van de RTI zijn de zgn. escalatie-vragen. Die stellen – ook door het eventuele antwoordcontrast tussen beide ouders – vast hoe hoog het escalatieniveau is, en wat de oplossingsbereidheid en geschiktheid is aan beide kanten.

Naast deze RTI bevat de GA-handleiding voor verschillende fasen in het GA-proces nog systematische lijsten met te stellen vragen (of een selectie daaruit) voor verschillende onderwerpen, bijv. rondom het kind. Het is verder aan het GAGW-koppel deze vragen te stellen; de vastlegging is open.

De onderzoekers hebben op basis van bestaande formele risicotaxatie instrumenten en de escalatievragen (een selectie) van de RTI een semi-kwantitatieve (verkorte) risicotaxatie gemaakt, die o.a. als triage bij aanmelding of later gebruikt kan worden. Zie onderstaande figuur 6.4.

Figuur 6.4: De GARAGE-risicotaxatie in vogelvlucht

De GARAGE risicotaxatie bestaat uit (tussen haakjes aantal vragen):

- A. Achtergrond scheiding (1); deze is bewerkbaar tot NUMERIEKE ACHTERGRONDScore
- B. Conflictpunten (1); bewerkbaar tot NUMERIEKE CONFLICTPUNTScore
- C. Gelijkheid startsituatie ouders (17)
- D. Prioriteiten ouders (8)
- E. Oplossend vermogen ouders (12) bewerkbaar tot NUMERIEKE ESCALATIEScore
- F. Kinderen (10+2)
- G. Persoonlijke geschiedenis ouders (2)
- H. Interferenties (negatief, positief) (15+1)

A. Achtergrond scheiding; dit betreffen de achtergrondfactoren die de scheiding veroorzaakt hebben, alleen of in combinatie.

Is sprake van:

- 1=Duurzame ontwrichting / uit elkaar gegroeid zonder directe aanleiding
- 2=Gezin vreselijke gebeurtenis (sterfte kind, ernstige ziekte, werkloosheid, faillissement/baan-inkomensverlies, (gok)verslaving, drugs kind, extreme opvoedingsproblemen bv. anorexia kind)
- 3=Huiselijk geweld (volgens 1 of beiden)
- 4=Opvoedingsconflict kinderen
- 5=Een van partners overspel, heeft ander, vaste relatie
- 6=Zwangerschap van een ander (vrouw)/vaderschap van een kind bij een ander (man)
- 7=Seksualiteit (uit de kast komen, verschil in behoefte aan seks)
- 8=Anders / toelichting

B. Conflictpunten nu; dit betreffen niet de achtergrond of de aanleiding gevende zaken, maar de moeilijk oplosbare zaken wanneer tot scheiding wordt overgegaan.

Is sprake van:

- 1=De zeggenschap ('het gezag') over de kinderen
- 2=Hoe het nu moet met de woning
- 3=Wie waar gaat wonen, de kinderen wonen
- 4=Opvoedingszaken, school en regels voor de kinderen; bemoeienis anderen met gezin
- 5=Omgangsregeling (wanneer, hoe lang zijn de kinderen bij welke ouder)
- 6=Fin. zaken: alimentatie (partner/gezin) incl. ontslagvergoeding
- 7=Fin. zaken: bestaand spaargeld, aandelen, etc. (contante middelen)
- 8=Fin. zaken: erfenis en schenkingen
- 9=Fin. zaken: persoonlijk bezit van waarde, bv. sieraden, verzamelingen, muziek instrument
- 10=Verdeling of zeggenschap andere materiele zaken (foto's, huisdier, bijz. bezittingen)
- 11=Hoe de scheiding aan te pakken als dit niet lukt
- 12=Andere twistpunten (bv. inzet juridische hulp, etc.)

E. Oplossend vermogen ouders

- 1 Samen praten over scheiding en toekomst
- 2 Gescheiden goed verder, elkaar het leven en de kinderen gunnen
- 3 Geven en nemen, onderhandelen
- 4 Laten helpen, begeleiden
- 5 De ander is oké
- 6 De ander is veilig
- 7 De ander blijft ouder, net als ik
- 8 Niet trekken aan het kind, geen kindloyaliteit vragen
- 9 Gelijkgestemd
- 10 Eerdere ervaring met relatiecrisis
- 11 Ouders willen het beste voor het kind. Ook als er onderling een groot conflict is
- 12 Ouders zijn in staat eigen aandeel verantwoordelijkheid te zien ondanks ruzie, meningsverschil en krenking
- 13 Ouders zijn het eens over elkaars oplossingscompetentie

De data daarvan zijn na afloop digitaal ingevuld en door de onderzoekers gebruikt in de analyse, zie verder hoofdstuk 8.

6.8.4 Plan van aanpak (onderdeel van de GA-procedure)

Na het intakegesprek en aan de hand van de risicotaxatie stelt het GAGW-koppel het plan van aanpak op en bespreekt dit plan van aanpak met de ouders. In het plan van aanpak is opgenomen welke hulp nodig is voor het gezin.

Het opstellen van het plan van aanpak maakte ook gebruik van informatie die door het GAGW-koppel is opgesteld over korte en lange wachtlijsten in de regio voor zorg/hulp op maat (systemische therapie, individuele ondersteuning). Aan ouders werd altijd een aanbod gedaan waar men meteen kon starten of soms gebeurde een stukje van de hulpverlening door de GW zelf. Afgezien van efficiëntie-overwegingen speelt bij deze keuze dat een delay in hulpverlening onacceptabel wordt geacht. Immers, al snel is de conflict vergrotende bijdrage van een delay groter dan die van factoren in de zaak zelf.

Altijd wordt vanaf het begin van het plan van aanpak, het juridische traject ingezet door de GA zelf of door derden (onder regie van de GA). De kern van de GA-werkwijze is niet alleen het vermijden van delays, maar ook het *parallel* werken. Zowel qua onderwerp (meerdere conflictpunten tegelijk ook al zijn ze ongelijksoortig), als qua professionele inzet. Een *sequentiële manier* van werken – die ook het risico heeft van strategisch gedrag door één van de ouders – wordt vermeden. In dat kader moet men ook plaatsen dat soms een snelle interventie van de rechter wordt gevraagd (deelbeslissing) op een overzienbaar conflictpunt dat een specifieke bottleneck vormt voor de voortgang. Het is dan noodzakelijk dat er een beschikking wordt afgegeven voor de hulp vanwege de bekostiging van deze hulp.

Afhankelijk van het verwijzingsproces werd in de GA-Pilot contact opgenomen met de verwijzer in het kader van het opstellen van een plan van aanpak. Als de gemeente de cliënt verwezen had dan werd met de gemeentelijke verwijzer besproken wie verantwoordelijk is voor het afgeven van de beschikking (naar aanleiding van het plan van aanpak), die o.a. financiering regelt voor de niet GAGW-vervolgstappen. Is de zaak via een andere route binnengekomen (bijvoorbeeld via advocaten, zorg, huisarts, IB'er, kennis etc.), dan benadert het GAGW-koppel de gemeente via de gemeenteambassadeurs voor een dergelijke beschikking. Dit contactmoment is een gelegenheid om – vooral bij zelfverwijzers - te verifiëren of het gezin bij de gemeente al bekend is qua calamiteitenrisico.

6.8.5 Intervisie & supervisie

Vrijwillige intervisie

Om de GAGW-koppels tijdens het traject te ondersteunen, in het bijzonder tijdens belangrijke beslispunten (zoals plan van aanpak, dreigende uitstroom, conflicten), is intervisie (professionals onder elkaar, reflectie) en supervisie (de Pilot-leiding oordeelt/beslist op verzoek van GAGW-koppel mee in sleutelsituaties) ingesteld. Het bijwonen – eens per maand - hiervan was vrijwillig, en al snel bleek dat een deel van de professionals met een casus hier wel, en een ander deel hier nooit aan deelnamen. Er is daarop besloten om de intervisiemomenten op een andere manier vorm te geven.

Begeleide intervisie, supervisie

Om werkwijze consistentie te bevorderen en om beter zicht te houden op de casusvoortgang in het algemeen (uiteindelijk wensen van de Pilot-leiding) is ervoor gekozen om met elk GAGW-koppel zgn. begeleide intervisie in te plannen om hun casus te bespreken. Bij de eerste keer (per casus) werd dan tevoren het RTI en het plan van aanpak gedeeld. De Pilot-leiding kon tijdens deze begeleide intervisie de vragen beantwoorden van het koppel en het GAGW-koppel kon aangeven waar zij tegenaan liepen. Van deze begeleide intervisies zijn geluidopnames gemaakt en deze opnames zijn uitgewerkt, zodat ook later nog naar de vraagstukken gekeken kon worden (*learning on the job*). Deze intervisie had soms ook het

karakter van supervisie. De rol hiervan was zo groot, qua methodiekbijdrage (het aanhouden van de GA-systematiek, en het ontwikkelen van antwoorden op vaker voorkomende problemen) en qua professionele scholing, dat deze intervisie al snel als intrinsiek onderdeel van de GA-werkwijze werd gezien. Vanuit extern gezichtspunt (onderzoekers) kan men vaststellen dat dit eigenlijk de sluitsteen vormde van een systematische geprotocolleerde multidisciplinaire werkwijze, die sterk gelijkt op vergelijkbare zorgprocessen in complexe medische zorg (bijv. obstetrie, oncologie).

6.8.6 Afronding

De GA-fase, die met de intake begint, werd afgerond met of dan wel een (deel)convenant, en een ouderschapsplan, dat juridisch gezien van dit convenant wordt onderscheiden. Het ouderschapsplan is op 1 maart 2009 in het Burgerlijk Wetboek opgenomen, en is verplicht voor ouders met minderjarige kinderen. Het effectueert – zo wordt gesteld – het recht van een kind op een gelijkwaardige verzorging en opvoeding door beide ouders is neergelegd, maar de beperking van de werking tot minderjarige kinderen van ouders die gehuwd zijn of een geregistreerd partnerschap hebben. Verder wordt ook duidelijk gemaakt dat hier bij wet kinderrechten anders worden beschermd naar gelang de familierechtelijke relatie van de ouders – hoegenaamd *niet* als de ouders niet juridisch verbonden zijn. De GA-werkwijze maakt dit onderscheid niet, en er zijn casus die waarin ouders niet tot een ouderschapsplan verplicht waren; niettemin is ook dan het opstellen van zo'n plan onderdeel van de werkwijze.

In een convenantsituatie bepaalt het GAGW-koppel zelf wie het uiteindelijke convenant – een afspraak over de conflictpunten, soms een selectie – opstelt. Aanvankelijk was de gedachte dat in de GA-Pilot uit te besteden aan een externe mediator maar uiteindelijk is dat niet zo gebeurd. Daarvoor zijn 2 op zichzelf staande redenen.

Eenzijds is er sprake van discontinuïteit en inefficiëntie: tijdverlies en informatieverlies zijn onvermijdelijk; er is verder ook geen financieel voordeel bij zo'n delegatiestap terwijl veel van de ouders wordt gevraagd. *Anderzijds* let juist bij complexe scheidingen, na zo'n intensief proces met GA en GW, de selectie van onderwerpen en de formulering nauw; soms wordt nog in details na-onderhandeld in de sfeer van uitvoerbaarheid. Deze fine-tuning gaat niet als een nieuwe professional het convenant opstelt, die het voorgaande proces niet heeft meegemaakt.

Nadat het convenant door beide partijen is ondertekend wordt het in het geval van behandeling door een GA samen met een door beide ouders ondertekend ouderschapsplan naar de rechtbank verzonden. Dat gebeurt via een gemeenschappelijk verzoek tot echtscheiding (zie ook hoofdstuk 5) waarbij verzocht wordt het convenant en het ouderschapsplan aan de af te geven echtscheidingsbeschikking te hechten.

De rechter past bij een convenant marginale toetsing toe (zo is de praktijk naar het oordeel van de onderzoekers). Afhankelijk van de insteek van de rechter kan het ouderschapsplan nog aanleiding zijn voor een kort kind-gesprek, maar de werkdruk verhindert een grondiger verificatie. Als ouders het over een bepaalde invulling eens zijn, dan heeft die overeenstemming in zekere zin prioriteit. Als de rechter convenant en ouderschapsplan heeft goed bevonden, geeft deze de echtscheiding af; deze wordt daarna ingeschreven ('aangetekend') in het register van de burgerlijke stand (het ouderschapsplan zelf maakt geen deel uit van die inschrijving). Via een door beide echtgenoten ondertekende akte van berusting (dat zij niet in beroep gaan) kan die inschrijving versneld gebeuren. Op het moment dat de echtscheiding wordt aangetekend in de burgerlijke stand is het huwelijk officieel door echtscheiding ontbonden.

Bij de afronding van het juridische proces is de ingezette hulpverlening voor de gezinsleden vaak nog lopende, zie 6.7.7.

Een ander traject ontstaat bij rechtsgang. We doelen hier *niet* op een deelbeslissing van de rechter op een specifiek punt tijdens het GA-proces om vervolgens de weg richting (deel)convenant voort te zetten.

Maar het gaat *wel* om een eindbeslissing als ook de GA-werkwijze in zekere zin faalt. In die situatie zijn er nog verschillende routes die onder regie van de rechter tot een beschikking komen; als hoofdzaken besloten zijn kan nog soms voor uitwerking gedelegeerd worden. Maar het eindresultaat is een beschikking plus een door de rechter geregisseerd ouderschapsplan.

Een derde vorm van 'afronding' is in de GA-Pilot niet uitgewerkt, zo bleek door het onderzoek: de werkwijze als 1 of beide ouders uit de GA-procedure stappen. Dat gaat niet alleen over informatieoverdracht aan nieuwe juridische actoren maar ook over het al dan niet volgen c.q. geïnformeerd worden over het beloop.

6.8.7 Nazorg en monitoring

Na de afronding volgde de *follow-up fase*, waarin het gaat om nazorg en monitoring.

Het was de bedoeling dat de GA en GW in de follow-up periode *nazorg* aanboden; maar die was verder niet geprotocolleerd, of bijv. gedifferentieerd naar aard van de afronding (convenant of zaak) of naar niveau van escalatie na afloop. Nazorg vond, zo bleek bij de afgeronde casus, soms wel plaats afhankelijk van tijd en opportuniteit. De GW (soms ook de GA) bleef dan nog beschikbaar. Er waren ook casus waarin de GAGW het gezin "warm" overdroeg aan de oorspronkelijke verwijzer, met toelichten van de ingezette hulpverleningstrajecten en afspraken. In de Pilot waren ook zaken zonder nazorg, doorgaans door tijdgebrek. Dat werd overigens als zeer ongewenst ervaren in zaken waarin het convenant als fragiel werd ervaren. Lang niet altijd ligt dat aan de ouders (hoog resterende escalatieniveau). Vaak is de nieuwe situatie ook bij coöperatieve houding van ouders onderling veeleisend, psychologisch (bijv. kinderen zijn het niet met de constructie eens) of praktisch (onvermijdelijk is huisvesting van ouders ver van elkaar gelegen).

Monitoring is iets anders dan nazorg maar kan bij goede planning wel vaak ermee worden gecombineerd. Ze wordt op de zgn. routekaart van de GA-procedure (een soort verkorte weergave van het proces) ook genoemd *naast* nazorg. Kortgezegd is monitoring het via vaststellen en vastleggen van enkele kerngegevens peilen van hoe goed of slecht het gaat met de belangrijkste indicatoren van succes en van bedreigingen (met name het escalatieniveau). In de GA-Pilot was de monitoring verder niet uitgewerkt met bijv. een vast follow-up moment en selectie van de kerngegevens waarmee – ook ten opzichte van het begin – het beloop moest worden gevolgd. Ook was de routekaart nog niet uitgewerkt mocht monitoring wijzen op problematiek. In het onderzoeksproces was daar wel rekening mee gehouden.

6.9 Tools en andere voorwaarden

6.9.1 Handboek Gezinsadvocaat

Het handboek Gezinsadvocaat is een leidraad voor de gezinsadvocaten en gedragswetenschappers waarin werkinstructies zijn opgenomen. Het is gedurende de GA-Pilot opgesteld, door secretariaat en projectleiding en aantal GA's, en werd/wordt steeds geactualiseerd ('living document'). Het is op dit moment geen openbaar beschikbaar document, vermoedelijk zijn Intellectual Property Rights van toepassing op grote delen van dit document (net als op de risicotaxatie instrumenten die eerder genoemd werden).

Het handboek heeft als doel een gestroomlijnde en qua filosofie eenduidige werkwijze te documenteren en ook te verantwoorden. Het is tegelijk een manual en een verantwoording. Het geeft voor veelvoorkomende situaties de werkwijze aan, en over de tijd wordt daar op basis van cumulatieve ervaring steeds wat aan toegevoegd (of gewijzigd). Het zorgt voor eenduidigheid in terminologie in communicatie en documentatie: omschrijving van het product is zo gestandaardiseerd en sleuteldocumenten zijn over verschillende GA's identiek.

De vormgeving is praktisch, modulair, voor gebruik in de gewone praktijk. Er zijn in de loop van de Pilot wijzigingen aangebracht op grond van opgedane ervaringen van de gezinsadvocaten en gedragswetenschappers.

Het handboek is opgedeeld in drie verschillende delen, naast een inhoudsopgave. In het eerste deel is het proces omschreven, ook wel de feitelijke uitvoering (zo ongeveer als hierboven). In dit deel zijn ook alle documenten opgenomen die de gezinsadvocaten en gedragswetenschappers tijdens het proces nodig hebben, zoals de begeleidingsovereenkomst, de toestemmingsverklaring, het RTI, het plan van aanpak en een concept verzoekschrift. In dit deel van het handboek worden er ook enkele handvatten geboden (inhoudelijke aanwijzingen) aan de GAGW-koppels.

Het tweede deel bevat de financiële en administratieve route van de GA-Pilot, die uiteraard soms iets van de normale gang van zaken afwijkt vanwege het karakter van proefimplementatie. De cliënten zijn bijvoorbeeld geen kosten verschuldigd. In dit deel is beschreven hoe men moet declareren. Daarnaast zijn de zakelijke gegevens opgenomen van alle gezinsadvocaten, gedragswetenschappers en alle aangesloten advocaten en mediators (die echter niet in de GA-Pilot participeerden). Ook bevat het handboek bereikbaarheidsgegevens van de gemeente-ambassadeurs, zodat de gezinsadvocaten en gedragswetenschappers weten met wie zij contact kunnen opnemen (bij betrokken gemeenten) voor het inzetten (en financieren) van de hulp.

In het derde en laatste deel van het handboek staat achtergrondinformatie opgenomen, die niet direct in het proces wordt benut. In dit deel staan bijv. een uitleg van de Pilot, de routekaart, de (contra)indicatie voor het deelnemen aan de Pilot, de zgn. S.A.T.-procedure en een literatuurlijst.

In het handboek is geen informatie over het onderzoek opgenomen.

6.9.2 Registraties

Voor de GA-Pilot was niet voorzien in een systematische registratie van kerngegevens per casus. In het belang van een vlotte afhandeling werd in de aanmeldingsfase van meet af aan persoonlijke informatie (NAW, bereikbaarheid) van de ouders bijgehouden, en na koppeling met de GA en GW ook van dezen. Deze gegevens werden handmatig in een Excel document bijgehouden, overigens niet op de wijze van een casusregistratie.

Voor het onderzoek was deze en aanvullende informatie over de doorstroming in het proces en doorlooptijden essentieel. In overleg tussen Pilot-leiding en onderzoekers, is door Triqs een Excel-gebaseerd formulier ontwikkeld (CLIENTFLOW) waarin in enig detail de procesvoortgang werd bijgehouden – voor zover in het primair proces in datavastlegging was voorzien. Details staan in hoofdstuk 7 en hoofdstuk 8.2 dat op deze gegevens berust.

CLIENTFLOW was januari 2022 operationeel, en kan overigens voor iedere scheiding worden gebruikt. Vanaf dat momenten werden er wekelijkse overzichten geproduceerd door Triqs met het secretariaat en konden tal van aspecten van het GA-proces worden gemonitord.

Bepaalde informatie werd niet als GA-Pilot-eigen gezien, zoals over uitvallers, daarover werd niets bekend.

Ten behoeve van het onderzoek werd vervolgens een inhoudelijke registratie ontwikkeld met invulmomenten (door de GA/GW) op scharnierpunten in het proces. Dat heette de PEILMOMENTENREGISTRATIE. Er zijn tot nu toe in de praktijk 3 scharnierpunten. Het 4e geplande peilmoment was de follow-up; dat is wel voorbereid maar kon niet worden benut, omdat de follow-up zelfs van de eerste afgeronde casus te kort was. In hoofdstuk 7 over de methoden van onderzoek is deze registratie verder in detail beschreven.

Onderdeel van de PEILMOMENT registratie zijn ouderenquêtes, waarvan alleen die bij intake kon worden benut, niet die voor de follow-up enquête. Ouderenquêtegegevens waren alleen voor de onderzoekers beschikbaar.

Als onderdeel van CLIENTFLOW werd per casus de compleetheid van de dataregistratie bijgehouden.

6.9.3 Competenties GA en GW

Regionale advocaten en gedragswetenschappers zijn via een vacature omschrijving geworven voor deelname aan de GA-Pilot. De vacaturebeschrijving met omschrijving van de vereiste kwalificaties voor de Gezinsadvocaat staat hieronder (figuur 6.5).

Figuur 6.5: Kwalificaties voor een Gezinsadvocaat

Over welke opleidingen en ervaring moet jij beschikken?

Om als Gezinsadvocaat binnen de Pilot werkzaam te kunnen zijn moet jij aan de volgende vereisten voldoen:

Ofwel:

Lid zijn van de vFAS

en met succes de Juridische Specialisatieopleiding Familierecht hebben afgerond

en met succes de Specialisatieopleiding tot vFAS-Scheidingsmediator hebben afgerond

en minimaal 10 jaren onafgebroken en onvoorwaardelijk als advocaat ingeschreven staan

en vanaf de 2 jaar voorafgaande aan de aanvraag jaarlijks minimaal 500 uur als advocaat op het gebied van het personen-en familierecht gewerkt te hebben.

Danwel:

Onvoorwaardelijk als advocaat bij de Raad voor Rechtsbijstand ingeschreven staan voor de specialisatie Personen- en Familierecht

en onvoorwaardelijk als mediator bij de Raad voor Rechtsbijstand ingeschreven staan voor de specialisatie Personen- en Familierecht

en minimaal 10 jaren onafgebroken en onvoorwaardelijk als advocaat ingeschreven staan

en vanaf de 2 jaar voorafgaande aan de aanvraag jaarlijks minimaal 500 uur als advocaat op het gebied van het personen-en familierecht gewerkt te hebben.

Welke (persoonsgebonden) competenties moet jij bezitten?

- Weerbaar (geestelijke weerbaarheid tegen gruwelijkheden)
- Analytisch vermogen
- Gezag (natuurlijk overwicht)
- Oprechte interesse (goed kunnen luisteren naar ouders en hun kinderen)
- Schakelen (soepel bewegen tussen lineair en causaal perspectief en rollen en tussen zorg en recht)
- Balanceren (tussen verantwoordelijkheid nemen en verantwoordelijkheid geven)
- Geduld (oplossen van complexe problemen vraagt tijd)
- Relativeren (haalbaarheid en houdbaarheid van veranderingen inzien)
- Doorpakken (doortastend gericht op eindresultaat)
- Kunnen afbakenen (door zelf geen inhoudelijk werk te verrichten)
- Respect (deze grondhouding geeft de mogelijkheid vertrouwen te winnen en zich meervoudig partijdig op te kunnen stellen)
- Pragmatisch (gericht op haalbare oplossingen)
- Informeren (transparant communiceren naar alle betrokkenen; de communicatievaardigheden zijn uitstekend).

Hieruit blijkt dat een GA een gespecialiseerde familie(recht)advocaat die:

- de ouders zo goed mogelijk (de-escalerend, met minder lange doorlooptijd, ook overigens efficiënt) door het scheidingsproces leidt; hierbij gebruik weet te maken van instrumentarium zoals risicotaxatie;
- het kind, waar mogelijk, bij de aanpak betreft, en daarbij de optimale ontwikkeling van kinderen in de nieuwe gezinssituatie borgt in samenwerking met de GW; de GA kan naar kinderen luisteren en die informatie benutten, en herkennen wanneer gedragswetenschappelijke (of medische) hulp is aangewezen;
- geïntegreerd interdisciplinair werkt; hij/zij kan waar nodig schakelen met de rechtspraak d.w.z. een zaak (gedeeltelijk) bij de rechter neerleggen of, andersom, aansluiten op een door de rechter aangegeven aanpak;
- in staat is met een GW in een interactieve vorm samen te werken, om de juridische effectiviteit gezamenlijk te vergroten, vooral wanneer juridische en gedragswetenschappelijke uitdagingen interfereren;
- herkent wanneer de GA werkwijze minder goed is dan andere, en dan doorgeleidt; meer algemeen die zeer goed rekenschap geeft van het inhoudelijk element van de factor tijd en continuïteit.

In de vacature voor Gedragwetenschapper, om deel te kunnen nemen aan de Pilot, werden de volgende eisen aan de Gedragwetenschapper gesteld (figuur 6.6).

Figuur 6.6: Kwalificaties voor een Gedragwetenschapper

Opleiding en competenties Gedragwetenschapper in de Pilot voor Gezinsadvocaat

Opleiding

De gedragwetenschapper (GW) die naast de Gezinsadvocaat (GA) de regie heeft over de te nemen route van een scheidend gezinssysteem dient

- een afgeronde academische opleiding in één van de gedragswetenschappelijke (hulpverlenende) disciplines
- professioneel (academisch) toegerust in de psychologische ontwikkeling van kinderen
- kennis en vaardigheden in de toepassing van systemische en oplossingsgerichte interventies en is bij voorkeur systeemtherapeut NVRG.
- gerichte training en supervisie in de integrale werkwijze van de GA
- expert op het gebied van systeemtherapie
- bemoeizorger, actie kunnen ondernemen voor de gezinsleden zonder hulpvraag
- hulpverlener door het beantwoorden van de hulpvraag

Naast de startbekwaamheden dient er een training gevolgd te worden om interventies op het complexe terrein van scheiding te kunnen toepassen en de ontwikkeling van specialistische competenties te ontwikkelen.

Competenties

Naast onderstaande competenties is

- *verantwoording nemen en de*
 - *juiste technieken en vaardigheden in kunnen zetten*
- in samenhang met elkaar en op een effectieve en integrale wijze van onmisbaar belang.*

De GW in de basis de volgende (persoonsgebonden) competenties te bezitten.

- Weerbaarheid (geestelijke weerbaarheid tegen vermeend onrecht of gruwelijkheden)
- Gezag (natuurlijk overwicht)

- Schakelen (soepel bewegen tussen lineair en causaal perspectief en rollen)
- Balanceren (tussen verantwoordelijkheid nemen en verantwoordelijkheid geven)
- Geduld (oplossen van complexe problemen vraagt tijd)
- Relativeren (haalbaarheid en houdbaarheid van veranderingen inzien)
- Doorpakken (doortastend gericht op eindresultaat)
- Respect (deze grondhouding geeft de mogelijkheid vanuit elke rol te acteren)
- Praktisch (gericht op haalbare oplossingen)
- Informeren (vanuit de regie communiceren richting alle betrokkenen).

Anders gezegd: een GW'er is een gespecialiseerde gedragswetenschapper die:

- de emotionele en juridische conflicten van ouders en evt. kinderen onderscheidt en diagnosticeert op aangrijpingspunten; hierbij ook gebruik maakt van formele observatieschema's en instrumenten zoals een risicotaxatie, maar ook inspeelt op het instrumentarium van familierechters en familieadvocaten;
- naar kinderen luistert en die informatie benut – ook naar het oordeel van die kinderen (en ouders) zelf en kan herkennen wanneer gedragswetenschappelijke (of medische) hulp is aangewezen; die met concrete adviezen de ontwikkeling van kinderen helpt in de nieuwe gezinssituatie; daarbij rekening houdt met wat het kind zelf kan en wil;
- bijdraagt aan de-escalatie van heftige conflicten, met extra aandacht voor het kind ook wat betreft veiligheid; hierin de GA ondersteunt, bijv. in de herkenning van potentieel of juist gesimuleerd gevaar;
- waar dat efficiënt is, GW-hulp inzet, zelf of via derden; niet alleen in de vorm van steun maar ook met andere strategieën t.b.v. van het creëren van een situatie waarin onderhandeling mogelijk is;
- geïntegreerd interdisciplinair werkt en GW-observaties en kennis vertaalt richting de andere disciplines;
- in staat is met een GA samen te werken, om de eigen effectiviteit en die van de GA te vergroten, met onderkennen van de rollen;
- erkent wanneer de GW-inzet minder goed is dan andere opties, of mogelijk niet of niet meer nodig is.

GA en GW samen zijn meervoudig partijdig, moeten belangen van meerdere partijen op een neutrale en betrokken wijze kunnen dienen. Ze moeten beiden systemisch werken en kunnen schakelen tussen Zorg en Recht. Persoonlijk vraagt het vermogen los te laten en het contact weer aan te gaan. Beiden moeten bereid zijn deel te nemen in professionele kwaliteitsprocessen en research.

De onderzoekers hebben voorgesteld aan de competenties toe te voegen, het kunnen voeren van een multidisciplinaire registratie, onder GA-regie.

6.10 Kostenaspecten van de GA-Pilot en het bijbehorende onderzoek

Op basis van het totaal van de verstrekte subsidie was het mogelijk een aantal zaken die in behandeling konden worden genomen (intake en verder) te begroten. Aanvankelijk was dit aantal gesteld op 100: 1/3^e rode zaken; 1/3^e oranje zaken; 1/3^e groene zaken. De groene zaken waren gebudgetteerd op €2.100,- per zaak; de oranje op €4.682,- per zaak en de rode op €10.454,- per zaak, totaal €569.000 exclusief BTW, €637.000 inclusief BTW. Aan deze budget-inschattingen lag geen onderbouwing ten grondslag, omdat cijfers ontbreken. Wel werd rekening gehouden met normbedragen rond toevoegingen, maar vanwege de zeer grote feitelijke (kantoor)verschillen in uurtarief is een normbedrag vertaalbaar naar een grote range in uren.

In de praktijk werden 50 zaken aangemeld, degene die doorgingen hadden complexiteitscode oranje en rood. De meeste aanvankelijk als oranje aangemelde zaken bleken tijdens de looptijd meer tijd te vragen dan begroot en verschoven naar 'financieel' rood, ook als ze inhoudelijk 'oranje' waren. De behandelde zaken zijn vrijwel allemaal afgerekend op de tariefstelling voor rode zaken. Dat zijn er 31 uitgaande van de CLIENTFLOW-registratie.

Sommige zaken duurden duidelijk langer dan het budget voor rode zaken; daar kon niet worden voorzien in volledige uitbetaling van de uren van het GAGW-koppel.

De projectbegroting is bijgesteld met budgetverschuivingen t.b.v. het primair proces en ondersteunende activiteiten (zie verder hoofdstuk 8.4.3).

Voor het onderzoek, dat pas in de tweede termijn werd afgesloten was – gezien de taakstelling - een beperkt restbedrag beschikbaar.

7. De GARAGE-studie - Methoden van onderzoek

7.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is vanuit het perspectief van de Pilot initiatiefnemers het idee beschreven dat ten grondslag ligt aan de GA-werkwijze (hoofdstuk 5), en de uitwerking van dat idee – de praktijk -in de GA-Pilot (hoofdstuk 6). Hieronder beschrijven de *onderzoekers* de opzet en technische uitvoering van het evaluatieonderzoek naar de GA-werkwijze, zoals toegepast in die GA-Pilot, en zoals gerapporteerd in hoofdstuk 8.

Aan de ene kant is voor dergelijk evaluatieonderzoek wel een algemeen sjabloon te formuleren (zie paragraaf 7.3.1). Maar daarbinnen is er een groot aantal keuzes, dat hier wordt verantwoord.

Sommige keuzes zijn niet los te zien van het feit dat de GA-Pilot al op punt van beginnen stond toen het evaluatieonderzoek nog moest worden ontworpen, en niet los van de daarmee samenhangende beperkte informatiepositie van de onderzoekers op het moment van opdrachtverstrekking. Andere keuzes hebben te maken met het feit dat het Pilot-team en professionals die werkzaam zijn in het juridisch domein onbekend zijn met empirisch onderzoek (feitenonderzoek) dat gebruikelijk is in soortgelijke evaluaties die worden toegepast in het medische en sociale domein.

Andere keuzes werden bepaald door de beschikbare middelen; middelen in de vorm van doorlooptijd van het onderzoek, middelen in de vorm van personele inzet van de GAGW-koppels en het Pilot-secretariaat, van beschikbare bestaande gegevens, en van personele tijd van de onderzoekers. Een enkele keuze werd in een laat stadium gemaakt toen er geen enkele mogelijkheid bleek tot het verwerven van externe referentie-informatie.

We beschrijven in paragraaf 7.2 de totstandkoming van de onderzoeksopzet, in paragraaf 7.3 meer specifiek de gebruikte methoden. In paragraaf 7.4 staat een korte leeswijzer van hoofdstuk 8, de resultaten. Wetenschappelijke referenties zijn gemakkelijk te geven, maar gezien de afstand van de sector tot deze benadering en tot bijv. digitale literatuursystemen (i.h.b. PubMed) is daarvan afgezien; bij de hoofdonderzoeker zijn meer referenties beschikbaar. Overigens is de website van ZonMw, de Nederlandse sponsor van beleidsmatig gezondheidsonderzoek ook de nodige Nederlandstalige informatie te vinden, bijv. door raadplegen van de eisen die aan doelmatigheidsstudies worden gesteld.

7.2. Opzet van het onderzoek – ideevorming & realisatie

De onderzoeksgroep (Triqs BV) werd eind februari 2021 benaderd. De GA-Pilot was al in een vergevorderd stadium van voorbereiding. Daarnaast had het Pilot-team al een eerdere poging gewaagd met een ander onderzoeksbureau een plan te maken voor dit onderzoek. Dit onderzoeksbureau kon na een lange periode van overleg en informatieoverdracht het onderzoek niet uitvoeren gegeven de beschikbare tijd en middelen.

Op het moment dat Triqs startte met het maken van een onderzoeksplan was er geen systematische informatie over de voorgenomen praktische inrichting GA-Pilot beschikbaar (zoals de latere handleiding GA). Verder waren er geen informatieve documenten uit de eerdere voorbereiding van onderzoek van het bureau dat hiervoor was benaderd. Alle mondelinge informatie werd in een korte tijdspanne verworven via de GA-projectleiding, i.h.b. mr. Cees van Leuven. De relatie met de projectleider mr. Cees van Leuven bouwde voort op een soortgelijk onderzoek relatie in een eerder uitgevoerd feitenonderzoek naar contactverlies tijdens scheiding ('ouderverstoting'). Dat was primair een 'gevolgen' onderzoek en een systematisch stakeholdersonderzoek vooral onder belangengroepen van ouders en kinderen die met contactverlies te maken had. Dit onderzoek was geen 'interventie' onderzoek zoals de GA-Pilot. Wat beide onderzoeken wel gemeen hadden was dat er oplossingen moesten worden gevonden voor het ontbreken van referentie-informatie – in het geval van de GA-Pilot over de gewone praktijk van scheidingen. Andere projecten uit het Scheiden zonder Schade programma bieden deze informatie niet.

7.2.1. Eerste keuzes

Na het eerste contact tussen de GA-initiatiefnemers en Triqs als kandidaat-onderzoeksgroep, is, ten behoeve van besluitvorming door de Pilot-leiding én opdrachtgever, door Triqs een eerste reactie gegeven op de mogelijkheid tot onderzoek (26 feb 2021), voortbouwend op ervaring met evaluatie van vergelijkbare complexe multidisciplinaire innovaties (zie ook paragraaf 7.2.4). De Pilot-projectleider mr. Van Leuven had eerder met de mogelijke onderzoeksleider prof. em. dr. Bonsel samengewerkt in het feitenonderzoek naar contactverlies/ouderverstoting. Er volgde een document dat de op dat moment belangrijkste keuzes vermeldt (21 maart 2021), met vragen waarvan de antwoorden tot meer definitieve keuzes moeten leiden (zoals over vergelijkingsgroep).

Die eerste reactie (26 feb 2021) geeft al de hoofdlijn aan die uiteindelijk gevolgd is (we parafraseren de email tekst):

[Begin citaat]

'In bedrijfskundige zin is de [multidisciplinaire] GA-werkwijze een mooi voorbeeld van 'business redesign'. Het projectlabel is 'gezinsadvocaat', maar het gaat om veel meer dan de substitutie van één functionaris in het oude model door een andere die iets anders werkt in het nieuwe model. De nieuwe functionaris (GA) heeft (formeel) een radicaal ander setje van rechten/plichten in zijn werkrelaties; dat beïnvloedt het hele netwerk van relaties, niet alleen die van de advocaat met tal van partijen, maar ook van de anderen. Een speltheoreticus zou opmerken dat de rules of the game wezenlijk veranderen, zodat het onderhandelingsproces anders zal verlopen.

..... Zoals helaas gebruikelijk is, is onzes inziens [dus volgens de onderzoekers] nog niet scherp omschreven welk probleem eigenlijk opgelost wordt. Dat lijkt makkelijk te formuleren maar dat is niet zo. Al was het maar omdat volgens de Pilot-leiding ook nu al sommige advocaten [aangesloten bij vFAS] ook nu al niet korte-termijn-partijdig opereren bijv. alleen hun cliënt(e), maar gericht op een totaaloplossing met oog voor de kinderen. [Dus wat is systeemverandering en wat is uitvoeringsverbetering?]

In de zorg onderzoeksector in ruime zin (dus met in begrip van complexe sociaal-medische interventies) heet een dergelijk project een multidisciplinair ontwikkel-project.

Eigenlijk staan daar 2 evaluatievragen centraal:

- ***Is het mogelijk om een werkend geheel te krijgen van nieuwe werkrelaties van de GA, binnen een zakelijk model dat zero sum is (geen meerkosten genereert), duurzaam is, en nergens de huidige juridische basisstructuur overtreedt? Dit laatste betekent ook dat die nieuwe relaties pasbaar moeten zijn bij de diverse professionele rolmogelijkheden/standaards; acceptatie door de cliënt van die nieuwe werkrelaties is daarbij niet alleen voorwaarde, maar ook – in het onderzoek - een uitkomstvariabele. Om deze vraag te beantwoorden bestaan gevalideerde, gepubliceerde implementatie-evaluatiemethoden (ZonMw/TNO). Met het gebruik daarvan heeft de onderzoeksleiding van Triqs ruime ervaring;***
- ***Leidt dit werkende geheel tot betere uitkomsten.** Hier moet men aan uitkomstmaten denken zoals de uitkomst van ouders en kinderen individueel, en van hun onderlinge relaties, de doorlooptijd van de scheiding, de maatschappelijke kosten. Het is natuurlijk ook mogelijk juridische kwaliteit sec te beoordelen (daarbij inbegrepen effectuering, handhaving etc.).*

Bij het onderzoeken moeten secundair 2 elementen worden ingeweven.

1. *Aandacht voor de interfererende rol van veiligheidsoverwegingen/maatregelen (moeder, kind), zoals dat in het ouderverstotingsonderzoek naar voren kwam. Idealiter moet duidelijk worden door de nieuwe werkwijze deze veiligheid even goed wordt gediend, of bijv. deze problematiek verminderd.*

2. *Aandacht voor de vraag of de gedragswetenschappelijke component uiteindelijk gericht is op, of leidt tot uitbreiding (meer invloed, groter tijdsbeslag, met als gevolg meer kosten, en meer afhankelijkheid van processen die de gedragswetenschapper bepaalt) of op juist op een uiteindelijk minder grote rol, ten faveure van het juridisch traject door een gerichte korte inzet in het begin.*

[Einde citaat 26 februari 2021]

Zoals zal blijken is de grote lijn van dit eerste voorstel gevolgd, maar de secundaire elementen zijn niet extra belicht.

7.2.2. Uitwerking tot definitief voorstel voor opdrachtgever (dd. 9 april 2021)

We vatten hierna het definitieve voorstel samen, met enige kleine aanpassingen van later datum.

Probleemstelling

Bij complexe scheidingssituaties wordt een goed resultaat van het scheidingsproces, vaak in ultimo via een rechterlijke uitspraak, belemmerd door de juridische opzet van 2 partijen die elkaar bestrijden, met steun van advocaten en evt. gedragsdeskundigen. Een goed resultaat is daarbij een situatie na de scheiding, die gebalanceerd is en in een effectief ouder-functioneren van beide ex-partners leidt, en meer algemeen tot goed functioneren van ouders en kinderen (ook onderling).

De nadelen van de huidige situatie uiten zich in minstens 4 observaties (die dus ook ankerpunt zijn om verbeteringen te beoordelen):

- De doorlooptijd van de scheiding is lang, en het conflict zet zich na de uitspraak voort, bijv. in niet naleving of frustratie van de afspraken, of herhaalde rechtsgang;
- In het conflict worden beschuldigingen ingebracht van geweld en misbruik die normale afwikkeling van de scheiding verstoren;
- De kinderen tonen gedrag of signalen of problemen in het onderlinge contact, die wijzen op een onacceptabele opvoedings- of leefsituatie; daaronder contactverlies met 1 van ouders;
- De maatschappelijke kosten, niet alleen in de vorm van juridische proceskosten (belasting rechtbank), maar ook via allerlei maatschappelijke en zorginterventies, en inadequaat functioneren van ouders (bijv. werk) en blijvende ontwikkelingsverstoring van het kind zijn onacceptabel hoog.

Vraagstelling

Worden betere resultaten vastgesteld als er sprake is van een werkwijze met één, meer-partijdige zgn. gezinsadvocaat, waarbij het uitgangspunt is dat de juridische eenheid van het probleem niet de 2 (ex-)partners zijn, maar 1 gezin (waar niet onder verstaan wordt dat ouders bij elkaar zijn).

Beschrijving van de GA-werkwijze, de innovatie

De GA-werkwijze houdt in (uitgangspunt april 2021) dat een scheidend ouderpaar zich wendt tot één GA, die volgens een bepaalde methodiek werkt, primair als zgn. regie-advocaat. Zij/hij ontrafelt als het ware de conflictpunten en de interactie/escalatie tussen de ouders; complexe scheidingen zijn scheidingen waarin in ieder geval op het laatste vlak problemen bestaan die de totstandkoming van een convenant en ouderschapsplan (wettelijk verplicht) verhinderen. De nadruk ligt op de andere werkwijze van de advocaat.

Kort na het toekennen van de evaluatiestudie, is door de GA-Pilot initiatiefnemers de GA-inzet aanzienlijk uitgewerkt, zie ook de huidige GA-handleiding. Wij noemen dat de GA-werkwijze. De belangrijkste onderdelen hiervan zijn, buiten het feit dat er per casus 1 GA is met een specifiek opleidingsprofiel:

- Naast de GA, is er per casus, een *gedragwetenschapper* (GW) betrokken, die in tijdsbesteding en rolvulling gelijkwaardig met de GA optrekt. Zij trachten door samen te werken in een bepaald gespreksmodel de-escalatie tot stand te brengen en de veelal psychologische voorwaarden tot onderhandelen en compromissen aan te laten sluiten.
- Er is een aanmeldingsproces dat de scheidende ouders in verbinding brengt met de GA-organisatie; er is een *triage* (voldoen de ouders aan een aantal criteria), en als dat zo is *matcht de GA-organisatie de ouders met een koppel van GA en GW*; de GA-organisatie regelt de hiervoor noodzakelijke zakelijke acties richting ouders en professionals; in de GA-Pilot is geen sprake van vaste koppels van GA en GW;
- Voor zover dit aanmeldingsproces instroom heeft via gemeentelijke loketten, is er een *netwerk-beherende activiteit* vanuit de GA-organisatie; die heeft eventueel ook met de toegang tot de rechter van doen;
- Er volgt na aanmelding en acceptatie als 'geschikte GA-casus', een intakeproces met een *bepaald protocol, waar een vorm van risicotaxatie* vast is opgenomen.
- In het daaropvolgende proces tussen GA, GW en ouders wordt geprobeerd de ouders – na voldoende de-escalatie - tot een minimale vorm van samenwerking en compromisbereidheid te krijgen, via drang en dwang, via inzichtvergroting, gewenning/aanvaarding en benadrukken van kind-belang; aanvankelijk niet, maar toenemend tijdens de Pilot *kunnen de GA en met name de GW ook zelf kleine operationele interventies doen*, bijv. psycho-educatie door de GW; de GA kan – niet als eindpunt maar als tussentijds middel – de rechtbank verzoeken op een specifiek onoplosbaar conflictpunt een zgn. deelbeslissing te doen, om voor het overige via overeenstemming/convenant tot een eindpunt te komen;
- Tijdens het proces dat volgt op de intake, samen met wat we wel noemen de GA-fase, vindt maandelijks *intervisie* plaats waarbij experts casus-specifiek adviezen geven op inhoud en professioneel functioneren; van iedere casus wordt tenminste 1 maal intake/plan van aanpak besproken, maar vaak ook op een later moment de voortgang; ook tussentijds is consultatie mogelijk;
- Als een interventie van de rechter (zitting) noodzakelijk wordt geacht, wordt standaard eerst een *scheidingsadvies team (SAT)* geconsulteerd; in het bijzonder als een snelle deelbeslissing door de rechter gewenst wordt, wat een 'hobbel' moet wegnemen voor regeling van de overige punten;
- Het *eindpunt van de GA-werkwijze is het convenant, dan wel de rechtszitting* voor een eindbeslissing; de werkwijze om tot die eindpunten te komen, is niet anders dan anders ingericht; *praktisch* is het anders voor de rechter omdat de GA-werkwijze inhoudt dat reeds van een uitgebreid dossier sprake is waar anders de rechter veel informatie moet zien te achterhalen inclusief de persoonlijke dynamiek tussen de ouders; verder houdt de GA-werkwijze in dat een deelbeslissing van de rechter soms snel wordt en *kán* worden gevraagd op een specifiek conflictpunt dat escalerend werkt, en compromisvorming blokkeert;
- In de praktijk verzorgde het GAGW-koppel soms ook *nazorg*, na genoemde beslissing;
- De GA-projectleiding heeft een *adviserende rol in de casus van aanmelding tot eindpunt*, niet alleen bijv. inhoudelijke convergentie (bewaren kwaliteit van de interventie), maar ook bijv. vlotte doorlooptijd.

Het kan zo zijn dat in de reguliere scheidingspraktijken een afzonderlijk element hiervan ook voorkomt, maar het kenmerk van de GA-werkwijze is, dat dit *hele pakket* van GA-specifieke en ook aspecifieke acties bij elke casus consequent en volledig wordt toegepast. Dat staat ook in het handboek GA. Uit evaluatieonderzoek van complexe interventies is bekend dat zo'n integraal pakket naast een voordeel ook een nadeel heeft. Het voordeel is dat de kans maximaal wordt dat er effect zichtbaar is - als *het idee werkt* – en niet verstoord wordt door aspecifieke hindernissen. Het nadeel is dat het moeilijker is, bij aangetoonde effecten, de werking toe te schrijven aan juist het specifieke idee. We komen daar nog op terug.

7.2.3. Proefimplementatieproject: GA-Pilot

Door de GA-initiatiefnemers is zgn. een proefimplementatie voorgesteld, een 'praktijkproef' (zie ook hoofdstukken 5 en 6). Dat wil zeggen dat tijdelijk in een afgegrensde regio, gedurende een aaneengesloten periode, geheel gewerkt wordt volgens de nieuwe werkwijze met alles erop en eraan.

Er werd gewerkt met een groep cliënten die op een zo natuurlijk mogelijke manier instroomt. De evaluatie omvatte niet de 'communication & outreach' van de GA-Pilot, oftewel de wijze waarop de 'faciliteit GA' bekend is gemaakt in de regio. Er waren 2 sporen: enerzijds de spontane aanmelding (via andere professionals in de regio, die wisten dat het project speelde dan wel door de ouders zelf op basis van internetinformatie); anderzijds de aanmelding via gemeentelijke loketten; zie verder hoofdstuk 8.1. De wijze van aanmelding zorgde ervoor dat de aangemelde casus vaak complex waren. Zoals ook zal blijken vielen sommige gezinnen toch af zowel tijdens triage in de aanmeldingsfase, als later tijdens de formele intake, wat ondersteunt dat de GA-Pilot een enigszins natuurlijke praktijksituatie was. Volgens het GA-Pilot protocol ging het om 100 casus, 1/3 rood, 1/3 oranje, en 1/3 groen, waarbij deze kleurtypering op een risico-indeling betrekking had.

In de proefimplementatie zaten *geen* andere verbeteringselementen, zoals speciale support voor het kind, meer inzet van school, gezinsvertegenwoordiger, etc.

7.2.4. Research naast Pilot: het model van evaluatie van complexe zorgprogramma's

Het geplande bijbehorende evaluatieonderzoek diende van de Pilot-ervaringen gebruik te maken, maar er zijn eigenlijk geen goede voorbeelden in de juridisch praktijk die net als de Pilot een tijdelijke systeemverandering bestuderen.

Die ervaring bestaat wel in de medische en aangrenzend klinisch-psychologische zorg. Daar wordt bijna standaard bij overwogen, grote interventies gelijktijdig met een proefimplementatie het evaluatieonderzoek ernaar ontworpen, ook ten gerieve van besluitvorming door zorgverzekeraars. Deze gang van zaken is inmiddels in honderden proefimplementatie-onderzoeken die door de Nederlandse overheid via ZonMw (in samenwerking met VWS en zorgverzekeraars) in de zorg worden uitgevoerd (programma's Ontwikkelingsgeneeskunde, Kosten en Effectenonderzoek, Doelmatigheidsonderzoek, Goed Gebruik Geneesmiddelen, etc.) gebruikt, met naar het oordeel van de stakeholders veel succes.

Nederland heeft daarmee ook een grote reputatie opgebouwd. Deskundigheid op dit multidisciplinaire onderzoeksterrein ligt bij afdelingen Health Technology Assessment, waarvan de meeste UMC's er één hebben, maar ook daarbuiten bestaan ze (bijv. EUR – iMTA, TNO). De hoofdonderzoeker publiceerde onder andere over hart- en levertransplantatie, genetische screening, vernieuwde zwangerschapszorg i.v.m. [o.a.] kwetsbare zwangeren (hoog risicogroepen), integrale kraamzorg. Hier leidden proefimplementaties – na onderzoek en maatschappelijk debat – steeds tot systeemveranderingen.

Deze evaluatieonderzoeken berustten op nauwkeurige analyse op een aantal aspecten van een proefimplementatie, waarbij tijdelijk volgens de nieuwe methode werd gewerkt, overigens zonder dat patiënten buiten het onderzoeksprogramma hier rechten aan konden/kunnen ontlenen. Er wordt dus tijdelijk een window of opportunity gecreëerd om de nieuwe werkwijze uit te proberen door de hiertoe samenwerkende stakeholders, waarbij het vaak laveren is in juridische zin- instanties creëren welwillend die juridische 'ruimte'. Dit lijkt sterk op de GA-Pilot situatie.

Belangrijke startvraag in evaluatieonderzoeken is vaak: wat is de plaats van de nieuwe aanpak in het hele systeem, is er sprake van volledige vervanging of gedeeltelijke vervanging van een bestaande optie? Ook die startvraag herkennen we in de GA-Pilot situatie. En daarmee hangt deze vraag samen met wat ervoor nodig is om de juiste patiënten/cliënten bij de nieuwe (of juist bij de bestaande) aanpak te krijgen of wellicht te streven naar een volgorde van uitproberen. Om hierachter te komen moet men o.a. de patiënten volgen die een andere aanpak krijgen (*switchers*) en de mogelijkheid van *triage via*

risicotaxatie onderzoeken. Vergelijkbare vragen spelen ook bij de GA-werkwijze, en ons inziens ook bij andere Scheiden zonder Schade interventies.

Doorgaans kennen zorginterventies *fasen, diagnostiek-therapie-terugkoppeling*. We zien iets analogoos bij de GA-Pilot, vooral als je het casusproces in fasen indeelt.

Complexe zorginterventies zijn altijd *multidisciplinair*, en moeten dus zoeken naar een uniform taalgebruik, die voor alle disciplines duidelijk en meetbaar is – het is niet zo dat er compartimenten zijn die elk hun eigen wetenschap, proces en taal hebben. Inmiddels is die uniformering in zorgonderzoek na 30 jaar een feit. Dat element speelt ook bij de GA-Pilot, en vormt een uitdaging.

Complexe zorginterventies bestaan altijd uit *meerdere onderdelen*, quick fix add-on interventies zijn een zeldzaamheid (en behoeven ook geen complex evaluatieonderzoek). Het kenmerk van meerdere onderdelen leidt soms tot de vraag wat nu precies het werkzame element is van een systeemverandering. Die vraag ontstaat ook als er diverse *aspecifieke begeleidende activiteiten zijn*. Dit is ook een belangrijk element in de GA-werkwijze evaluatie.

Die aspecifieke activiteiten kunnen soms ook een belangrijk maar ook een moeilijk zichtbaar te maken deel zijn van de (systeem)kosten – vergelijk de kosten bij de GA-Pilot voor het netwerken, de matching, de supervisie, consultatie, de registratie, etc. Dat geldt ook voor de kosten verbonden met het behalen van het competentieniveau van uitvoerders. Bij de GA-Pilot speelt dat ook, en daarbij ook dat voor een integraal kostenplaatje een vorm van registratie moet worden opgezet.

Bij veel complexe interventies spelen *ethische* vragen op de achtergrond, de evaluatie moet daar actief op checken. Wij menen dat bij de GA-Pilot ook ethische vragen denkbaar zijn. Bijv. er wordt bij een door de wet verplicht proces (scheiden via de rechter i.v.m. minderjarige kinderen in het gezin) niet alleen juridische hulp afgedwongen maar ook medewerking aan hulp-zonder-hulpvraag door een gedragswetenschapper. De vragen in de risicotaxatie maar ook de vragen die i.v.m. de aanpak worden gesteld zijn psychologisch even vérgaand als die in klinisch-psychologische en psychiatrische hulpverlening. Er wordt ook gedragsmodificatie beoogd. Maar het element van consent (zoals in de WGBO voor zieken) en het element van shared-decision-making ontbreekt. Weliswaar is dit instrumenteel t.o.v. het doel (vermijden van een vechtscheiding) maar in de medische zorg is een ethisch anker dat *nooit* van zorg sprake kan zijn die *instrumenteel* is, en om *die* reden niet aan de WGBO-eisen hoeft te voldoen. Deze spelregels gelden ook voor de eerste hulp die noodzakelijk is. Het is de vraag hoe het hier zit, met vertakkingen in de sfeer van privacy en gegevensbescherming. Deze vragen waren geen onderdeel van de onderzoeksopdracht, maar worden wel gesteld bij evaluatie van complexe zorginterventies. Een andere ethische vraag betreft het trekken van de grens van zelfredzaamheid: hoe moet die worden getrokken. Kortweg: afwachten waar het mis gaat en de hopen dat je op tijd bent, of iedere scheiding kort screenen en de high risks eruit halen, en de medium risks wijzen op de mogelijkheden, met het risico van over-bemoeyenis (de pendant van medicalisering).

Last but not least blijkt uit evaluatieonderzoek van complexe zorginterventies – die doorgaans berust op een directe vergelijking - dat er heel vaak ook een *performance element* is, naast een *systeemverbetering*. Innovators zijn niet zelden koplopers in hun vakgebied en daarnaast is het zo dat de proefimplementatie door het onderzoek element dwingt tot systematisch en alleen al daardoor effectiever werken. Ook zijn er minder wachttijden/delays om het protocol zo goed mogelijk te kunnen volgen. Van de *normale aanpak* zijn de resultaten om die twee redenen vaak beter onder de proefimplementatie-omstandigheden; geregeld is het verschil 'gewone aanpak binnen gewone praktijk' versus 'gewone aanpak binnen de proefimplementatie' groter dan tussen 'gewone aanpak' en de 'nieuwe aanpak' binnen de proefimplementatie. *Performance versus systeem*. Bij de GA-Pilot is evenzeer een pertinente vraag wat 'systeem' is en wat 'performance' is. Omdat een langere doorlooptijd in zichzelf een grote negatieve impact heeft, of omgekeerd, een kortere looptijd pure winst is, moet men

bezien of die vlottere doorloop door de proefimplementatieomstandigheden komt en of deze wezenlijk is voor de gehanteerde werkwijze.

Bovenstaande evaluatiebenadering houdt praktisch altijd in dat *tijdens de praktijkproef de gegevensverzameling voor het evaluatieonderzoek wordt ingebouwd*. Zo mogelijk in de vorm van toevoegingen aan de reguliere gegevensvastlegging in [digitale] dossiers, plus vragenlijsten voor betrokken patiënten, plus instructies om de gegevensvastlegging (de normale en de additionele) zo uniform mogelijk te doen verlopen. Alles op een non-interferentiebasis, dus het zorgproces niet verstorend. De zorguitvoerders en de patiënten hebben van meet af aan wel weet van de evaluatie, en van de situatie dat van hen iets gevraagd wordt; noodzakelijke maatregelen op het terrein van dataprivacy en informed consent worden genomen. Dit alles en nog veel meer (bijv. AVG-aspecten, intellectual property rechten) staan in een zgn. *onderzoeksprotocol* dat vooraf wordt afgesproken, zodat niemand voor verrassingen komt te staan en ook rekening houdt met enige extra werkzaamheden. Het protocol regelt onafhankelijk toezicht (Data Monitoring en Safety Board) en een onafhankelijke vertrouwensarts/professional. Dit protocol is dus gelijktijdig op de proefimplementatie en het onderzoek van toepassing. Het beperkt aanzienlijk de ruimte om de interventie 'al doende' aan te passen, en evenzo kan het onderzoek niet veranderen van werkwijze. Als dat bij uitzondering gebeurt, is dat na expliciete toetsbare besluitvorming omdat verandering al snel de validiteit van het geheel vermindert. Een studie kan niet eerder plaatsvinden dan dat het onderzoeksvoorstel inclusief voorlichtingsmaterialen is voorgelegd én goedgekeurd door een medische ethische commissie (volgens CCMO-richtlijnen).

De zorgverleners die de praktijkproef uitvoeren, en de onderzoekers werken procesmatig samen, maar met gescheiden rollen; het protocol bepaalt de agenda. Er is een gecombineerde projectleiding.

In het geval van de GA-Pilot was sprake van een innovatie die technisch gezien niet essentieel verschilde van een complexe multidisciplinaire zorginnovatie, met vertakkingen in het sociale en psychische domein. Bovenstaand feiten-gericht evaluatieonderzoekmodel kon naar de mening van de onderzoekers hier zonder fundamentele aanpassingen op worden toegepast, zowel inhoudelijk als procesmatig. Wel is duidelijk dat hier een juridisch zorgpad wordt geëvalueerd, wat enige aanpassingen noodzakelijk maakt. De specifiek professionele aspecten van advocaten en rechters zijn gerespecteerd (met hun wettelijke verankering). Het fenomeen van meerdere belangen (GA: ouders, kinderen) is in zorgevaluaties niet onbekend (zwangere/ongeboren kind/vader in obstetrie; (ongeboren) kind/ouders in kindergeneeskunde, klinische genetica, public health).

De juridische aspecten van het evaluatieonderzoek zelf kregen van de onderzoekers aparte aandacht. Onderzoek in de gezondheidszorg (inclusief klinisch-psychologische zorg) is verankerd in regelgeving, procedures, instituties. Daarmee is de bescherming van belangen van patiënten en hun naasten verzekerd (deze regelgeving is uiteindelijk verankerd in het Human Rights Charter); bij minderjarigen en wilsonbekwamen zijn de regels extra streng. In de juridische sector is nog geen formele regelgeving op dit terrein, samenhangend met ontbrekende traditie op empirisch onderzoeksterrein. Hierover kan je wel verbazen omdat ook kinderen betrokken zijn bij deze kwesties. De onderzoekers hebben evenwel zoveel mogelijk in dezelfde geest van de regels bij zorgonderzoek gehandeld.

7.2.5. Enige beperkingen

In samenspraak met de Pilot-leiding hebben de onderzoekers voorgesteld het evaluatieonderzoek naar de GA met dit algemene zorgmodel als referentie in te richten.

Zoveel als mogelijk zijn vrijwillig de procedures gevolgd die in dergelijk onderzoek standaard zijn, al was lang niet alles realiseerbaar. Er waren hiervoor meerdere redenen. Op de eerste plaats werd de evaluatie pas opgezet nadat de GA-Pilot was uitgedacht en hiertoe procedurele en financiële afspraken waren gemaakt. Ten tweede waren veel evaluatieprocedures voor de Pilot-deelnemers totaal nieuw en

niet altijd meteen inzichtelijk wat betreft nut en noodzaak ondanks de verstrekte informatie. Ten derde ontbrak iedere vorm van registratie, ook monodisciplinair; dat betekende dat registreren als zodanig moest worden geïntroduceerd. Ten vierde was het voorziene onderzoeksbudget (totaal) niet afgestemd op het uitvoeren van een dergelijk feitenonderzoek.

Voor de sturing is gekozen voor het model dat de projectleiders (aan de ene kant mr. Van Leuven en aan de andere kant prof. dr. Bonsel) elkaar intensief op de hoogte zouden houden en zouden betrekken in belangrijke beslissingen. Zij hadden vervolgens de taak hun projectteam en verdere uitvoerenden op de hoogte te houden, of bijv. voor te bereiden. Voor een geïntegreerde projectleiding was geen budgettaire ruimte.

7.3 Methodologische aanpak

7.3.1. Voorgenomen uitgangspunten van het evaluatieonderzoek

1. In het onderzoek worden 4 *perspectieven* gehanteerd: ouders, kinderen, professionals, en het systeem als zodanig.
2. In het onderzoek is de *casus* de primaire eenheid van onderzoek, d.w.z. de ervaringen van een gezin (met kind) met de GA-werkwijze, vanaf een startpunt tot een eindpunt, beide nog nader te bepalen. Als de tijd het toelaat is er een aanvullend onderzoek met de *organisatie zoals gerealiseerd in de GA-Pilot als eenheid van onderzoek*. Deze tweedeling werd al aangegeven in de eerste reactie.
3. De evaluatie gaat ervan uit dat gedurende een bepaalde periode de GA-werkwijze in een bepaalde vorm wordt aangeboden, bij voorkeur beschreven in protocol (werd: handboek). En dat deze niet wijzigt.
4. De evaluatie veronderstelt dat de rechtshulp (GA) en overige hulp (GW maar ook de verschillende elementen van coördinatie, supervisie, beslissingsondersteuning) geheel worden gefinancierd vanuit de GA-Pilot. Dat betekent dus voor ouders die voor een toevoeging in aanmerking kwamen i.v.m. laag inkomen, dat deze geen eigen bijdrage behoeften te betalen en dat ouders die niet voor een toevoeging in aanmerking kwamen zich de kosten van een mediator en/of advocaat bespaarden. Er is vanuit gegaan dat dit voordeel geen invloed had op de werving, en ook geen eigenstandige invloed op de effecten van de GA-werkwijze althans het gedrag van de ouders. Wat een cruciale vraag is (zie paragraaf 8.4) is, is of de betalingsgarantie van de GA en GW (tot een plafond) in iedere casus tot eenzelfde tijdbesteding heeft geleid, als de situatie van een toevoeging of (met name) bij volledig eigen betaling van de advocaat, waar elk uur telt.
5. De evaluatie gaat ervan uit dat in een gemarkeerde periode in een afgebakende regio een instroom van cliënten wordt gerealiseerd, die alleen nader worden geselecteerd via geformuleerde triage criteria. *Al deze cliënten worden voor de evaluatie gevolgd* tot het eindpunt. De evaluatie wenste liefst 200 gezinnen, maar accepteerde 100 gezinnen als cohortgrootte.
6. Het beginpunt van het evaluatieonderzoek is de *intake* van de casus, niet een eventueel voorliggend aanmeldingsproces. Het voorlopig eindpunt een *follow-up moment minimaal 6 maanden na* convenant of rechtszitting (eindbeslissing), de twee mogelijke eindpunten van de GA-werkwijze.
7. Samenhangend met punt 5 wordt door de onderzoekers bijv. bij de evaluatie, van een lineair model van het scheidingsproces uitgegaan, met afgegrensde fases, ook als bepaalde stappen worden herhaald.
8. Afzonderlijk onderwerp van evaluatie vormt de effectiviteit van de zgn. risicotaxatie op basis van de daarbij verzamelde gegevens en hierop gebaseerde diagnoses/beslissingen.
9. De beoordeling van de positieve en negatieve effecten berust op de optelsom van ervaringen, van iedere *casus* die is ingestroomd, inclusief degene die afvielen en een andere manier kozen.

De te bestuderen effecten worden ontleend aan de probleemstelling (zie boven) en aan relevante meetbare gevolgen voor ouders, kinderen, en het juridisch systeem. De effecten die relevant zijn vanuit het 4^e perspectief, de organisatie, worden *niet* vanuit de casus vastgesteld maar vanuit het functioneren van de GA-organisatie als geheel (in de implementatieperiode) via een aparte meetprocedure.

10. De kostengevolgen zijn geen specifiek onderdeel van het onderzoek, indicatief kunnen zo nodig relevante feiten worden genoemd.
11. Of een vergelijkend onderzoek in empirische zin, dus met gegevens over de normale gang van zaken, wordt uitgevoerd kon niet bij opdrachtverlening worden beslist. Dat werd afhankelijk gemaakt van de beschikbaarheid van gegevens omdat in de GA-Pilot niet was voorzien in een parallel informatie verzamelend traject in een vergelijkingsgroep (aangeduid met 'controlegroep').
12. Het systeem-succes, de primaire uitkomst van de GA-Pilot, wordt in de evaluatie tenminste beoordeeld door een klein expert panel aan de hand van % doorloop naar convenant, en doorlooptijden en aan de hand van % succes bij betrokkenen, geschat op subjectieve wijze.
13. Een kwalitatieve beschrijving van het functioneren van het systeem vindt plaats.

7.3.2. Gerealiseerde onderzoeksopzet in relatie tot de GA-Pilot

Hierna beschrijven we de realisatie van de opzet, in het bijzonder wijzigingen hierin, met hun motivatie.

1. In het onderzoek zoals hier gerapporteerd ligt de nadruk op 2 *perspectieven*: dat van de ouders, en dat van het *systeem* als zodanig. Er was geen follow-up van betekenis meer mogelijk na datum convenant/zitting. Een belangrijk deel van de intakegezinnen was per 1 december 2022 nog in het proces, en bij hen die een beslissing hadden was dat zeer recent, en nooit 6 maanden of meer geleden. Het kind (via kind-uitkomsten) heeft geen aparte aandacht gekregen, dat had het de facto ook niet in de GA-werkwijze (daar wordt in hoofdstuk 8.4 nog aandacht aan gegeven).
2. In het onderzoek is in overeenstemming met de opzet consequent de *casus* (het 'gezin') als de primaire eenheid van onderzoek aangehouden, d.w.z. het gaat om de ervaringen van een gezin met kind/kinderen met de GA-werkwijze, vanaf een startpunt tot een eindpunt; het studieresultaat is de optelsom van die ervaringen waarin elke casus even zwaar telt. Kort onderzoek met de *organisatie zoals gerealiseerd in de GA-Pilot als eenheid van onderzoek* vindt separaat plaats voorjaar 2023 (RIGA-studie).
3. De filosofie van de GA-werkwijze is gedurende de GA-Pilot niet veranderd. Wel zijn er belangrijke wijzigingen en aanvullingen gerealiseerd na de start van de Pilot/research, zie hoofdstuk 6 en 7.2.2.

De belangrijkste aanpassingen en wijzigingen zijn:

- Toevoegen van een gedragswetenschapper op 1 op 1 basis aan de GA toegevoegd voor elke casus; daardoor sprake was van een GAGW-koppel; de GW werd voor diverse taken ingezet; in feite is die obligate inzet onderdeel van de GA-werkwijze, in feite een belangrijker verschil met de bestaande praktijk, dan de werkwijze van de GA zelf (diens werkwijze kan ook in een 2 advocaten situatie grotendeels worden toegepast als beide advocaten bijv. volgens het vFAS protocol werken).
- Het creëren van een omliggende aanmeldingsfase, met een organisatie die minstens 3 sleutelrollen had: triage, koppelen aan GAGW koppel ('matching'), en handling van de honorering
- De toevoeging van operationele taken aan zowel het pakket van GA als dat van de GW.

Een niet goed te beantwoorden vraag is of de aanname juist is dat de convenanten en of gang naar de rechter verder 'gewoon' business as usual waren. Onderdeel van de GA-werkwijze is – indien herkend wordt dat een specifiek conflictpunt een overeenkomst op overige punten als

ook een zorgregeling tegenhoudt – dat hier vlot een deelbeslissing bij de rechter wordt aangevraagd. Dat is minstens 1 keer gedaan met inderdaad het beoogde gevolg. De vraag is of die (wenselijke) snelheid, bijv. het proces als geheel een gunst was, een afspraak, of normaal ook zou zijn gerealiseerd.

4. Eerder werd de studie goedgekeurd op basis van 100 casus (1/3 groen, 1/3 oranje, 1/3 rood). In de volledige financiering daarvan was voorzien, met een gedifferentieerd tarief naar risico. Uiteindelijk zijn 30-35 casus met een intake gefinancierd, zo goed als alle rood. Er is een aanzienlijk budget verschoven naar de elementen van networking met gemeente, coördinatie, supervisie, consultatie, beslissingsondersteuning van de GAGW-koppels.
5. Gedurende 1 juli 2021 – 1 juli 2022 werden 46 gezinnen aangemeld, alle uit de afgebakende regio Zuidwest Brabant. Niet al deze cliënten zijn gevolgd tot een eindpunt, met name van gezinnen die afvielen tijdens aanmelding of intake weten we niets. De GA-Pilot had niet voorzien in een follow-up protocol voor deze cliënten.
6. Het beginpunt van het evaluatieonderzoek is verschoven naar de *aanmelding*, toen bleek dat de aanmeldingsfase wezenlijk was voor de GA-werkwijze. De onderzoekers konden evenwel maar in zeer beperkte zin informatie hierover verzamelen (wat gerealiseerd is, staat in hoofdstuk 8.1).

De grootste opzetverandering was het wijzigen van het *follow-up moment*. Er is geen follow-up geweest. De evaluatie berust op inschatting van de GA-fase effecten tot aan convenant dan wel rechtszitting. Daar wordt in hoofdstuk 8.3 uitgebreid bij stilgestaan.

7. Er is met succes door de onderzoekers een fasen-model gehanteerd. Het nut daarvan kon maar deels worden getoond omdat de follow-up van beslissing (convenant, eindbeslissing) niet heeft plaatsgevonden binnen de studie. De impact van de GA-werkwijze in juridische zin moet blijken uit meer convenanten – die duurzaam blijken – in plaats van die twee-advocaten-rechtszittingen die een complex beloop kennen.
8. De effectiviteit van de zgn. risicotaxatie op basis van de daarbij verzamelde gegevens en hierop gebaseerde diagnoses/beslissingen is niet komen vast te staan. Zij lijkt ook niet als triage instrument te zijn gebruikt (voor bijv. voortzetting van de GW-inzet).

Er was door de onderzoekers in overleg met het GA-Pilot team een digitale compacte risicotaxatie opzet gemaakt, met digitaal formulier, gebruik makend van enerzijds basisinformatie uit de GA-Pilot en anderzijds ruime ervaring van de onderzoekers met ontwerp en onderhouden van dergelijke systemen in de praktijk. De opzet om dit formulier te gebruiken is niet gerealiseerd. Achteraf is informatie in dit formulier ingevuld m.n. door de GA-secretariaatsmedewerkers. Het niet kunnen evalueren van het risicotaxatie systeem zoals gebruikt, had twee redenen:

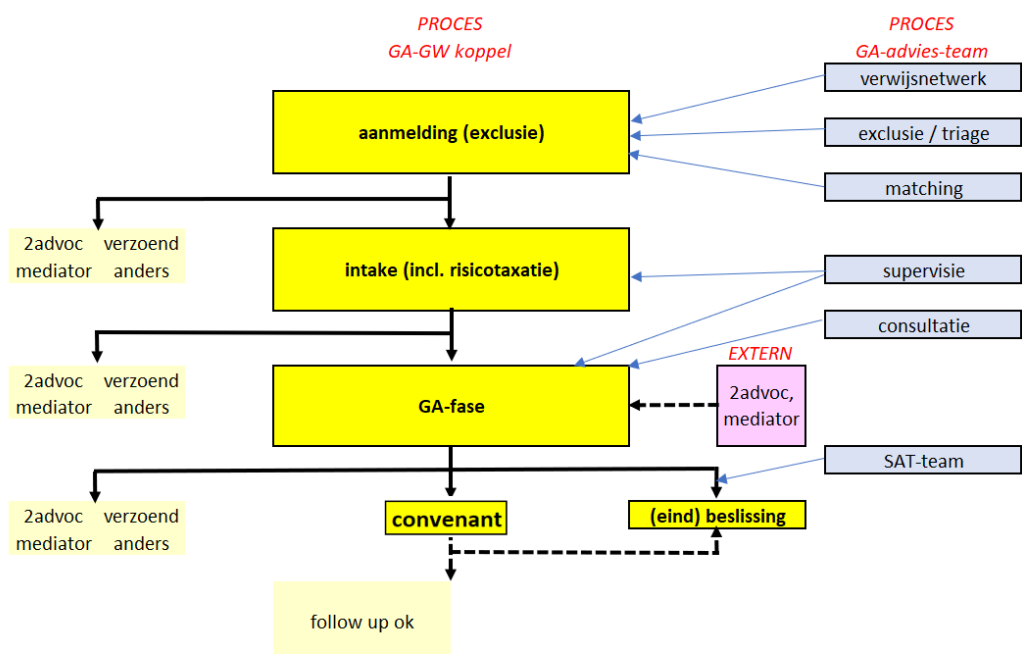
1. Het bleek dat in de GA-Pilot geen sprake was van een *formeel* risicotaxatie systeem met een beslissingsprotocol voor zorg (wat, door wie, in welke vorm) op basis van (gekwantificeerd) risicoprofiel, of bijv. een voorstel tot al dan niet voortzetting van de GW-ondersteuning op basis van het escalatieniveau. Er is geen routekaart in de handleiding die bijv. aan de hand van een uitslag met bepaalde scores boven een risicodrempel een voorstel tot risicolevel of GA-aanpak doet.

Er is voor zover we konden nagaan ook geen vast gespreksmoment direct na afloop van een (voltooide) risicotaxatie waarin de risico uitslag met de gevolgen wordt besproken met de cliënt(en) (ouder[s]), met verificatie/eventueel correctie van opvallende inschattingen en een shared-decision-making situatie. Het formulier (128 items) lijkt meer voor de GW (en GA) zelf bedoeld ter oriëntatie, en is vermoedelijk uit hun oogpunt onmisbaar. Van het formulier is ook niet bekend hoeveel overeenkomst er is tussen twee invullers bij dezelfde cliënt (uniformering), wat noodzakelijk is bij gebruik als formeel risicotaxatie instrument.

2. Een tweede reden van het niet evalueren is dat de risicotaxatie formulieren op papier zijn ingevuld. Er was niet voorzien (ook niet juridisch) in het overtypen van de 128 antwoorden/beoordelingen waarvan sommige kwalitatief. Zoals gezegd, medewerkers van het GA-secretariaat hebben nog wel achteraf de compacte variant van de risicotaxatie in het evaluatie-registratiesysteem ingevuld. Daardoor kan wel iets over risicoprofielen worden gezegd (zie paragraaf 8.2), maar niet iets over nut en noodzaak, omdat de link naar voorstellen/besluiten er niet is.
9. De beoordeling van de positieve en negatieve effecten van de GA-werkwijze berust in het hele rapport inderdaad consequent op de optelsom van ervaringen, van iedere *casus* die is ingestroomd, inclusief degene die afvielen en een andere manier kozen, al is hierover vaak erg weinig bekend. En de te bestuderen effecten zijn inderdaad direct ontleend aan de probleemstelling en de perspectieven; zie hiervoor paragraaf 8.3.
10. Onderzoek naar de kosten is in de gegevensverzameling (deels) voorbereid, maar een kwantitatieve analyse was niet in de opdracht opgenomen. Kwalitatief worden daar in paragraaf 8.4 enkele opmerkingen over gemaakt.
11. Er bleek over geen enkel onderdeel van scheidingsonderzoek sprake van een registratiesysteem, niet monodisciplinair, en zeker niet multidisciplinair. Deze verrassende 'uitkomst' van het evaluatieonderzoek had veel gevolgen. Een vergelijkend onderzoek op basis van feiten bleek niet mogelijk, zelfs over doorlooptijden bestaat geen referentie-informatie (waarbij dan ook de 'stoppers' worden meegenomen). Het ontbreken van enige digitale infrastructuur op dit terrein, en ook van enige traditie rond uniforme gegevensvastlegging (er is ook geen data uitwisseling of dossier-sharing bij scheidingsprocessen) heeft geleid tot een zeer grote onderzoeksinspanning in de GA-Pilot zelf om iets vast te leggen, in interactie met de GA-Pilot leiding. Er is besloten een in opzet (tijd, scope) volledige maar beknopte registratie op te zetten, in gebruik voldoende aan de strengste AVG-eisen; die kon door GAGW-koppels worden gebruikt (ook voor een 2 advocatenbenadering).
12. Ondanks de intensieve gemeenschappelijke voorbereiding (zie verderop in dit hoofdstuk) is die zgn. peilmomenten registratie niet voor de GA-Pilot zelf gebruikt, alleen voor research doeleinden; ze is ook primair door het Pilotsecretariaat ingevuld.
13. Het systeemsucces, de primaire uitkomst van de GA-Pilot, is cf. de opzet beoordeeld door een klein expert panel aan de hand van de aangegeven criteria. Zoals het plan was op basis van % doorloop naar convenant, doorlooptijden en aan de hand van % succes bij betrokkenen. Het antwoord hierop wordt in hoofdstuk 8.3 geformuleerd
14. De onderzoekers hebben op grond van de wekelijkse vergaderingen en geobserveerde gegevens, als ook vergelijking, sommige onderdelen kwalitatief kunnen beoordelen. Eveneens zijn enkele professionals in de regio die niet direct betrokken waren om hun mening gevraagd.

7.3.3. Specifieke methoden: fasering scheidingsproces

Figuur 7.1: Fasering van de GA-Pilot

Hierboven staat in figuur 7.1 het schema met de fasen die de onderzoekers hanteren voor de evaluatie. De donkergele vakken geven de specifieke GA-activiteiten aan die in het onderzoek (deels) gedekt zijn. De blauwe vakken zijn ondersteunende activiteiten vanuit het GA-team, zoals ook in de handleiding van de GA-Pilot te vinden, maar verder niet onderzocht. Die zijn deels GA-werkwijze specifiek zoals de triage en GA/GW-matching in de aanmeldingsfase, en deels specifiek.

Het is gebleken dat soms alsnog externe advocaten aan de cliënten werden toegevoegd. Daar was in het onderzoek geen rekening mee gehouden. De uitstroom is in lichtgeel aangegeven, de cliënten werden in de GA-Pilot niet vervolgd als zij het proces verlieten, ook werd niet systematisch vastgelegd wat er dan gebeurde. Hoewel de gegevensregistratie vanuit het onderzoek voorbereid was op follow-up is het daar niet van gekomen, daarom staat follow-up in lichtgeel aangegeven.

De fasering maakt mogelijk op basis van datums van entree en exit doorlooptijden te berekenen per fase en gecombineerd. En kansen kunnen worden berekend op doorstroming of uitstromen op andere wijze (de lichtgele vakjes); we noemen dat korthedshalve vaak 'stoppers', hoewel in de meeste gevallen niet sprake is van stoppen van het scheidingsproces, maar het overstappen naar een andere manier bijv. de advocatenprocedure. Soms echter stoppen ouders het proces.

Er zijn speciale technieken gebruikt om de doorlooptijden te berekenen die rekening houden met twee situaties: gezinnen die in een fase stoppen, en gezinnen die bij sluiting van de observatietermijn nog in de fase zitten – in ons geval kwam dat niet voor bij de aanmeldingsfase, maar wel bij de GA-fase erna. Die technieken (de zgn. 'product-limit' methode) stellen ook in staat de gemiddelde doorlooptijd te schatten op basis van iedereen die in een fase instroomde, of die nu doorstroomde, stopte of nu nog in het proces zit. Hoewel dat niet in de onderzoeksopdracht begrepen was is ook een eventueel dynamisch kostenonderzoek hiermee voorbereid: een uitbreiding van deze methodiek ('sum-limit' methode) stelt in staat zuivere kosten per fase te berekenen.

Als er voldoende aantallen zijn, kan door doorloopkansen en doorlooptijden te combineren met achtergrondkenmerken van het gezin (bijv. uit de risicotaxatie) via statistische methoden (logistische regressie) vastgesteld worden welke kenmerken die kansen op vlotte overeenstemming en korte

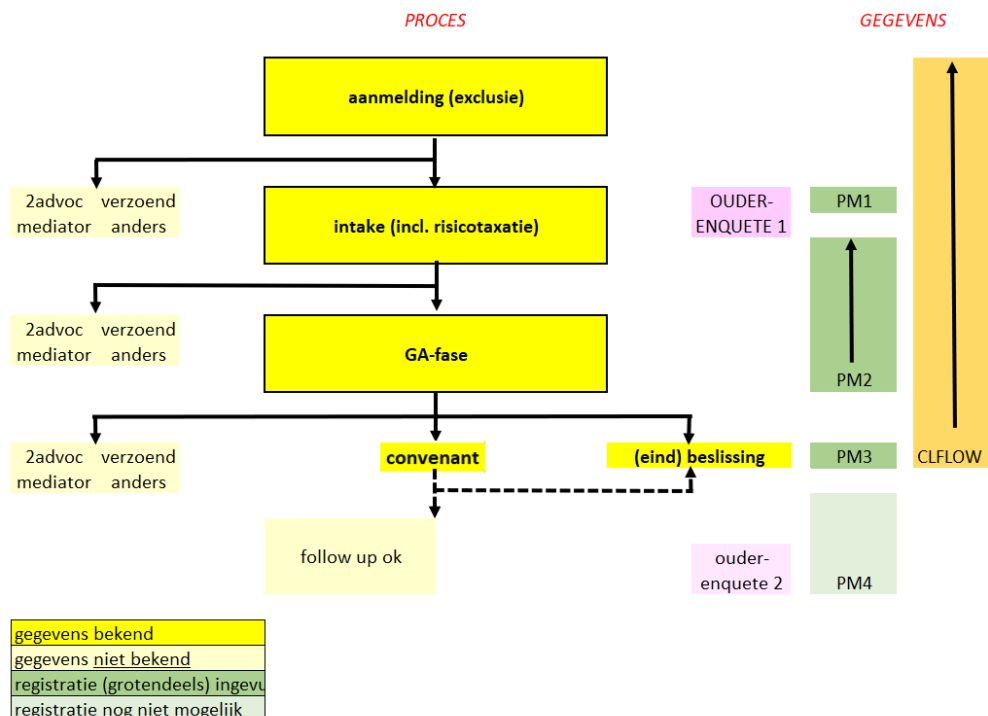
doorlooptijd vergroten of juist verminderen. In de GA-Pilot waren 100 casus voorzien, voldoende voor een exploratie met deze methode, reden waarom hiermee in de dataverzameling mee rekening was gehouden. Het uiteindelijke aantal van 34 instroom, en hiervan 13 afgeronde gevallen was evenwel veel te klein; als de GA-Pilot wordt voortgezet kan dat eventueel alsnog plaatsvinden.

In paragraaf 8.1 wordt het maximaal mogelijke gedaan om op basis van de CLIENTFLOW-gegevens de cliëntstroom van de GA-Pilot te beschrijven. Feitelijke vergelijking zou wenselijk zijn, maar die referentiegegevens zijn niet beschikbaar.

7.3.4. Uitvoering dataverzameling: wanneer? Door wie?

Na voorbereiding en gesprekken met betrokkenen is geconcludeerd dat op basis van de fasering in het casus-proces vier markeringspunten kunnen worden onderscheiden waar informatie kan worden verzameld, we noemen we dat de 4 peilmomenten (PM1 t/m PM4). Zie figuur 7.2.

Figuur 7.2: Onderzoeksregistratie van de GA-Pilot

We bespreken nu figuur 7.2, die zich op eerdergenoemde fasering baseert. Aan de rechterkant zijn de gegevensprocessen symbolisch weergegeven.

Het meest rechts staat een oranje kolom CLIENTFLOW. Dat betreft de CLIENTFLOW registratie op het niveau van de GA-Pilot door de coördinator/het secretariaat. CLIENTFLOW houdt alle kerndata bij, en enkele kenmerken (zie verder paragraaf 8.1) en, dat is bijzonder, wordt permanent geactualiseerd, geüpdatet. In wezen kijkt CLIENTFLOW terug, en besloot de hele route tot het eindpunt, vandaar dat de pijl van beneden naar boven wijst en de hele kolom gekleurd is.

Links hiervan staat een aantal groene blokjes, met hierin PM1, PM2, PM3 en PM4 (PM=peilmoment): Het totaal heet de (digitale) peilmomenten-registratie, die door de onderzoekers is ontworpen in

overleg met het GA-team. Dit is een inhoudelijke registraties op casusniveau, door de GA (dus niet het secretariaat).

PM1 is registratie op het moment van intake; allerlei kenmerken van ouders en gezin worden vastgelegd, daaronder de conflictpunten, het escalatieniveau; *PM1* is ten dele opgezet als risicotaxatie maar beknopter dan de 128 vragen van de GA-Pilot (zie verder paragraaf 8.2 en paragraaf 8.6). *PM1* vastlegging vindt plaats door de GA, en wordt niet aangepast aan veranderingen – het is dus een cross-sectionele registratie, een echte peiling.

PM2 is een registratie van alles wat er *tijdens* de GA-fase gebeurd is, de GA-fase die begrensd wordt – aan het begin – de intake, en – aan het eind - door convenant, rechtszaak/eindbeslissing door rechter, of incidenteel een verzoening. In *PM2* wordt het proces op hoofdlijnen beschreven vanuit het perspectief van de GA. Het kijkt terug, want de invulling vindt plaats als het besluit tot convenant of een eindbeslissing bij de rechter vragen is gevallen.

In *PM2* waren gegevens (vragen) opgenomen die het mogelijk moesten maken bij een geconstateerd positief effect van de GA-werkwijze, deze toe te schrijven aan (elementen van) de werkwijze. Dat zou ook de bewijskracht vergroten, in een situatie dat er geen vergelijkingsgroep is. Dat is niet helemaal gelukt om 2 redenen. In de eerste plaats waren te weinig cliënten doorgestroomd (n=13) en waren de *PM2* formulieren nog niet helemaal ingevuld bij het stoppen van de gegevensinvoer 1 dec 2022. Daarnaast werd een aantal elementen in de werkwijze pas 'standaard' na de start van de Pilot en de gegevensregistratie of werd pas laat bekend (enkele van de blauwe vakjes in figuur 7.1); *PM2* vraagt er dan niet naar. Al met al wordt van *PM2* maar beperkt gebruikt in paragraaf 8.2.

In *PM3* was kerninformatie opgenomen over de inhoud van convenant of rechtszaak (eindbeslissing). De invuller was de juridisch medewerker van de rechtbank of de GA. *PM3* is dus net als *PM1* eenmalige peilingsinformatie. Omwille van beperken van de belasting van de rechtbank is *PM3* kort gehouden. De informatie van *PM3* was vitaal voor de uitvoering van het expertpanel onderzoek in paragraaf 8.3, en wordt daar beschreven.

PM4 was in opzet geformuleerd, maar is uiteindelijk niet operationeel gemaakt, omdat er geen cliënten waren voor wie het eindpunt 6 maanden of meer geleden was, bij het sluiten van de studie (1 december 2022). De opzet van *PM4* is net als *PM2*, terugkijkend van aard: de periode van eindpunt (convenant of rechtszaak) tot het moment van afnemen van *PM4* wordt beschreven als ook de actuele situatie 6 maanden na de beslissing [of enig ander moment, bijv. een jaar].

De onderzoekers hadden al bij de start op de kans gewezen dat het niet realiseerbaar zou zijn, maar bij aanvang van de GA-Pilot was er optimisme onder de uitvoerders over de doorlooptijd. De onderzoekers menen dat het dringend gewenst is, voor een volwaardig oordeel over de GA-werkwijze, dat follow-up onderzoek met *PM4* uitgevoerd zou moeten worden; daar wordt in hoofdstuk 9 nog op teruggekomen. Bij follow-up onderzoek moet o.a. blijken of de convenanten die in de moeilijke situaties gerealiseerd zijn, haalbaar zijn gebleken.

Tenslotte is er in Figuur 7.2 nog een derde parse kolom, van rechtsaf gerekend, met 2 blokjes OUDERENQUÊTE 1, en ouderenquête 2. Het typografische onderscheid maakt duidelijk dat OUDERENQUÊTE 1 ten tijde van *PM1* wel is afgenomen, maar ouderenquête 2 – beoogd ten tijde van *PM4* – niet. OUDERENQUÊTE 1 beschrijft de gezichtspunten van beide ouders afzonderlijk, en de situatie rond het kind. Het primaire doel was de verandering vast te stellen tussen enquête 1 en enquête 2, met bijzonder aandacht voor het kind (accepterend dat de informatie van de ouders kwam; er was nu eenmaal niet voorzien in de kosten voor een *onafhankelijke* kind-meting.)

Verder was een secundair doel enige onderdelen van de risicotaxatie informatie – vastlegging door GA/GW – te vergelijken met de zelfmeting door ouders. Enige informatie over de kinderen uit Ouderenquêtes zal worden gerapporteerd (paragraaf 8.2). Deze is evenwel geen onderdeel van de evaluatie – daarvoor was de vervolgmeting nodig geweest.

7.3.5. Uitvoering dataverzameling: ontwikkeling en inhoud PM-registratieformulieren

Het secretariaat van de GA-Pilot hield elementaire gegevens van iedere casus in Excel formulier bij. Met de onderzoekers samen is dit Excel formulier tot een summiere basisregistratie omgebouwd, CLIENTFLOW. De inhoud wordt uitgelegd in paragraaf 8.1, waarin deze gegevens worden gebruikt.

Deze paragraaf gaat verder in op de ontwikkeling van de 3 (veel uitgebreider) peilmoment registratieformulieren die ook daadwerkelijk in de GA-Pilot zijn gebruikt (PM1, PM2, PM3); PM4 laten we buiten beschouwing maar het concept volgde dezelfde lijn als hieronder wordt beschreven.

Ook wordt Ouderenquête 1 beschreven die ten tijde van PM1 door de ouders wordt ingevuld. Ouderenquête 2, af te nemen tijdens PM4 laten we buiten beschouwing.

Er is door de onderzoekers voor ieder peilmoment een registratieformulier ontwikkeld en voor de ouderenquête is een apart document opgesteld; dat diende als verantwoording, en daaruit komt onderstaande informatie. Al deze informatie is digitaal vastgelegd op een beveiligde (Nederlandse) Cloud server, beheerd door Triqs.

7.3.5.1. Algemeen

Er waren enkele uitgangspunten gemeenschappelijk aan PM1-PM4, ontleend aan de werkwijze in evaluatieonderzoeken op het terrein van zorg.

- a) Inhoud en vastleggingsmoment dienden zoveel mogelijk aan te sluiten bij de bestaande praktijk; PM1 is zo ontworpen dat het de bestaande intake op papier kon vervangen;
- b) Waar mogelijk wordt gewerkt met vragen met gesloten antwoordvorm, en een escape-antwoord 'anders, nl...!'; dat bekort invulduur en bevordert uniformering en gegevens gebruikt;
- c) De vastlegging van gegevens voor de evaluatie maar ook voor eigen gebruik door de GA/GW was digitaal, met een specifiek toegangsproces (AVG-proof in overeenstemming met de hoogste eisen); maar directe digitale vastlegging door de GA bleek niet vanzelfsprekend. Verder zijn ook parallel papieren invulversies ontworpen, waarvan na invulling de gegevens digitaal overgenomen konden worden; door de bestaande praktijk van papieren dossiervoering was het moeilijk die digitale werkwijze te introduceren.
- d) Voor de *inhoud* van die formulieren heeft het onderzoeksteam met de GA-projectleiding samengewerkt; het eindproduct (PM1-PM3) kon en kan – minus de GA-onderzoeksvragen – direct als multidisciplinair scheidingsdossier worden ingezet, in een multi-stakeholder-omgeving, AVG-proof.
- e) De ouderenquêtes werden separaat afgenomen, de info daarvan research-gericht en was niet voor het behandelend GAGW-koppel toegankelijk.

7.3.5.2. Peilmoment 1 (PM1)

Wanneer PM1?

De data van PM1 worden bij voorkeur vastgesteld op het moment dat een kandidaat-gezin zich meldt, tijdens de intake. Regelmatig werd PM1 pas veel later ingevuld, deels veroorzaakt door het feit dat PM1 – anders dan beoogd - geen onderdeel vormde van het primair proces. De invuller: GA.

Uitgangspunt PM1

- Het verifieert geschiktheid voor deelname aan de GA-Pilot en aan het onderzoek, zoveel mogelijk 'automatisch' op basis van criteria;
- Het maakt mogelijk de flow (kansen) naar de GA te bepalen en de reden van uitval voor de GA-procedure; in statistische analyses van doorlooptijden kan PM1 helpen versnellende/vertragende factoren op te sporen;

- Het maakt vergelijking mogelijk met andere datasets over scheidingsprocessen door ouders/kinderen en het scheidingsconflict op kenmerken te matchen;
- Het maakt een beknopte risicotaxatie mogelijk, die voor allerlei doelen gebruikt kan worden.

Inhoud PM1

1. *Identificatie en benaderingsinformatie*. Afhankelijk van het aantal kinderen en follow-up items bestaat dit domein uit 50 tot 73 items. Hiervan zijn 34 tot 53 open vragen en 12 tot 18 gesloten vragen.
2. *Scheiding & Inclusiecriteria*. Dit domein bevat 6 items, waarvan 3 open vragen en 3 gesloten vragen.
3. *Exclusiecriteria Pilot*. Dit domein bestaat uit 8 items, alle gesloten vragen.
4. *Exclusiecriteria RESEARCH*. Dit domein bestaat uit 2 items, beide gesloten vragen.
5. *Overige data*. Hier kan de GA, overige opmerkingen over de inclusie, exclusie en deelname kwijt. Dit domein bevat 2 item, een open vraag.
6. *SHORT FORM Risico-taxatie*. Deze vragen worden door de intaker ingevuld in het digitale invulformulier, na afloop van het eerste of (zo nodig) tweede intake consult, en berusten exclusief op haar/zijn taxatie. Deze risicotaxatie gaat dus om de minimumset van gegevens die nodig is voor welke beslissing dan ook (om die reden zijn informatievelden verplicht). Waar ex-partners wellicht niet willen antwoorden en de GA geen schatting kan geven, is een 'n.v.t.' categorie toegevoegd. Afhankelijk van het aantal kinderen bestaat deze SHORT FORM uit 81 tot 87 items. Hiervan zijn 74 gesloten vragen en 13 open vragen; de opzet is dat totaal scoring mogelijk is, maar omdat deze risicotaxatie informatie niet voor dat doel is gebruikt, is er geen definitief scoringsmodel ontwikkeld.
7. *Ervaringen en verwachtingen & Oordeel GA over deelname en risicotaxatie*. Dit domein bestaat uit 14 items, waarvan 4 gesloten vragen en 10 open vragen. Deze informatie kan in een later stadium gebruikt worden om het finetunen van de GA-werkwijze mogelijk te maken. De vraag in de huidige versie gaat niet expliciet in op de GW.

Hoe PM1 invullen?

De vastlegger van het PM1 formulier is de intake professional, de door Pilot-coördinator toegelaten GA en of GW. Consistentie in vastlegging is belangrijk.

Primair is een digitaal invulformulier ontwikkeld, met enkele hulpmiddelen die bij een digitale vorm mogelijk zijn, en een beschermde toegang. Dat laatste werkt als volgt. De Pilot-coördinator beheerde een lijst met (professionele) email-adressen van de GA en GW-professionals. De Pilot-coördinator kon een unieke link naar deze professional sturen waarmee deze toegang kreeg in een (eerder door Triqs) aangemaakt digitaal dossier, voor een specifiek Peilmoment. Het email-adres van de professional diende als extra verificatie voor de toegang. Zolang het dossier incompleet of niet was ingevuld had de GA/GW toegang en mutatierecht, na complete invulling alleen inzagerecht. De GA/GW had de mogelijkheid een pdf-print te maken voor het eigen (papieren) dossier.

Op verzoek van de Pilot-leiding zijn aanvullende materialen ontwikkeld. Allereerst een PM1-checklist. Dit is een papieren formulier van 9 bladzijden, bedoeld voor de GA, waarop alle inhoudselementen van PM1 staan (de vragen, de items), in de volgorde van het moederdocument, met ook aanduiding van de antwoordopties.

Het is een soort *hand-out*, die de GA voor zich kan hebben ten tijde van een intake, om te raadplegen en om ervoor te zorgen dat de GA alles in het gesprek geadresseerd wordt; dat verhoogt de efficiëntie van het invullen door de GA van het digitale invulformulier. Het belang zit niet alleen in de compleetheid (alle topics) maar ook de detaillering van sommige antwoorden – standaardisering leidt hier tot vergrote precisie en vergelijkbaarheid tussen invullers. Nu heeft iedere advocaat en GW'er vaak haar/zijn huisstijl. Voor de vaststelling van de PM1 wordt aangenomen dat de intake gezamenlijk is, maar soms

lukt dat niet. Dan moet de GA sommige vragen inschatten, daar is bij de antwoordopties rekening mee gehouden.

Ten tweede is er een PM1-selfreport. Aansluitend bij de huidige praktijk, is er een papieren formulier ontwikkeld waarin vrijwel alle vragen door de beide ouders afzonderlijk kunnen worden beantwoord, in de thuissituatie, zonder de GA als interviewer/moderator. Een Selfreport scheelt tijd in de zin van kostenbesparing voor de GA die het invullen aan een secretariael medewerker kon overlaten. Dit scheelt weer doorlooptijd en kosten: er is geen afspraak voor nodig. Uiteraard zit aan sommige vragen die als selfreport worden gevraagd, op een later moment een vorm van verificatie vast als het antwoord afwijkend is. Enkele PM1-vragen kunnen niet selfreport worden gevraagd en moeten altijd live worden gesteld.

7.3.5.3 Ouderenquête 1 (OQ1) ten tijde van PM1

Wanneer OQ1?

De (papier) ouderenquête wordt tijdens het intakegesprek uitgereikt aan ouders afzonderlijk, en op een later moment ingenomen. De ouders krijgen te horen dat de informatie alleen voor de onderzoekers beschikbaar is.

Uitgangspunt OQ1

De ouderenquête geeft informatie over de ouders zelf, de conflictbeleving, de impact op de kinderen, en geeft hun mening over de GA-werkwijze, de gezinsadvocaat en de rechter. De ouderenquête zou volgens plan 2 keer worden afgenomen (in vrijwel dezelfde vorm), bij de intake en (tenminste) 6 maanden na het convenant of de rechterlijke uitspraak, waardoor verandering direct kan worden gemeten, en dus de impact van convenant/rechterlijke uitspraak op de situatie.

De vragen zijn deels nieuw, gericht op de GA en escalatie(beleving). Maar grotendeels zijn het bestaande vragen, deels ontleend aan eerder onderzoek op het terrein van personen met psychosociale problemen, deels (bijv. over de impact op de kinderen) ontleend aan het CoVeNaS onderzoek naar complexe scheidingen [refereren naar rapport expertteam en rapport Triqs].

De bestaande vragen zijn dus getest en eerder toegepast.

Inhoud OQ1

Hieronder staan de 7 domeinen van de ouderenquête. Als er CoVeNaS staat, zijn de vragen gebruikt van de CoVeNaS enquête. Bij alle onderwerpen wordt een vraag gesteld over de rol van de gezinsadvocaat; dat is hieronder niet apart vermeld.

- A. *Achtergrondgegevens (CoVeNaS)*. Dit domein bevat de minimale informatie om de ouderenquête ook zonder bijkomende gegevens (uit bijv. PM1) te analyseren. Dit domein heeft 6 items over demografische en sociale achtergrond, 3 gesloten vragen en 3 vragen waarbij het antwoord een getal is.
- B. *Werk en inkomen (CoVeNaS)*. Dit domein meet de impact van de scheiding op verschillende aspecten van werk en inkomen. O.a. de invloed op prestatie, ziekteverzuim, etc. Dit domein bestaat uit 6 items, waarvan 5 gesloten vragen en 1 open vraag.
- C. *Verdeling taken en gezag*. In de intake is ruim aandacht voor de feitelijke verdeling van gezinstaken en gezag/zeggenschap over de kinderen. Die feitelijke verdeling is een belangrijk uitgangspunt voor het juridisch proces. In de ouderenquête wordt er gevraagd hoe de ouder hier tegenaan kijkt: wat is de gegroeide praktijk, is er meer of minder in consensus. Dat kan belangrijk zijn als bij een omgangsregeling de situatie van voor de scheiding als uitgangspunt wordt genomen, zeker als de huidige verdeling door een ouder als zeer ongewenst gezien wordt en wellicht ook bijdragend aan de scheiding. Deze antwoorden kunnen uiteraard tussen de ouders onderling verschillen en verschillen van de inschatting van de GA/GW. Dit domein bestaat uit 11 items, alle gesloten vragen.

- D. *Hulp bij scheiding (CoVeNaS)*. Een aspect waar vaak weinig over bekend is, is de rol van anderen (familie, vrienden, sociaal netwerk) in het scheidingsproces. In eerder onderzoek viel op (bij complexe scheidingen) hoe vaak ex-partners weinig tot geen informele of professionele hulp vroegen. Daarnaast kwam het voor dat ongevraagde hulp (niet alleen van familie) een conflict vergrotende rol had in de scheiding. De rol van deze hulp is van belang bij de vraag of de leden van een gezin niet of juist wel steun ondervinden op weg naar de nieuwe situatie. Een domein bestaat uit 16 items, 15 gesloten vragen en 1 open vraag.
- E. *Kind gevolgen (CoVeNaS)*. Deze vragen zijn gericht op het kind c.q. de kinderen. Er is net als bij de CoVeNaS studie niet voor ieder kind afzonderlijk antwoord gevraagd, maar gevraagd de antwoorden te geven voor dat kind dat naar het ouderlijk oordeel de meeste negatieve gevolgen ervaart. Afhankelijk van het aantal kinderen zijn er 20-26 vragen, 18-21 gesloten vragen en 2-5 open vragen.
- F. *Gezondheidsgevolgen (EQ-5D, GAD, PHQ)*. Hier wordt met enkele zeer korte vragenlijsten, waarvan er één ook gebruikt is in CoVeNaS, naar de gezondheid (EQ5D) en de psychische klachten (GAD, PHQ) van de ouder gevraagd. De EQ5D is wereldwijd de meest gebruikte algemene, korte gezondheidsvragenlijst. De GAD en PHQ zijn wereldwijd de meest gebruikte korte vragenlijsten voor angst/stress en depressie. Al deze instrumenten zijn uitgebreid gevalideerd, sekseneutraal, en er bestaan zeer veel referentiegegevens van (controlegroep niet nodig). Dit domein kent totaal 14 korte items, 13 gesloten vragen en een VAS thermometer om de gezondheid aan te duiden (0-100).
- G. *Gezinsadvocaat: verwachtingen*. In de voorliggende onderdelen wordt af en toe specifiek gevraagd naar de mening van de cliënten over de scope van de gezinsadvocaat. Bij deze vragen – ontwikkeld voor dit onderzoek, gaat het meer algemeen over verwachtingen/opvattingen. Het zijn 10-11 vragen (7-8 gesloten), afhankelijk van het antwoord op een van de vragen krijgt de ouder nog een vraag extra of niet.

Hoe OQ1 invullen?

Alle ouderenuêtes zijn telefonisch, nadat de intake heeft plaatsgenomen, afgenomen door medewerksters van het GA-Pilot team t.w. Berthe Boogaarts, Lisa van Montfoort en Marilou Brinker. Voor het telefonisch interviewen zijn zij geïnstrueerd door de onderzoekers.

Zij ontvingen een unieke code (link) voor iedere casus, die online 1 van 2 oudervragenlijsten kon openen die voor die casus beschikbaar waren. Telefonisch stelden zij iedere vraag, en zijn de antwoorden digitaal ingevoerd, zo nodig het getypte antwoord verifiërend bij de ouders. De telefonische interviewers hadden de beschikking over de papieren versie van de ouderenuête, als handout voor zichzelf. De ouderenuête moest beslist door de ex-partners afzonderlijk worden ingevuld. Er is vooraf ook gevraagd aan de ouders om anderen niet mee te laten luisteren (met het telefooninterview) en om niet met anderen (of de ex-partner) over de informatie te spreken.

De informatie uit de ouderenuêtes was niet beschikbaar in het GA-proces en was alleen bij Triqs opgeslagen. Ze kon niet als pdf-bestand worden uitgeprint en was dus geen onderdeel van het dossier. De gegevens waren na completering niet meer benaderbaar .

De dataopslag is alleen toegankelijk is voor de onderzoekers, de informatie is hier geanonimiseerd. Cf. protocol werd de inhoud niet gedurende de looptijd van het onderzoek vrijgegeven om de GA-Pilot niet te beïnvloeden. Er is toegezegd dat indien rapportage plaatsvindt, dat deze zeer beslist onherleidbaar is tot individuele gevallen.

7.3.5.4 PM2

Wanneer PM2?

Het PM2 kijkt terug vanaf intake tot het moment dat het convenant wordt afgesloten of bij de rechtbank een verzoekschrift is ingediend, leidend tot een rechtszaak de (resterende) conflictpunten (eindbeslissing). Het betreft dus de hele GA-fase. Anders dan in de 2 advocaatsituatie vindt juist in deze

fase veel informatievergaring en zo mogelijk afstemming plaats en niet pas op het moment dat de rechter de zaak gaat behandelen. Om de GA-werkwijze goed op waarde te schatten zou idealiter dus ook de periode vanaf rechterlijke bemoeienis bij een gewone benadering ('controlegroep') in beeld gebracht moeten zijn. Invulling vindt plaats voordat de rechtszaak speelt, of het convenant wordt ingediend.

Uitgangspunt PM2

Het uitgangspunt is dat door vastlegging in PM2 van enerzijds het proces in de GA-fase (terugkijkend), en anderzijds de eindsituatie van een groot aantal scheidingsrelevante situaties (op moment zelf ten tijde van convenant/verzoek indiening) een vorm van effectanalyse mogelijk is. Zo kan gezien worden of al voor een convenant of zaak een aantal conflictpunten van tafel is, waarbij dan interessant is om vast te stellen of dat vaker het geval is als de de-escalatie groter is. Ook al is er dan wel een kip-of-ei situatie wat betreft de interpretatie.

Inhoud PM2

PM2 bestaat uit 5 domeinen.

1. *Persoonlijke situatie*. Dit zijn 14 vragen, 10 gesloten vragen en 4 open vragen. Gaat ook over mogelijke verandering daarin nadat PM1 is ingevuld.
2. *Actuele situatie scheiding*. Dit domein bestaat uit 38 items. Hiervan zijn er 45 gesloten vragen en 3 open vragen. Dit is een update van het conflict t.o.v. PM1. De vragen zijn identiek, dus door directe vergelijking kan het effect van GA-werkwijze worden vastgesteld.
3. *De inzet van de GA en de andere professionals*. Afhankelijk van de ontvangen hulp, bestaat dit domein uit 22 tot 108 items (als echt iedere mogelijke professional is ingezet; dit komt eigenlijk nooit voor). Dit zijn 14 tot 58 gesloten vragen en 14 tot 55 open vragen (niet alle combinaties zijn mogelijk, vandaar 22-108 in totaal).
4. *Het verhaal van het kind*. De vragen zijn verwant aan die in de ouderenquête, maar hier gaat het om een oordeel van de GA/GW. Dit zijn 14 vragen, 9 gesloten vragen en 5 open vragen.
5. *Verwachtingen & realisatie ten tijde van PM2*. Afhankelijk van de gegeven antwoorden, bestaat dit domein uit 5 of 6 vragen, waarvan 5 gesloten.

Hoe PM2 invullen?

PM2 wordt net als PM1 ingevuld. Ook hier heeft in de praktijk invulondersteuning door het GA-secretariaat plaatsgevonden.

7.3.5.5 PM3

Wanneer PM3?

Dit is een professionele evaluatie van het convenant dan wel de zaak; in het eerste geval is de GA de meest aangewezen invuller/beoordelaar, in het tweede geval de rechter/juridisch medewerker.

Het PM3 formulier bestaat uit twee versies. Een screenervraag, waarin gevraagd wordt of er sprake is van een convenant of een zitting, bepaalt welke versie de professional moet beantwoorden: het PM3-C (convenant) of het PM3-Z (zitting) formulier. Het PM3-C formulier is vervolgens weer verdeeld in een "verzoening" (zeer kort) of "convenant" deel.

Uitgangspunt PM3

PM3 is ten dele een *eindpunt* van het GA-proces, en het *beginpunt* de follow-up. Dat betekent dat de informatie 2 totaal verschillende rollen kan vervullen.

Als *eindpunt* kan het dienen bij het checken van de volgende verwachtingen. De verwachting was dat bij het ingeschatte aantal casus (100, daarvan toch zeker de helft afgerond) een analyse mogelijk zou zijn, welke casus ook niet met een GA-werkwijze tot een convenant kunnen komen, bijv. in termen van conflictpunten, ouderlijke achtergrond (bijv. grote fin-economisch verschil,

sterk traditionele rolverdeling), kind-aspecten (bijv. heel jonge kinderen) of combinaties daarvan, of bepaalde interferenties. De verwachting was dat de GA-werkwijze ook al doende in het GA-proces, nog voor het convenant, conflicten zou kunnen oplossen.

Als *beginpunt* is de informatie (in combinatie met PM2) van belang voor het voorspellen van de follow-up en de vervolgouderenquête (PM4, OQ2). De hoop was dat de vraag in PM3 naar de houdbaarheid van de afspraken (m.n. bij convenanten) valide was, en voorspelingswaarde had. Dat kan belang zijn voor het bepalen van de intensiteit van de support/nazorg, iets waar de GA-werkwijze veel waarde aan hecht. Voor veel follow-up uitkomsten is het interessant om te weten of die meer door de situatie bij het begin voorspeld worden (PM1), dan wel meer door de compromis-situatie die met het convenant is bereikt.

Helaas is de waarde van PM3 informatie beperkt gebleven tot de overigens onmisbare waarde als informatie om het expertpanel gestandaardiseerd te informeren over de afloop van de afgeronde casus.

Inhoud PM3

Het PM3-C formulier bestaat uit zeven domeinen in totaal. In het geval van een verzoening wordt domein drie niet vertoond en in het geval van een convenant wordt domein twee niet vertoond.

1. *Casus informatie*. Dit domein is in het geval van een verzoening en convenant identiek en bestaat uit 6 items. Hiervan zijn er 1 gesloten screenvraag (convenant/verzoening) en 5 open vragen.
2. *Inhoud verzoening*. Dit domein is verzoening-specifiek en telt 8 gesloten vragen.
3. *Inhoud convenant*. Dit domein is convenant-specifiek en bestaat uit 19 gesloten vragen.
4. *Mogelijke interferenties*. Dit domein is in het geval van een verzoening en convenant identiek en bestaat uit 3 gesloten vragen.
5. *Kindperspectief*. Dit domein is in het geval van een verzoening en convenant identiek. Afhankelijk van het aantal kinderen bestaat dit domein uit 3-5 vragen, waaronder 1 open vraag.
6. *Toekomstperspectief*. Dit domein is in het geval van een verzoening en convenant identiek. Het gaat over de verwachting van de houdbaarheid van de afspraken en het samenwerkingsoordeel tot nu toe. Dit domein bestaat uit 2 open vragen.
7. *Beoordeling professionele inzet*. Dit domein bevat een extra item in het geval van een convenant. In het geval van een verzoening bestaat dit domein twee items, beide open vragen. In het geval van een convenant bestaat dit domein uit drie items, alle open vragen.

Het PM3-Z formulier bestaat uit drie domeinen.

1. *Casus informatie*. Dit domein bestaat uit 8 vragen, waaronder 1 gesloten vraag.
2. *Zitting & beschikking*. Dit domein bestaat uit 55 items. Hiervan zijn er 44 gesloten vragen en 11 open vragen.
3. *De inzet van de rechter rond de zitting*. Dit domein gaat over de urenbesteding van de rechter en bestaat uit vier items, alle open vragen.

Hoe PM3 invullen?

PM3Z wordt door de juridische medewerker van de rechtbank ingevuld. PM3C wordt net als PM1 ingevuld. Hier heeft in de praktijk invulondersteuning door het GA-secretariaat plaatsgevonden.

7.3.6. Expertpanelbeoordeling

De expertpanelbeoordeling is een onderzoeksmethode, die als mogelijk noodzakelijk werd voorzien al bij de opdrachtverstrekking. Die beoordeling zou noodzakelijk zijn als niet langs enig andere weg voldoende vergelijkingsinformatie zou kunnen worden gevonden om de resultaten van de GA-Pilot in perspectief te zetten. Dan gaat het primair om het netto-effect van de GA-werkwijze t.o.v. de 2 advocatenbenadering, maar mogelijk ook andere opties.

De expertpanelbeoordeling wordt in paragraaf 8.3 in detail beschreven. We geven hier de grote lijn.

Er wordt verondersteld dat van een minimaal aantal voltooide casus (beëindigd via convenant of eindbeslissing/rechtszaak) voldoende, uniform vastgelegde informatie beschikbaar is. De inhoud is tevoren gespecificeerd en maakt een oordeel over succes van de GA-werkwijze mogelijk.

Succes is gedefinieerd in termen van (zie paragraaf 7.2.2; cursief het beoogde effect):

- Aandeel convenanten (*vergroten*), juridische complexiteit (*verkleinen*)
- Doorlooptijd van de scheiding (*korter*)
- Gedragsafwijkingen of problemen bij de kinderen, problemen in het onderlinge contact (als er 2+ kinderen zijn) daaronder contactverlies met 1 van ouders, majeure interventies van kindbescherming/Veilig Thuis (*in alle gevallen: het afwezig zijn hiervan*)
- Disfunctioneren van ouders individueel en in het onderling contact (*verminderen, vermijden*)
- Maatschappelijke kosten op gezins- en institutioneel niveau (*verlagen*)

7.4 Kwantitatieve en kwalitatieve analyse: leeswijzer hoofdstuk 8

In hoofdstuk 8 vindt rapportage van de bevindingen plaats. In paragraaf 8.1 gaat het over de cliëntstroom, vooral op basis van de CLIENTFLOW registratie. Beschrijvende analyses zijn kwantitatief en konden cf. plan plaatsvinden. Paragraaf 8.2 beschrijft de uitkomsten van PM1 en PM2, dus de conflictpunten, het escalatieniveau, en de impact op ouder en kind. De beoogde veranderingsanalyse – het verschil tussen follow-upsituatie en initiële informatie kan niet worden gegeven (geen follow-up). De aantallen zijn te klein voor toepassing van zgn. regressietechnieken om bepaalde factoren op hun invloed te onderzoeken.

Paragraaf 8.3 beschrijft de expertpanelstudie. Tenslotte geeft paragraaf 8.4 een globale analyse van het proces en de inzet van middelen om de orde-grootte van kosten te schatten. Ook is er een kwalitatieve evaluatie van het proces en een beschrijving van de reacties van professionals in de omgeving.

8 Expertpanel en kosten-baten-analyse

8.1 Cliëntstroom

8.1.1. Inleiding

De GA-Pilot is een implementatieproject geweest, waarin een op veel punten andere werkwijze van advocaten en anderen is geïntroduceerd bij een scheiding. Om dit project uit te kunnen voeren zijn procedures herontworpen en zijn advocaten en gedragswetenschappers geworven; deze dienden vooraf aan de Pilot aan specifieke voorwaarden te voldoen. Tijdens de begeleiding van een scheiding, casus, moesten zij bepaalde regels volgen. In de GARAGE-studie is langs 2 wegen directe, feitelijke informatie verzameld over scheidingszaken die zich hebben aangemeld voor hulp via de GA-werkwijze.

Allereerst is een casus-overstijgend registratiesysteem voor de cliëntenstroom opgezet ('CLIENTFLOW') in samenwerking tussen het Pilotcoördinatiecentrum en de onderzoekers. De onderzoekers volgde elke aanmelding tot en met de afronding van het cliëntcontact, in welke vorm dan ook. Deze registratie bevat informatie over 46 personen die zijn aangemeld. Dit is inclusief de casussen die uiteindelijk afvielen voor de Pilot. Dit registratiesysteem werd bijgehouden door het Pilot-team secretariaat dat ook de aanmelding coördineerde en de toewijzing aan GAGW-teams organiseerde.

Figuur 8.1.1: *Inhoud van de Cliëntflow-registratie naar gegevenssoort, individueel gegeven, en compleetheid. (GA-Pilot 2022)*

Gegevenssoort	Gegeven	Compleet
Identificatie	dossiernr studie, dossiernr bij GA/GW	■
GAGW-team	namen, tel nrs	■
Gezin	relatievorm	■
	aantal kinderen	■
	leeftijd & geslacht kinderen	■
	<i>details relatie kinderen</i>	■
Aanmeldingsfase	startdatum	■
	einddatum (stop of Intake)	■
	risico*	■
	verwijzer naam	■
	verwijzer type	■
Intakefase	startdatum	■
	einddatum (stop of datum convenant/zaak)	■
	risico*	■
	risico-elementen**	■
Afsluiting GA-fase	aard afsluiting (convenant, zaak)	■
Actuele situatie	laatst bekende contactdatum	■
	stopreden indien van toepassing	■
Stopreden	reden waarom gestopt in een fase	■

Dit informatiesysteem is niet specifiek opgezet voor onderzoeksdoelen, maar meer een algemene 'boekhouding' van het scheidingsproces en de zorg daarom heen zoals die door de Pilot-projectleiding werd uitgevoerd. Het is beschikbaar voor gebruik elders, ook voor de 2 advocaat aanpak. Het bevat geen specifieke informatie over de effectiviteit van de GA-werkwijze, buiten de afloop verzoening/convenant/ deelbeslissing[+convenant]/ eindbeslissing. Het bevat maar summier informatie over de inhoudelijke aspecten. Deze laatste komt in hoofdstuk 8.2 aan bod.

Ten tweede is een gedetailleerd digitaal casusregistratiesysteem ontworpen ('PEILMOMENT REGISTRATIE), een registratie voor elke afzonderlijke casus. Deze registratie kent een aantal vaste registratiemomenten (peilmomenten, schakelmomenten) in het GA-werkproces. Op die schakelmomenten wordt vastgesteld hoe de zaak er in termen van conflicten en problemen voor staat, wat er is gedaan, wat daarin de rol van de GA en GW is, en – waar mogelijk – wat de uitkomsten zijn. Dit systeem is te vergelijken met een multidisciplinair sociaal-medisch dossier. Deze informatie is alleen bij de 34 personen verzameld die echt doorgingen met een intake. Analyse hiervan staat beschreven in hoofdstuk 8.2.

Vanaf hier wordt alleen verder gewerkt met de CLIENTFLOW-gegevens. Met die gegevens kan iets gezegd worden over verwijzers, doorlooptijd, afvalpercentages, afvalredenen, en sommige demografische kenmerken van de cliënteninstroom. Het is ook belangrijk voor kostenschattingen. Er is geen vergelijkbare informatiebron (of op onderdelen) over gewone scheidingen in Nederland.

8.1.2. CLIENTFLOW – Gegevens verzamelen, gegevenscompleetheid en gegevenskwaliteit

De gegevens van CLIENTFLOW werden ingevoerd door het Pilot-secretariaat. Daarbij was er in de praktijk sprake van een tweedeling in de gegevens.

Eenzijds waren er gegevens die voor het GAGW-koppel en/of de Pilot-projectleiding noodzakelijk waren voor de voortgang van hun werkzaamheden; die zijn compleet. In dit verband werden (alleen) personalia van de ouders incl. telefoonnummer, en diezelfde informatie over het GAGW-koppel vastgelegd, als ook een dossiernummer van de studie i.v.m. declaratie.

Er was ook een risicoscore bij aanmelding. Dat was een kleurcode die gaande het proces nog kon veranderen (zonder log). Deze score bleek in feite een geschatte declaratiehoogte in te houden. Bij de GA-Pilot was vooraf een afspraak gemaakt dat elke casus in de kleur groen, oranje of rood zou worden ingedeeld, afhankelijk van tijdsduur. Deze score was verbonden met een maximaal declaratiebedrag. Op verzoek van de onderzoekers werd deze code gesplitst in een kleurcode bij aanmelding en een kleurcode na de intake. Uiteindelijk bleken vrijwel alle casus uiteindelijk 'rood' te zijn, niettegenstaande complexiteitsverschillen (blijkend uit bijv. de panelstudie), zodat de kleurcode niet gebruikt kon worden als risico-informatie over de casus. Dit gegeven is in Figuur 8.1.1 aangeduid met 'risico*'.

Naast de voor de GAGW noodzakelijke (contact)gegevens waren er procesgegevens die noodzakelijk waren voor de onderzoekers (het Pilot-team had zelf geen informatiebehoefte op dit terrein). Deze aanvullende gegevens waren eenvoudige gegevens over ouders, kinderen, relatie, en allerlei procesdata zoals de datum dat de aanmelding begon, de verwijzer (naam en type) de datum dat de intake formeel begon, de datum dat iemand stopte in het proces als dat gebeurde, de reden in dat geval van stoppen, de aard van de afsluiting van de GA-fase (convenant dan wel rechtszaak) en de risicosituatie in iets meer detail. De onderzoekers hadden nog meer gewenst (leeftijd, werk/inkomen, en duur van de relatie) en gegevens over wat er gebeurde met de stoppers maar dat bleek in het project niet haalbaar. Deze keuzes werden in samenspraak met secretariaat van de GA-Pilot en de Pilot-leiding gemaakt. Dit vraagt enige toelichting.

In de zomer van 2021 bleek dat de GAGW-koppels alleen van doorgaande casussen informatie zouden gaan vastleggen voor eigen dossiergebruik, naast de minimale contactgegevens voor het secretariaat. Meer vastleggen dan dat, en vastleggen op andere dan schriftelijke 'eigen' manier (i.p.v. digitaal gestandaardiseerd) was niet haalbaar.

De uitleg (schriftelijk en mondeling) door de onderzoekers, aan Pilot-team en GAGW-koppels, dat voor evaluatievragen belangrijk was dat CLIENTFLOW-gegevens compleet waren (zoals wie wel en niet meedeed aan de Pilot, wie onderweg nog afviel en met welke reden, en de datums van intree/uitree uit fases, en de 'bestemming'), bleek niet toereikend voor actieve dataregistratie vanuit de GAGW-koppels zelf. (Hetzelfde gold voor de vastlegging van casus-inhoudelijke gegevens). De verwachtingen bleken geheel anders, en waren niet goed bij te stellen. Achteraf wordt dat laatste punt door de onderzoekers

niet geïnterpreteerd als onwil, maar als resultaat van een kloof tussen documentatie in de beroepspraktijk en de eisen van een (overigens eenvoudige) uniforme procesregistratie. In het juridisch domein is men niet gewend om te registreren voor management-, kwaliteits- of onderzoeksdoelen. Daarnaast speelde een rol dat het GA-Pilot team ook zelf geen rekening had gehouden met zo'n gemeenschappelijke minimumregistratie. In principe werden GAGW-koppels voor cliëntgebonden activiteiten betaald maar over het vastleggen van gegevens was niets vastgelegd (ook in de handleiding van de Pilot ontbreekt een dataparagraaf).

De gegevens van CLIENTFLOW zijn uiteindelijk door het secretariaat verworven, meestal door in herhaling naar de GAGW-koppels te bellen. Met name de secretariaatsmedewerker mw. B. Boogaarts heeft door aanhoudend bellen sommige gegevens nog vrijwel compleet weten te krijgen (bijv. de verwijzers gegevens, kind-kenmerken en stopredenen).

Sommige gegevens bleken ondanks haar grote inspanning niet, of onvoldoende, te zijn vastgelegd. We noemen ze hier, met de consequenties daarvan:

- De datum dat men uit de aanmeldingsfase stapte als dat gebeurde, het risiconiveau (ook niet als kleurcode) en vaak ook de relatiecode als men uit de aanmeldingsfase stapte; hierdoor weten we niet:
 - Hoelang een gezin dat GA-ongeschikt is, in behandeling is van het aanmeldingsteam (neemt dat meer tijd?),
 - De tijdskosten als zodanig van de aanmeldingsfase (van de 45 aanmeldingen vielen er 11 af, een niet triviaal aantal die wordt meegenomen in de kosten),
 - Eventuele gezinskenmerken en risicokenmerken van de afvallers, met name niet of juist zeer ernstige of lichte gevallen niet doorgingen.
- *Elementaire risico-informatie*. Enerzijds bleek de vastgelegde informatie niet onderscheidend en vooral declaratie-informatie; anderzijds was het niet mogelijk intake risico-informatie (via risicotaxatie formulier met 128 vragen) beschikbaar te krijgen. Voor het beoordelen van de cliëntdoorstroming en toepasselijkheid van de GA-werkwijze is dat een groot gemis: we observeren grote doorlooptijdverschillen, maar we kunnen niet vaststellen of, en hoe dat met risico-elementen samenhang (of bijv. met de GA of GW zelf). We weten ook niet of afvallen in de intakefase met bepaalde risico-elementen samenhangt, althans niet via de CLIENTFLOW registratie. Die kennis is voor elke vorm van eventuele implementatie van de GA-werkwijze van waarde.

We wijzen er wellicht ten overvloede op dat over de gewone praktijkvoering van scheidingen helemaal niets bekend is over bovenstaande zaken.

8.1.3 CLIENTFLOW - resultaten

Bij de resultaatbeschrijving beginnen we met de stand van zaken eind december 2022 (cross-sectioneel), waarbij we alle 46 aanmeldingen meenemen. Omdat dit gegevens van een aaneengesloten cohort zijn, en niet geselecteerde casus, valt soms (voorzichtig) iets te concluderen. Daarna kijken we meer specifiek naar de aanmelding en intake afzonderlijk, en naar doorlooptijden.

In verband met privacyregels wordt soms globaler gerapporteerd dan mogelijk zou zijn; de onderzoekers dienden herleidbaarheid van de betrokken cliënten te voorkomen.

Verder worden in verband met de kleine aantallen geen statistische toetsen toegepast.

8.1.3.1 Aanmeldingen 1 juli 2021- 1 juli 2022

In deze periode vonden 46 aanmeldingen plaats. Verdeeld over de tijd vonden in Q3 van 2021 16 (35%) aanmeldingen plaats, in Q4 van 2021 12 (26%) aanmeldingen, in Q1 van 2021 9 (20%) aanmeldingen en in Q2 van 2021 ook 9 (20%) aanmeldingen plaats. Eerder was er natuurlijk een klein stukje meer omdat verschillende stakeholders wachtten op het formele begin van de studie. Het is niet mogelijk iets te zeggen over verandering in kenmerken van de zich aanmeldende gezinnen gedurende de periode van aanmelding; met name niet of de eerste groep een extra hoog risico had, iets dat je verwacht in deze situatie (de duidelijke, urgente gevallen worden het eerst aangemeld).

De verwijzende instantie staat in Figuur 8.1.2 (percentages tellen soms niet op tot 100% i.v.m. afronden)

Figuur 8.1.2: Type verwijzer van alle aanmeldingen, n=46 (GA-Pilot 2022).

Verwijzer	Aantal	%
Eigen aanmelding ouders	7	15%
Advocaten of mediator/coach CD	7	15%
Gemeente 1e lijn, scheidingsloket of sociaal wijkteam	23	50%
Gemeente 2e lijn, beschermtafel	1	2%
Veilig Thuis / JBB / RvdK	1	2%
Overige organisaties tbv jeugdhulp zoals Sterk Huis	1	2%
Onderwijs	2	4%
Rechter / rechtbank	2	4%
Onbekend	2	4%
Totaal	46	100%

Aanmelding verliep merendeels via een verwijzer/verwijzende instantie, met name de gemeente (meer dan de helft), klein deel via zelfaanmelding/mediator. Van de aanmeldingen was 17 (37%) afkomstig uit Tilburg, 9 (20%) uit Waalwijk, en 20 (43%) uit andere gemeenten in de regio Zuid-West-Brabant. De gemeenten Tilburg en Waalwijk speelden een koplopers rol bij de aanmeldingen vanuit gemeenteloketten, mogelijk heeft dat tot relatief wat meer inwoners van die steden geleid. Van de ouders zijn enige kenmerken bekend. Allereerst de relatievorm bij aanmelding, Figuur 8.1.3.

Figuur 8.1.3: Relatievorm bij aanmelding, n=46 (GA-Pilot 2022).

Relatievorm	Aantal	%
gehuwd / geregistreerd partnerschap	21	46%
ongehuwde ouders met beide het gezag	12	26%
ongehuwde ouders waarvan één met gezag en één zonder	5	11%
onbekend	8	17%
Totaal	46	100%

Bijna de helft is gehuwd, in 1 op de 10 is er een gezin met slechts 1 ouder met formeel gezag. In scheidingsituaties is dat kenmerk van de relatie vaak (ook in de GA-Pilot) een conflictpunt.

Het aantal kinderen is niet afwijkend van wat men demografisch verwacht [zie OVS-rapport]: 16 casus (35%) hebben 1 kind, 20 casus (43%) hebben er 2, 9 casus (20%) hebben er 3, en van 1 gezin (gestopt tijdens de aanmelding) was dit niet genoteerd. In figuur 8.1.4 hebben we onderverdeling naar leeftijd

van de kinderen aangegeven. Het gaat hier om aanmeldingsinformatie. We kunnen deze informatie niet relateren aan andere informatie, maar gezinnen lijken relatief jong, bij grofweg 1/3 is het oudste kind 4 jaar of jonger, nog eens 1/3 deel is het kind 5-11 jaar. De aantallen zijn te klein om een eventueel verband te vinden tussen een rol van de gemeente of school juist bij jonge gezinnen met gezinsproblemen.

Figuur 8.1.4: Leeftijd oudste kind bij aanmelding, n=46 (GA-Pilot 2022).

Leeftijd oudste kind	Aantal	%
12 jaar en ouder	12	26%
5-11 jaar	18	39%
4 jaar of jonger	16	35%
- baby 0 jaar	1	
- peuter 1 jaar	3	
- peuter 2 jaar	4	
onbekend	1	2%
Totaal	46	100%

Zoals eerder al vermeld was er bij aanmelding en tijdens de intake ook een kleurcode toegekend door de aanmelder en/of het Pilot-secretariaat aan de casus.

Figuur 8.1.5: Kleurcode bij aanmelding, n=46 (GA-Pilot 2022).

Kleur (bewerkelijkheid) bij aanmelding	Aantal	%
groen	4	9%
oranje	23	50%
rood	13	28%
onbekend (stoppers tijdens aanmelding)	6	13%
Totaal	46	100%

8.1.3.2. Stoppen met deelname aan GA-Pilot

In Figuur 8.1.6 staat de voortgang van de GA-Pilot vermeld. Hieruit blijkt dat 17 deelnemers uiteindelijk nog stopten, ruim 1/3 van de gezinnen. Daarvan 2/3 (11) tijdens de aanmelding, 1/3 (6) tijdens de intake. Dit is een hoog percentage in aanmerking nemend dat al voorselectie plaatsvond voor aanmelding (verwijzers wisten wat GA-werkwijze was).

Figuur 8.1.6: Deelnemers (gezinnen) GA-Pilot naar fase waarin men zich per 1-12-2022 bevindt, n=46 (GA-Pilot 2022).

Fase	Aantal	%
Aanmeldingsfase (nog in proces)	0	0%
Aanmeldingsfase gestopt	12	26%
Intakefase (nog in proces)	10	22%
Intakefase gestopt	6	13%
Intakefase afrondend	2	4%
Afronding convenant of zaak/zitting	16	35%
Totaal	46	100%

Niet al deze aanmeldingen leidden tot een intakefase of tot voltooiën van de intakefase; 12 aanmeldingen vielen nog af voor het tot een intake kwam, 6 aanmeldingen na start van de intake. Op wiens initiatief er gestopt werd staat in Figuur 8.1.7.

Figuur 8.1.7: Redenen waarom deelnemers stoppen tijdens aanmelding of intakefase, n=17 (situatie per 1-12-2022, GA-Pilot 2022).

Stop-reden	Aantal	%
Vader meldt zich niet aan	1	6%
Moeder meldt zich niet aan	2	11%
1 van partners meldt zich niet aan	1	6%
Beiden melden niet aan	3	17%
Vader geen vertrouwen meer (na initieel	4	22%
Moeder geen vertrouwen meer (na initie	3	17%
Beiden reageren niet meer	1	6%
Verzoenkoers	2	11%
Onbekend	1	6%
Totaal	18	100%

Opvallend is dat in 2 gevallen de initiële contacten met het aanmeldingsteam (of ook verwijzer) leidden tot een poging het alsnog samen te proberen (verzoenkoers). Onbekend is wat precies de mismatch in de ogen van de cliënt(en) was; het was geen aandachtspunt van de GA-Pilot, die zich op de intake-groep concentreerde. Er was in ieder geval geen duidelijke samenhang met de verwijzer. Er is helaas niet vastgelegd waar het gezin naar toe ging, indien deelname werd gestopt (met uitzondering van de verzoeners). Er is nog onderzocht of er een samenhang was tussen stoppen en enkele cliëntkenmerken die in clientflow staan. Kindertal lijkt niet uit te maken, maar de *kinderen van stoppers zijn vaker jonger (basisschool of jonger), dan de kinderen van de cliënten die doorgingen.*

De relatievorm was niet voldoende geregistreerd, en ook het risiconiveau niet (zie eerder) dus daar valt niets over te zeggen in relatie tot stoppen.

8.1.3.3. Doorlooptijden GA-Pilot

Doorlooptijden zijn van belang omdat een trage doorlooptijd al snel voor betrokkenen (ouders, kinderen) een inhoudelijk nadeel heeft, dat zover kan gaan dat de procestijd zelf een schade-factor van betekenis is. Daarnaast is een trage looptijd onder vrijwel alle omstandigheden verbonden met hogere

kosten, voor vrijwel alle stakeholders. Dus het feitelijk vaststellen van de doorlooptijd is belangrijk. De GA-werkwijze introduceert daarbij – t.o.v. de 2-advocatenbenadering - een nieuwe fase, de aanmeldingsfase en daaraan mag men de eis stellen dat die niet te lang duurt.

We moeten daarbij de opmerking maken dat bij de 2-advocatenbenadering er ook een zeker delay is bij het begin van het proces. Eén partij, bijv. een advocaat dient het scheidingsverzoek in bij de rechtbank – en start de procedure, waarop de andere partij vervolgens moet reageren en er sprake kan zijn van de 2-partijsituatie.

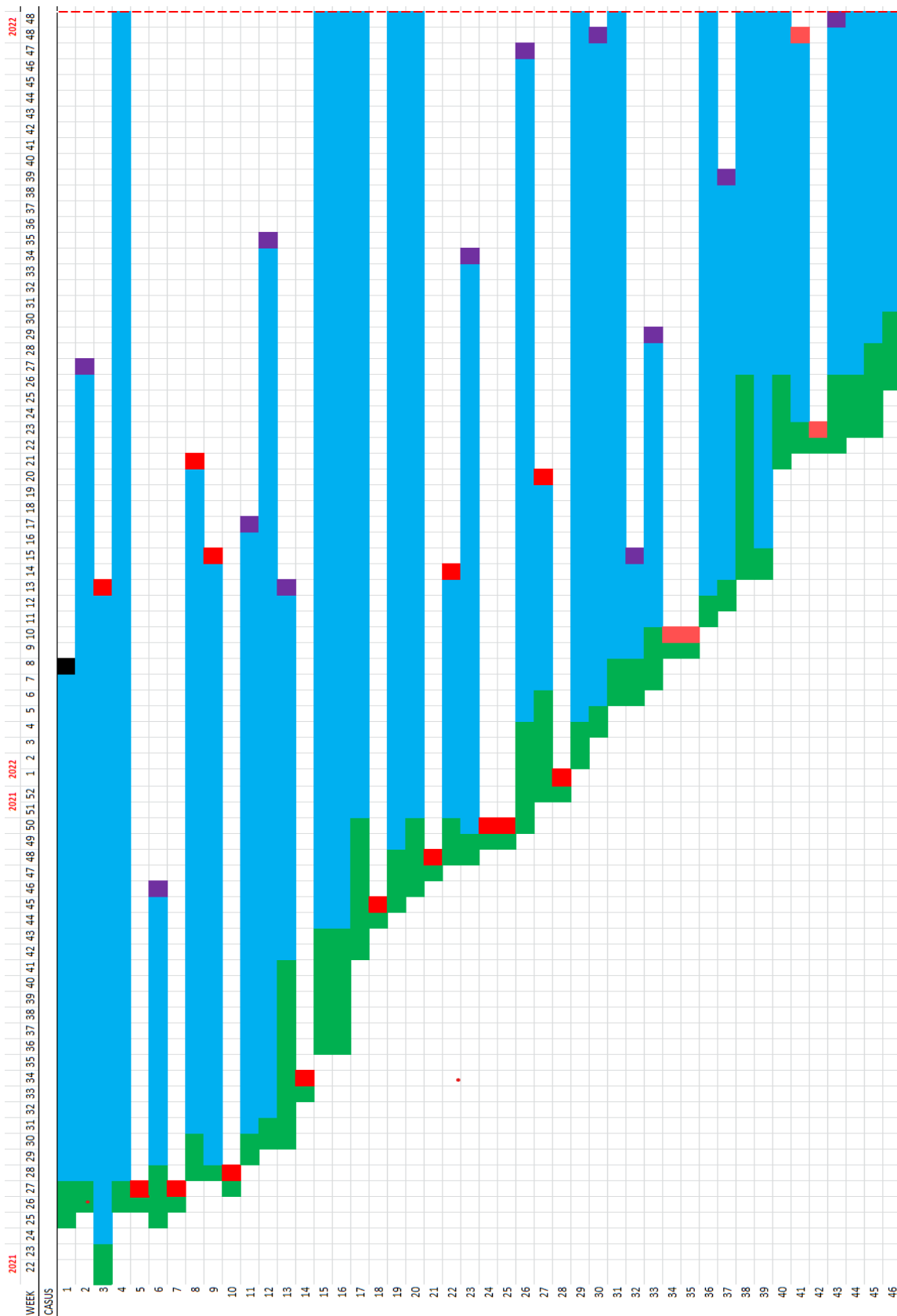
Een analyse van doorlooptijden kan niet alleen vaststellen hoelang een procesonderdeel (fase) duurt, maar ook factoren aan het licht brengen die met sneller/trager samenhangen. Dat kan nuttig zijn zolang men kan aannemen dat de juridische kwaliteit van het proces niet met de doorlooptijd samenhangt. Deze aanname hebben we gemaakt.

Wij onderzochten de doorlooptijden van de GA-werkwijze, rekenend vanaf het aanmeldingsmoment (n=46) tot aan de intakefase, en tot aan de eindbeslissing (convenant/zaak), en – van hen die zover kwamen (n=34) – rekenend vanaf het intake moment tot aan eindbeslissing. Dat is eenvoudig als van iedereen de einddatum bekend is en als niemand het proces voortijdig verlaat ('stoppers'). Dat is hier evenwel niet het geval: ten tijde van het stoppen van de observaties (1 december 2022), was nog een aanzienlijk aantal (n=12) in het proces na de intake, de GA-fase; en er zijn stoppers, 12 in de aanmeldingsfase, 6 in de intakefase/GA-fase. Er zijn daarom technische methoden gebruikt die geschikt zijn om bij doorlooptijd-analyses te werken met observaties van casus die nog niet zijn afgerond, die zijn afgekapt (technisch heet dit 'censurering'). Deze techniek maakt het mogelijk om alle (ook de niet afgeronde) casus te gebruiken voor het maken van een grafiek van de doorlooptijd (de zgn. Kaplan-Meier curve), en het berekenen van de gemiddelde doorlooptijd (de zgn. product-limietmethode). Als zonder die techniek alleen naar 'complete' casus met een eindbeslissing wordt gekeken wordt, in het geval dat er veel gecensureerde waarnemingen zijn – zal vrijwel altijd een (veel) te korte gemiddelde doorlooptijd geschat worden.

Een speciaal geval vormen de 'stoppers', met name in de aanmeldingsfase. We weten niet hoe lang de doorlooptijd is van stoppers in de aanmeldingsfase, vrijwel altijd zijn dat gezinnen waarvan 1 ouder of beide ouders niet verschijnen. Deze stoppers waren doorgaans maar even in beeld, soms was er alleen aan het aanmeldingsteam gemeld dat het gezin zou komen. Het lijkt redelijk van een zeer korte (virtuele) doorlooptijd uit te gaan, hoewel dergelijk casus wel degelijk beslag leggen op de infrastructuur (afspraak is gemaakt, contact is gelegd met verwijzer e.d.). Wij kennen hier een arbitraire aanmeldingsperiode van een week toe, omdat het aanmeldingsteam hier wel werk aan gehad heeft. Zij hebben vaak na gebeld of anderszins contact gezocht. Maar de vraag is vervolgens of deze stoppers met een korte periode moeten worden meegenomen bij berekenen van de doorlooptijd van de aanmeldingsfase als zodanig. Omdat het er nogal veel casus zijn (12 van 46) is de invloed van deze beslissing groot bij berekeningen van (uitsluitend) de aanmeldingsfase (het effect is veel kleiner op berekeningen van de totale procesduur). Dit is een bekend probleem, en er is geen 'juist' antwoord op te geven omdat voor beide standpunten (wel meenemen, niet meenemen) iets te zeggen is. Het beste is – en dat presenteren wij ook – om de beide resultaten te tonen onder vermelding van het uitgangspunt.

Hierna komen de resultaten. Allereerst toont Figuur 8.1.8 de doorloop van alle casus in de GA-Pilot.

Figuur 8.1.8: Doorloop van casus GA-Pilot (n=46), per 1-12-2022.

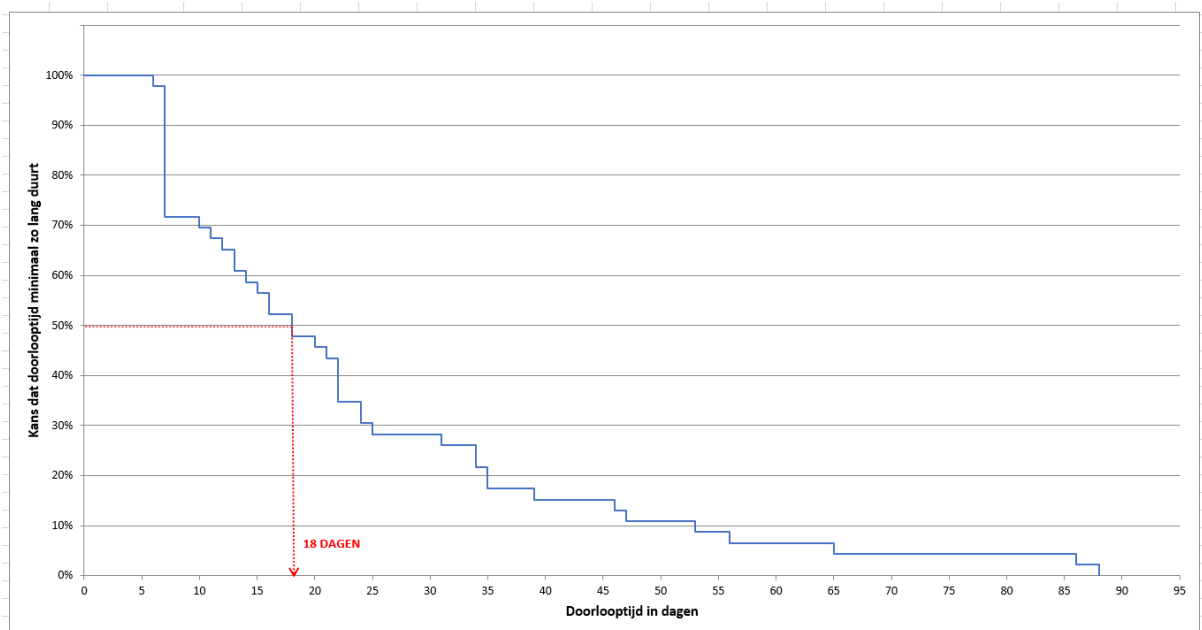
De X-as is de kalendertijd, uitgedrukt in weken van het jaar. Een balkje is een casus. De linkerkant geeft aan in welke week de casus startte met de aanmelding, de rechterkant wanneer deze eindigde, dan wel

dat de casus op het moment van observatiesluiting (1-12-2022) nog doorliep. De groene kleur is de aanmeldingsfase, de blauwe kleur de intake/GA-fase. De rode kleur wijst op afsluiting, op een 'stopper', een paarse kleur wijst op afsluiting, op een convenant, een zwarte kleur op een zaak. Balken in de grafiek die tot 1-12-2022 doorlopen (de verticale gestippelde lijn) nog gaande.

De informatie zoals die in deze figuur is vervolgens gebruikt om 4 doorlooptijd-grafieken en bijbehorende berekeningen van de gemiddelde doorlooptijd te maken (zie Figuren 8.1.9-8.1.12). Naast de gemiddelde doorlooptijd wordt de 'mediane' doorlooptijd getoond, d.w.z. de maximale doorlooptijd voor 50% van de deelnemers.

We beginnen met de doorlooptijden van de aanmeldingsfase, waarbij we de 12 stoppers meetellen die zeer kort in de aanmeldingsfase zaten, ze zijn in de figuur te herkennen als de abrupte daling bij 7 dagen, linksboven in de grafiek,

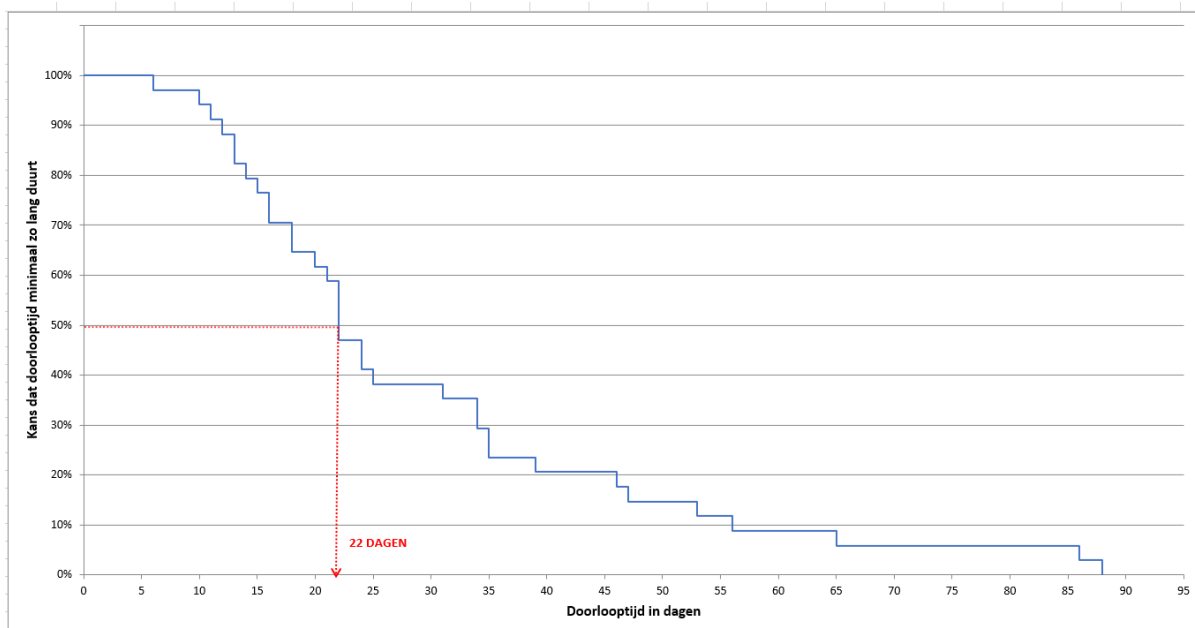
Figuur 8.1.9: Doorloop aanmeldingsfase (incl. stoppers), n=46 (GA-Pilot 2022).

Deze figuur moet men als volgt lezen. Op de X-as (links-rechts) staat het aantal dagen dat de aanmelding van een casus duurt. Op de Y-as (boven-beneden) staat het percentage casus dat minimaal zo lang geduurd heeft. Zo kan men aflezen bij 50% op de Y-as (rode lijn), dat daar op X-as 18 dagen staat. Anders gezegd, rekent men de aanmelders mee die snel stopten, dan duurt de aanmeldingsfase bij 50% van de aanmelders **18 dagen of korter**. Je ziet in de grafiek ook dat de aanmelding soms een stuk langer duurt. Bij 10% meer dan 50 dagen; dat kan verschillende redenen hebben. Verder kan exact worden uitgerekend wat de gemiddelde aanmeldingsduur is: **24** dagen.

Zoals eerder uitgelegd worden deze berekeningen nu herhaald waarbij de stoppers in de aanmeldingsfase niet worden meegerekend, zie Figuur 8.1.10.

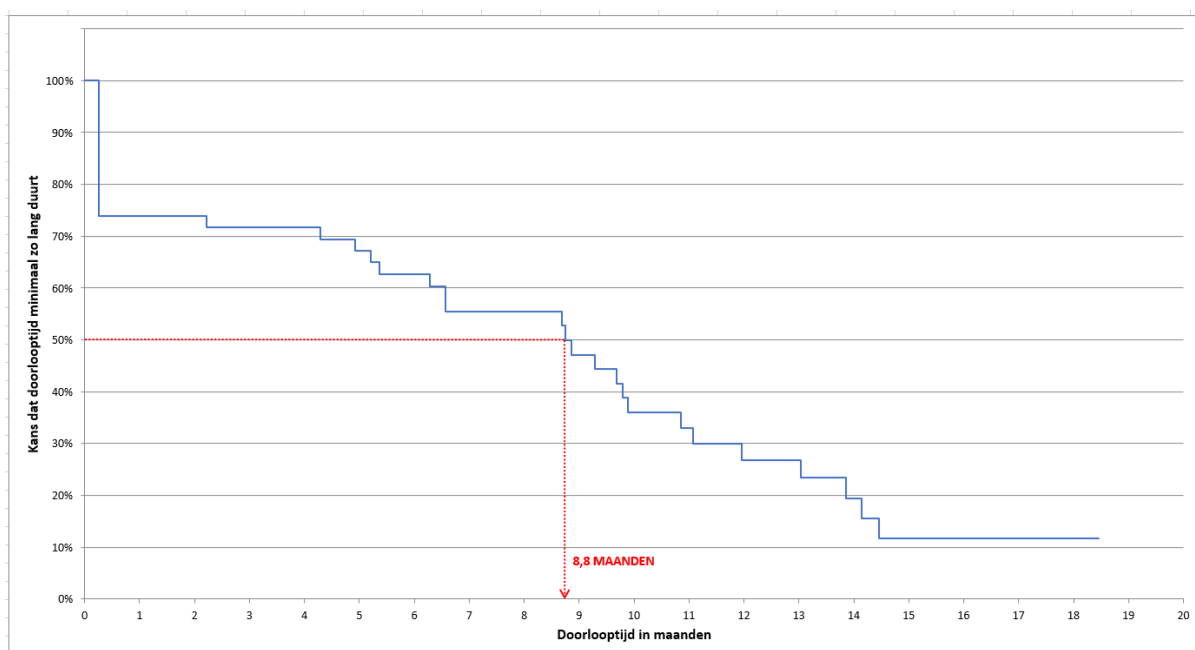
Figuur 8.1.10: Doorloop aanmeldingsfase (excl. stoppers), n=34 (GA-Pilot 2022).

Bij 50% op de Y-as (rode lijn), staat nu 22 dagen staat. Anders gezegd, bij 50% van de 'gewone' aanmelders duurt de aanmeldingsfase **22 dagen of korter**. De snelste 25% valt binnen 16 dagen, de snelste 75% binnen 35 dagen. Verder kan exact worden uitgerekend wat de gemiddelde aanmeldingsduur is: **30 dagen**. Dit zijn de cijfers die waarschijnlijk het beste in de communicatie naar aspirant aanmelders kan worden gebruikt. De aanmelding lijkt geen delay van betekenis te geven.

Hierna gaan we over naar de totale doorlooptijd in de GA-Pilot, d.w.z. van aanmelding tot eindpunt, d.w.z. convenant of uitspraak in een zaak. Dit proces duurt aanmerkelijk langer. Het is belangrijk om erbij stil te staan dat in de berekening ook de casus zijn meegenomen die nog gaande zijn.

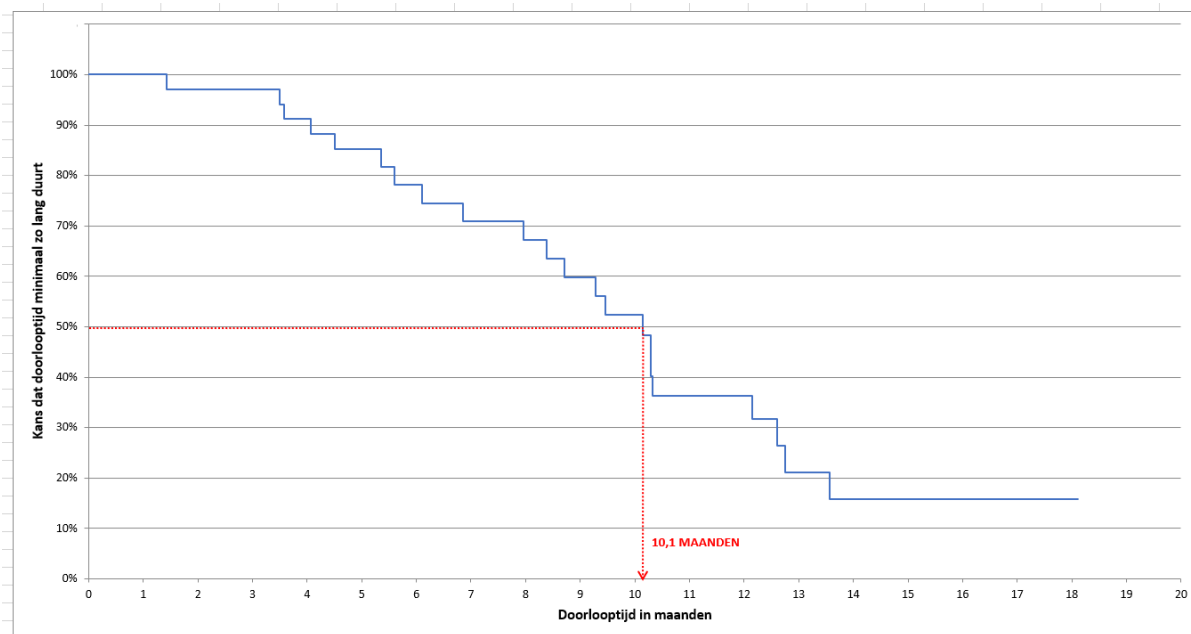
Figuur 8.1.11: Doorlooptijd aanmeldingsfase tot eindpunt, n=46 (GA-Pilot 2022).

Uit Figuur 8.1.11 blijkt dat de helft van de casus binnen 9 maanden is voltooid, nogmaals met inbegrip van de aanmeldingstoppers. De berekende gemiddelde duur is 8,1 maand. De figuur eindigt rechts niet op 0% omdat een aantal casus nog gaande is met een duur langer dan 18 maanden.

Belangrijker is wellicht de doorlooptijd vanaf de intake fase, Figuur 8.1.12.

Figuur 8.1.12: Doorlooptijd intakefase tot eindpunt, n=34 (GA-Pilot 2022).

Dit is een hoofdresultaat van de GA-Pilot. 50% van de casus wordt binnen 10 maanden afgesloten, 80% binnen 13 maanden (aflezen bij 20%). Maar er zijn ook hier enkele lastige langdurende casus. Die zitten dus ook nog niet in de panelstudie waarin afgesloten casus worden beoordeeld, onder meer op doorlooptijdeffecten (hoofdstuk 8.3). De gemiddelde casus-duur is **10,1 maand**.

8.1.3.4 Samenvatting CLIENTFLOW gegevens

In de GA-Pilot werden officieel 46 cliënten aangemeld in de periode 1 juli 2021- 1 juli 2022. Daarvan stroomden 34 (ca. 3/4) door naar de intakefase. Cliënten werden in ruim de helft van de gevallen via een gemeenteloket aangemeld (Tilburg, Waalwijk). Ongeveer 1/3 van de cliënten kwam uit eigen initiatief.

De relatievorm was voor de helft 'gehuwd', bij 1/10 van de gezinnen was er sprake van gezag over de kinderen van slechts 1 ouder (de moeder). Incidenteel was er een samengesteld gezin (externe informatie). Over leeftijd, werk/inkomen, opleiding, etniciteit, geloof/culturele achtergrond en andere sociaal-demografische zaken is niets bekend van de groep aanmelders.

Het kindertal was gemiddeld voor een Nederlands gezin met kinderen; wel bleek in dien verstande dat vergelijkende gegevens ontbreken, dat de leeftijdsrange van de kinderen (we nemen de oudste als norm) – jong is, in 1/3 van de gezinnen waren alle kinderen onder de 5 jaar.

De risico-indeling in kleuren geeft 28% rood, en 50% oranje aan (later doorgaans verschuivend naar rood). Van deze indeling is ten tijde van het onderzoek gebleken dat het geen echte risico-indicator was, maar meer primair diende voor declaratie doeleinden, met daarbij gaandeweg geen verschil meer tussen casus (bijna steeds rood).

Waarom de 12 casus afvielen in de aanmeldingsfase heeft gelijkelijk met vader, moeder of beiden gezamenlijk te maken. Soms lijkt goede aansluiting tussen verwijzer en het aanmeldingsteam te

ontbreken- dit laatste is een interpretatie. Een warmere overdracht tussen verwijzer en aanmeldingssecretariaat had misschien geholpen.

De doorlooptijd in de aanmeldingsfase is vlot. Rekent men de aanmelders mee die eigenlijk niet of nauwelijks contact hadden met het aanmeldteam (snelle 'stoppers'), dan is de doorlooptijd gemiddeld 24 dagen; 50% van de aanmeldingen duurde in dat geval 18 dagen of korter; rekent men de stoppers niet mee, dan is het gemiddelde 30 dagen, met 50% een maximale aanmeldingstijd van 22 dagen.

De totale doorlooptijd, van aanmelding tot eindpunt (convenant of beslissing), was 8,1 maanden, met inbegrip van de gezinnen die nog in het proces zaten (om de doorlooptijd van deze gezinnen te bepalen is een speciale techniek gebruikt). 50% viel binnen 9 maanden.

Een hoofdresultaat van de GA-Pilot is echter de doorlooptijd gerekend vanaf intakedatum. **50% van de casus wordt binnen 10 maanden afgesloten, 80% binnen 13 maanden.** Maar er zijn ook hier enkele lastige langdurende casus. De gemiddelde casus-duur is **10,1 maand**.

Deze cijfers laten zich helaas niet vergelijken met de gewone scheidingspraktijk waarover geen gegevens bestaan. Bij complexe casus wordt vaak gesproken over doorlooptijden van gemiddeld meer dan een jaar. De gemiddelde casus-duur zou een verkorting zijn van de tijdsduur.

In hoofdstuk 8.3 spreekt een panel zich uit over de doorlooptijd in 13 afgeronde casus, waarbij uiteraard geldt dat deze relatief meer de 'snelle' casus van de 34 intake-casus bevat. Daar meent het panel dat bekorting aannemelijk is, ondanks de obligate betrokkenheid van de gedragswetenschapper. Weliswaar gaat daar extra tijd mee gepaard (de 'investering') maar die lijkt te lonen door de de-escalatiewinst. Hoewel we aannemelijk achten dat de doorlooptijd relatief kort is, is een evenwichtig oordeel pas mogelijk als alle ca. 25 casus die met convenant of zaak worden afgesloten tot dat eindpunt zijn gevolgd, niet alleen die 13. Kijken we naar het patroon in de Figuur 8.1.12, dan is evenwel moeilijk denkbaar dat de gemiddelde duur meer dan 1 jaar zal worden.

Deze rapportage heeft intrinsieke beperkingen. Op 2 punten kan namelijk geen uitspraak worden gedaan. Het aantal casus was te klein, en de informatie in CLIENTFLOW was te summier om *factoren* op te sporen die met sneller/trager samenhangen. Met de oorspronkelijk beoogde 100 casus was dat wel mogelijk geweest.

Een andere witte vlek is de afloop van de stoppers in de aanmeldingsfase, in combinatie met ontbrekende beweegredenen om te stoppen in die fase. Zou dit bekend zijn, dan zou met een uitstroomanalyse kunnen worden onderbouwd of de GA-werkwijze, met een aanmeldingsfase feitelijk ook een nuttig startpunt is voor toeleiding naar andere vormen van rechtshulp of andere hulp bij scheiden.

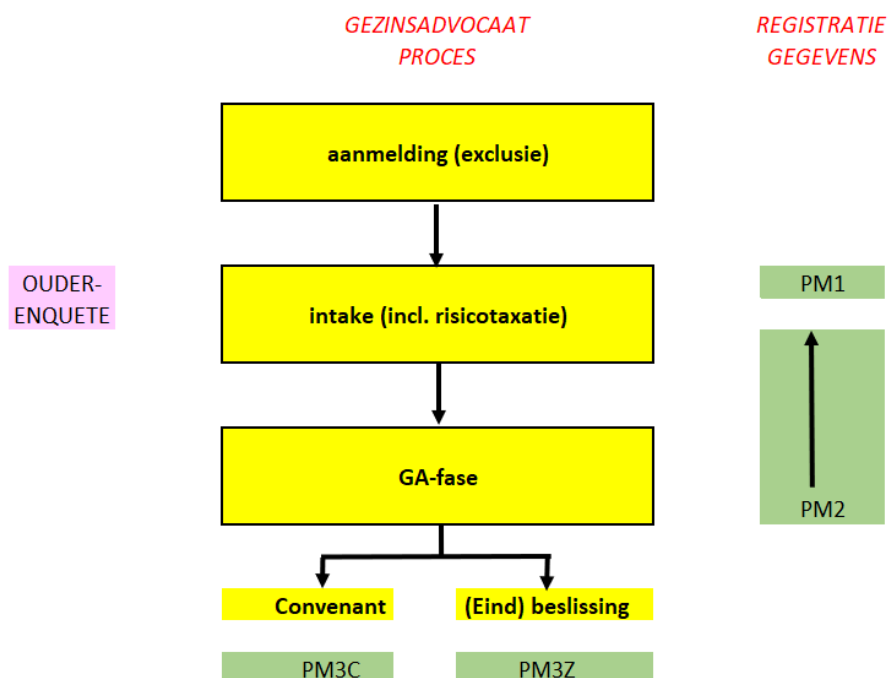
8.2 Scheidingsproces op peilmomenten

8.2.1 Inleiding

In de GARAGE-studie is door de onderzoekers langs 2 wegen directe, feitelijke informatie verzameld over scheidingszaken die zich hebben aangemeld voor hulp via de GA-werkwijze. Allereerst via een casus-overstijgend registratiesysteem voor de cliëntenstroom ('CLIENTFLOW'). De invulling daarvan was uiteindelijk een verantwoordelijkheid van GA-secretariaat en onderzoekers samen. De resultaten daarvan zijn besproken in voorgaande paragraaf 8.1.

Een tweede feitelijke informatiebron vormde een *digitaal casusregistratiesysteem*, de zgn. 'PEILMOMENT REGISTRATIE', die door de onderzoekers t.b.v. de GA-Pilot is ontworpen. Deze registratie documenteerde iedere afzonderlijke casus en was als cliëntdossier, met tabbladen per fase, ingericht. Deze registratie kent een aantal vaste registratiemomenten (peilmomenten, schakelmomenten) in het GA-werkproces. Zie figuur 8.2.1.

Figuur 8.2.1: Stroomschema GA-werkwijze en onderzoeksregistratie Peilmomenten

Op die schakelmomenten wordt vastgesteld hoe de zaak er in termen van conflicten en problemen voor staat, wat er is gedaan, wat daarin de rol van de GA en de GW is, en – waar het kan – wat de uitkomsten zijn. Dit systeem is te vergelijken met een multidisciplinair sociaal-medisch dossier. Een korte beschrijving staat in paragraaf 7.3.5.3. Deze peilmoment-informatie is alleen bij de 34 personen verzameld die echt doorgingen met een intake. Analyse hiervan staat in deze paragraaf 8.2.

8.2.2 Casusinformatie in de GA-dossiers: niet geschikt voor onderzoeksdoeleinden

Als derde bron zou men kunnen denken aan de informatie die in het scheidingsproces is verzameld door de GA en de GW, niet voor onderzoeksdoeleinden, maar ten behoeve van de praktijkvoering. Deze informatie is schriftelijk maar niet digitaal vastgelegd, volgens de manier van werken van de individuele GA of GW.

Op een enkele uitzondering na, die we als eerst gaan bespreken, is die vastlegging niet gestandaardiseerd. Er zijn 2 uitzonderingen. Allereerst zijn tijdens de aanmelding de antwoorden genoteerd op vragen over naam, adres, woonplaats, gezinssamenstelling etc., ter identificatie en contact (heet ook wel 'vragenlijst ouders'). Verder ook antwoorden op vragen die te maken hebben met geschiktheid om aan het onderzoek mee te doen. De tweede uitzondering vormen de tijdens de intake, dus in de GA-fase, geschreven observaties/antwoorden van de GA/GW op een reeks van 128 vragen over 15 onderwerpen die als risicotaxatie instrument wordt aangeduid (zie hoofdstuk 6 voor details).

Naast deze 2 uitzonderingen met standaard vragen-met-antwoorden, geeft de GA-handleiding voor verschillende fasen in het GA-proces aan wat belangrijke informatie aspecten zijn. Het is verder aan de GA of GW dit allemaal te vragen, en de vastlegging van de waarnemingen of antwoorden (van de ouders) is open.

In een enkel geval van de handleiding gaat het om informatie van en over het kind, maar dat is niet gestandaardiseerd. Er is ook niet voorzien in een standaard gesprek met school en of kinderopvang, en

ook valt op – in het licht van de vele vragen over de ouders - dat geen vragen over de relaties tussen de kinderen onderling worden gesteld.

Onbekend is de mate waarin per casus informatie per topic is vastgelegd (en door wie). Daarvoor zijn o.a. 2 redenen te noemen. In de eerste plaats was er geen centrale aansturing van de casusdocumentatie, GAGW-koppels deden dit naar beste kunnen en ook in afhankelijkheid van tijd en gelegenheid. Er was ook geen centrale registratie of verzamelpunt of bijv. actieve terugkoppeling op ontbrekende informatie die algemeen van belang werd geacht (behalve de facturering). Ook als de informatie benaderbaar zou zijn geweest, zou dat het nut sterk hebben beperkt. De tweede reden is dat er net als in de gewone praktijkvoering in principe nergens digitale vastleggingsprocedures gehanteerd werden; er is niet een standaard digitaal cliëntendossier en men kan in een proefimplementatie zo'n systeemkenmerk niet tijdelijk veranderen.

Toen deze informatiesituatie in volle omvang duidelijk werd in april-mei 2021, gaf het onderzoeksteam als eerste prioriteit aan het opzetten van een elementaire digitale casusregistratie, een schaduwregistratie ten behoeve van het onderzoek. Die was overigens volwaardig in opzet, voldeed aan alle AVG-eisen, sloot 1 op 1 aansluit bij de workflow van de GA-Pilot, en bood in principe de gelegenheid te werken met een gemeenschappelijk multidisciplinair dossier, inclusief de complexe toegangssystematiek. Die rol heeft het niet gekregen in het werkproces van de GAGW-koppels, maar wel in de samenwerking tussen Pilot-team en onderzoekers.

8.2.3 Vastlegging informatie in peilmoment-registratie

De praktijk is geweest dat onder druk van de onderzoekers en de Pilot-leiding *achteraf* een groot deel van de peilmoment-informatie alsnog digitaal heeft laten vastleggen vanuit het dossier, niet door de GA of GW (zoals bedoeld) maar meestal door een onderzoeksmedewerker. Het is deze informatie die hier wordt gerapporteerd. We gaan ervan uit dat ondanks het feit dat deze verzameling niet meer prospectief was maar retrospectief, de gegevens niet vertekend zijn. Onderdeel van deze peilmoment registratie is ook de verkorte risicotaxatie die door het GARAGE team is ontwikkeld in samenspraak met de Pilot-leiding. Deze registratie is niet in het scheidingsproces zelf gebruikt – ook omdat de tijd te kort was voor implementatie. De registratie speelt wel een belangrijke rol in de evaluatie, hier en in paragraaf 8.4 over kosten. De verkorte risicotaxatie van de GARAGE-studie is wat betreft de escalatie inschatting afgeleid van een meer uitgebreide risicotaxatie-instrument dat de GAGW-koppels gebruikten voor het bepalen van het plan van aanpak in iedere casus.

8.2.4 Leeswijzer

De doelstelling van deze paragraaf is een beter beeld te krijgen van de kenmerken van de gezinsleden van een gezin dat in complexe scheiding is. Het gaat in deze paragraaf uitsluitend om de **34 van de 46 gezinnen die na de aanmeldingsfase doorstroomden en een intake kregen** (zie ook paragraaf 8.1). Daarmee kunnen ook vragen over complexiteit van de scheiding worden beantwoord.

In de beschrijving van deze gezinnen brengen we consequent het volgende onderscheid aan: de groep die stopte tijdens de intake of nadien in de GA-fase ('stoppers', n=6), de groep die de GA-fase voltooide, eindigend in een convenant ('convenant', n=15), en de groep die nog in GA-proces zat bij afsluiting van de dataverzameling dd. 1-12-2022 ('lopend'). Deze laatste groep hebben we in 2 helften verdeeld: zij die korter dan 9 maanden in het GA-proces zitten ('lopend, kort', n=6), en zij die langer [vaak aanmerkelijk] langer dan 9 maanden in dat proces zitten ('lopend, lang', n=6). We hebben de gegevens van de ene casus die in een rechtszaak/eindbeslissing eindigde niet vermeld i.v.m. de herleidbaarheid (zie ook figuur 8.1.6 uit paragraaf 8.1.3.) In paragraaf 8.2 zijn de aantallen van de groepen iets kleiner omdat de peilmoment-respons niet compleet is: 6 stoppers, 15 convenanten, 5 lopend kort, en 5 lopend lang. We vermelden dat verder niet bij elke figuur.

8.2.3.1 Peilmoment 1 – intake (n=31): achtergrondkenmerken scheidende gezin

Hier geven we enige kenmerken van de ouders die een intake ondergingen (zie figuur 8.2.2.)

Figuur 8.2.2: Demografische kenmerken personen in intake (n=31)

Kenmerk	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang	Kenmerk	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang
Leeftijd									
Gem leeftijd moeder	39	41	37	37					
Gem leeftijd vader	0	0	0	0					
	39	45	38	36					
Opleiding					Werk				
<i>Moeder</i>					<i>Moeder</i>				
Geen/LBO	0%	9%	0%	0%	nee/1-2d	17%	33%	17%	0%
MBO	50%	45%	67%	50%	3-4d	67%	47%	67%	75%
HBO/WO	50%	45%	33%	50%	fulltime	17%	20%	17%	25%
<i>Vader</i>					<i>Vader</i>				
Geen/LBO	33%	0%	33%	25%	nee/1-2d	0%	20%	0%	0%
MBO	0%	64%	33%	75%	3-4d	33%	13%	50%	0%
HBO/WO	50%	36%	33%	0%	fulltime	67%	67%	50%	100%

Er zijn 3 missende PM1 formulieren, want er zijn 34 gezinnen met een intake. Daarnaast was af en toe een gegeven missend, daar is 100% berekend op de aanwezige antwoorden. Uit figuur 8.2.3 kan zonder vergelijking niet veel worden afgeleid. De gezinnen met een convenant hebben een iets hogere leeftijd. Over het algemeen is het gemiddeld opleidingsniveau in de GA-Pilot wat lager dan gemiddeld bij scheidingen. Uit de detailantwoorden blijkt dat ca. 10% van de mannen en 20% van de vrouwen problemen zullen krijgen om in het levensonderhoud te voorzien met het huidige inkomen, als ze een aparte huishouding gaan voeren. Dit laatste kan extra complexiteit geven en is bij een loket-benadering zoals de GA-werkwijze vaak van belang bij ondersteuning in het financiële domein.

In de volgende figuur 8.2.3 gaat het om rolverdeling tussen moeder en vader in de gezinnen, ten tijde van de intake. In de oorspronkelijke vraag waren de antwoorden nog verfijnder (5 i.p.v. 3 categorieën). Het is duidelijk dat bij deze scheidingsgroep er een sterk ongelijke verhouding is tussen moeders en vaders wat betreft de rolverdeling. Alleen wat betreft levensbeschouwelijke zaken is er een vergelijkbaar grote rol van beide ouders. De dagelijkse (kind)zorg is het sterkst als je kijkt naar de rolverdeling ongelijk verdeeld. Helaas ontbreken referentiegegevens om eventueel een relatie te kunnen leggen tussen scheiden als zodanig, en met name complexiteit van de scheiding en de mate van emancipatie van moeder en vader, voor zover blijkend uit de antwoorden op deze vragen.

Figuur 8.2.3: Rolverdeling ouders ten tijde van intake (n=31)

Taak / Rol	Moeder +	Gelijk	Vader +
1. Huishouden (de was, dagelijkse boodschappen, eten koken, etc.)	63%	33%	3%
2. Kindzorg (ADL; aankleden, wassen, eten, praktische vaardigheden)	60%	37%	3%
3. Kind en school (halen/brengen, huiswerk, contact school)	43%	50%	7%
4. Kind sport/hobby	31%	62%	7%
5. Thuis bij ziek kind	58%	38%	4%
6. Geloof, levensbeschouwing	10%	79%	3%
7. Schoolkeuze kind	17%	83%	0%
8. Tijdbesteding kind/school	40%	60%	0%
9. Persoonlijke keuzes van het kind	23%	73%	3%
10. Medische zaken, anticonceptie, vaccinatie	24%	72%	3%

8.2.3.1 Peilmoment 1 – intake (n=31): typering scheidingslast en escalatieniveau

Vanaf hier staat het scheidingsproces centraal. In Figuur 8.2.5 – 8.2.9 gaan we in op de gerapporteerde scheidingsgronden, conflictpunten en het escalatieniveau ten tijde van de intake. Gezamenlijk vormt deze informatie het hart van de risicobeoordeling. Modifierende factoren kunnen worden toegevoegd (ze zijn alle in de registratie vastgesteld), maar de kleine aantallen maken rapportage/analyse hiervan niet zinvol.

Uit figuur 8.2.4 blijkt dat *Duurzame ontwrichting* 'without a cause' de meest frequente scheidingsgrond is in de GA-Pilot. Minst genoemde scheidingsgrond zijn een traumatische gebeurtenis, overspel en seksualiteitsproblemen. Huiselijk geweld in enige vorm wordt bij gemiddeld ruim 40% van de casus gemeld.

Er lijken toch wel enige verschillen te zijn tussen zij die binnen de GA-Pilot een resultaat haalden, en de stoppers dan wel de lopende zaken. Een convenant wijst op een gemiddeld lager aantal scheidingsgronden, nl. 2,1 i.p.v. 2,5. Verder is duidelijk dat het stoppen of nog niet gereed zijn samenhangt met toch een wat ander profiel: meer huiselijk geweld, meer opvoedingsconflicten over de kinderen, vaderschapskwesties. Casussen met onder meer een grond in seksualiteitsproblematiek (uit de kast komen, impotentie, geen interesse meer in seks terwijl de partner dat wel heeft) komen juist bij convenant uit. Met grotere aantallen en langer follow-up zouden deze resultaten van belang kunnen zijn al bij de aanmeldingsfase en de intake.

Figuur 8.2.4: Scheidingsgronden ten tijde van intake (n=31)

Scheidingsgrond (meer dan 1 mogelijk)	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang
1. Duurzame ontwrichting / uit elkaar gegroeid zonder directe aanleiding	100%	80%	83%	50%
2. Gezin vreselijke gebeurtenis (sterfte kind, ernstige ziekte, werkloosheid, faillissement/baan-inkomensverlies, (gok)verslaving, drugs kind, extreme opvoedingsproblemen bv. anorexia kind)	17%	27%	50%	0%
3. Huiselijk geweld (volgens 1 of beiden)	33%	33%	67%	50%
4. Opvoedingsconflict kinderen	50%	33%	50%	75%
5. Een van partners overspel, heeft ander, vaste relatie	50%	7%	17%	25%
6. Zwangerschap van een ander (vrouw)/vaderschap van een kind bij een ander (man)	0%	0%	0%	25%
7. Seksualiteit (uit de kast komen, verschil in behoefte aan seks)	0%	27%	0%	0%
Gemiddeld aantal scheidingsgronden	2,5	2,1	2,7	2,3

Figuur 8.2.5 is net als figuur 8.2.4 een sleutelfiguur voor het beoordelen van de complexiteit van de scheiding.

Figuur 8.2.5: Conflictpunten ten tijde van intake (n=31)

Conflictpunten	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang
1. De zeggenschap ('het gezag') over de kinderen	17%	13%	50%	25%
2. Hoe het nu moet met onze woning	50%	53%	67%	50%
3. Wie waar gaat wonen, de kinderen wonen	67%	40%	83%	50%
4. Opvoedingszaken, school en regels; bemoeienis anderen met gezin	83%	27%	83%	75%
5. Omgangsregeling	67%	60%	83%	75%
6. Fin. zaken: alimentatie	83%	67%	83%	100%
7. Fin. zaken: bestaand spaargeld, aandelen, etc.	33%	47%	67%	25%
8. Fin. zaken: erfenis en schenkingen	17%	33%	0%	0%
9. Fin. zaken: persoonlijk bezit van waarden	0%	13%	33%	25%
10. Verdeling of zeggenschap andere materiële zaken	50%	20%	17%	0%
11. Hoe de scheiding aan te pakken als dit niet lukt	50%	33%	100%	50%
Gemiddeld aantal scheidingsgronden	5,2	4,1	6,7	4,8

Oorspronkelijk was het de bedoeling het beloop van de actieve conflictpunten over de tijd te volgen, en te bezien welke sowieso verdwenen (of wellicht ontstonden), welke door GAGW-bemiddeling verdwenen zonder afspraken in het convenant, welke in het convenant terecht kwamen en welke door de rechter in deelbeslissing of eindbeslissing werden beslecht. Dat zou in combinatie met escalatie-informatie ook van belang zijn om de casus te selecteren die ook met een GA-werkwijze weerbarstig zouden zijn en van meet af aan een aangepaste of andere benadering nodig hebben. Door de korte looptijd en het kleine aantal casus is deze (nog) niet mogelijk binnen het bestek van deze studie.

Kijkend naar de conflictpunten zie je dat opvoeding, omgangsregeling, wonen en alimentatie de harde kern vormen. Maar ook is duidelijk dat bij de convenanten het aantal conflictpunten in het algemeen, en van deze harde kern van 4 conflictpunten in het bijzonder, een flink stuk lager ligt. Overige financiële zaken zijn kennelijk vaak oplosbaar. Deze indruk wordt bevestigd door een analyse van de kwantitatieve scheidingslast, in figuur 8.2.6. De gerealiseerde convenanten (n=15 in deze tabel), hebben duidelijk een wat lagere scheidingslast in termen van aantal scheidingsgronden en conflictpunten (aangegeven met de lichtgroene vakjes).

Figuur 8.2.6: Conflictpunten tijde van intake (n=31)

Kwantitatieve scheidingslast	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang
<i>Aantal scheidingsgronden</i>				
0 - 1	17%	27%	17%	25%
2 - 3	67%	60%	50%	75%
4 - 5	17%	13%	33%	0%
<i>Aantal conflictpunten</i>				
0 -3	33%	40%	17%	25%
4 - 6	33%	40%	17%	50%
7 - 10	33%	20%	67%	25%

Het patroon van Figuur 8.2.4 - 8.2.6 en de vermelde percentages lijken op 2 zaken te wijzen: Bij de stoppers zijn er stagnerende zaken die per 1 december 2022 nog niet waren afgewikkeld. In paragraaf 8.1 werd al op die mogelijkheid gewezen (nl. dat langlopende GA-zaken mogelijk relatief wat ingewikkelder waren). Daarnaast lijkt het erop dat de laatste groep van gezinnen die een intake kreeg,

extra ingewikkeld was. Hoe belangrijk bepaalde conflictpunten zijn is ook door de GA beoordeeld, zie figuur 8.2.7 op de volgende bladzijde.

In deze figuur zijn de extra hoog ingeschatte conflictpunten roze gemaakt, om verschillen tussen de 4 groepen (stoppers, convenant, etc.) duidelijk te maken, zo die er zijn.

In z'n algemeenheid vinden convenant-ouders minder vaak een conflictpunt het meest belangrijk (je mocht meer dan 1 conflictpunt opgeven). Wonen en alimentatie zie je meer in de convenant zaken, de overige punten zie je meer bij de stoppers en personen nog in het proces, maar er is niet een duidelijk patroon te ontdekken.

Let wel, het belang van een conflictpunt – hier ten tijde van PM1 - kan veranderen, en als probleem x is opgelost kan een ander probleem promoveren tot meest belangrijk.

Figuur 8.2.7: Door GAGW ingeschat belang van de conflictpunten (n=31)

Conflictpunten	Belang	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang
1. Kindgezag	meest belangrijk	17%	25%	33%	0%
	ook belangrijk	0%	17%	17%	25%
	niet zo belangrijk	83%	67%	50%	75%
2. Omgangsregeling, zorg(tijd)verdeling	meest belangrijk	67%	50%	83%	50%
	ook belangrijk	17%	25%	17%	25%
	niet zo belangrijk	17%	33%	0%	25%
3. Wonen waar	meest belangrijk	50%	50%	50%	50%
	ook belangrijk	17%	25%	33%	25%
	niet zo belangrijk	33%	33%	17%	25%
4. Wonen hoe	meest belangrijk	17%	42%	17%	50%
	ook belangrijk	17%	17%	17%	25%
	niet zo belangrijk	67%	42%	67%	25%
5. Fin. zaken: alimentatie	meest belangrijk	67%	58%	17%	25%
	ook belangrijk	33%	42%	67%	25%
	niet zo belangrijk	0%	8%	17%	50%
6. Fin. zaken: bestaand spaargeld, aandelen, etc.	meest belangrijk	17%	8%	17%	25%
	ook belangrijk	33%	42%	50%	0%
	niet zo belangrijk	50%	42%	33%	75%
7. Fin. zaken: persoonlijk bezit van waarden	meest belangrijk	0%	8%	0%	0%
	ook belangrijk	0%	17%	50%	0%
	niet zo belangrijk	100%	75%	50%	100%
8. Andere materiële zaken	meest belangrijk	0%	17%	0%	0%
	ook belangrijk	17%	0%	0%	25%
	niet zo belangrijk	83%	83%	100%	75%

Tenslotte geeft figuur 8.2.8 informatie over het escalatie-niveau van het conflict. Meer preciezer is het een inschatting van a. het niveau van de escalatie ten tijde van de intake en b. het aanwezige potentieel van de ouders om bij een voldoende laag escalatieniveau er via onderling gesprek, compromissen of uitruil uit te komen. De vragen zijn afkomstig uit het risicotaxatie instrument dat door de onderzoekers is ontwikkeld, met input van o.a. de GA-ontwikkelaars. Op eenvoudige wijze is van de antwoorden op de 13 vragen/ beoordelingsaspecten een index te berekenen van 0-100%, waarbij de maximale score wordt bereikt als alle antwoorden maximaal escalerend/niet samenwerkend zijn, en 0% als het maximale samenwerking is zonder escalatie, wat je hier niet verwacht. Voor details verder hoofdstuk 7.

De cijfers in figuur 8.2.8, en met name de onderste regel, maken duidelijk dat al bij de intake een aanmerkelijk verschil in escalatieniveau bestaat tussen de groep bij wie gedurende de studie uiteindelijk een convenant werd bereikt, en de groepen waarvoor dat niet geldt. Wat betreft die laatsten: de groep

die stagneert, veel meer nog dan de groep die in de intake afvalt (vaak duurt dat niet zo lang) heeft een veel hoger escalatieniveau.

Bij grotere aantallen en langere follow up was het mogelijk geweest met dit instrument meer te weten te komen over de groep die op voorhand ook bij de (huidige) GA-werkwijze niet tot resultaat komt. Mogelijk moet daar een andere koers worden gevaren, bijv. meer snelle inzet van de rechter voor deelbeslissingen. Het is niet aannemelijk gegeven deze informatie dat men aan kan nemen dat als men maar lang genoeg de tijd neemt voor een procedure zonder rechter, dat men er wel komt.

Figuur 8.2.9: Escalatie niveau ten tijde van intake (n=31)

De-escalatie & Oplossend vermogen	Mening	stoppers	convenant	lopend, kort	lopend, lang
1.Samen praten over scheiding en toekomst	Eens	0%	20%	17%	0%
	Deels eens	33%	40%	0%	0%
	Deels oneens	50%	20%	0%	50%
	Oneens	17%	20%	83%	50%
2.Gescheiden samen goed verder	Eens	33%	60%	17%	0%
	Deels eens	33%	13%	0%	25%
	Deels oneens	17%	13%	50%	50%
	Oneens	17%	13%	33%	25%
3.Geven en nemen, onderhandelen	Eens	17%	13%	0%	0%
	Deels eens	33%	47%	17%	25%
	Deels oneens	33%	7%	33%	50%
	Oneens	17%	27%	50%	25%
4.Laten helpen, begeleiden	Eens	0%	47%	33%	25%
	Deels eens	50%	40%	17%	25%
	Deels oneens	17%	7%	33%	25%
	Oneens	33%	7%	17%	25%
5.De ander is oké	Eens	17%	40%	0%	25%
	Deels eens	50%	20%	33%	25%
	Deels oneens	0%	20%	0%	25%
	Oneens	33%	20%	67%	25%
6.De ander is veilig	Eens	17%	27%	0%	25%
	Deels eens	50%	27%	17%	0%
	Deels oneens	0%	20%	33%	0%
	Oneens	33%	27%	50%	75%
7.De ander blijft ouder	Eens	67%	67%	33%	25%
	Deels eens	17%	27%	0%	75%
	Deels oneens	17%	7%	33%	0%
	Oneens	0%	0%	33%	0%
8.Geen kindloyaliteit vragen	Eens	33%	60%	17%	50%
	Deels eens	50%	13%	0%	0%
	Deels oneens	17%	7%	17%	25%
	Oneens	0%	20%	67%	25%
9.Gelijkgestemd	Eens	17%	27%	0%	0%
	Deels eens	17%	40%	0%	25%
	Deels oneens	33%	13%	17%	0%
	Oneens	17%	20%	83%	75%
10.Eerdere ervaring met relatiecrisis	Eens	17%	27%	17%	0%
	Deels eens	17%	7%	17%	0%
	Deels oneens	33%	20%	17%	0%
	Oneens	17%	27%	50%	100%
11.Ouders willen het beste voor kind	Ja	100%	93%	67%	100%
	Nee	0%	7%	33%	0%
12.Ouders zien eigen verantwoordelijkheid	Ja	50%	40%	17%	25%
	Nee	50%	60%	83%	75%
13.Ouders eens over oplossingscompetentie	Ja	33%	33%	17%	0%
	Nee	67%	67%	83%	100%
Escalatieindex		43%	37%	71%	63%

Samenvattend geven figuren 8.2.4-8.2.8 een samenhangend beeld van het profiel van complexe scheidingen in termen van scheidingsgronden, conflictpunten en escalatieniveau, de 3 hoofdingrediënten van de complexiteit. Men moet daar in zekere zin ook de procesduur aan toevoegen, maar die is in de GA-Pilot kort, men stroomt vlot door naar de intake en ook de intake gaat snel.

Het complexiteitsprofiel toont samenhang met de afloop en met de doorlooptijd, al is het aantal casus klein. De gegevens suggereren niettemin dat de vragenset van de Peilmomentregistratie tijdens de intake (PM1) een relevant beeld geeft van de complexiteit en oplosbaarheid richting een convenant. Bij grotere aantallen kan – door relaties te leggen tussen het profiel per casus en de uitkomst - meer gezegd worden over het voordeel, de tijdswinst van snelle inzet van een rechter voor een deelbeslissing op 1 punt.

8.2.3.3 Ouder- en kind-situatie tijdens de intake

De ouders hebben beiden afzonderlijk een enquête ingevuld o.a. over zichzelf en over de kinderen, en daar maken we gebruik van. Allereerst is tijdens de intake naar de zelf-gerapporteerde gezondheid van de ouders gevraagd, zie Figuur 8.2.9.

Figuur 8.2.9: Zelf gerapporteerde problemen op verschillende kwaliteit van leven domeinen (EuroQol-5D-5L instrument plus extra domeinen (n=31))

Gezondheidsdomein	Moeder	Vader	normaal
Mobiliteit	5%	5%	<3%
Zelfzorg	0%	0%	<3%
Dagelijkse activiteiten	• 23%	23%	<3%
Pijn/klachten	27%	59%	<5%
Angst/somberheid	41%	77%	<5%
Sociale relaties	18%	32%	<10%
Cognitie	36%	46%	<10%
Vermoeid	82%	73%	<10%
Slapen	50%	64%	<10%

De gezondheidsmeting onder ouders toont een tamelijk extreme nadelige invloed van scheiden op de gezondheid. Van deze vragen zijn allerlei referentiegegevens bekend en ze worden ook in allerlei onderzoek naar COVID-19 (Corona) gebruikt zowel tijdens de pandemie als gericht onder de personen met long-covid. De gezondheidsverstoring van de coronapandemie wordt als zeer groot beschouwd, de optelsom van de acute ziekte zelf – die vrijwel iedereen inmiddels minstens 1 keer heeft ondergaan - plus de 10-20% longcovid patiënten plus tot voor kort de effecten van allerlei maatregelen. Bovenstaande figuur toont een soortgelijke zeer grote verstoring (zie nog niet gepubliceerde gegevens uit de door ZonMw betaalde CORFU-studie naar long-covid, MUMC, en verwante studies met Nederlandse gegevens over de verschillende effecten van de corona-epidemie).

Verder is opvallend en consistent met andere bevindingen in deze evaluatiestudie dat *vaders* aanmerkelijk meer gezondheidsschade hebben. Wij gebruikten aanvullend gevalideerde vragenlijsten voor angststoornissen en depressie (GAD, PHQ). Deze worden in de Nederlandse zorg ook door huisartsen en professionals in de GGZ toegepast, en wij hanteren de daarbij in gebruik zijnde strenge normen voor het toekennen van de kwalificatie 'afwijkende mentale gezondheid' (score 3 of hoger).

Figuren 8.2.10a en 8.2.10b laten zien dat hier van serieuze problematiek sprake is.

Figuur 8.2.10: Psychische angst (A) en depressie (B) ten tijde van intake (GAD-2, PHQ n=22)

De figuren tonen de scores van ouderparen, een punt verbindt de score van de moeder (op de X-as) met de score van de vader (op de Y-as). De stippellijn geeft de grens van 'afwijkend' aan. In de linker figuur die over angst gaat, zie je bijv. ter hoogte van de 0 op de X-as (geen enkel probleem van de moeder) 1 punt bij 0 van de vader, 1 punt bij 1, en 3 punten bij score 2, nog net onder de norm van ziek of afwijkend. Er zijn dus 3 ouderparen waarvan de moeder 0 scoort en de vader 2. Links onderin is het normaal, maar rechts van de verticale groene stippellijn en boven de horizontale stippellijn is het afwijkende gebied.

Boven de horizontale stippellijn in de figuur staan de 'afwijkende' vaders, totaal 9 van de 22 (41%), rechts van de verticale lijn zijn er slechts 6 'afwijkende' moeders (27%). Het GAD2-gemiddelde van de vaders ligt niet alleen hoger (2,7 versus 2,0), in nog sterkere mate zit hun score boven de norm.

Bij de depressie-vragenlijst liggen de scores van de moeders altijd onder de normaal-norm, maar de scores van de vaders zijn gemiddeld meer dan het dubbele, 1,7 versus 0,7 en 18% van de vaders op afwijkend niveau. Er is bij detail analyse enige samenhang tussen de GAD2 en de PHQ (niet onverwacht; er is nooit sprake van een sterke afwijking op de PHQ als dat niet ook bij de GAD sprake is) en er is samenhang met het escalatie-niveau (maar dat kan ook hoog zijn *zonder* afwijkende GAD of PHQ). De conclusie is dat ouders er bij intake slechts in minderheid (10 van 22) als paar binnen de marge van psychisch voldoende gezond zitten. Bij de rest is er minstens 1 ouder met een serieus probleem, veel vaker de vader.

We lopen hier even vooruit op paragraaf 8.3 met de resultaten van de GA-werkwijze zoals beoordeeld door een expert-panel. De GA-initiatiefnemers veronderstellen dat de GW een window of opportunity creëert door de werkwijze van advocaat en gedragswetenschapper samen. Gezien onze resultaten is dat een rationale benadering voor het *juridische probleem*, geen therapie voor een zorgvraag of liefdadigheid gezien het leed. In een situatie van ellende en abominabel psychisch functioneren moeten 2 scheidende ouders enigszins samenwerkend een enorme prestatie leveren in psychische maar ook in praktische zin. Het afbreken van oude en inrichten van 2 nieuwe situaties, waarbij de vader zich het meest in de knel voelt komen. In dat opzicht is het in ieder geval theoretisch alleen maar slim en

efficiënt, helemaal los van morele overwegingen of kijken naar het kind-belang, als een gedragswetenschapper als obligate advocaat-collega wordt benut, tenminste in die beginfase, maar dan ook consistent als onderdeel van het systeem.

Het parallel werken in het psychisch en zakelijke domein kan geformuleerd worden als *instrumentele inzet* van de gedragswetenschappelijke discipline. Het is nadrukkelijk geen *primair therapeutisch (of diagnostisch)* gebruik van de gedragswetenschappelijke discipline. Het succes wordt namelijk afgemeten aan de hand van meer convenanten, minder ondertoezichtstellingen, minder beschuldigingen van huiselijk geweld, en een kortere doorlooptijd. Best mogelijk dat de ouders zich op een ijkpunt 1 jaar later gemeten, ook een stuk beter voelen, maar dat zou bijvangst zijn. Althans in de evaluatie-opzet van dit rapport.

We benadrukken dit omdat gemakkelijk de onjuiste associatie ontstaat dat een GA (of misschien ook wel een advocaat in het 2-advocatenmodel) dan beter op *indicatie* kan werken, d.w.z. alleen daar therapeutische hulp inroepen – als financiering het toelaat –, als de nood hoog is. Niet de 'nood' verlichten is de rationale, maar het in een vroeg stadium, bij alle complexe scheidingen, samenwerken van advocaat en gedragswetenschapper in een bepaald beïnvloedingsmodel.

Economen hebben voor zo'n situatie – in verband met bepalen van output en kosten - een term die onze situatie exact beschrijft: de GA-dienst (door het GAGW-koppel) is een indivisible. Het beoogt de groef in de plaat van wrok, rancune en gevecht om kind en haard te vermijden, die makkelijk ontstaat als enerzijds zoveel geëist wordt in een conflictsituatie tussen 2 personen waarbij anderzijds de conflicterende partijen daar vaak mentaal niet in staat zijn terwijl die gewenste toestand met professionele middelen wel bereikt kan worden. Wachten met de GW tot de naald in de groef zit is alleen efficiënt als de window of opportunity net zo makkelijk wordt bereikt, en de oplossingsnelheid daarna gelijk is. En dat is niet zo (al was het beter registratiegegevens te bezitten). Sequentieel werken met de GW, primair op therapeutische basis d.w.z. met de gedragswetenschapper te komen als de naald al in die groef zit, is bij de hier gesignaleerde psychische problematiek niet nuttig voor het juridische doel en is al snel ondoelmatig.

Nog een opmerking over de gezondheidsgevolgen, maar dan voor de kinderen. Daar zijn we maar zeer beperkt van op de hoogte, kijkend door de ogen van de ouders. Dezelfde vragenlijst (EQ-5D-5L) bestaat in een kinderversie die bij kinderen kan worden afgenomen (er zijn ook referentiegegevens ter vergelijking). En dan is te verwachten dat niet zozeer bij de intake maar gedurende de doorlooptijd en het eerste jaar na de beslissing (in welke vorm ook) verstoring valt te zien en een mogelijk ernstige verstoring als het conflict verder op loopt. Die resultaten waren van belang geweest voor de beoordeling van de GA-werkwijze, maar hiervoor bestond ten tijde van de GA-Pilot niet het noodzakelijke juridische kader en het vereiste proces nog afgezien van de te korte follow-up.

We hebben het GAGW-koppel om meerdere redenen naar een oordeel over de contactkwaliteit van ouders met hun kinderen gevraagd ten tijde van de intake (zie Figuur 8.2.11) Er was sprake van 31 eerste kinderen en 26 tweede kinderen. Volgens de intakekers komt een slechte kwaliteit niet veel voor maar ook niet verwaarloosbaar weinig. Over het algemeen werd hier de contactkwaliteit van de vader door de GAGW-koppels iets lager ingeschat. Men moet dat mogelijk in het perspectief zetten van de observatie dat de vader er zelf ook duidelijk minder goed aan toe is. Deze observaties roepen vragen op, ook voor de praktijk, waar grotere studie-aantallen en follow-up voor nodig zijn.

Verder leek er een verschil te zijn tussen slecht contact bij 1^e en 2^e kind, het eerste vaker bij de vader, het tweede bij de moeder. Het is bekend dat het voorkomt dat kinderen meer naar 1 ouder tenderen (c.q. de ouder richt zich meer op 1 van de kinderen) en dat er compenserende reacties vanuit de kinderen kunnen zijn om een eerlijke balans te krijgen (onderdeel van de parentificatie). In onze studie waren te weinig deelnemers om met dit gegeven wat te doen, in relatie tot de complexiteit van de scheiding en de route naar een convenant.

Figuur 8.2.11: Contactkwaliteit beide ouders met eerste en tweede kind als aanwezig (n=31, 26)

Oordeel	Contactkwaliteit kind1			
	Kind1		Kind2	
	<i>Moeder</i>	<i>Vader</i>	<i>Moeder</i>	<i>Vader</i>
goed	77%	58%	74%	54%
redelijk/wisselend	16%	29%	26%	38%
slecht	6%	13%	13%	8%

Uit de ouderenquête-gegevens tonen we de gegevens over de kinderen (Figuur 8.2.12), aannemende dat de antwoord gevende ouders voldoende tot een evenwichtig oordeel in staat waren.

Er worden gegevens getoond van de 22 gezinnen van wie zowel vader als moeder de enquête hebben ingevuld; enkele enkelvoudige enquêtes zijn niet meegenomen. Als er sprake was van ouders van gelijk geslacht, hebben we de invulling aangehouden van de ouders: in de vragenlijst staat 'ouder 1 (moeder)', en 'ouder 2 (vader)'. Er wordt door onderstaande presentatievorm duidelijk of moeders en vaders over het algemeen overeenstemmen in de inschatting van de kind-gevolgen.

Figuur 8.2.12: Impact scheiding op kind tijde van intake cf. de afzonderlijke ouders (n=22 gezinnen)

1 Mijn kind	Moeder %	Vader %	9 Mijn kind	Moeder %	Vader %
1. Heeft problemen in de klas.	4 21%	3 17%	1. Leeft heel ongezond..	1 5%	1 5%
2.----	0 0%	2 11%	2.----	1 5%	1 5%
3.----	4 21%	4 22%	3.----	1 5%	4 19%
4. Doet op school gewoon mee	11 58%	9 50%	4. Leeft gewoon gezond	17 85%	15 71%
<i>gemiddelde score</i>	3,2	3,1	<i>gemiddelde score</i>	3,7	3,6
2 Mijn kind	Moeder %	Vader %	10 Mijn kind	Moeder %	Vader %
1. Verzuimt veel vaker dan andere	4 22%	2 12%	1. Is veel vaker ziek	2 10%	0 0%
2.----	0 0%	1 6%	2.----	1 5%	1 5%
3.----	1 6%	0 0%	3.----	1 5%	1 5%
4. Verzuimt niet vaker dan andere kinderen	13 72%	14 82%	4. Is niet vaker ziek	17 81%	20 91%
<i>gemiddelde score</i>	3,3	3,5	<i>gemiddelde score</i>	3,6	3,9
3 Mijn kind	Moeder %	Vader %	11 Mijn kind	Moeder %	Vader %
1. Leert veel minder goed dan hij/zij kan	3 15%	2 9%	1. Maakt schulden	1 8%	1 7%
2.----	1 5%	4 18%	2.----	1 8%	0 0%
3.----	3 15%	1 5%	3.----	0 0%	1 7%
4. Leert zo goed/snel als bij mijn kind past	13 65%	15 68%	4. Heeft geen geldproblemen	10 83%	13 87%
<i>gemiddelde score</i>	3,3	3,3	<i>gemiddelde score</i>	3,6	3,7
4 Mijn kind	Moeder %	Vader %	12 Mijn kind	Moeder %	Vader %
1. Kan zich op school niet concentreren	3 17%	4 21%	1. Gaat met de verkeerde vrienden om	0 0%	0 0%
2.----	0 0%	3 16%	2.----	1 7%	0 0%
3.----	9 50%	1 5%	3.----	0 0%	2 11%
4. Kan zich op school goed concentreren	6 33%	11 58%	4. Heeft gewone vrienden	14 93%	16 89%
<i>gemiddelde score</i>	3,0	3,0	<i>gemiddelde score</i>	3,9	3,9
5 Mijn kind	Moeder %	Vader %	13 Mijn kind	Moeder %	Vader %
1. Raakt buitengesloten, heeft geen vrienden	0 0%	0 0%	1. Weet helemaal niet wat het na school wil doen	0 0%	0 0%
2.----	0 0%	2 10%	2.----	0 0%	0 0%
3.----	2 11%	2 10%	3.----	0 0%	0 0%
4. Heeft goed contact met vrienden	17 90%	16 80%	4. Heeft een duidelijk idee van wat het na school wil doen	10 100%	13 100%
<i>gemiddelde score</i>	3,9	3,7	<i>gemiddelde score</i>	4,0	4,0
6 Mijn kind	Moeder %	Vader %	14 Mijn kind	Moeder %	Vader %
1. Is vaak boos en dan weer verdrietig of stil	6 29%	5 23%	1. Heeft te snel seksuele relaties gekregen	0 0%	5 33%
2.----	3 14%	9 41%	2.----	2 15%	1 7%
3.----	3 14%	4 18%	3.----	1 8%	1 7%
4. Heeft geen emotionele problemen	9 43%	4 18%	4. Heeft een normale seksuele belangstelling	10 77%	8 53%
<i>gemiddelde score</i>	2,7	2,3	<i>gemiddelde score</i>	3,6	2,8
7 Mijn kind	Moeder %	Vader %	15 Mijn kind	Moeder %	Vader %
1. Slaapt slecht	1 5%	3 14%	1. Kinderen hebben onderling ruzie gekregen	0 0%	0 0%
2.----	3 14%	2 10%	2.----	0 0%	1 6%
3.----	8 38%	2 10%	3.----	3 18%	2 12%
4. Slaapt goed	9 43%	14 67%	4. Kinderen hebben nog goed contact met elkaar	14 82%	14 82%
<i>gemiddelde score</i>	3,2	3,3	<i>gemiddelde score</i>	3,8	3,8
8 Mijn kind	Moeder %	Vader %	16 Mijn kind	Moeder %	Vader %
1. Slaapt vaak buitenshuis	0 0%	0 0%	1. Heeft veel last van schuldgevoelens over de scheiding	0 0%	3 15%
2.----	0 0%	1 5%	2.----	5 25%	2 10%
3.----	1 5%	1 5%	3.----	2 10%	4 20%
4. Slaapt thuis	21 96%	19 91%	4. Heeft geen last van schuldgevoelens	13 65%	11 55%
<i>gemiddelde score</i>	4,0	3,9	<i>gemiddelde score</i>	3,4	3,2

De antwoorden suggereren dat er over het algemeen in deze scheidingsgroep *wel impact van de scheidingssituatie op de kinderen* is, maar (gelukkig) voor de meeste onderzochte punten van beperkte aard. De meeste problemen lijken in de sfeer van emotie (regulatie) te liggen. Kinderen hebben snel stemmingswisselingen. Verder valt op dat er consistent problemen op school zijn. Er is verder geen standaard schoolrapportage in de GA-werkwijze waarmee deze informatie valt te verifiëren, maar dit probleem is bekend. Veel kinderen ondervinden een knik in de schoolontwikkeling.

Opmerkelijk is de zorg van beide ouders, maar meer nog die van de vaders, over *te snelle seksuele ontwikkeling* van hun kinderen. Zowel deze zorgen als het verschil tussen vaders en moeders is vermoedelijk van alle tijden; we kennen geen referentiegegevens behalve die uit het ouderverstotingsonderzoek waar ouders deze zorg ook hadden. Positief opvallend is dat er in dit stadium volgens beide ouders weinig problemen tussen de kinderen onderling zijn (als er 2 of 3 kinderen zijn).

Samenvattend is er scheidingsimpact op de kinderen gerapporteerd door de ouders, met name op terrein emotioneel functioneren en school (wat ook daarmee samen kan hangen); vaders maken zich wellicht iets meer zorgen over emoties, moeders over gezondheid (beide gevallen minimale verschillen), maar vaders zijn duidelijk meer bezorgd over de vroegtijdige seksuele ontwikkeling. Het kijken naar opvallende verschillen tussen ouders op gezinsniveau was geen onderzoeksdoel, maar blijkt achteraf ook niet veel te kunnen toevoegen: zowel uit bovenstaand overzicht als bij data-inspectie blijkt dat ouders van 1 gezin het doorgaan over hun kinderen eens zijn.

De antwoordpatronen zijn veel gunstiger dan de antwoorden die ouders op dezelfde vragen gaven bij de enquête naar contactverlies (ouderverstoting), maar of ze anders zijn en of ze normaal zijn t.o.v. een gemiddelde scheiding of de normale bevolking is niet te zeggen. In het ouderverstotingsonderzoek is onder deze groep kinderen (inmiddels jongvolwassen) gebleken dat zij op tal van punten een eigen zienswijze hebben, ook wat betreft de correctheid – in hun ogen – van de inschatting van de situatie ten tijde van de scheiding door ouders, en met name door professionals. Het is gewenst hier meer over te weten om bovenstaande gegevens echt op waarde te kunnen schatten, maar dat vergt ethisch-juridische voorbereiding en middelen. Er moet rekening worden gehouden met speciale eisen bij kindonderzoek (althans in het medische domein) en met het vermijden van belasting van het kind.

8.2.3.4 Peilmoment 2 – na afloop GA-fase

Peilmoment 2 gaat over de resultaten van de gerealiseerde convenanten plus 1 rechtszaak, de helft van het aantal personen dat via een intake is ingestroomd. We moeten bij de interpretatie de resultaten van hiervoor in het achterhoofd houden, die wijzen op enige selectie in de casus die tot nu toe voltooid zijn (minder zwaar).

Figuur 8.2.13: Invloed van GA-werkwijze op de conflictpunten die ten tijde van intake bestonden, naar het oordeel van de GA ten tijde van de afronding (n=17)

Beloop conflictpunt	Aantal	%
Conflict verdwenen	17	30%
Conflict afspraak	11	19%
Conflict gebleven	23	40%
Ontwaakt conflict	4	7%
Nieuw conflict	2	4%

Figuur 8.2.13 laat zien dat de GA-werkwijze niet inhoudt dat de conflicten ineens zijn verdwenen. Van de eerder genoteerde conflicten is 1/3 verdwenen en 1/5 via afspraken geregeld, samen de helft. Veertig procent blijft, en soms komen er conflicten bij, of worden die weer actief. Uit het feit dat er hier met 1 uitzondering convenanten bereikt zijn, kan men opmaken dat programmatische de-escalerende tactiek van de GAGW-werkwijze werkt. De helft van de conflicten is er nog, maar dat staat een covenant niet in de weg.

Tenslotte laat figuur 8.2.14 zien, hoe dat precies in z'n werk is gegaan, waarbij het type conflict is aangegeven. Deze informatie is afkomstig van het GAGW-koppel na afloop van 11 van de 13 convenanten die in het expertpanel zijn besproken (van 2 waren de gegevens niet ingevoerd).

Figuur 8.2.14: Oordeel van de GAGW over de wijze waarop conflictpunten uiteindelijk zijn geadresseerd, vanuit perspectief van beide ouders (n=11)

Conflictpunt	Geen onderdeel	Moeder berust	Vader berust	Compro mis	Uitruil	Wettelijke drang/dwang
Alimentatieverplichting	9%	0%	18%	55%	9%	9%
Beslaglegging	100%	0%	0%	0%	0%	0%
Gebruik gezamenlijke woning	55%	0%	9%	27%	9%	0%
Verkoop gezamenlijke woning	55%	0%	9%	36%	0%	0%
Omgangsregeling/zorgregeling	18%	0%	9%	64%	0%	0%
Informatie- en consultatieverplichting	27%	0%	9%	64%	0%	0%
Schoolkeuze of medische zaken kind	27%	0%	9%	64%	0%	0%
Niet-naleving van afspraak/conv/beslissing	82%	0%	9%	9%	0%	0%
Opschorting bestaande beslissing	91%	0%	0%	9%	0%	0%

In veruit de meeste gevallen is het gelukt een compromis te sluiten, een balans van geven en nemen, soms op het punt zelf, soms via uitruil met andere punten. Maar, en dat is nadrukkelijk ook een strategie van de GAGW-werkwijze, soms is er een 'verliezer', bijv. wanneer de keuze van de woonplaats van de beide ouders hoe dan ook, en ook onvermijdelijk, altijd een nadeel voor 1 van de ouders inhoudt richting de kindzorg. Het is duidelijk dat de vader vaker 'verliest' en moet inleveren op de wensen die hij bij aanvang heeft. De GAGW-werkwijze reikt in principe de middelen aan die dat verlies dragelijk maken, deels via emotionele weg, deels via cognitieve weg, bijv. refererend aan het belang van het kind.

De onderzoekers wijzen er wel op dat in het geheel van taxeren en beoordelen rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid dat gender-bias een rol speelt. Doorgaans is dat een zorg dat de mannelijke blik of het mannelijk perspectief bepaalde aspecten van de vrouw of moeder niet ziet, of vertekend interpreteert. Daarvoor wordt gewaarschuwd in professionele situaties met een dominantie van mannen, in het bijzonder op beslissingsposities. Hier is het andersom. Meer dan 90% van de professionals is vrouw en de mogelijkheid dat dat een rol speelt is zeker aanwezig. In ieder geval verdient dat aandacht omdat de hier gemeten uitkomsten ongunstiger voor de vader/man zijn dan voor de moeder/vrouw.

8.2.4 Samenvatting

Met een registratie van het intake en vervolgproces heeft het evaluatieonderzoek in beeld gebracht welke gezinnen hebben deelgenomen aan de GA-Pilot. Overtuigend laten de cijfers zien dat deze groep die aan de GA-Pilot meedeed veel scheidingsgronden had, conflictpunten kende en een hoog escalatieniveau had. Vergelijking met andere groepen is niet mogelijk, maar het lijkt niet aannemelijk dat in een 'gewone scheiding' deze profielen zouden zijn gevonden. Het lijkt een doorsneegroep scheidenden qua opleidingsniveau en arbeidsparticipatie. Opvallend is het feit dat mannen/vaders een zeer beperkte rol hebben in de kindzorgtaken. Dat gaat zowel om de zeggenschapskant als de tijdbestedingskant. Mogelijk is in deze regio (van de Pilot) een gemiddeld traditioneler gezinsleven sprake dan in gemiddeld in Nederland. Mogelijk speelt dit ook een rol bij complexe scheidingen, maar door ontbrekende referentiegegevens kunnen we hier alleen over de speculeren.

Er was een duidelijke samenhang met de status van de cliënten ten tijde van stoppen van de studie (1 december 2022) en de aard en ernst van het scheidingsconflict. Zij die tot een convenant waren gekomen hadden bij intake (al) een aanmerkelijk gunstiger positie, zowel in termen van achtergrond en conflicten als in termen van escalatie op dat moment en oplossend vermogen. Wat verder opvalt is dat de impact op het kind in het vroege stadium – de intake – nog mee lijkt te vallen, al is hun situatie niet helemaal normaal. School lijdt onder de scheiding en er is emotionele onevenwichtigheid. In deze onderzoekspopulatie waren er nog geen calamiteiten.

Anders ligt het met de gezondheid en kwaliteit van leven van beide ouder: die is ernstig verstoord, bij vader nog wat meer dan vroeger. In ieder geval in psychische zaken, maar dat niet alleen. Deze vragen waren door de onderzoekers meegenomen, omdat aandacht voor kwaliteit van leven en mentale gezondheid normaliter niet veel aandacht krijgt in dit type onderzoek. Daar lijkt alle reden voor om dat wel te doen, en dergelijke meting ook tot het kind uit te breiden.

De bevindingen geven de rationale dat de consequente samenwerking met een GW vanaf het begin rationeel is, en in theorie doelmatig. Een belangrijke wetenschappelijke support: in minder dan de helft van de ouderparen kampt niet tenminste 1 van de ouders met ernstige psychische problemen, volgens algemeen aanvaarde medische criteria; dat maakt hen niet handelingsonbekwaam maar wel veel minder competent om effectief te handelen in de situatie dat er zoveel emotioneel als materieel het uiterste gevraagd wordt. Zij zijn er vermoedelijk ernstiger aan toe dan de kinderen. Bagatelliseren van de ouderlijke situatie tot 'geen wonder dat je een beetje verdrietig bent of gestrest' slaat de plank mis, evenals de verwachting hebben dat dit zichzelf wel even oplost. Weer in balans komen, vraagt – ook zonder scheidingsperikelen – heel veel tijd, en goede scheidingsafwikkeling is juist gebaat om snel en goed tot een vergelijk te komen.

Gedetailleerde vragen naar het beloop van het conflict tijdens de GA-fase maken aannemelijk dat de GA-werkwijze deels werkt door het letterlijk oplossen van conflicten of het bereiken van een compromis, maar ook door het leefbaar te laten zijn voor beide ouders dat ze niet in alles hun zin krijgen. Ook in een situaties dat 1 van hen er psychisch niet goed aan toe was bij de intake.

Er blijkt dat van *vaders* duidelijk meer gevraagd wordt. Hij is er slechter aan toe, maar moet bovendien toegeven op z'n wensen – de stress kan hierbij deels ontstaan uit de verwachting van de vader dat het niet helemaal gaat lukken. Kip of ei is hier niet uit te maken.

Er waren helaas geen follow-up gegevens die het mogelijk maken om verschillen over de tijd te laten zien, en bijv. ook of die compromis-geneigdheid een duurzaam karakter heeft. En met name is belangrijk de afloop te kennen van de 12 (van 34) casussen die nog liepen. Mogelijk loopt de GAGW-werkwijze ook daar tegen grenzen aan.

Dit onderzoek maakte veel gebruik van oordelen en observaties van de professionals. Die zijn in overgrote meerderheid vrouw. Hoewel er hier binnen dit onderzoek verder geen gelegenheid voor was, is het belangrijk aandacht te hebben voor evt. *gender-effecten*, met dit keer de man als mogelijk benadeelde. Het is wel opvallend dat de man/vader negatiever wordt beoordeeld, de meeste gezondheidsschade heeft, en ook meer moet berusten.

Deze rapportage toont alleen de belangrijkste resultaten van de casusregistratie die effectief lijkt te zijn voor evaluatiedoelen. Met grotere aantallen en meer tijd zouden ook meer dwarsverbanden kunnen worden onderzocht.

8.3 Expertpanel

8.3.1. Inleiding

In de GARAGE-studie is langs 2 wegen directe, feitelijke informatie verzameld over scheidingszaken die zich hebben aangemeld voor hulp via de GA-werkwijze.

Allereerst een registratiesysteem voor de cliëntenstroom: aanmelding, intake tot en met afronding van het cliëntcontact in welke vorm ook. Het zijn primair niet-inhoudelijke voortgangsgegevens. Deze registratie bevat informatie over 46 personen die zijn aangemeld, dus inclusief casus die uiteindelijk afvielen voor de Pilot.

Ten tweede een gedetailleerd casusregistratiesysteem, dat op een aantal peilmomenten vaststelt hoe de zaak er in termen van conflicten en problemen voor staat, wat er is gedaan, wat daarin de rol van de

GA en de GW is, en waar het kan, wat de uitkomsten zijn. Dit systeem is te vergelijken met een multidisciplinair medisch dossier en werd in principe door de GAGW-teams zelf ingevuld (de ouderenquête door de ouders uiteraard), ondersteund door het Pilot-team secretariaat. Voor een aantal vragen biedt dit systeem onderzoeksinformatie. Vooral als het gaat om de risicotaxatie, de achtergrond van ouders en voor een precies overzicht over welke conflictpunten spelen en de dynamiek daarin, en de impact van de situatie tot nu toe voor ouders en kind. Deze – in opzet prospectieve - registratie zou in theorie informatie moeten bevatten over 34 personen die vanuit de aanmeldingsfase een intake ondergingen na ondertekening van het cliëntcontract, dus exclusief casus die afvielen in de aanmeldingsfase. Het zijn er 31 omdat van 3 casus door de GAGW geen gegevens zijn ingevuld, ondanks herhaaldelijke pogingen om dit gerealiseerd te krijgen.

Beide registratiesystemen waren niet toereikend voor de kernvraag of de GA-werkwijze tot de beoogde positieve resultaten had geleid, zoals ook in hoofdstuk 7 is toegelicht.

In het juridisch domein was het tot nu toe gebruikelijk deze effectiviteitsvraag via het vragen van opinies van (vooral professioneel) betrokkenen op te lossen, zonder gegevens uit een echte real life proef op de som. Dat beeld ontstaat ook uit de verslaglegging van de ervaring met andere ideeën om scheidingszorg te verbeteren. En als een proef op de som werd genomen was dat selectief, op kleine schaal, niet via toepassing bij een aaneengesloten cohort gezinnen en met een zo feitelijk mogelijke effectmeting. Hier is dat wel nagestreefd, omdat de bewijskracht daarvan veel groter is.

Gezien de vooraf bestaande beperkingen, zie onder, is gekozen voor een zgn. expertpanel procedure om antwoord te vinden op de effectiviteitsvraag.

Deze expert-oordelen over elke GAGW-casus, die voor 1 november tot een afronding was gekomen, met de bijkomende informatie vormen daarom de derde bron van informatie. Afronding wil zeggen: verzoening, convenant, deel- of eindbeslissing. Dat waren 15 casus, maar 2 casus waren uiteindelijk geen onderdeel van het onderzoek in paragraaf 8.3 omdat het GAGW-koppel op het moment dat de panel beoordeling plaatsvond, niet beschikbaar was voor de presentatie ervan aan het panel. Dertien casus lijkt weinig, maar dat geringe aantal was onvermijdelijk primair omdat inclusie van juli 2021 tot en met juli 2022 plaatsvond, met een piek in het begin en einde voorjaar 2022; complexe scheidingen duren lang en het eindpunt was een ondertekend (!) convenant of een rechtszitting met uitspraak. De oordelen van het panel kwamen via een strikt formele procedure tot stand, die hierna wordt beschreven. De broninformatie voor die paneloordelen was een selectie van de belangrijkste data over de scheiding uit de 2 eerdergenoemde registraties. Deze informatie werd door het betrokken GAGW-koppel gepresenteerd, eventueel kort toegelicht. Hierna, zonder aanwezigheid van derden, legden de panelleden hun oordelen vast in een beoordelingsformulier; de derde bron van informatie. Hierna gaan we, voor we de resultaten van de panelstudie bespreken, eerst in op de redenen waardoor we tot deze methodiek overgingen.

8.3.2 Beperkingen en uitdagingen voor feitenonderzoek naar de waarde van de GA-werkwijze

8.3.2.1 Geen feitenvergelijking mogelijk

De eerste beperking lag in het ontbreken van iedere mogelijkheid tot feitelijke vergelijking. Vergelijking met de *oude* situatie is ingewikkeld (vaak wordt de term 'controlegroep' gebruikt).

Directe vergelijking vereist:

- *Hetzij a.* gedetailleerde vergelijkingsgegevens uit het recente verleden. Over geen enkel element van scheiden bestaan in Nederland systematische gegevens op casusniveau; het verzamelen van dergelijke gegevens uit dossiers was ondenkbaar, alleen al juridisch en ethisch gezien omdat van diverse stakeholders de gegevens van 1 gezin verzameld zouden moeten worden, in 1 dossier;

- *Hetzij b.* vergelijkingsgegevens in een vergelijkbare regio elders die tijdelijk de oude aanpak blijft voortzetten (zonder GA); dit evenwel vereist het opzetten van een elementaire registratie maar daarvoor bestonden niet de middelen en noodzakelijke toestemmingen;
- *Hetzij c.* een echt experiment in de proefregio waarbij door het lot of een ander willekeurig mechanisme bepaald wordt waar je terecht komt; dat was alleen al praktisch een grote stap te ver, met nog het risico op selectie en uitval; het GA-experiment bood evenwel alleen de GA-werkwijze aan, waarbij de factor selectie zoveel mogelijk werd uitgeschakeld.

Voor de vergelijking was verder een uitdaging dat er eerst voordelen pas kunnen blijken bij de juridische afronding tot convenant of rechtszaak. Drie oplossingsrichtingen heeft het onderzoek ontwikkeld:

- Vergelijking kwam tot stand door - per casus – de betrokken professionals op detailonderdelen via formulieren soms de vergelijking te laten maken met de oude aanpak,
- Er is gebruik gemaakt van indicatoren waar voor de 'oude' situatie een inschatting mogelijk leek (bijv. het percentage convenanten),
- Voor een succesoordeel per casus heeft een expertpanel van 3 leden iedere voorlopig afgeronde casus langs 9 criteria beoordeeld, op inhoudsaspecten en procesaspecten (met name escalatie-beïnvloeding); zij beoordeelden een uiterst gestandaardiseerde presentatie (door het GAGW-koppel) van een vooraf gedefinieerde selectie gegevens uit de registraties, op basis van een vooraf gegeven instructie die tot een zo conservatief (voorzichtig) mogelijk geschat eindoordeel moest leiden. Met een dergelijke methodiek is elders ervaring. Indien goed uitgevoerd zijn er ook indicatoren om te bepalen of de oordelen valide en onafhankelijk zijn. Over deze panelstudie die primair voor deze beperking is opgezet gaat het vervolg.

8.3.2.2 Korte follow-up van iedere casus

Sowieso geldt in zijn algemeenheid dat een scheiding, ook een niet-complexe, enige tijd nodig heeft om 'te landen'. Ook als men zonder hulp tot een vergelijk komt, incl. een ouderschapsplan, met eenvoudige nieuwe werk- en woonsituaties, kan blijken dat het minder goed werkt; met name als 1 van de ouders een nieuwe relatie krijgt, of een kind bij deze relatie, of verhuist om welke reden ook. De onzekerheid van de uiteindelijke afloop geldt in veel sterkere mate voor complexe scheidingen, waarbij regelingen en afspraken lang niet altijd standhouden, waarna vaak een lange periode volgt van narigheid – ook voor het kind. De GA-werkwijze beoogt een groter aantal convenanten en minder rechtszaken, en het is van belang dat niet alsnog de convenanten (vaker dan bij een 2-advocaten benadering) niet functioneren en tot rechtszaken leiden (vooral als dat een groot percentage is). Dat kan alleen als de follow-up tot minstens 1 jaar na het tekenen van convenant duurt.

De GA-Pilot begon evenwel juli 2021, en duurde 1 jaar (qua inclusie). Bij het – nog uitgestelde – afsluiten van de data op 15 november 2022, was er in 13/35 van de casus een beslissing, veelal in de laatste 2 maanden. Hoewel exacte cijfers over de 2-advocaatbenadering ter vergelijking ontbreken, is de indruk dat de doorlooptijd aanzienlijk korter is, dus daar ligt dit niet aan. De opdracht van de studie hield in feite in dat het feitenonderzoek zich uitstrekte tot de tijdperiode tot convenant/of eerste rechtbankuitspraak.

In de casusregistratie is weliswaar een vraag opgenomen aan de GAGW hoe zij de duurzaamheid van de beslissing inschatten, maar meer kan deze studie niet geven. Maar er is een groter nadeel van de beperkte studieduur, als men er informatie van een 2-advocaten benadering bij zou betrekken. Tussen de GA-werkwijze en het 2-advocatenmodel is een beslissend verschil dat bij de 2 advocaten-benadering (als het zoals nu het geval is vrijwel altijd tot een rechtszaak komt), allerlei psychische en gedragszaken pas tijdens de zitting of in het vervolg aan de orde komen, zoals ook beschuldigingen rond huiselijk geweld, onvermoede materiële kwesties, en bijna onoplosbare problemen rond de tijdelijke (in de praktijk vaak permanente) zorgregeling. De tijdsduur van het rechtbankproces met alle informatierondes en gedragsinterventies wordt een grote nadelige factor op zichzelf die de uitkomsten

voor het kind negatief beïnvloedt. Van de GA-werkwijze werd verwacht dat de vroege investering in psycho-educatie, omgangs'hygiëne' en systematische escalatievermindering vanaf het eerste moment, hier een grote overall-doorlooptijd vermindering te zien geeft, mogelijk tegen een geringe verlenging van de periode tot aan convenant/rechtszaak (het tegendeel bleek overigens, ook hier bekorting). Dit voordeel – zeker ook voor het kind – komt niet uit de verf als niet op langere termijn wordt gekeken. Het onderzoek kon dit niet veranderen, buiten een verwachtingsvraag aan het GAGW-koppel. Daarnaast is in de expertpanel-studie voor indicatoren gekozen (inhoudelijke criteria) die, bij een verbetering, normaalgesproken de follow-up ook in gunstige zin beïnvloeden, vooral die betreffende het escalatieniveau.

Als de primaire doelstelling lukt – minder escalatie, meer punten via vergelijk en convenant opgelost (zie hoofdstuk 5, en de daarop gebaseerde ontwikkeling van meetbare eindpunten in hoofdstuk 7) – dan geeft dit onderzoek vermoedelijk een onderschatting van de uiteindelijke voordelen.

8.3.2.3 Aanpassingen in de GA-werkwijze tijdens de proefimplementatie (Pilot)

Innovaties veranderen vaak tijdens hun proefimplementatie maar dat hindert soms het onderzoek, dat 'schiets op een bewegend doel'. Hier bestond ook een spanningsveld tussen de behoefte om de Pilot direct aan te passen aan gebleken knelpunten en de wens omwille van onderzoek de aanpak niet te wijzigen.

Om de GA-werkwijze voldoende constant te houden was er a. grote inspanning vooraf wat betreft training instructie aan de Pilot-deelnemers en de projectleiding, b. intervisie van het Pilot-team richting de GAGW-koppels, en c. de indirecte werking van de standaardregistratie en interactie met het onderzoeksteam. Maar het was ook weer niet moeilijk te veranderen. De GA-werkwijze was bij aanvang van de Pilot meer als filosofie dan als praktische procedure vastgelegd. Het multidisciplinair handboek was in ontwikkeling, er was geen protocol, en ook de basisregistratie van het GA-secretariaat is pas nadat men begonnen was tot stand gekomen. Er is ook geen traditie om een onderzoeksprotocol te schrijven zoals dat bij medische onderzoek gebruikelijk en noodzakelijk is, om daaraan vast te houden. Financiering van de uitvoering van de GAGW-werkzaamheden vond op basis van tijd plaats, niet op basis van activiteitstype dus ook hier was er niet echt een beperking. Deze uur-declaratie methodiek gaf ruimte voor interindividuele variatie (minder gewenst) maar ook voor beredeneerde aanpassing in het project als geheel (gewenst).

De onderzoekers namen enkele veranderingen waar.

1. De gedragswetenschapper werd pas toen (a) de praktijkproef al was begonnen en (b) de onderzoeksformulieren waren ontwikkeld en als IT-applicatie beschikbaar waren, als obligate partner van de GA toegevoegd, voor in principe de hele tijdsduur van de casus tot aan convenant/zaak. Financieel gezien is er dan – bij gelijke procesduur - geen groot verschil meer tussen GA+GW en 2 advocaten, al is het uurtarief van de GW wat lager (ca 90% in ons geval). Hoewel de permanente aard van de GW-inzet in het GAGW-koppel begrijpelijk was vanuit de filosofie van de Pilot, was het een aanmerkelijke verandering, mede in het licht van op dit moment ontbrekende financiering voor de GW voor dergelijke inzet. De onderzoekers hadden in hun registratie- en evaluatieformulieren geen rekening kunnen houden met de permanente inzet. Er zijn op het laatste moment nog registratievragen toegevoegd. Onvermijdelijk hierbij is dat deze beperkt gedocumenteerd is per casus, voor welke taken de GW is ingezet (nu achteraf gebleken is dat er meerder taken, rollen en acties mogelijk waren). Bij de panelstudie is wel speciale aandacht gevraagd voor de GW-bijdrage.
2. Het onderzoeksteam had, via de eigen expertise met risicotaxatie systemen, een lean en mean risicotaxatie systeem gemaakt in samenspraak met de Pilot en input van enkele lokale systemen. Dat systeem was te kalibreren, werkt met somscores en drempels, kan eventueel met gewichten rekening met verschillend belang houden van een conflictpunt of escalatiepunt,

bevatte invoerfout-vermijdende en vertekening-verminderende features, en was niet verbonden met een bepaalde stakeholder in een AVG-proof omgeving met stakeholder-specifieke toegang.

Aan het einde van de studie bleek hiervan echter geen feitelijk gebruik gemaakt, en het gebruik van de wel benutte taxatiemiddelen was minder formeel dan beoogd (geen echte triage), en voor zover vastgelegd (niet bekend hoe compleet) niet benaderbaar. Er werd daarnaast wel een kleurencode systeem gebruikt (groen, oranje, rood), zoals op veel plaatsen gebruikelijk is bij complexe scheidingsbegeleiding. Deze bleek in de praktijk meer gebruikt als uren(kosten)indicator dan als risico indicator met een persoonlijke en/of lokale invulling.

3. Bovendien is de rol verschillend bij aanmelding en bij het echte intake-GA-proces. Ook hier is in de expertpanelstudie extra aandacht aan gegeven: de escalatie werd bij gebrek aan data zo objectief mogelijk geschat door het expertpanel zelf, op basis van allerhande feitelijke informatie uit de registratie (incl. het aantal conflictpunten), plus toelichting en een inschatting door het GAGW-koppel. Vooruitlopend op de resultatensectie: door het strakke formele kader bleek die panel-schatting zowel binnen als tussen panelleden verrassend consistent.
4. De ernst van de ingebrachte casus wisselde over de onderzoeksperiode. Eerder was de bedoeling vooral hoog risico complexe casus, en nooit zaken die al in behandeling waren (geweest). Later volgden enkele casus die al onder de hoede van advocaten waren geweest maar waren mislukt. Tenslotte werden naar verluid ook minder zware casus toegevoegd op verzoek van zowel de opdrachtgever als de onderzoekers (i.v.m. de generaliseerbaarheid van de GA-werkwijze in het algemeen, en risicotaxatie in het bijzonder). De data suggereren het tegenovergestelde (zie paragraaf 8.3.2) dat juist aan het eind zware casus zijn ingeboekt. Deze complexiteitsvariatie had verder geen invloed op de expertpanelstudie. Omdat de GA-werkwijze wat betreft de grote lijn niet anders is bij verschillend risico (uiteraard wel qua intensiteit), is dit laatste geen bezwaar. Wel is aandacht van belang voor de permanente GW-inzet bij de 'lichte' casus.
5. Consequente bevraging van het kind in de fase voor convenant/rechtszaak. Vooraf werd verondersteld dat in alle situaties een kind-check door de GAGW, mogelijk door de GW alleen, zou plaatsvinden. In de praktijk is dat soms niet gedaan en werd op bestaande info afgegaan. Dat betekent echter dat ook in de onderzoeksregistratie de kind-informatie minder compleet is dan gedacht. De ouderenquête – met vragen over c.q. namens het kind – biedt maar ten dele uitkomst; juist bij complexe scheidingen kan de ouder instrumenteel antwoorden. Hierdoor is de beoordelingstaak van kind-uitkomsten naar het expertpanel verschoven.

Hierna gaan we verder met technische onderzoeksuitdagingen, die vooral veroorzaakt werden door het ontbreken van empirische traditie en registraties. Voor diverse onderdelen bestond daardoor geen voorbeeld, geen normatief kader.

8.3.2.4. Het juridisch-ethisch kader

Voor empirisch onderzoek in het juridische domein bestaat geen set van spelregels zoals die bestaan voor psychologisch en medisch onderzoek. In veel opzichten lijkt de GARAGE-studie qua setting, gevoeligheden en privacy-kwesties op het onderzoek naar en de registratie van kwetsbare zwangerschappen in de geboortezorg waar de onderzoekers veel ervaring mee hebben. Er is daarom veel ontleend aan die studies. Het belangrijkste is dat de studie in interactie met het coördinerend team van de Pilot is vormgegeven. Alle studiemiddelen zijn aan hen voorgelegd, vaak ook in dialoog ontworpen. Dit verkleint de kans op omissies, al zijn er wel misverstanden geweest. De registraties zijn opgezet met technische en juridische regels uit medische kwaliteitsregistraties en dossier vastlegging bij trials. Een groot deel van de vast te leggen informatie is ook uit sociaal-medisch onderzoek bekend en is van voorbeelden overgenomen. In alle onderdelen, en zeker bij de panelstudie is zoveel mogelijk geanonimiseerd, wat betreft de leden van het gezin. In de verslaglegging van de oordelen over de 13

casus zijn sommige specifieke bevindingen (met name gebleken specifieke voordelen van de GA-werkwijze) niet vermeld omwille van de herkenbaarheid. Er zijn ook afspraken gemaakt rond het niet communiceren door onderzoekers en panelleden van de casus-specifieke oordelen. Sowieso zijn de vastgelegde data niet opvraagbaar door gezinsleden; de ouderenquête data zijn alleen toegankelijk voor de onderzoekers.

Toch ontbraken er elementen. Er ontbrak een implementatieprotocol (gedetailleerde manual voor de GA-werkwijze) en een studieprotocol. Er ontbrak toetsing van beide protocollen en hulpmiddelen door een Juridisch Ethisch Comité. Verder ontbrak er een cliëntinformatiefolder (maar iets dergelijks is voor de ouderenquête gemaakt). Een klankbordcomité voor data (Data Management Safety Board) ontbreekt. Normaliter wordt er extern voor gewaakt dat de deelnemer niet tegen zijn/haar belang in kiest of doorgaat met een onderzoeksbehandeling. Er is dan ook een externe deskundige tot wie men zich als studiedeelnemer kan wenden. Ook dit laatste ontbrak. Hoewel de Pilot professionals zich zeker van hun verantwoordelijkheid bewust waren in deze, lijkt het ons in de toekomst wenselijk hier een vorm voor te vinden. Zie verder hoofdstuk 7.2.4.

8.3.2.5 Het niet beschikbaar zijn van een algemeen aanvaard inhoudelijk en procesmatig kader

Het heeft de onderzoekers verbaasd dat er geen algemeen aanvaarde en toegepaste meetbare termen zijn voor succesvol eindresultaat van een scheidingsproces. Onderzoeken of initiatieven van het Scheiden zonder Schade programma zeggen stevast 'het belang van het kind te dienen', maar waaruit dan succesvol dienen blijkt en hoe dat gemeten moet worden is in dit programma nergens vastgelegd. Ook zijn er hoegenaamd geen meetbare termen voor een succesvol verloop van het proces zelf. Hier wreekt zich gebrek aan zelfs monodisciplinaire registraties, of – kip of ei – hier wreekt zich dat er geen behoefte aan en noodzaak is voor cijfermatige verantwoording. Er zijn ook geen (multidisciplinaire) kwaliteitsregistraties zoals die in de medische zorg voor iedere sector verplicht zijn (zie bijv. www.mrdm.com; www.dica.nl; www.perined.nl). En nog verder weg zijn we van het vastleggen van cliëntervaringen met het zorgproces volgens de PREMs methodiek terwijl die vastlegging en bewerking tot kwaliteitsinformatie in de gehele zorg *verplicht* is voor iedereen die gefinancierde zorg krijgt. De criteria van PREMs lijken ons onverkort overdraagbaar naar de scheidingszorg.

Bestaande juridische onderzoeken die zelf aan de bron informatie verzamelen, zijn in Nederland schaars en vaak ook vanuit 1 van de perspectieven geschreven; het gaat dan meestal om opinies over de inzet van een professional of instrument, niet vergelijkend. Het kind-perspectief komt er vaak bekaaid af, de Kinderombudsman stelde dat al jaren geleden vast, net als het Expertteam rondom Ouderverstoting.

In deze situatie hebben de onderzoekers zelf, in overleg met het Pilot-team, zowel voor de registraties als voor de panelstudie meetbare inhoudelijke en procesmatige criteria opgesteld. Er is vaak in analogie van vergelijkbare medische registraties gedacht; dat er meer dan 1 belangdrager (vader, moeder, kind) is, is in de zorg niet onbekend (geboortezorg/ pasgeborenenzorg/ CJG). Voor de panelstudie worden de criteria zo besproken.

Vooruitlopend op de resultaten: tijdens de urenlange panelsessies en ook als je kijkt naar de oordelen bleken deze goed te voldoen, een enkele kleine aanvulling werd gesuggereerd en zal worden besproken.

8.3.2.6 Ontbreken van multidisciplinaire dossievoering en standaardregistratie

De derde beperking lag in ontbrekende ervaring van de sector in gegevensvastlegging, zie eerder. Niet alleen moest hierdoor door de onderzoekers diverse dataverzamelingsprocessen worden gecreëerd in dialoog met de stakeholders. Daarnaast moest – toen de registraties er waren - veel worden vastgelegd. Er waren veel gebruikers (GAGW-koppels, ouders), voor wie dat allemaal nieuw was, en die tegelijk geïnformeerd (soms overtuigd) en geholpen moeten worden – 2 onderzoeksassistenten mevr. Boogaarts en mevr. Oztürk werden hiermee belast. Het geringe onderzoeksbudget hield noch aan de kant van de professionals, noch aan de kant van de onderzoekers rekening met deze primaire

gegevensverzameling en het opzetten van een complete infrastructuur daarvoor.

Een indirect gevolg was dat er niet veel zelf-evaluerende vragen aan de registratie van de casus konden worden toegevoegd, waardoor de effectbeoordeling van de 13 casus primair plaatsvond op basis van een formele panelbeoordeling. Ook kon maar op bescheiden schaal completering van missende gegevens plaatsvinden.

8.3.2.7 Ontbreken van referentiegegevens

Misschien wel de meest opmerkelijke onderzoeksbevinding van de GARAGE-studie was het ontbreken van referentiegegevens, door het ontbreken van enige registratie van welk aspect ook. Met slagen om de arm wordt jaarlijks vastgesteld a.d.h.v. mutaties van de burgerlijke stand (dat is geen casus-registratie!) - hoeveel huwelijken en geregistreerd partnerschappen worden ontbonden – zie CBS-dashboards over de levensloop van Nederlanders.

Maar informatie over kinderen is minimaal (zie CBS; wat er is, is via ad hoc koppelingsonderzoek gecreëerd, er is immers geen registratie) en hoedanigheden rond die kinderen en/of de woonsituatie, en de juridische informatie ontbreekt. Over scheidingen met kinderen, maar zonder huwelijk zegt het CBS: ...'er zijn jaarlijks naar schatting 20.000 kinderen van wie de ouders uit elkaar gaan zonder dat ze getrouwd zijn'. Of dat bij een geschatte gezinsgrootte van 2 kinderen 10.000 gezinnen zijn is daarbij niet duidelijk. Vermoedelijk zijn de LAT-ters buiten deze cijfers gehouden.

Voor ons onderzoek zouden kengetallen belangrijk zijn over duur van het scheidingsproces, en de afloop ervan in relatie tot kenmerken van de ouders en de kinderen, daaronder ook informatie over verschil tussen ouders (opleiding, leeftijd, etc.). Met name zou de samenhang met (psycho)zorg voor ouder(s) en kind, de inschakeling van RvK, Veilig Thuis, en Jeugdzorg, en de relatie met ernstige uitkomsten (OTS, uithuisplaatsing en ouderverstoting), huiselijk geweld, gezondheid en schoolontwikkeling van het kind wezenlijk zijn. En hierbij informatie over wachttijden en doorlooptijden, want die spelen een cruciale rol in het vergroten, bestendigen en soms ontstaan van complexe scheidingsproblematiek. Verder is door de decentralisatie, de weinig beschikbare informatie, buiten die van het CBS, verschillend per gemeente of zorgaanbieder. Er ontbreekt een basis voor evidence-ontwikkeling.

En een laatste punt is dat de informatie die er is 'veranderingsinformatie' is (scheiding in 2022, kind elders gaan wonen in 2022). Maar cumulatieve gegevens zijn er niet. We weten niet hoeveel kinderen er tussen 0 en 12 jaar opgroeien in een gebroken gezin. Het gevolg van ontbrekende referentie informatie is in ieder geval dat het niet makkelijk is van een toegepaste innovatie vast te stellen of de onderzochte groep representatief is en of uitkomsten en procescriteria het ten opzichte van een bestaande situatie beter/slechter doen. We moeten het ermee doen. De registraties die binnen het onderzoek zijn opgezet, zijn in principe overigens voor ieder onderzoek of registratie naar scheidingen geschikt gemaakt.

8.3.2.8 De moeilijke onderzoekbaarheid van het kind

Velen beschouwen een goede uitkomst voor het kind als de uiteindelijke maatstaf voor een goed verlopen scheidingsproces (als tot scheiden wordt besloten). Zelfs als de follow-up toereikend was geweest is het moeilijk om het kind als wetenschappelijk onderzoeker te benaderen (uitgaande van een bepaalde leeftijdsgrens).

Eerder zagen we bij onderzoek van de Kinderombudsman en eigen onderzoek naar ouderverstoting hoe belangrijk onafhankelijke wetenschappelijke informatievergaring was bij het kind, aangezien een deel van die informatie niet door anderen (ouders, professionals) geschat kan worden. Toch is er hiervan afgezien, omdat er op dit moment geen ethisch kader is: hoe kan het kind onderscheid maken tussen de verschillende rollen van rechter, advocaat, gedragswetenschapper enerzijds, en de onderzoeker anderzijds. Er zouden procedures bedacht moeten worden om te voorkomen dat er interferentie optreedt, in het bijzonder bij casus waar om de loyaliteit van het kind wordt gevochten. Voor deze stappen bestond nu geen ruimte.

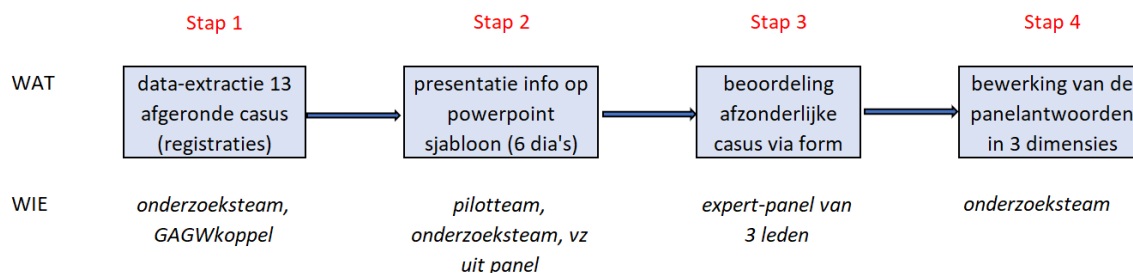
Wel is in de ontwikkelde registratie ruimte opengehouden (inclusief vragen) om de ervaringen van het kind vast te stellen (vorm nader te bepalen). We hebben de expertpanel-leden gevraagd hier extra aandacht aan te geven.

8.3.3 Onderzoeksopzet van de expertpanelstudie

8.3.3.1 Vier stappen van de expertpanelstudie

De expertpanel-studie bestaat uit vier stappen (zie figuur 8.3.1).

Figuur 8.3.1: Flowchart expertpanelstudie

In stap 1 wordt door het onderzoeksteam voor iedere afgeronde casus een vaste selectie van gegevens geëxtraheerd uit de registraties, door het GAGW-koppel aangevuld met enkele specifieke observaties. Deze informatie wordt op een sjabloon (een PowerPointpresentatie met 6 dia's) weergegeven (de uniforme-scheidingspresentatie (USP)).

In stap 2 wordt – in een sessie waarin meerdere casus worden beoordeeld door een onafhankelijk panel – deze casus door het GAGW-koppel gepresenteerd aan dit panel. Dat gebeurt in een besloten situatie. Er is een half uur voor de presentatie, met interactie met het panel, en een half uur voor de beoordeling door het panel (zie hierna).

In stap 3, na iedere casuspresentatie vullen de 3 panelleden onafhankelijk, en zonder betrokkenheid van het GAGW-koppel of Pilot-teamleden het beoordelingsformulier in. Het onderzoeksteam controleert op inconsistenties, en brengt deze naar voren voor bespreking. Casus-beoordelingen vinden in sessies plaats van 3 – 4 casus, 1 uur voor iedere casus.

In stap 4, na afloop van alle beoordelingen, bewerken de onderzoekers de informatie in 3 richtingen:

1. Een overzicht van de antwoorden (antwoordverdeling) per vraag, voor ieder van de 22 vragen.
2. Een eindoordeel per casus wat betreft de 4 inhoudscriteria en 5 escalatiecriteria, voor ieder van de 13 casus; deze worden weer samengenomen voor het studie-eindresultaat.
3. Een overzicht van de antwoordverdeling van de 3 afzonderlijke panelleden (over de vragen heen), ter controle van hun antwoordgedrag en de betrouwbaarheid en validiteit van de methode

Ook wordt een kwalitatieve rapportage gegeven van wat ter tafel kwam bij de presentaties en in de formulieren. De stappen worden hieronder toegelicht, voorafgegaan door een introductie.

8.3.3.2. Introductie expertpanelstudie

Een expertpanel studie is een vorm van wetenschappelijk onderzoek, waarin experts in een sterk geformaliseerde omgeving tot oordelen of schattingen komen, hier omtrent de uitkomst van een casus. Men past deze toe als andere directe methoden niet mogelijk zijn (zie boven). De onderzoekers hadden ruime gepubliceerde ervaring met deze methode, in verschillende vraagstukken. De methodiek gaat uit van de noodzakelijkheid van een beoordeling door een expert in plaats van de waarneming van een feit. Door maximale formalisering, het gebruik van eenduidige beschrijvende termen, en vermijden van beïnvloeding, kunnen ook in zulke situaties oordelen met een hoog reproduceerbaar karakter worden gerealiseerd mits het onderwerp een uiteindelijk feitelijk karakter

heeft.

Wat beoordeelt moest worden was de stand van zaken van een complexe scheiding na een convenant of deel/eindbeslissing van een rechter. Het betrof daarbij inhoudelijke en procesmatige criteria. Deze zijn weliswaar door de onderzoekers uiteindelijk opgesteld, maar ze zijn op vele discussies over de registraties en de doelen van de studie gebaseerd, als ook voorbereidende documenten van derden, en eigen onderzoek naar ouderverstoting en studies van de Kinderombudsman. De methode veronderstelt de beschikbaarheid van zeer ervaren, maar t.a.v. de kwestie onafhankelijke experts. Verder vereist het een uitgebreide instructie vooraf, en vooraf vastlegging van de bewerkingsregels om tot een score te komen. Deze bewerkingsregels hebben de insteek dat ze 'conservatief' zijn, om te vermijden dat men zich rijk rekent (hier t.a.v. de GA-werkwijze). Ook bij de bewerking worden strikte anonimiseringsregels gevolgd.

De panelprocedure moet in een afgeschermd 'niet storen' omgeving plaatsvinden. Normaal gesproken vinden er vooraf ook testen plaats. Alles wordt vastgelegd, ook per bandopname, maar alleen als daar aanleiding voor is, wordt deze informatie afgeluisterd. Vertrouwelijkheid is wezenlijk, zowel om panelleden te beschermen als de beoordeelde casus. Soms wordt met het panel een korte achteraf evaluatie gehouden: vaak denken panelleden dat hun oordelen willekeurig en inconsistent zijn; onze ervaring is dat panelleden veel beter presteren dan zij zelf vooraf en tijdens de sessies vermoeden. Het is gelukt vrijwel alle procedure aspecten te realiseren. De 3 panelleden werden gerekruteerd uit de omgeving van de 2 studieleiders (CvL, GB). De panelleden hadden een verschillende achtergrond (en kenden elkaar niet of nauwelijks) maar hadden allen als jurist langdurige ervaring met complexe scheidingen en daarnaast sociaalwetenschappelijke /gedragwetenschappelijke ervaring. Op 1 punt kon de procedure niet worden gevolgd: door de krappe tijdslijn (de afronding van casus liep maanden uit) vond geen try-out plaats om bijv. te testen of de panelleden inderdaad tot de gevraagde oordelen konden komen op basis van de geselecteerde informatie; en om te testen of er voldoende consistentie was en of de tijd per casus goed was ingeschat. Gelukkig verliep de panelstudie ook zonder try-out geheel volgens plan. Daarbij speelde het hoge expertiseniveau van het panel een rol, er was geen enkele ondersteuning nodig wat betreft het voorzitterschap van de sessie; dat deed het panel zelf.

8.3.3.3 De casus-informatie; de vormgeving van de uniforme scheidingspresentatie (USP)

De geselecteerde casus zijn die casus uit de Pilot-Gezinsadvocaat (instroom zomer 2021-zomer 2022), die vooralsnog zijn afgerond dan wel met een convenant, dan wel met een (eerste) rechtszaak-met-uitspraak. Dat waren er 13.

Het voornemen was een casus als 'voor evaluatie afgerond genoeg' te beschouwen als er minstens een half jaar follow up was geweest na het convenant/zitting moment. De casus-doorlooptijd was echter langer dan 1 jaar, waardoor deze ambitie niet realistisch was. Het panellid moet dus een oordeel baseren op informatie op het beloop van de zaak tot datum convenant/uitspraak. Dat beperkt de reikwijdte voor sommige oordelen (met name de onzekerheid over de houdbaarheid).

Bij de gekozen methode van scores en verzamelcores berekenen, leidt onzekerheid tot minder snel een 'eindsucces', dus de beperkte follow up naar verwachting een *nadeel* voor de Gezinsadvocaat aanpak. Voor het onderzoek is dat een *voordeel*: we rekenen ons in ieder geval niet rijk.

De geëxtraheerde informatie diende ingevuld te worden in een standaard PowerPoint presentatiemodel, met 6 dia's en per dia 3 tot 4 paragrafen. Voor de werkwijze in het algemeen heeft de manier model gestaan waarop in sommige medische vakgebieden complexe multidisciplinaire casus in sessies worden besproken, in aanwezigheid van een groep collega-experts (multidisciplinaire besluitvorming rond bijv. diagnose/behandeling in de oncologie of in de ggz).

De uniforme presentatie vergemakkelijkt de splitsing van casus in a. casus waar volgens bestaande richtlijnen eenduidig 1 behandeling is aangewezen (deze worden 'afgevinkt'), en b. casus waar het overleg echt voor nodig is. Overigens zijn er meer voordelen van een USP: kwaliteitsprocessen kunnen hieraan worden gehangen, en ook de indeling in financieel relevante categorieën als de stap naar

functionele tarieven i.p.v. uurdeclaraties wordt gezet.

Voor iedere paragraaf waren de variabelen aangegeven, waarvan de informatie uit de registraties (ons dossier) ongewijzigd diende te worden weergegeven. Nota bene: de informatie die uit registraties gehaald was *prospectief* vastgelegd – toen de afloop nog niet bekend was.

Er was door de onderzoekers in overleg een inhoudelijke selectie gemaakt voor het USP (dat was misschien wel de moeilijkste stap), en vervolgens een nadere selectie op basis van efficiëntie: de spelregel was dat geselecteerde *beschrijvende* informatie altijd volledig weergegeven werd (bijv. leeftijd en geslacht van de ouders, aantal kinderen en hun leeftijd), maar dat geselecteerde *dynamische scheidingsinformatie* werd weergegeven voor zover deze in dit geval relevant was.

Zie figuur 8.3.2 voor de eerste 2 van 6 dia's van de standaard casus presentatie, en bijlage C_I de complete set van 6.

Figuur 8.3.2: De inhoud van de eerste 2 (van 6) presentatiedia's van de standaard casus

Casus # - 1. Biografie

- lft moeder/vader
- opl/werk moeder/vader
- relatieaard (incl eerder)
- relatieduur
- bijz. voorgeschiedenis
- bijz. gezondheid
- verwijzing, aanmelding, evt. juridische/psychzorg
- gezinsrollen [checklist 10 items PM1]
- #kinderen, lft range
- bijz. kinderen (bv ziek, uit eerdere relatie)
- gezondheid/ontwikkeling kinderen
- school

Casus # - 2. Scheidingsgronden

- *scheidingsgrond (cf checklist PM1,PM2)
- * conflictpunten ttv PM1, PM2) cf GA (cf checklist van 12 items)
- * neg. interferenties & pos. omstandigheden
- * bijz. profess. hulp e/o interventies RvK/VT

presentatie

De informatie van ieder bullet correspondeert 1 op 1 met bepaalde variabelen in de registratie. In de praktijk haalden de 2 administratieve medewerkers de informatie uit de registraties, incidenteel (bij missings) aangevuld vanuit andere bronnen. Zij maakten zo een concept-USP. Dit stuurden ze op naar het GAGW-koppel. Het GAGW-koppel controleerde de dia's, en vulde met name de 6^e dia aan, die op verzoek van het Pilot-team vooral was besteed aan de zelfrapportage van het GAGW-koppel op enkele specifieke punten, bijv. de noodzaak van permanente GW en de kind-uitkomsten. Enkele dagen voor de panelstudie waren zo 13 casus op gestandaardiseerde wijze weergegeven in een PowerPointpresentatie van 6 dia's.

8.3.3.4 Presentatie van een casus aan het expertpanel door het betreffende GAGW-koppel

Er werden gedurende 3 dagen 13 casus beoordeeld, met 1 uur per casus. De eerste 30-35 minuten was de casus presentatie door de GAGW-koppels. Na elke dia mochten de panelleden verduidelijkende/aanvullende vragen stellen. Eerst was de bedoeling een live-presentatie op een locatie, ten overstaan van een panel. Uiteindelijk bleek dat te veel tijd en organisatie te vragen van de GAGW-koppels, dus met 1 uitzondering werden de casus via een Teams-verbinding en grote beeldschermen gepresenteerd. Desgevraagd vond het panel, noch de koppels dat een probleem hoewel er iets meer interactie werd gevoeld in de live presentatie. (De vraag is of dat echt een voordeel is).

Hieronder worden 2 foto's getoond die gemaakt zijn (de locatie was een vergaderzaal in een hotel centraal in Nederland).

Figuur 8.3.3: Foto's genomen tijdens een sessie van het expertpanel

Het panel (hier 2 leden, omdat het 3^e lid vanwege mogelijk corona ook online was deze dag) kijkt op links naar een kleiner scherm dat 1 van de dia's van de presentatie toont (zie ook de rechter foto) en kijkt op rechts naar een groot scherm met daarop alle aanwezigen in beeld (ook het panel zelf). Verder zijn in de ruimte aanwezig de hoofdonderzoeker (die de foto neemt, de projectleider CvL als non-speaking waarnemer, en op de achtergrond de onderzoeksmedewerker die de formulierenstroom organiseert, en de IT-faciliteit beheert.

De presentatie per casus was eenvormig, het presenterende koppel moest conform de dia volgorde werken maar kon zaken eruit lichten. Vooruitlopend op de resultaatbeschrijving: na afloop bleek dat een enkel element in de presentatie gemist werd (het GAGW-koppel vertelde dan wat het gegeven was). De missende elementen waren: de relatievorm van het stel (die was weggelaten als het huwelijk of partnerschap was), het geslacht van de kinderen, explicieter het juridisch/zorgtraject voorafgaande aan de aanmelding, en de aard van de zorgregeling in convenant/ deel of eindbeslissing.

8.3.3.5 Panelbeoordeling van de USP

Er was tevoren op verschillende manieren (schriftelijk, mondeling) aan de panelleden uitleg gegeven over:

1. Doel van de studie als geheel,
2. De plaats van het panelonderzoek met de verantwoording van deze onderzoeksvorm,
3. De vormgeving en met name het invulformulier met 9 criteria, en
4. De vervolgstappen.

Er was geen gelegenheid tot debriefing vooraf of een try-out. In de verstrekte stukken werd benadrukt dat er geen vervangend juridisch oordeel gevraagd werd (wat zou u beslissen rond convenant/rechtszaak), maar een persoonlijke inschatting van uitkomsten en de GAGW-bijdrage. Ook, dat het niet ging om de professionele performance van het koppel, maar om de systeempower van de GA-werkwijze. De experts zeiden allen dat dit duidelijk was.

Er werd door de onderzoekers benadrukt dat een goede beoordelingshouding moest worden gekozen. De analogie met een rechter in een strafzaak werd gemaakt: deze zal het principe hanteren onschuldig tot het tegendeel bewezen is. Hier speelde iets vergelijkbaars. Er werd gevraagd hoe het panellid tegenover het gepresenteerde resultaat stond, met name of dat slechter/gelijk/beter was door de aanpak via de GA-werkwijze t.o.v. de verwachting bij klassieke 2 advocatenmodel. Men moest uitgaan van hoe het daadwerkelijk was gegaan. Twijfel betekende 'geen effect'. Als een criterium *nauwelijks beoordeelbaar* werd gevonden bijv. door gebrek aan informatie, dan werd gevraagd in te vullen dat er geen invloed van de GA-werkwijze was. Dat kwam een enkele keer voor. De neutrale categorie op het invulformulier kon dus 2 situaties betekenen: de GA deed er niet toe, of uit de huidige info viel niet op te maken of de GA ertoe deed. Er werd gebruik gemaakt van een 2-zijdig invulformulier met 4 inhoudsoordelen:

1. Aard van het vergelijk met 4 keuzen met opklimmende rechterlijke betrokkenheid (minder gewenst),
2. Persoonlijke uitkomst ouders + kind,
3. Afwezigheid van calamiteiten,
4. Doorlooptijd, en
5. *Zgn. procesoordelen* over de houding/oplossingsgeneigdheid van de ouders (a. richting elkaar, b. wat betreft zorgregeling en gezag, c. wat betreft materiele zaken, d. wat betreft ouder-kind relatie, en e. wat betreft ouder-professional relatie, etc.)

Bij de resultaatbeschrijving hierna is het formulier weergegeven, zoals de panelleden het moesten invullen (Figuur 8.3.5).

Er was een hand-out voor het panel waarop de belangrijkste regels stonden geformuleerd. Tijdens de beoordeling (maar ook in de pauzes) werd in principe niet over de casus gesproken, om afstemming of verandering van beoordelen te voorkomen. Vooruitlopend op de resultaatbeschrijving: ook hier dachten de panelleden dat hun performance willekeuriger en minder consistent was dan achteraf bleek te zijn.

8.3.3.6 *Bewerking gegevens*

Na invulling werd het formulier ingenomen door een onderzoeksmedewerker. Er werd gecontroleerd of er grote inconsistenties zijn tussen de panelleden (dat was formeel van tevoren gedefinieerd. In het kort: inconsistentie bestaat als 1 expert 'beter' zegt, en een ander 'slechter' op hetzelfde criterium; ook is er inconsistentie als de panelleden een groot verschil tonen bij het verschil tussen het escalatieniveau bij aanvang versus na afloop). Er zijn bij elkaar 22 beoordelvingsvragen per casus, die dus inconsistentie te zien *kunnen* geven. (Het kwam een handvol keren voor.) Bij gebleken inconsistentie werd een kort overlegmoment genomen voor uitwisseling van standpunten en mogelijke herziening van oordeel. Nadrukkelijk ging het er om te begrijpen waar inconsistentie op berustte; convergentie was niet het doel (en in de helft van de gevallen bleven panelleden bij hun oordeel).

Na het digitaal vastleggen van de antwoorden volgde de bewerking door het onderzoeksteam. Van tevoren was de bewerking van de informatie al vastgelegd, met name de methode om van de afzonderlijke antwoorden van de 3 panelleden tot 1 oordeel per casus te komen.

Bewerking vond in 3 richtingen plaats:

1. Een overzicht van de *antwoordverdeling per vraag voor de panelleden gezamenlijk*, voor ieder van de 22 vragen;
2. Een *eindoordeel per casus wat betreft de 4 inhoudscriteria en 5 escalatiecriteria voor de panelleden bijeen*; deze 13 oordelen konden weer worden samengenomen tot studie-eindresultaat;
3. Een overzicht van de *antwoordverdeling van de 3 afzonderlijke panelleden* (de vragen bijeennemend), ter controle van hun antwoordgedrag op bepaalde vragen en de betrouwbaarheid en validiteit van de methode.

We gaan hierbij in op de scoringsmethode die bij 2 gebruikt werd om tot eindoordelen te komen. Het uiteindelijke doel was voor iedere casus, een 'eindresultaat' in 2 totaalscores (per casus):

- GA-effect ja/nee op uitkomst (de eerste 4 criteria)
- GA-effect ja/nee op proces (de escalatie-oordelen over de 5 kernrelaties van de scheidenden)

Deze 2 typen informatie zijn onherleidbaar verschillend. Voor iedere afzonderlijke vraag gold eerst de consistentie-eis. De panelleden mochten onderling maximaal maar 1 level verschillen in antwoorden op een vraag. Als daaraan werd voldaan werd gekeken naar de vraag of GA-werkwijze beter of juist slechter werd bevonden. Alleen als tenminste 2 panelleden een positief (of negatief resultaat) geven wordt het

als positief (of negatief) geïdentificeerd. Alle overige werden als 'neutraal' gezien. Dit is een conservatieve aanpak: het gaat uit van *geen* invloed van de GA-werkwijze 'tenzij'.

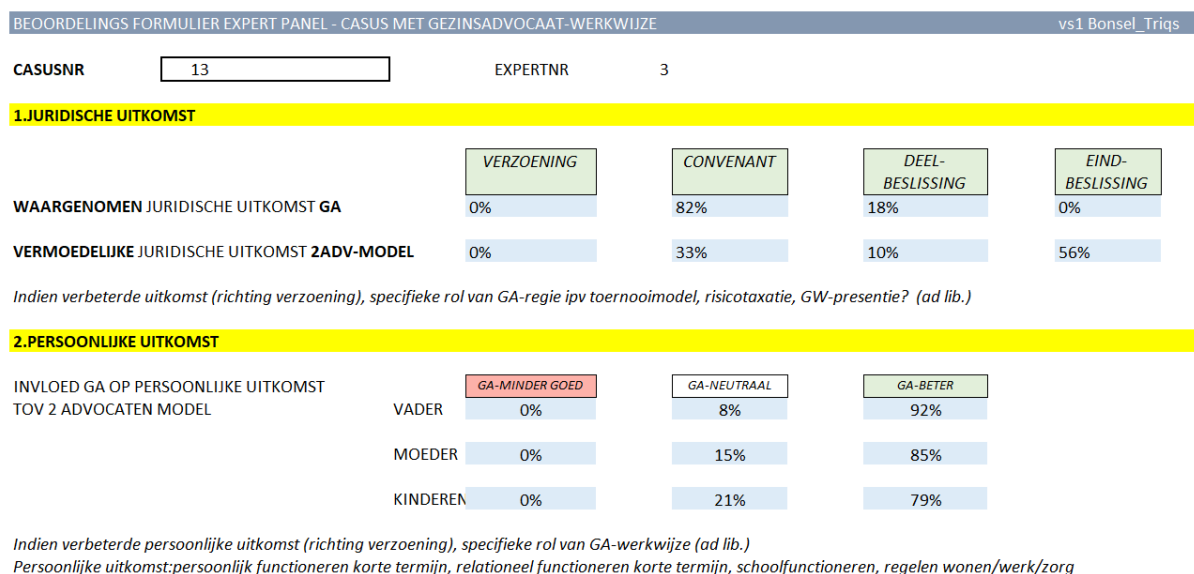
8.3.4 Resultaten expertpanelstudie

Deze worden op basis van de ingevulde formulieren volgens 3 gezichtspunten gepresenteerd. Aan het eind van de resultaatbeschrijving worden enige kwalitatieve bevindingen gemeld, zoals deze in het formulier konden worden opgeschreven (bijv. toeschrijving van een GAGW-effect aan specifiek mechanisme). Data waren compleet en behoeften geen voorbewerking voor analyse en rapportage. Er worden enkele conventies gehanteerd: waar gesproken wordt over 'kind', heeft dat betrekking op de in het gezin aanwezige kinderen; waar gesproken wordt over 'vader', 'moeder', is soms sprake van een relatie van gelijk geslacht. Verder: het woord 'casus' kan zowel enkelvoud als meervoud zijn. Er is gekozen voor direct, niet-technisch taalgebruik – er wordt nooit een normatief oordeel beoogd als beschreven wordt dat een uitkomst anders, gunstiger of ongunstiger is dan verwacht.

8.3.4.1 Antwoordverdeling per vraag voor de panelleden gezamenlijk

In deze bewerking wordt voor iedere vraag de gemiddelde mening van het panel gepresenteerd. Dat geeft een beeld van de gemiddelde casus, wat betreft gevolgen en het beloop van de escalatie. We maken gebruik van het antwoordformulier zoals dat gebruikt is. Normaliter diende het panellid steeds 1 hokje aan te kruisen. Een percentage berust op 13 casus, en 3 oordelen, dus 39 units. 74% betekent dus 29 keer dit antwoord.

Figuur 8.3.5: Antwoordverdeling per vraag voor de panelleden gezamenlijk (13 casus, 3 panelleden)

3. ONTBREKEN CALAMITEITEN

INVLOED GA OP CALAMITEITEN
TOV 2 ADVOCATEN MODEL

GA-MINDER GOED	GA-NEUTRAAL	GA-BETER
0%	28%	72%

Denk aan contactverlies ouder, juridische maatregelen in het gezin ihb OTS/uithuisplaatsing, nieuw huiselijk geweld, suicidepoging, ontvoering etc.
Toelichting ad lib.

4. DOORLOOPTIJD TOT AAN 1E JURIDISCHE OVEREENKOMST (CONVENANT, UITSpraak RECHTER)

INVLOED GA OP BELOOPSDUUR
(NU GEREKEND TOT DATUM UITSpraak/CONVENANT)

GA-VERLENGT	GA-NEUTRAAL	GA-VERKORT
0%	31%	69%

Indien bekorting doorlooptijd, is er gunstig effect op NEGATIEVE effecten lange procedure te verwachten (bv ouder-kind relaties?)
Evt. ingaan op mogelijke impact op totale procesduur als casus onder rechter komt tov Zadv-model

5.(DE)ESCALATIE IN 5 KERNRELATIES

ESCALATIE

... MET EX-PARTNER PERSOONLIJK

	AFWEZIG	GERING	HOOG	ZEER HOOG
ESCALATIE NIVEAU BIJ <u>START</u>	3%	21%	49%	28%
ESCALATIE NIVEAU THANS	18%	56%	26%	0%
INVLOED GA OP ESCALATIE	GAGW-VERERGERT 0%	GAGW-GEEN ROL 8%	GAGW-VERBETERT 92%	

... MET EX-PARTNER WAT BETREFT KINDZAKEN (VERZORGING, ZEGGENSCHAP, WOON-PLAN)

	AFWEZIG	GERING	HOOG	ZEER HOOG
ESCALATIE NIVEAU BIJ <u>START</u>	15%	49%	26%	10%
ESCALATIE NIVEAU THANS	31%	54%	15%	0%
INVLOED GA OP ESCALATIE	GAGW-VERERGERT 0%	GAGW-GEEN ROL 21%	GAGW-VERBETERT 79%	

... MET EX-PARTNER OVER MATERIELE ZAKEN

	AFWEZIG	GERING	HOOG	ZEER HOOG
ESCALATIE NIVEAU BIJ <u>START</u>	10%	28%	51%	10%
ESCALATIE NIVEAU THANS	46%	44%	10%	0%
INVLOED GA OP ESCALATIE	GAGW-VERERGERT 0%	GAGW-GEEN ROL 31%	GAGW-VERBETERT 69%	

...IN DE OUDER-KIND RELATIES

	AFWEZIG	GERING	HOOG	ZEER HOOG
ESCALATIE NIVEAU BIJ <u>START</u>	18%	49%	26%	8%
ESCALATIE NIVEAU THANS	36%	54%	10%	0%
INVLOED GA OP ESCALATIE	GAGW-VERERGERT 0%	GAGW-GEEN ROL 26%	GAGW-VERBETERT 74%	

... MET PROFESSIONALS ROND SCHEIDING

	AFWEZIG	GERING	HOOG	ZEER HOOG
ESCALATIE NIVEAU BIJ <u>START</u>	41%	33%	21%	5%
ESCALATIE NIVEAU THANS	49%	46%	5%	0%
INVLOED GA OP ESCALATIE	GAGW-VERERGERT 0%	GAGW-GEEN ROL 46%	GAGW-VERBETERT 54%	

SLOTVRAAG DE-ESCALATIE

Indien de-escalerend, hoe groot was rol GW, en de aanpak om deze permanent aanwezig te doen zijn (ad lib.)

Men moet zich steeds realiseren dat hier alle casus, van groen tot donkerrood bijeen zijn genomen.

De eerste 2 rijen van figuur 8.3.5 gaan over de *juridische uitkomst*. In deze 13 casus vond geen verzoening plaats (in de Pilot als geheel wel, zie paragraaf C.1), vonden – zie rij1 van de figuur- 82% convenanten plaats (n=11), en 18% deelbeslissing (n=2). Er was geen eindbeslissing noodzakelijk. Op de 2^e rij van de figuur staat dat *gemiddeld* voor 33% een convenant werd verwacht, 10% een deelbeslissing, en 56% een eindbeslissing. Merk op dat het oordeel niet was dat alle aangebrachte casus in een 2-advocaten situatie tot een eindbeslissing zouden leiden.

Er kan niettemin tot een grote verschuiving worden geconcludeerd ten gunste van een convenant, en bij gevolg een *veel minder grote inzet van de rechter*, met daarbij ook veel minder kans op schade door het juridisch proces zelf (bijv. door tijdelijke, maar in de praktijk vaak langdurige, beslissingen rond verblijfplaats en zorg voor de kinderen, en de lange doorlooptijd).

In een enkele casus (die met convenant onder GA-regie afsloot) was het 2 advocatenmodel al vastgelopen en was er in feite hard bewijs van een effect.

Opvallend is dat als het tot een rechtbank-beslissing komt, dit een deelbeslissing is. Vaak is dat halverwege het proces, om de rest van het onderhandelen te ontdoen van een 'obstakel'. Essentieel is hierbij wel dat er vlotte interactie was tussen rechtbank en de Pilot (GAGW-koppels via het Pilot-team). Het was daarbij duidelijk dat deze 'snelle interventiemacht' veel tijd uitspaarde aan de kant van de rechtbank op een later moment.

De *persoonlijke uitkomst voor vader, moeder en kind* (rij3 t/m rij5 in figuur 8.3.5) is vrijwel altijd door de GA-werkwijze gunstig beïnvloedt (dat gaat om feitelijkheden maar ook omgang met de afgesproken regels, etc.; er waren vrijwel altijd diverse gedragswetenschappelijke parameters van succes, men stond beter in het leven, meer vooruitkijkend).

Er is een licht verschil tussen vaders (92% verbetering) en moeders (85%), dat refereert aan asymmetrische uitkomsten bij de ouderverstotingsstudie. Vaders moeten vaker dan moeders hun 'kindterritorium' invullen/realiseren tegenover de moeder, uiteindelijk omdat werk en kindzorg in Nederland nog steeds vaak asymmetrisch verdeeld zijn. Er zijn bij de ingebrachte casus wat meer vader-issues in de omgang, en dat biedt ruimte om daar te scoren.

Voor het kind is de vooruitgang gemiddeld nog iets minder (79%). Dit wordt veroorzaakt door de situatie dat in enkele casus wel sprake was van ernstige complexiteit, terwijl de kinderen daarbij geen grote rol speelden, en er ook niet door leken te zijn beïnvloed. Dat lijkt bijna onmogelijk, maar het beoordelings-principe van het panel was dat bij twijfel geen voordeel moest worden aangenomen.

De gunstige invloed op dreigende (of incidenteel manifeste) *calamiteiten* (rij6 in de figuur) zoals kindermaatregelen was zeer groot (72%, bijna driekwart van de gevallen). Ook voor niet-deskundigen was in sommige casus duidelijk dat zonder temperen van de escalatie en zonder het vinden van compromissen, ernstige situaties in het gezinsleven niet zouden uitblijven of bijv. herhaling van huiselijk geweld of bijv. kind-maatregelen. Dit vermijden van calamiteiten was een van de belangrijkste beoogde resultaten, omdat daarmee een cascade van narigheid en ontwrichting wordt voorkomen (als het resultaat bestendig blijft).

Een onverwachte bevinding was dat bij 2/3 (69%) van de casus *bekorten van de doorlooptijd* aannemelijk was, en in geen enkel geval verlenging (zij rij7 van de figuur). Vooral dat laatste verbaast, omdat de inzet van de GW en de werkwijze in zekere zin een stukje gedragsbeïnvloeding naar voren haalt en dat kost ook tijd. Die tijd wordt kennelijk ruimschoots met verbeterde procesgang goedge maakt. Die verbeterde procesgang gaat ook om het verminderen van 'traineren', door bijv. afspraken niet na te komen en stukken niet te tekenen. Hier is wel een klein voorbehoud op z'n plaats. Door de vrij korte follow-up kan het zijn dat relatief de snelste casus van de Pilotstudie gereed waren voor de panelbeoordeling. We kunnen moeilijk vaststellen of de 13 beoordeelde gevallen op dit punt helemaal representatief zijn. Maar ook als het doorlooptijdeffect licht vertekend is, dan gaat het om een zeer groot effect, met naar verwachting grote inhoudsvoordelen (geen schade), en financiële voordelen.

Het tweede deel van het formulier gaat over de 5 criteria van escalatie. Hier wordt gevraagd naar het escalatieniveau bij intake, en bij afronding, en de bijdrage van de GAGW aan escalatieverandering (vermindering). We lopen de 5 criteria (genummerd 5A tot en met 5E in de figuur) langs. De opzet van het formulier is steeds hetzelfde: hoe was escalatieniveau bij intake, hoe bij convenant/uitspraak rechter, en wat was het effect van de GA-werkwijze, evt. ook ongunstig.

Het is uit figuur 8.3.5, *escalatie tussen de ex-partners persoonlijk* duidelijk dat de casus bij aanvang vaak een hoog tot zeer hoog escalatieniveau hebben. In een kwart (3% + 21%) niet. De GAGW-koppels lijken een grote verbetering te bewerkstelligen: kijkt men per casus dan is vrijwel altijd van een verschuiving sprake; maar, zoals de gegevens in de 2^e rij onder kopje 5 *Escalatie in kernrelaties* laten zien, het lukt niet altijd. Wel zijn alle extreme escalaties weggenomen (dat waren bijna 1/3 van de casus!), maar in 15% was het eindniveau nog hoog (1 niveau minder dan extreem).

Wat vrijwel altijd wel zo was, was dat het GAGW-koppel een ad hoc platform van voldoende vertrouwen (in GAGW, en in zekere zin in elkaar) bewerkstelligde, waardoor op conflictpunten tot zaken kon worden gekomen, ook in de casus met een 'hoog' resterend escalatieniveau. De GW kon hierbij ondersteunen in het rouw/acceptatieproces als een keuze onvermijdelijk wat minder voor de een dan voor de ander inhield.

De resultaten van de invloed op *escalatie met ex-partner rond de kind-zaken* (verzorging, zeggenschap/gezag, woonplan; de zorgregeling) geven ook een verschuiving te zien, maar iets minder groot. Kijkt men naar de casus afzonderlijk (zie ook paragraaf 8.3.4.2) dan is er wel vaak een verschuiving – het aantal casus waar de kind-zaken spanningsloos geregeld zijn verdubbelt van 15% naar 31%. Dat vrijwel alle casus wel een beetje verbeteren verklaart ook waarom het panel bij 79% een positieve bijdrage op dit vlak van de GA-werkwijze vaststelt. Overigens maakt het startpercentage van 15% duidelijk dat er soms complexe scheidingszaken zijn die niet draaien om een kind-gevecht.

Het de-escalatie effect op de *materiele zaken* (conflictpunten) is indrukwekkend. Extremen verdwijnen, en in de helft van de gevallen (46%) zijn de materiele zaken spanningsloos geregeld. Het sneller goed regelen van de materiele zaken berust ook op efficiënte informatie-uitwisseling en andere communicatieve elementen die door de GA-werkwijze vanaf het begin worden bevorderd (dat is althans het doel). Het is aannemelijk dat deze gunstige beïnvloeding de doorlooptijd vermindert.

Bij de *ouder kind relaties* is belangrijk dat in 2/3 van de gevallen sprake is van afwezig of gering escalatieniveau (vaak betreft het dan 1 ouder). Je ziet ook hier evenwel over de hele linie een verschuiving: van 1/3 (34%) hoog tot zeer hoog/extreem gaan het naar 10% hoog.

Het minst grote effect was op de relatie tussen ouder(s) en *professionals rond scheiding*, waar vooral bedoeld wordt op professionals die in het voortraject in beeld waren (mediator, andere advocaten, gedragswetenschappers, Veilig Thuis). Het kwam niet vaak in beeld, in driekwart van de gevallen was het afwezig of gering, en in de helft van de gevallen vond het panel geen bijdrage. Een opmerkelijk onvoorzien resultaat was dat in 1 geval het GAGW-koppel een duidelijk de-escalerend effect had op de 2 ruziënde advocaten die beide ouders vertegenwoordigden.

8.3.4.2 Eindoordeel per casus wat betreft de 4 inhoudscriteria en 5 escalatiecriteria

In deze paragraaf wordt het eindresultaat van de panelstudie getoond, nadat de antwoorden van individuele panelleden per casus werden bewerkt tot een eindoordeel per casus (zie eerder). Figuur 8.3.6 laat deze resultaten zien. De toelichting op de eindkomsten kan i.v.m. anonimiserings-eisen in combinatie met het kleine aantal casus, en de herkenbaarheid voor betrokken gezinsleden niet te veel detail hebben.

De rijen van figuur 8.3.6 vertegenwoordigen elk 1 casus. De kolommen geven aan wat het resultaat was op de 4 inhoudscriteria en de 5 procescriteria wat betreft de escalatie, en tenslotte het eindoordeel bestaande uit 1 inhoudsoordeel, en 1 procesoordeel (per casus). Bij het eindoordeel is voor de *interpretatie* ook vermeld wat het gemiddeld escalatieniveau was (kwantitatief) bij de intake, over de 5 escalatie-indicatoren heen, en wat de gemiddelde winst was.

Elk afzonderlijk oordeel bestaat uit 2 onderdelen: gaf het panel aan dat er een gunstig/ geen/ ongunstig effect was (kolom 2, 4, 6, etc.), en wat was daarvan de grootte (kolom 3, 5, 7, etc.). Omdat ongunstig nooit voorkwam, is gekozen voor het kopje 'Pos?' (voor 'positief effect? '); in de tabel geeft het getal '1'

(in de 2^e, 4^e, 6^e etc.) in die kolommen aan dat er een gunstig effect was, en een '0' dat er geen effect was. Onder 'grootte' staat het gemiddelde effect van de 3 panelleden. '1,0' staat voor gemiddeld 1 niveaueverschil. Eerder is toegelicht dat het oordeel 'gunstig, positief' op convergentie van het panel moest rusten en minimaal 2 leden die gunstig, positief oordeelden. Als er geen convergentie tussen de panelleden was kan het voorkomen dat er staat dat er geen positief effect was ('0') terwijl er wel een positieve verschuiving onder 'grootte' staat; dat ziet men bijv. bij casus 8 en 9 onder doorlooptijd.

Uit visuele inspectie van figuur 8.3.6 blijkt duidelijk dat iedere casus weer anders is, en ook dat de criteria niet gelijk op gaan, maar inderdaad – zoals beoogd – enigszins onafhankelijke aspecten van een casus beoordelen. Op de onderste regel van figuur 8.3.6 staat het gemiddeld resultaat. Van de inhoudelijke criteria is het *persoonlijk effect* het grootste, in de betekenis dat dat altijd optreedt. De grootte van het effect verschilt niet veel per casus. Gelegd ook naast de gegevens in figuur 8.3.5 moet men concluderen dat er bij dit inhoudelijke criterium een algehele verschuiving is. Dat fenomeen zie je ook bij andere criteria. Er is bij de andere 3 criteria in driekwart van de gevallen (77%) een verbetering, maar *per casus* consistent bij vrijwel elke casus een effect.

De escalatie-criteria (groene kop) staan in het midden van figuur 8.3.6. Hier is van belang dat de getallen onder 'Grootte' *negatief* zijn als het escalatieniveau gedaald is. Op de eerste rij (casus 1) betekent -1,3 onder het kopje 'Grootte' van '5A ex-partner' dat het escalatieniveau hier meer dan 1 level daalde. De resultaten geven een gevarieerder beeld dan de inhoudscriteria, waarbij van belang is dat *per casus* het escalatie-profiel bij intake verschilt (niet weergegeven), als ook het algehele escalatieniveau (dat laatste zie je in de 4^e kolom van rechts). Oftewel, de complexe scheidingen in deze 13 casus zijn niet allemaal hetzelfde, en niet altijd *kon* de GA-werkwijze de-escaleren, daarvoor moet er wel een conflict zijn. Vooral bij de ouder-kind relaties en bij de professionele relaties staat er vaak een '0', wijzend op ontbrekend effect door een laag startniveau.

Maar er zijn bij de meeste casus nog wel tenminste 2 escalatie-indicatoren die verbeteren, al zijn het per casus niet dezelfde. Omdat we een conservatief principe hanteren, corrigeren we hier niet voor de vraag of er wel een escalatiepunt bij aanvang was.

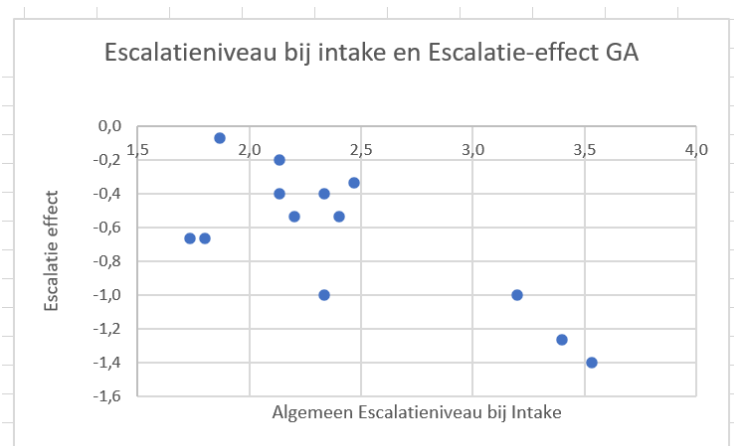
Figuur 8.3.6: Oordelen per casus, samengevat tot inhoudelijk en procesmatig (escalatie) eindoordeel

CASUS	INHOUDSINDICATOREN (7 items)								ESCALATIE-INDICATOREN (15 items)								EINDOORDEEL					
	1.Juridisch		2.Persoonlijk		3.Calamiteiten		4.Doorlooptijd		5A. ex-partner		5B. kindzaken		5C. materieel		5D. ouder-kind		5E. Professionals		Escalatie bij Intake	Escalatie Winst	Inhoud Succes?	Proces Succes?
	Pos?	Grootte	Pos?	Grootte	Pos?	Grootte	Pos?	Grootte	Pos?	Grootte	Pos?	Grootte	Pos?	Grootte	Succes?	Grootte	Pos?	Grootte				
1	1	2,0	1	1,0	1	1,0	1	1,0	1	-1,3	0	-0,3	1	-1,3	1	-1,7	1	-1,7	3,4	-1,3	JA	JA
2	1	1,7	1	1,0	1	1,0	1	1,0	1	-0,3	0	-0,3	0	-0,3	0	0,0	0	0,0	2,1	-0,2	JA	NEE
3	1	0,7	1	1,0	1	1,0	1	1,0	1	-1,7	1	-0,7	1	-1,3	1	-1,0	0	-0,3	2,3	-1,0	JA	JA
4	1	1,0	1	1,0	1	1,0	1	1,0	1	-1,3	1	-1,7	1	-2,0	1	-1,0	1	-1,0	3,5	-1,4	JA	JA
5	1	2,0	1	1,0	1	1,0	1	0,9	1	-0,3	1	-0,7	1	-1,0	0	0,0	0	0,0	2,1	-0,4	JA	JA
6	1	2,0	1	1,0	1	1,0	1	0,9	1	-1,0	1	-1,0	0	-1,7	0	-0,3	0	-1,0	3,2	-1,0	JA	JA
7	0	0,0	1	0,8	1	0,9	1	0,9	1	-1,0	0	-0,3	0	-0,3	0	-0,3	0	0,0	2,3	-0,4	JA	NEE
8	1	0,7	1	0,7	0	0,8	0	0,7	1	-1,0	0	-0,3	0	-1,0	0	0,0	0	0,7	2,5	-0,3	JA	NEE
9	1	1,7	1	0,6	0	0,8	0	0,8	1	-1,3	0	0,7	0	-0,7	0	-1,0	0	-0,3	2,4	-0,5	JA	NEE
10	1	1,0	1	0,7	0	0,7	1	0,9	1	-0,7	0	0,0	1	-1,7	0	0,0	0	-0,3	2,2	-0,5	JA	JA
11	0	0,0	1	0,8	1	0,9	0	0,7	0	-0,7	1	-0,7	1	-1,0	1	-0,7	0	-0,3	1,7	-0,7	JA	JA
12	1	1,0	1	0,8	1	0,9	1	1,0	1	0,0	0	0,0	0	-0,3	0	0,0	0	0,0	1,9	-0,1	JA	NEE
13	0	0,0	1	0,9	1	0,9	1	1,0	1	-1,7	1	-0,7	0	0,0	1	-1,0	0	0,0	1,8	-0,7	JA	JA
TOTAAL	77%	1,05	100%	0,85	77%	0,91	77%	0,90	92%	-0,95	46%	-0,46	46%	-0,97	38%	-0,54	15%	-0,33		-0,65	100%	62%

We komen nu bij het eindoordeel. Kijken we naar het meest rechtse deel van de figuur dan concluderen we dat de GA-werkwijze, zoals beoordeeld door het panel aan de hand van 13 casus, in alle gevallen de inhoudelijke uitkomst duidelijk verbeterd, en in 2/3 van de gevallen het escalatieniveau, de proces uitkomst, duidelijk vermindert. De detailantwoorden per casus maken duidelijk dat het inhoudelijk voordeel via de werkwijze van de GA tot stand kwam – die werkwijze had op meer dimensies invloed dan alleen de de-escalatie.

Tenslotte tonen we in figuur 8.3.7 de relatie tussen het escalatieniveau bij intake en de escalatiewinst.

Figuur 8.3.7: relatie tussen het escalatieniveau bij intake en de escalatiewinst

Figuur 8.3.7 suggereert dat a. hoe groter het escalatieniveau bij de start is, hoe hoger de escalatiewinst, en b. dat er nog steeds winst is als er een laag escalatieniveau is. Indirect ondersteunt deze op zich niet zo bijzondere bevinding de validiteit van de beoordelingen – de panelleden hebben uiteraard geen mogelijkheid om dit verband in hun antwoorden aan te brengen.

8.3.4.3 Antwoordgedrag van de panelleden

In deze bewerking worden de panelleden afzonderlijk gezien, om te kijken of hun antwoordgedrag consistent is en niettemin onderling enigszins verschillend. We hebben de antwoorden voor respectievelijk inhoudscriteria en de escalatie-beoordeling bij intake en op dit moment, gemiddeld per panellid (zie figuur 8.3.8). Dan wordt duidelijk of een panellid systematisch hoger of lager scoort naar type vraag.

Figuur 8.3.8: Antwoordlevel per panellid

Panellid	Inhoud	Escalatie	
		EscIntake	EscNu
P1	2,62	2,54	1,98
P2	2,54	2,43	1,78
P3	2,56	2,28	1,55

Het algemene beeld is dat de antwoorden niet helemaal identiek zijn, P1 scoort bij de inhoud iets hoger, P3 iets lager, als is het verschil (0,08) niet groot. Als een panellid precies 1 level hoger zou zitten, zou hier 1,00 staan. Je ziet verder dat P3 het escalatieniveau wat lichter beoordeelt, zowel bij intake als nu; netto wordt het verschil (de escalatiewinst) niet beïnvloed. We hebben ook de antwoordspreiding *per panellid* berekend maar niet hier getoond (deze was per panellid vergelijkbaar). Als laatste hebben we nog gekeken naar unanimititeit, zie figuur 8.3.8.

Figuur 8.3.9: Unanimitieit tussen 3 panelleden per casus, naar type oordeel

CASUS	UNANIEM		
	Inhoud	Proces Esc	Proces GA
1	100%	40%	100%
2	86%	10%	40%
3	86%	40%	20%
4	100%	20%	60%
5	100%	20%	80%
6	100%	20%	100%
7	57%	30%	40%
8	14%	10%	80%
9	14%	20%	60%
10	43%	30%	80%
11	43%	40%	20%
12	57%	30%	100%
13	71%	60%	40%
	67%	28%	63%

Unanimitieit betekent dat de oordelen van 3 panelleden over een casus identiek waren, wat betreft de criteria die vallen onder het kopje. Dus als bij casus 1 onder 'Inhoud' 100% staat, wil dat zeggen dat de beoordeling van alle inhoudscriteria (het zijn er 4) identiek was, dus 4 keer hetzelfde antwoord van de 3 leden. Dat kwam bij 2/3 (67%) voor. De beoordeling van de escalatie (dat zijn totaal 10 oordelen) was minder unaniem, ook als men met het grotere aantal vragen rekening houdt waardoor je vaker van mening *kan* verschillen. De bijdrage van de GA aan escalatievermindering werd in 2/3 (63%) van de gevallen unaniem beoordeeld. Als de complexiteit van de casus groter was (escalatie bij intake) kwam unanimitieit meer voor, iets dat je verwacht.

Samengevat is sprake van een consistent, onafhankelijk oordelend panel, dat op vergelijkbare schaal heeft gewerkt met de aangeboden beoordelingsschalen. Dit is een goed resultaat zeker als men in aanmerking neemt dat er niet geoefend is met een try-out. Ook was er tijdens de sessies, afgezien van de startcasus, geen enkele rol van de onderzoekers: het panel regelde zelf het voorzitterschap en de procesgang met de GAGW-koppels.

8.3.4.4 Kwalitatieve informatie

Tijdens het uitvoeren van de panelstudie kwamen via opmerkingen tijdens de casuspresentatie nog wel enkele zaken naar voren.

Allereerst opmerkingen over de gehanteerde criteria. Er kwam vanuit het panel geen verzoek om inhoudelijke criteria te schrappen of toe te voegen. Ook bleek niet uit de aanvullende vragen tijdens de presentatie of de discussie dat er inhoudselementen gemist waren. Maar bij de escalatiecriteria waren er wel 2 relevante opmerkingen. Allereerst werd vastgesteld dat de 'relatie met de professionals' ook gelezen had kunnen worden als een escalatie tussen professionals, bijv. ruzie/onenigheid tussen 2 advocaten (zoals in een casus) of tussen GW en GA.

Een volgende keer zou dat kunnen worden toegevoegd ook al komt het misschien niet zo vaak voor. De 'advocaatstijl' kan sterk verschillen; anders dan in de medische zorg (inmiddels) wordt die variatie in cliëntbenadering als een positief professioneel element gezien. Er is in dit opzicht geen sturende rol van de beroepsgroep om bij familierechtzaken standaard voor de GA-stijl te kiezen ook bij een 2 advocaatsituatie.

Een tweede opmerking over de escalatiecriteria gold de 'houdbaarheid' van hetgeen per convenant is vastgelegd. Over die houdbaarheid werd niets gevraagd, terwijl duidelijk was (bij de bespreking van non-convergentie) dat panelleden soms in de beoordeling van de status quo meenamen dat ze voorzagen

dat het (waarschijnlijk) niet zo goed zou blijven. Vooral als er voorheen van een hoogopgelopen conflictsituatie sprake was, die geleidelijk was ontstaan, dan kunnen convenanten in de uitvoering broos zijn. Er kunnen zich ook nieuwe situaties voordoen: een partner kan een nieuwe relatie krijgen, kan daarmee willen samenwonen, kan een kind (willen) krijgen met die partner. Dat kan de situatie op scherp zetten. Al met al zou een volgende keer een vraag kunnen worden toegevoegd naar de verwachte escalatieontwikkeling.

Een tweede bron van kwalitatieve informatie vormen de toelichtingen die door de panelleden vaak werden gegeven bij hun oordeel. Hierin vielen 2 zaken op. In de eerste plaats de *vele mechanismes/rollen waarlangs de GW*, vaak ook in interactie met de GA tot resultaat komt. Zonder volledig te zijn: psycho-educatie en psychologische support voor de afzonderlijke ouders, vertalen van kind-signalen naar ouders, eenvoudige (pedagogische) geruststelling, kindcoach, diagnostiek voor de beste individuele en of systeem hulp, inschatten bijdrage van belastende factoren (bijv. ziekte), inschatten complexiteit/escalatie en de beïnvloedbaarheid daarvan, inschatten kwetsbaarheid (af en toe leidend tot suggestie tot inzet van ook eigen advocaten), vinden van gedragswetenschappelijk hulp (afstemming op probleem, beschikbaar), nazorg, klankbord en soms directe steun voor de GA.

Een panellid merkte op n.a.v. een casus waarbij de mediation mislukte, dat deze (vaak voorkomende) situatie misschien wel standaard tot een GA-verwijzing moet leiden.

In dit verband werd het belang van *nazorg* (door GAGW o.a.) gesignaleerd. Als men van ver komt (i.e. een extreem hoog escalatieniveau) zou een stukje nazorg logisch zijn, d.w.z. enige tijd begeleiding bij het leven in de nieuwe situatie. Dat is geen formeel onderdeel van de GA-werkwijze die voorziet in een proces tot aan covenant of beslissing. In de praktijk van de Pilot zagen we soms dat de GAGW-koppels – als tijd/geld het toeliet – wel een stukje nazorg gaven.

Een panellid lichtte haar antwoord toe dat er geen wezenlijke invloed was op het resultaat (hier wat betreft een conflict over de zorgregeling), maar dat niettemin het effect van de GAGW (de GW) op het kind duidelijk aanwezig was. Vergelijkbare opmerkingen werden ter tafel gemaakt. Regelmatig noteerden de panelleden de algemene observatie dat de GW een 'dempend' effect op de emoties had, wat belangrijk was om in een onderhandelingsmodus te raken.

Als derde component van de kwalitatieve resultaten, noemen hier de onderzoekers zelf enkele punten. In iedere USP (diapresentatie) was expliciete informatie opgenomen over sociaaleconomische achtergrond, opleiding, etc. van beide ouders. Het viel op dat *verschil* hierin tussen de ouders niet vaak aan de orde werd gesteld, terwijl soms die rol aanwezig leek, niet alleen bij het ontstaan van de scheiding, maar ook bij de oplossingsruimte van de scheiding.

Opvallend was verder hoe vaak medische aspecten (1 van de ouders, het kind) een belangrijke rol speelde, bij ontstaan en goed kunnen oplossen van een zaak.

Het viel ook op dat vrijwel alle complexe casus een achtergrond van duurzame ontwrichting hadden, niet een incident van ontrouw of het hebben van een relatie buiten de deur. Dat lijken eerder gevolgen dan een oorzaak.

8.3.5. Conclusies expertpanelstudie

De 13 casus die rond 15 november waren afgerond, zijn voorgelegd aan een expertpanel ter beoordeling. Hierbij is een strikte wetenschappelijke procedure gevolgd, waarbij 3 onafhankelijke, niet bij dit onderzoek betrokken experts hun oordeel c.q. inschatting moesten geven over de bevindingen. Die bevindingen werden, per casus, aan hen gepresenteerd door het GAGW-koppel dat de casus onder haar hoede had. Er wordt gebruik gemaakt van een gedetailleerd geüniformeerd presentatiesjabloon (6 dia's PowerPoint), waarvan de inhoud uit de registraties was geëxtraheerd door het onderzoeksteam. Voor zover wij weten was zo iets in het juridisch onderzoeksdomein nooit eerder gedaan. Hier was deze werkwijze onvermijdelijk gezien de korte studieduur en het ontbreken van vergelijkingsgegevens.

Het onderzoeksteam heeft met het Pilot-team invulling gegeven aan wat meetbare criteria van succes zijn, onderscheid makend tussen 4 inhoudscriteria en 5 procescriteria; de procescriteria concentreerden zich op de de-escalatierol van de GA-werkwijze (er zijn nog meer procescriteria denkbaar, maar deze lijken hier minder relevant).

De panelprocedure volgde in opzet en uitvoering de richtlijnen, maar tijd ontbrak voor een try-out en een oefensessie voor het panel. Niettemin was na afloop de indruk bij alle betrokkenen (nog voor de analyse) dat de procedure aan de vooraf gestelde verwachtingen had voldaan. Dat lag ook aan de goede interactie tussen de panelleden (die elkaar vooraf niet of nauwelijks kenden) en hun hoge expertise niveau. Er is vastgesteld dat de panelleden daadwerkelijk onafhankelijk oordeelden, hun inschattingen waren vergelijkbaar ('convergent') maar niet unaniem. De score-regels waren – net als andere elementen van de studie - met opzet steng gemaakt, om 'rijk rekenen' te voorkomen.

Het eindresultaat is dat de GA-werkwijze in deze 13 casus overtuigt. In *alle* gevallen heeft dit tot inhoudelijke meerwaarde geleid, en in 2/3 van de gevallen tot duidelijke de-escalatie. Dat het niet in alle gevallen tot de-escalatie heeft geleid wordt o.a. verklaard door de eis dat tenminste 2 van de 5 escalatieaspecten er duidelijk op vooruit moesten gaan, in samenhang met het feit dat enkele casus wat lichter van complexiteit waren (binnen de selectie van deelnemers voor de Pilotstudie).

Er vindt een grote verschuiving plaats van rechtszaken naar convenanten, calamiteiten worden voorkomen, en de doorlooptijd wordt sterk bekort. De werkwijze van het GAGW-koppel kan je als volgt beschrijven: het creëert een platform van *voldoende* vertrouwen in de eerste plaats tussen afzonderlijke ouders en GAGW maar indirect zo ook tussen de ouders, waarin het gesprek over de conflictpunten (vaak zorgregelingszaken, en materiele zaken) over compromissen kan gaan; dat wordt ook gerealiseerd als het escalatieniveau nog behoorlijk groot is. De GW en de GA kunnen hierbij desgewenst en afhankelijk van de interactie 2 rollen aannemen, de GW zorgt voor minimaal noodzakelijke communicatieniveau, en de GA voor het onderhandelen, en beiden voor een stukje nazorg al hoort dit laatste op dit moment strikt genomen niet tot het GA-pakket. In verschillende casus was wezenlijk dat niet volgtijdelijk maar tegelijk, en door GA en GW samen, werd gewerkt aan gedrag, zorgregeling en zaken. Zo ontstaat de mogelijkheid op ongelijksoortige domeinen te dealen.

Tijdens de studie is niet alleen de GW-rol uitgekristalliseerd, maar is ook besloten bepaalde uitvoeringstaken door het GA en GW zelf te laten doen (niet alleen regie). Gezien de voorwaardelijke rol die de GW vrijwel altijd heeft in de casus die hier beoordeeld zijn is dat vermoedelijk efficiënt en voor de betrokken gezinsleden (het kind inbegrepen) zeer gewenst.

Er zijn enkele voorbehouden op zijn plaats. Allereerst de selectie van casus en het aantal daarvan. De selectie zelf betreft 13 casus die matig tot tamelijk complex zijn. Achteraf gezien is de toevoeging van ook lichtere casus een goede beslissing gebleken: ook hier geeft de GA-werkwijze positieve resultaten, wat de vraag naar toepassing in breder perspectief stelt. Een belangrijke onzekerheid is of de afgeronde casus niet een positieve selectie zijn: van de 30 in behandeling genomen scheidingen zijn er maar 15 afgerond ten tijde van de panel studie (1^e week 2022), naast deze 13 ook 2 verzoeningen. Mogelijk bevatten de 15 nog niet afgeronde een zwaardere selectie (zie paragraaf C.2). Er waren geen casus bij waar *ten tijde van* de casus al zaken als ondertoezichtstelling of uithuisplaatsing van de kinderen speelden. Er was wel af en toe sprake van huiselijk geweld (in verschillende vorm), maar dit thema domineerde niet.

Maar gesteld dat ook in die gevallen de GA-werkwijze effectief is, dan is een logische vervolgvraag - die we niet kunnen beantwoorden op basis van deze kleine aantallen – of niet *standaard* bij iedere scheiding met kinderen in het geding, een GA-werkwijze moet worden gekozen, met misschien een triagemoment in het begin om te bepalen of de rol van de GW moet worden voortgezet.

Een tweede voorbehoud is de korte follow-up. GAGW-koppels en panelleden vroegen zich meermaals af hoe houdbaar de conventantoplossing zou zijn, al hadden ze goede hoop. De GA-werkwijze is natuurlijk

geen panacee – de betrokken ouders moeten zich ook enorm inspannen – maar de resultaten zijn zo goed (en uit de zaken die nog spelen in de studie, rijst hetzelfde beeld op), dat het zonder bijv. een jaar follow-up gemakkelijk ongeloofwaardig wordt bevonden. Anderzijds, ook een halvering van het effect is nog steeds grote winst.

Een derde voorbehoud is de gebrekkige informatie over kindeffecten. Het verminderen van negatieve kindeffecten van een scheiding is een belangrijke reden voor het bestaansrecht van het Scheiden zonder Schade programma. Sowieso bleek uit de feitelijke werkzaamheden niet een wezenlijk grotere aandacht voor het kind (bij vergelijken met het 2-advocatenmodel). De GW-er sprak meestal wel met de kinderen, maar ging soms op bestaande informatie af. En de school werd niet systematisch in het proces betrokken. Misschien is dat ook een logisch gevolg van de GA-werkwijze die in de eerste plaats een andere benadering is van de advocatuur, nl. 1 gezinsadvocaat i.p.v. 2 advocaten in antagonistische positie.

Dat wil overigens niet zeggen, dat de GA-werkwijze niet zo relevant is voor het kind. Dit grijpt *langs verschillende wegen* aan op mechanismes die nadelige kind-effecten veroorzaken. Dat gaat niet alleen om de ouderlijke omgang (met elkaar en met de kinderen), maar ook om de doorlooptijd, en de vroegtijdige inschatting van de pedagogische situatie. Het schadelijk effect van lange doorlooptijd is groot. Omgekeerd kan je verwachten dat als de GA-werkwijze is zoals hier vastgesteld, dat tal van interventies vanuit kindbescherming/Jeugdzorg voorkomt.

Er is wel een voorbehoud in die zin, dat *tijdens de Pilotstudie de GA-advocaten, gedragswetenschappers en de rechtbank alles op alles hebben gezet om wachttijden te voorkomen*. Voor de rechtbank loont dat zeker omdat succes direct de druk op de rechtbank vermindert. Als de scheidingshulp vanuit een integraal kader wordt aangeboden, zou vanzelf de prikkel ontstaan zo te werken al was het maar voor de werkdruk vermindering, maar momenteel werken de professionele stakeholders in gescheiden compartimenten.

Het voorlaatste voorbehoud is dat we niets kunnen zeggen over subgroepen, en vooral niet over subgroepen naar complexiteit/risico. Dat vereist grotere aantallen, en een uniforme (liefst over Nederland zoals in de zorg, er zijn daar diverse nationale risicosystemen) risicotaxatie. De winst hiervan zou zijn dat we zouden weten of er een drempelrisico is waaronder hulpverlening ook zonder GW kan, en dat we de omvang van de rechtshulp en GW-bijdrage beter kunnen inschatten.

Als het voordeel *altijd* blijkt (zoals bij de 13 casus), is er de vraag of juridische scheidingshulp bij gezinnen met kinderen niet altijd zo moet worden ingericht.

Een laatste voorbehoud betreft de *kosten*. In minstens 2 opzichten zijn die van belang. In de eerste plaats *kosten voor deelname* aan de Pilot door een gezin. Tijdens de Pilot werden alle kosten voor GA en GW uit het onderzoeksbudget betaald. Dat was voor cliënten die het anders zelf hadden moeten betalen een voordeel, en voorkwam dat voortijdig de hulp zou worden gestopt i.v.m. de cliëntkosten. Het is verder de vraag of door deze financiële regeling voor de cliënten die anders een zgn. toevoeging hadden gekregen de hulp net zo uitgebreid is geweest als anders.

Een ander kostenaspect is dat er *geen integrale berekening is gemaakt van kosten en baten*, zoals dat bij maatschappelijke projecten vaak wordt gedaan. Hoewel voor de hand ligt dat bij de GA-werkwijze de kosten in allerlei opzicht en vanuit de meeste perspectieven lager zijn, ook als de GW extra moet worden betaald, moet zoiets wel eerst worden aangetoond. Dat vereist onder meer 1 jaar follow-up, naast een registratiesysteem waarin 2 advocaten zaken worden vastgelegd. Nu al kan worden vermoed, dat het voordeel van de GA-werkwijze in die situatie niet altijd te gelde kan worden gemaakt, door de forse wachtlijsten, eigenlijk bij elke stakeholder.

Er zijn dus enkele voorbehouden, maar die nemen niet weg dat de GA-werkwijze zeer succesvol is gebleken, waardoor verdere disseminatie valt te overwegen.

Er zijn ook enkele aanbevelingen van andere aard.

De *risicotaxatie* zou - gebruik makend van de kennis van nu – gebruik moeten maken van een nationale tool, niet vanuit 1 stakeholder georganiseerd. Dat bevordert zowel de kwaliteit van het werk, het proces tussen professionals en de bedrijfsvoering (kosten management).

De *universele casus presentatie* kan worden overwogen als methode om bij situaties van multidisciplinair overleg te worden ingezet.

Tenslotte is een *multidisciplinaire zakelijke registratie per casus* noodzakelijk. Daarvoor kan de GARAGE-studie registratie als startpunt dienen. Follow up moet worden gedefinieerd (minimaal 1 jaar na beslissing), en medewerking van de cliënten moet worden gevraagd.

Met *kind vertegenwoordigers* zou nog gesproken kunnen worden over meer detaillering in het uitkomst oordeel over kinderen.

8.4 Kwalitatieve en kwantitatieve analyse

8.4.1 inleiding

Dit hoofdstuk gaat over 3 onderwerpen.

Eerst wordt in 8.4.2 een *kwantitatieve analyse gegeven van de professionele inzet* binnen de GA-werkwijze, waar wij concentreren op de gegevens die de GA en de GW hebben verstrekt van die gevallen die de GA-fase hebben afgerond. Dat zijn er meer dan de 13 gevallen die door het expertpanel werden beoordeeld; in 2 gevallen waren de GAGW-koppels namelijk niet beschikbaar voor het interactieve expertpanel onderzoek. Er is overigens geen formeel tijdbestedingsonderzoek geweest (met bijv. de MMO-techniek) of daarop gerichte registratie; en ook zijn geen andere stakeholders onderzocht (bijv. de rechtbank om naar de veronderstelde taakverlichting van de rechter te kijken); dat was een onderzoek op zichzelf geweest dat ook een grotere steekproef had vereist. En bovenal ook vergelijkingsmateriaal uit de gewone praktijk (inclusief de variatie daarin).

Dan volgt een hoofdstuk 8.4.3 met een *eerste versie van een maatschappelijke kosten-baten analyse*. Voor zover wij weten is een *juridisch professionele innovatie* – zoals de GA-werkwijze - nooit eerder op doelmatigheid onderzocht. In de gezondheidszorg is zo'n analyse inmiddels een routine-proces, waar de overheid en adviesorganisaties zoals RIVM en ZIN voor keuzes en kwaliteitsverbetering veel gebruik van maken [zie bijv. G.de Wit et al. 2018]. In dat domein is deze methode gedetailleerd uitgewerkt en beproefd. Zo zijn er voor de moeilijk in cijfers te vatten gevolgen (positief, negatief) regels opgesteld hoe die te kwantificeren, en zijn er regels opgesteld voor de omgang met onzekerheden. Aan die regels zijn jaren onderzoek en debat voorafgegaan.

In het juridische domein spelen dezelfde keuzes, voor zover wij konden nagaan zijn er geen nieuwe keuze-aspecten. Maar zomin als er ervaring is met empirisch evaluatieonderzoek, zo ontbreekt tot nu toe in de juridische sector de onderzoekservaring met bijbehorend debat voor deze keuzes. De keuzes van de onderzoekers hier – naar beste weten gedaan, en ontleend aan documenten ook van de overheid – zijn hebben *op die punten* slechts de status van beredeneerd voorstel.

Tenslotte volgt in (8.3.4) geeft het een kwantitatieve analyse van de GA-werkwijze als proces. Enkele observaties van de onderzoekers worden beschreven en geplaatst in het licht van de vraag op welke wijze de GA-Pilot, nu blijkt dat deze althans voor de onderzochte gevallen effectief en efficiënt lijkt, voortgezet kan worden dan wel elders ingezet kan worden. Er zijn enkele praktische keuzes gemaakt in de GA-Pilot, die bij algemenere invoering aangepast kunnen of moeten worden. Daaronder de uitwerking van de triage in de aanmeldingsfase.

8.4.2 Kwantitatieve analyse gegeven van de professionele inzet

In de evaluatiestudie zijn enkele vragen gesteld aan de GA en GW in het formulier van peilmoment 2 (PM2), dat – terugkijkend - ingevuld moet worden als de GA-fase is afgerond en een convenant wordt opgesteld of een zaak wordt gestart (verzoekschrift).

Die vragen gaan over de reële tijd die is besteed aan de casus door verschillende professionals (naast de GA en de GW, ook diverse andere vaak betrokken professionals), verdeeld over diverse

taken/bezigheden: live sessies, telefonisch overleg/digitaal overleg (Teams, Zoom, etc.), overleg met alleen het kind; daarnaast collegiale consultaties juridisch of gedragswetenschappelijk. Er zijn maar 17 waarnemingen dus dit zijn indicatieve gegevens.

Figuur 8.4.1: Gerapporteerde tijdbesteding tot beslissing

<u>Overleg (uren)</u>	Gemiddelde	Standaardafwijking	25% ondergrens	75% bovengrens	% Nul-antwoorden
GA					
<i>Ouders overleg</i>					
Live-sessies samen	28,6	15,4	20	40	0%
Telefonische sessies	6,2	6,5	1,5	8	24%
Ouders afzonderlijk	5,9	8,1	0	8	47%
<i>Kind overleg</i>	5,8	5,0	1,5	8	24%
<i>Totaal</i>	0,0	0,0	0,0	0,0	0%
GW					
<i>Totaal</i>	31,1	21,2	20	40	12%
Totaal GA+GW	77	36	60	102	0%
<u>Consultaties (aantal)</u>					
GA					
Juridisch	1,5	1,1	1	2	24%
Gedragswetensch	3,3	3,0	2	4	12%
GW					
Gedragswetensch	2,9	3,2	0	4	29%

De uurbesteding is gebaseerd op een gedetailleerde vastlegging van contactmomenten. We lopen de uitkomsten na. Op de eerste regel staat dat de GA gemiddeld 28,6 uur besteed aan live-sessies met ouders samen. De standaardafwijking, een maat voor spreiding, is 15,4 uur, en de range van de *middelste 50%* van de observaties is 20 – 40 uur (dat heet de 25-75 percentiel range). In de eerste kolom staan ook de gemiddelden van de andere tijdbestedingen. De GA besteedde 6,2 uur aan Teams sessie (NB met name coronabesmetting van 1 van de deelnemers leidde hier soms toe), en een kleine 6 uur aan overleg met de ouders apart, en ongeveer net zoveel aan overleg met de kinderen. Totaal ongeveer 46 uur van de GA. De GW besteedde 31,1 uur. Totaal is het 77 uur.

Daar komen nog als regel korte consultaties bij, gesprekken met andere professionals. Het is belangrijk om de antwoorden onder '%Nul-antwoorden' te toe te lichten. Dit antwoord geeft aan welk percentage van de casus in het geheel niet deze categorie tijdbesteding nodig had. De GA is altijd nodig, dus daar staat 0%. Maar op de 3^e regel staat bij 'Ouders afzonderlijk' 47%, wat er op wijst dat in de helft van de gevallen – doorgaans de meest complexe – ook afzonderlijke gesprekken met de ouders noodzakelijk waren. Niet in alle gevallen werd met de kinderen gesproken (24%) wat doorgaans met de leeftijd van de kinderen te maken had (te jong).

We rapporteren hier niet over de overige professionele tijdbesteding (geen hoofdzaak).

Deze realisaties wijken fors af van de begrote tijd. Er was in de studie een vergoedingsafpraak per casus gemaakt met de deelnemende advocaten en gedragswetenschappers, die afhankelijk was gesteld van de kleur (groen, oranje, rood). De begrote tijden voor GA en GQ, voor groen casus waren 6,3 en 6,3 uur, voor oranje 10,8 en 13,8 en voor rood 24,0 en 27,0. Op basis van een €180 uurtarief en enkele bijkomende kosten resulteerden bedragen van totaal €3.000, € 5.800, en €11.800 voor de verschillende

kleuren. De rode casus is totaal 51 uur. Dat is nog steeds lager dan de 25% grens van totaal gerapporteerde gemiddelde 'Totaal GA+GW': dat is 60 uur.

Figuur 8.4.2: Gerapporteerde tijdbesteding in relatie tot de verwachting en de maximale-vergoeding (n=17).

Tijdbesteding aan de casus	%
Ongeveer zoveel als ik verwachtte	24%
Meer dan 25% meer dan ik verwachtte	77%
Ongeveer 25% minder dan ik verwachtte	0%
Omvang was wel acceptabel	18%
Omvang was niet acceptabel	82%

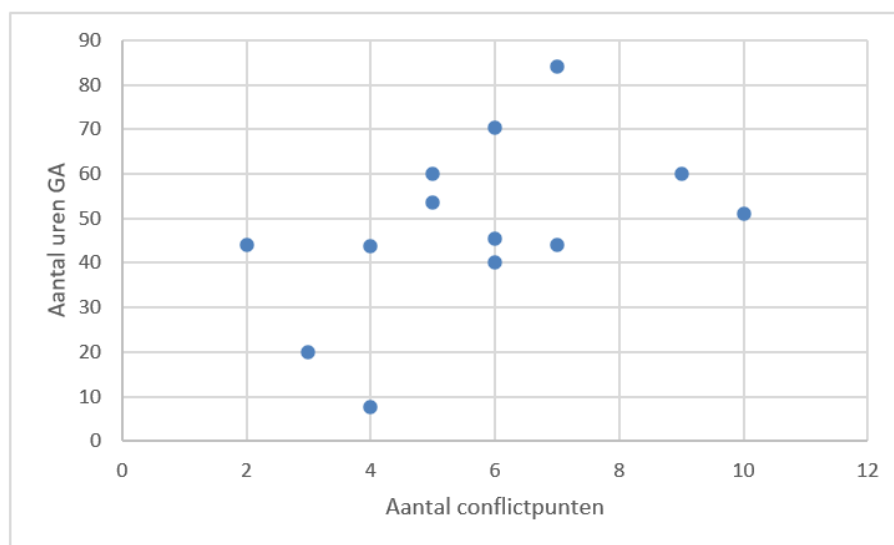
Dat men met de uren niet uitkwam – zelfs als men uitsluitend van oranje en rode casus uitgaat, bleek uit de enquête, zie figuur 8.4.2. Er is kennelijk veel vrijwilligerswerk verricht. Nu wordt begrijpelijker dat vrijwel alle casus binnen het tijdelijke vergoedingensysteem in de GA-Pilot declareerden op basis van 'rood'.

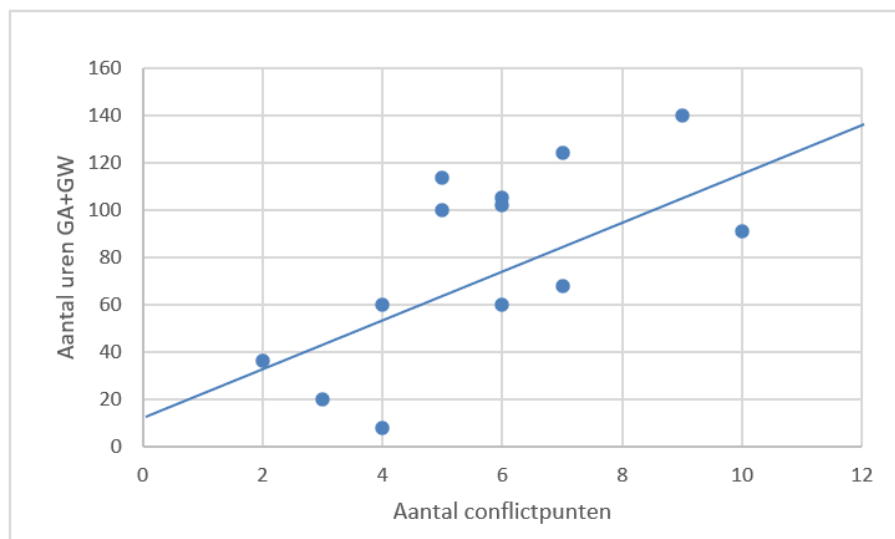
Let wel hier gaat het in figuur 8.4.1 nog alleen maar om de directe kosten, de supervisie-bijwoontijd is in figuur 8.4.1 niet meegenomen terwijl die in de begrote tijd voor het project wel was opgenomen (maar voor een veel kortere duur, dan reëel was, immers de GAGW-koppels woonden de supervisie niet alleen maar bij voor de eigen casus.

Voor we een volgende stap zetten gaan we dieper in op de spreiding van de resultaten. De totale tijdbesteding per casus ligt tussen de 60 en 102 uur, zie de antwoorden bij 'Totaal GA+GW'. Als dat willekeurig zou zijn, of 'persoonlijke filosofie' van de afzonderlijke advocaat, zou dat zorgelijk zijn, zeker in het licht van de gestandaardiseerde manier van werken. Maar het zou terecht zijn als het aantal uren zich verhoudt tot complexiteit (gronden, aantal conflicten, escalatie). We hebben dat onderzocht en de belangrijkste bevindingen in figuur 8.4.3 getoond.

Figuur 8.4.3: Relatie conflictpunten met totale tijd GA (A) en GA+GW samen (B)

A

B

We onderzochten samenhang van escalatie-index, aantal scheidingsgronden, en aantal conflictpunten met tijdbesteding van GA en GA+GW samen. Alleen het aantal conflictpunten had een duidelijke relatie met de tijdbesteding. Grof gezegd kwam er voor ieder conflictpunt 12 uur totaal tijd GA+GW bij, met een vaste voet van 10 uur. We moeten er hierbij stilstaan dat deze relatie duidelijk *kan* worden omdat er enige flexibiliteit was in de financiering en omdat de initiatiefnemers bereid waren tot wel 50% van de tijd 'gratis' te werken. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat de tijd gechargeerd zijn; de meting is opgehangen aan afzonderlijke ontmoetingsmomenten van onderscheiden duur, en bij overdrijving (die altijd een willekeurig element bevat) zou nooit zo'n mooi verband zichtbaar zijn geworden.

Opvallend genoeg was er geen enkele relatie met het escalatieniveau. Daar zijn meerdere interpretaties mogelijk. Enerzijds is misschien wel geruststellend dat de GW een vaste voet karakter heeft. De belangrijkste factor die voor de GW-tijd blijkt uit te maken zijn al dan niet kindgesprekken. Maar omdat we geen vergelijkingsgegevens hebben is de kans groot dat de figuur maar het halve verhaal kan vertellen. Goed denkbaar is dat in een 2 advocaten situatie de stijging per conflictpunt veel steiler is.

Al met al leren ons de zelfrapportage-cijfers 2 belangrijke lessen:

1. De GA-werkwijze kost gemiddeld meer tijd dan de initiatiefnemers hadden voorzien, en het is de vraag de benadering binnen bereik van de huidige arrangementen voor toevoegingen valt.
2. Er is een zeer goede transparante verklaring voor de variatie in tijdbesteding. Of in dit licht gezien bestaande arrangementen rond toevoeging realistisch zouden zijn voor de GAGW-situatie is een afzonderlijke vraag. Aan de ene kant is er de vraag of in de bestaande situatie deze arrangementen bij complexe scheidingen realistisch zijn. Stel dat ca. €2.500 ex BTW de bovengrens is van de bijdrage van het rijk, dan heb je daar bij een tarief van €180/u ex BTW effectief 14 uur professionele tijd voor, 2*7 uur. Met een tarief van €120/u ex BTW kom je uit op 21 uur. Zelfs de 3 meest eenvoudige casus in de GA-Pilot komen uit op 30-40 uur. Aan de andere kant moet de *werkelijke tijd* van de GAGW wel vergeleken worden met de *werkelijke tijd* in de huidige situatie, in de wetenschap dat de sociale advocatuur vermoedelijk structureel veel onbetaalde tijd kent bij complexe scheidingen. Er is alle reden om te vermoeden dat de markt van familieadvocatuur extreme verschillen kent in daadwerkelijk verkregen honorering per gewerkt uur.

8.4.3 Kostenanalyse, maatschappelijke kosten-baten-analyse

8.4.3.1 Inleiding

Een formele economische analyse was geen onderdeel van de onderzoeksopdracht. Daartoe was de GA-Pilot procesmatig ook niet ingericht. Men zou wellicht denken dat de kosten van het introduceren van de GA-werkwijze direct zijn af te leiden uit de GA-Pilot. Dat is niet het geval.

Idealiter zou een 'maatschappelijke kosten-baten analyse' op zijn plaats zijn, met de definities en rekenregels die gangbaar zijn in de economische wetenschap en bijv. ook door de Rekenkamer worden gehanteerd, bij zowel civiele projecten (bijv. weg- en waterbouw) als bij beslissingen rond volksgezondheid of voedingsmiddelen. Deze methode wordt ook door het ministerie van VWS zeer frequent toegepast en via de aan het ministerie gelieerde onderzoeksopdrachtgever ZonMw dwingend opgelegd bij evaluatieonderzoek. Bij sommige beleidsterreinen, met name de toelating van de geneesmiddelen en de pakketomschrijving van de verzekerde zorg, is deze methode zelfs leidend voor de beheer en besluitvorming over eventuele aanpassingen.

Om verschillende redenen kunnen we niet een dergelijke analyse in zijn volledigheid uitvoeren, vooral omdat veel informatie over de gangbare 2-advocaten situatie ontbreekt, en omdat dat een studie van grotere omvang vraagt dan deze. We hebben echter wel een poging gedaan zover mogelijk te komen. In de peilmomentregistratie waren met opzet detailvragen opgenomen over tijdbesteding en betrokken professionals, om althans een indicatie van kosten van de GAGW-werkwijze te kunnen geven *binnen* het geobserveerde proces. Die informatie is in de voorgaande paragraaf getoond. In dit hoofdstuk hebben we een eenvoudige *scenario-analyse* gedaan, volgens dezelfde beginselen waarmee bij voornoemde publieke vraagstukken kosten-batenanalyses voor algemene beslissingsondersteuning worden gerealiseerd.

Na deze interne kostenbeschrijving vond een zgn. scenario-analyse plaats die van deze informatie gebruik maakt, en de inhoud van deze paragraaf vormt. Deze bestond uit de volgende stappen.

Stap 1. Het hele scheidingsproces wordt in fasen ingedeeld, met beslissingsknopen, waar gezinnen doorstromen, of uitvallen.

Stap 2. Per fase (of subfase) worden zoveel mogelijk kostendragers onderscheiden, waaronder we hier afzonderlijk te kwantificeren maatschappelijke inspanningen (arbeid, materiële middelen) verstaan. Het gaat om de in aanvang grootste kostendragers, en dan met name degene die variëren met de uitkomsten van de GA-werkwijze. Ook worden effectparameters gedefinieerd (bijv. OTS, uithuisplaatsing, etc.).

Stap 3. Er worden cijfers gehangen aan de kansen (op doorstroming, op gebruik van bepaalde diensten. Voor de standaardwerkwijze en voor de GA-werkwijze; evenzo worden bedragen gehecht aan de kostendragers.

Stap 4. Het hele scenario wordt doorgerekend voor de GA-werkwijze, en voor de standaardwerkwijze, en het verschil wordt bepaald. Er zijn 4 mogelijkheden: 1. GA-werkwijze is duurder en niet effectiever, 2. de GA-werkwijze is goedkoper, maar minder effectief, 3. GA-werkwijze is duurder maar ook effectiever, en 4. de GA-werkwijze is goedkoper en ook effectiever. Situatie 1 is eenvoudig: niet doen, situatie 4 is eenvoudig: wel doen. Beide situaties komen niet vaak voor. Een weging van het type 'value for money' is nodig in situatie 2 en 3.

8.4.3.2 Databronnen, resultaatpresentatie, beperkingen

Data

Er is gebruik gemaakt van de volgende bronnen. Allereerst allerlei kwantitatieve gegevens uit de eigen

studie. We hebben vaak de voordelige uitkomsten van de studie enigszins afgezwakt, bijv. de kans op een rechtszaak bij een rode GA-casus groter gemaakt dan we tot nu toe observeerden (20% i.p.v. ca. 10%). Verder zijn veel gegevens ontleend aan, of geschat aan de hand van, een studie van Batterink uit 2020 (Kostenanalyse van complexe scheidingen, door M. Batterink c.s. van bureau Significant). Een afzonderlijke bron vormen schattingen van het GA-Pilot team: hen is gevraagd volgens een procedure een groot aantal kansen te schatten, in een situatie dat de onderzoekers ook zelf een eerste schatting hadden gemaakt. Zij hadden geen wetenschap van de impact van die schattingen op het geheel omdat het rekenmodel bij de onderzoekers lag, en sowieso niet eenvoudig 'te bedienen' is. Tenslotte zijn nog enkele openbare bronnen gebruikt, i.h.b. CBS-gegevens. Er moest voor lief worden genomen dat zo niet *alle* informatie-eenheden (kostenrubrieken) in beeld kwamen, maar op de schouders van Batterink kon toch een grote stap worden gezet.

Presentatie

Wat betreft kosten-presentatie nemen we van Batterink over het opsplitsen in 3 hoofdstakeholders: we onderscheiden Rijk, Gemeente en Zelf (de ouders), en we houden daarbij de toerekening van Batterink aan. Liever hadden we de Gemeente nog wat verder opgesplitst omdat onder 'gemeente' vrijwel onafhankelijk van elkaar opererende uitvoeringsorganisaties staan, maar daarvoor zijn de brongegevens te grof.

Voor veel gegevens (kosten, kansen) was er enige onzekerheid, maar vaak was wel een aannemelijk range te berekenen. Meestal is een soort best guess gekozen, of zoals Batterink dat noemt een 'rekencijfer'. Soms berekenen we de uitkomsten standaard voor 2 situaties, als dat belangrijk lijkt. Zo tonen we wat betreft advocaturen zowel het aantal uren van de GAGW- koppels zoals waargenomen (77uur) als een zuinige variant (50uur). En we tonen een compleet scenario waarin er niet 60% maar 40% rode casus zijn onder de instroom, met de rest oranje.

We rekenen met 31 casus, het aantal ingestroomden in de GA-studie, waardoor een indruk ontstaat van alleen al de impact van deze studie.

Beperkingen

De belangrijkste beperking door datatekort, is dat de langere termijn voordelen van de GA-procedure die een logisch vervolg vormen op de korte termijn gevolgen, nauwelijks konden worden meegenomen. We hebben niet meegerekend dat de GA-procedure af en toe gebruik maakt van een rechterlijke deelbeslissing op één punt. De werkelijke kosten daarvan – de procedure – zijn in tijdstermen gezien goedkoop omdat de GA deze in feite geheel voorbereid, waardoor de rechterlijke taak primair het wegen en beslissen is van 1 deelaspect. We hebben ook niet meegerekend als in het 2 advocatenmodel al inzet is via 1 van de 2 advocaten van andere experts.

Er is een schatting gemaakt voor de kans op een beroepszaak afhankelijk van de vraag of de rechtszaak door een 2-advocaten benadering of een GA-procedure is voorafgegaan (maakt niet veel uit overigens). Wat we t.a.v. de langere termijn van kind-gerelateerde gevolgen gedaan hebben gedaan is dat met de broncijfers van Batterink schattingen zijn gemaakt van het aantal OTS, crisisopvang, en uithuisplaatsingen; daarnaast zijn de kansen daarop door het GA-team geschat. Daaruit hebben we een conservatieve keuze gemaakt voor het gevolgenprofiel als het tot een rechtszaak komt bij een oranje of rode casus. Als het zover komt – de kans daarop is bij de GA-procedure aanzienlijk kleiner - gaan we ervan uit dat de gevolgen in het sociale domein niet veel anders zijn, al naar gelang het voortraject. Soms hebben we een klein voordeel aangenomen voor een GA-voortraject (bijv. de kans op schoolproblematiek) omdat *in vrijwel alle gevallen waarin men de scheidenden een tijd in de GA-benadering zitten* de methode de-escaleert.

We hebben diverse kleine zeer onzekere rubrieken, vooral van gemeentekosten laten vallen. Neem je die wel mee, dan worden de resultaten voor de GA-werkwijze gunstiger.

We beschrijven hierna de resultaten in 3 stappen.

In stap 1 beschrijven de belangrijkste kwantitatieve aannames (8.4.3.3).

In stap 2 beschrijven we enige resultaten (8.4.3.4).

In stap 3 beschrijven we de netto-vergelijking van 2advocatenmodel met GA-werkwijze (8.4.3.5).

Het is informatief de conclusie van deze complexe rekensommen alvast te geven. Onder werkelijk alle denkbare scenario's heeft de werkwijze met een GAGW-koppel enorme economische voordelen, en ook voor alle stakeholders financiële voordelen. Dat is zelfs zo als de methode nodig zou hebben dat er 2 keer zoveel uren voor GA+GW samen worden gerekend dan nu het geval is, met een tarief als nu standaard voor de advocaat geldt.

8.4.3.3 Stap 1 Aannames in het model

De aannames zijn schematisch weergegeven in Figuur 8.4.4.

Figuur 8.4.4: Aannames scenario analyse 2-advocaten benadering versus GA-werkwijze

AANNAMES									
AANMELDING									
Aanmelding kosten		2advoc	€ 50,00						
		GA	€ 250,00						
GA-FASE									
2ADVOCATEN					GAGW KOPPEL				
% Mediation oranje /2adv	20%				% Mediation oranje /GA	95%			
% Mediation rood /2adv	3%				% Mediation rood /GA	80%			
Mediation kosten	€ 2.250,00				Med: Convenant opstellen	€ 500,00	onbekend		
Advocaatkosten					GAGWkosten				
tarief uren	€ 150,00				tarief uren	€ 125,00			
uren schatting ROOD laag	56		€ 8.400,00		uren schatting ROOD laag	50		€ 6.250,00	
urenschatting ROOD hoog 2*laag	112		€ 16.800,00		urenschatting hoog= GA-pilot=70U	75		€ 10.500,00	
urenschatting ORANJE laag	40		€ 6.000,00		urenschatting ORANJE laag	30		€ 3.750,00	
			€ 7.200,00						
urenschatting ORANJE hoog	48				urenschatting ORANJE hoog	35		€ 4.375,00	
RECHTBANK									
Kosten standaardzitting	€ 1.750,00	griffiekosten zijn geen kosten			KOSTEN				
Rechtbank minder tijd gezamenlijk verzoek (2adv/GA)	-90%				Kosten beroep rechter	€ 6.000,00			
Rechtbank minder tijd kwijt bij GAzaak iha	-30%				Kosten 2advoc beroep (ongeacht voortraject)	€ 8.400,00	gesteld op laag ROOD		
Rechtbank extra tijd rode zaak	30%				Kosten deskundigen	€ 5.000,00	onbekend		
Kans beroep	10%								
KANS BIJ ZAAK									
Bijzondere curator kind - kans	1,0%	10,0%	0,8%	7,5%	Kosten bij curator	€ 800,00			
RvK/JZ inzet	15%	50%	11,3%	37,5%	Kosten RvK/JZ onderzoek	€ 3.750,00			
Gemeente VT, wijktafel etc.	50%	90%	37,5%	67,5%	Gemeente VT, wijktafel etc.	€ 1.500,00	onbekend		
OTSonderzoek	5%	30%	5,0%	30,0%	OTSonderzoek	€ 3.900,00			
OTSuitvoering	3,5%	20%	3,5%	20,0%	OTSuitvoering	€ 15.000,00			
Crisisopvang (50%OTSoz)	1%	15%	1,0%	15,0%	Crisisopvang	€ 24.000,00			
Uithuisplaatsing (75% crisis)	0,8%	11,3%	0,8%	11,3%	Uithuisplaatsing	€ 125.000,00			
School doublure	10%	30%	7,5%	22,5%	School	€ 6.500,00			
Zorg kind	10%	30%	7,5%	22,5%	Zorg	€ 500,00			
	oranje	rood			Arbeidsproductiviteit	ziektegerelateerd extra verzuim	oranje zaak	3%	
Kansverlaging GA tov 2adv	-25%	-25%			Inkomen	€ 40.000,00	rode zaak	6%	
							Jaren	3	

We lopen de belangrijkste aannames door. Als vakjes felgeel zijn kunnen ze anders worden ingesteld. Als vakjes groen zijn berusten de getallen op een redelijke bron. Als vakjes purper zijn ze door de onderzoeker geschat met redelijke range van onzekerheid.

De kostenrubrieken (kostendragers) staan meest rechts, met een kleurcodering voor de kostendrager: lichtgeel zijn kosten voor het Rijk, cyaanblauw zijn kosten voor de gemeente, en lichtbruin kosten voor Zelf (de ouders), er is geen rekening gehouden met toevoegingen. Die zouden de totale kosten op zich niet veranderen, maar een verschuiving van een deel van de Zelf-kosten naar Rijkskosten geven. In de berekeningen is, ook in de details, verschil gemaakt tussen oranje en rode casussen.

We gaan van boven naar beneden.

De aanmeldingskosten zijn voor de GA ontleend aan de uren en de begroting van de studie op dit punt, er is een PM bedrag van 50 euro voor gerekend bij 2 advocaten.

Daaronder staan de advocaat/mediation kosten. Bij de 2-advocatenbenadering als principe, is aangenomen dat een oranje casus toch nog in 30% met mediation geholpen kan zijn. Het was een

oordeel van het expertpanel dat zoets ook wel met oranje casus soms mogelijk was, maar nauwelijks met rode casus (5%). De cijfers zijn bij de GAGW-werkwijze conform de observaties. Hier zijn dus alle zaken met GAGW aangepakt.

Er staan lage en hoge varianten qua uren bij (specifiek voor oranje en rood), conform observaties bij GAGW, die je ook normaliter verwacht. Het is snel te zien dat het GAGW koppel wel duurder is door het groter aantal uren, en omdat we aannemen dat ze ook in actie kwamen terwijl bij 2 advocaten er toch nog mediation was in de aangegeven percentages. Als dat te optimistisch is neemt het verschil in advocaatkosten af tussen normaal en GAGW.

Dan volgt er links een blok met allemaal percentages dat iets [een actie/kostenrubriek] kan plaatsvinden. Op basis van best guess, o.a. via cijfers van Batterink over absolute aantallen (OTS, crisis, verpleegzorg/ uithuisplaatsing) in Nederland, en conservatieve schatting van het gunstige effect van GAGW.

We hebben diverse kleine zeer onzekere rubrieken, vooral van gemeentekosten laten vallen. Neem je die wel mee, dan worden de resultaten voor de GAGW gunstiger.

Rechts staan alle kosten per eenheid van de verschillende acties, zoals bijzonder curator, gemeente Veilig Thuis, etc. steeds ontleend aan Batterink, maar iets afgerond en licht verhoogd omdat hij met 2018 cijfers werkt. Bij inkomenseffecten is met modaal ingekomen gerekend. De kansen zijn op basis van CBS-cijfers geschat.

8.4.3.4 Stap 2 Berekeningen voor 2 advocaten en GAGW-koppel afzonderlijk

We tonen in figuur 8.4.5 de berekeningen in 2 delen, eerst de Aanmeldingsfase en de intake + GA-fase, die bij de 2-advocaten geen equivalent heeft. Berekeningen zijn op basis van het totaal van **31 ingestroomde casus**, met een gevarieerd, representatief profiel van complexe scheidingen, met **40% rood**.

De aantallen oranje en rode casus, onderscheiden naar convenant of zaak, staan in **vette rode cijfers** weergegeven. Die aantallen zijn berekend. Er zijn net zoveel oranje en rood casus bij de 2-advocaten benadering als bij de GA-procedure, maar ze zijn anders verdeeld over convenant of zaak.

Figuur 8.4.5: Kostenberekening 2 advocaten benadering vs. GA-werkwijze: Aanmelding en GA-fase. Basis-scenario met 40% rode, 60% oranje casus en 31 gezinnen.

Aanmelding				GA-fase					
1e contact				1e contact					
€ 50,00				0 € 250,00					
tekenen overeenkomst				tekenen GAGWkoppel					
spill 20%				tekenen begeleidings-overeenkomst					
Somkosten € 3.875,00				spill 34%					
Somkosten € 3.875,00				Somkosten € 11.750,00					
GA-fase				GA-fase					
				ORANJE		ROOD			
				conv	zaak	conv	zaak		
Intake		3,72	14,88	0,372	12,028	17,67	0,93	9,92	2,48
Opstellen Convenant	x			x					
Opstellen Verzoekschrift			x		x				
Somkosten mediation		€ 8.370			€ 837	€ 8.835,00		€ 4.960,00	
Somkosten advocaat laag			€ 89.280,00		€ 101.035,20	€ 66.262,50	€ 3.487,50	€ 62.000,00	€ 15.500,00
Somkosten advocaat hoog			€ 107.136,00		€ 202.070,40	€ 77.306,25	€ 4.068,75	€ 104.160,00	€ 26.040,00
Somkosten	laag		€ 199.522,20	hoog	€ 318.413,40	laag	€ 161.045,00	hoog	€ 225.370,00

De blauwe cijfers zijn totalen, laag en hoog betekenen lage en hoge aannames voor het aantal uren (onderscheiden naar oranje en rood). Te zien is dat de aanmeldingsfase niet veel uitmaakt, de GA procedure is ca. 8000 euro duurder, zeg 275 euro per casus.

Verskil is er wel in de GA-fase: de geschatte 2-advocaat kosten zijn bij 'laag' ca. 199.500 euro bedragen, waar de GA-procedure bij 'laag' uitkomt op 161.000 euro. Bij de 'hoog' variant is het 318.400 euro vs. 225.400 euro. Oftewel op basis van de advocaat (+GW) kosten is de GA-procedure goedloper door de waargenomen kortere duur (doorlooptijd), en het feit dat niet voor de hele tijd GW-inzet gerealiseerd

wordt. Omdat niet was verwacht dat die kortere doorlooptijd – ook voor zeker ingeschat door het expert-panel - zo duidelijk zou zijn, is toch niet zo'n groot verschil aangenomen in de inputdata.

In de volgende figuur 8.4.6 gaan we naar de rechtszaken dan wel convenantafwikkeling als die plaatsvond). Dit zijn de kostenschattingen inclusief de nasleep van door de rechtbank beslechte conflicten die veel meer inzet vereisen van vaak bij de gemeente belegde voorzieningen. Hier was de verwachting dat de GA-werkwijze een voordeel zou laten zien.

Figuur 8.4.6: Kostenberekening 2 advocaten benadering vs. GA-werkwijze: Aanmelding en GA-fase

Rechtspraak	ORANIE		ROOD		ORANIE		ROOD	
	conv	zaak	conv	zaak	conv	zaak	conv	zaak
Rechtbank 1e zaak n=	3,7	14,9	0,4	12,0	17,7	0,9	9,9	2,5
gezaamenlijk op tegenspraak	€ 651,00	€ 26.040,00	€ 65,10	€ 27.363,70	€ 3.092,25	€ 1.627,50	€ 1.736,00	€ 3.949,40
Aanvullende kosten zaak								
bijz curator		€ 119,04		€ 962,24		€ 5,58		€ 148,80
RvK+JB	€ 2.092,50	€ 8.370,00	€ 697,50	€ 22.552,50	€ 7.454,53	€ 392,34	€ 13.950,00	€ 3.487,50
Gemeente VT, wijktafel etc.	€ 2.790,00	€ 11.160,00	€ 502,20	€ 16.237,80	€ 9.939,38	€ 523,13	€ 10.044,00	€ 2.511,00
OTSonderzoek		€ 2.901,60		€ 14.072,76		€ 181,35		€ 2.901,60
OTSuitvoering (50% OTSoz)		€ 7.812,00		€ 36.084,00		€ 488,25		€ 7.440,00
Crisisopvang (50%OTSoz)		€ 3.571,20		€ 43.300,80		€ 223,20		€ 8.928,00
Uithuisplaatsing (75% crisis)		€ 13.950,00		€ 169.143,75		€ 871,88		€ 34.875,00
School	€ 2.418,00	€ 9.672,00	€ 725,40	€ 23.454,60	€ 8.614,13	€ 453,38	€ 14.508,00	€ 3.627,00
Zorg kind	€ 186,00	€ 744,00	€ 55,80	€ 1.804,20	€ 662,63	€ 34,88	€ 1.116,00	€ 279,00
Rechtbank beroep n=		1,49		1,20		0,09		0,25
rechter		€ 8.928,00		€ 7.216,80		€ 558,00		€ 1.488,00
advocaat		€ 12.499,20		€ 10.103,52		€ 781,20		€ 2.083,20
deskundigen		€ 7.440,00		€ 6.014,00		€ 465,00		€ 1.240,00
Somkosten	1e	€ 449.499,69	beroep	€ 52.201,52	1e	€ 144.065,68	beroep	€ 6.615,40
Ouders								
Oudergevolgen			oranje	rode zaak		oranje	rode zaak	
Arbeidsproductiviteit		€ 53.568,00		€ 86.601,60		€ 3.348,00		€ 17.856,00
Zorg		€ 7.440,00		€ 6.014,00		€ 465,00		€ 1.240,00
PM Tijdskosten								
Somkosten		€ 153.623,60				€ 22.909,00		

Het vermoeden dat de GA-procedure minder kost klopt. Een bedrag van ca. 500.000 euro (449.500 + 52.200) van 2-advocaten staat tegenover ca. 150.000 euro (144.000 + 6.600). Van andere orde is het verschil in indirecte kosten voor de ouders: 150.000 euro versus. 22.900 euro. De kosten van de ouders zijn hier voorzichtig ingeschat, en zoals we eerder al zeiden zijn geen indirecte kostengevolgen geschat van gestoorde ontwikkeling van de kinderen.

8.4.3.5 Stap 3 De vergelijking

Figuur 8.4.7A: Kostenvergelijking 2 advocaten benadering vs. GA-werkwijze. n=10, 40% rood

RUBRIEK	n=	2 ADVOCATEN				GAGW KOPPEL			BALANS			
cumulatief	31	laag	0%	hoog	0%	laag	hoog	3%	cumulatief			
AM		€ 3.875	0%	€ 3.875	0%	€ 11.750,00	3%	€ 11.750,00	3%	AM	€ 7.875	€ 7.875
GA		€ 199.522	23%	€ 318.413	33%	€ 161.045,00	46%	€ 225.370,00	55%	GA	-€ 38.477	-€ 93.043
RB		€ 449.500	52%	€ 449.500	46%	€ 144.065,68	42%	€ 144.065,68	35%	RB+FUP	-€ 305.434	-€ 305.434
RB2		€ 52.202	6%	€ 52.202	5%	€ 6.615,40	2%	€ 6.615,40	2%	RB2+FUP	-€ 45.586	-€ 45.586
OUDERS		€ 153.624	18%	€ 153.624	16%	€ 22.909,00	7%	€ 22.909,00	6%	OUDERS	-€ 130.715	-€ 130.715
SOM		€ 858.722		€ 977.613		€ 346.385,08		€ 410.710,08		SOM	-€ 512.337	-€ 566.903
kostendrager		laag		hoog		laag		hoog		kostendrager		
Zelf		€ 382.414	45%	€ 501.305	51%	€ 200.661	77%	€ 264.986	65%	Zelf	-€ 181.753	-€ 236.319
Gemeente		€ 304.552	35%	€ 304.552	31%	€ 75.844	22%	€ 75.844	18%	Gemeente	-€ 228.708	-€ 228.708
Rijk		€ 171.757	20%	€ 171.757	18%	€ 69.880	20%	€ 69.880	17%	Rijk	-€ 101.876	-€ 101.876
aantal rechtzaken		oranje	14,9			0,9				aantal rechtzaken		
rood		12,0				2,5				oranje	-14,0	
SOM		26,9				3,4				rood	-9,5	
aantal OTS		2,4				0,5				SOM	-23,5	
aantal uithuis		1,8				0,4				aantal OTS	-1,9	
										aantal uithuis	-1,4	

% rood	40%	conv 2adv	20%	conv GAGW	95%
		conv 2adv	3%	conv GAGW	80%

Hiervoor staat in figuur 8.4.7A de uiteindelijke vergelijking van de GA-werkwijze bij 40% rode casus, verderop toont figuur 8.4.7B met 60% rode casus (de vermoedelijke situatie in de GA-Pilot). De meest rechtse kolom toont de balans, voor 31 casus, met rode cijfers als de GA-werkwijze duurder is of minder oplevert.

Er is cf. figuur 8.4.7A maar één duidelijke conclusie mogelijk: de GA-werkwijze heeft een ongekend groot economisch en financieel voordeel voor alle stakeholders.

In de aanmeldingsfase wordt bij de GA-werkwijze wat meer uitgegeven, maar daarna worden grote baten gezien (we ronden af op 1000-tallen).

In de GA-fase ligt het voordeel tussen de 38.000 en de 93.000 euro afhankelijke of men voor (zowel GA als 2 advocaten) een lage of een reële schatting hanteert.

In de rechtbank + directe follow up fase (de inzet van gemeentevorzieningen als het misgaat bij de zorg voor de kinderen) gaat het om veel grotere verschillen, ruim 300.000, en als je beroepszaken meeneemt 350.000 euro ten gunste van de GA-procedure.

Het totaal verschil is 512.000 tot 567.000 euro, voor 31 casus; **per casus zijn de baten minimaal ca. 17.000 euro.**

De grootste profiteur is de Gemeente (ca 40%) en zijn de ouders (ca 40%, je moet de baten door twee delen voor het voordeel per persoon, dan wordt het 20% + 20%), daarna het Rijk voor 20%. Voor gemeentelijke voorzieningen zal vaak gelden dat de impact kortere wachtlijsten oplevert, en niet meteen macro financiële besparingen korter worden, maar sommige trajecten (uithuisplaatsingen) zullen waarschijnlijk wel snel tastbaar financieel voordeel opleveren.

Net als in de expert-panel studie gedaan is, kan men in de scenario-analyse ook kijken naar de voordelen in natura. Er zijn per 31 casus ruim 23 rechtszaken minder.

De GA-procedure lijkt ook voor het kind gunstig: op 31 casus 2 OTS minder, en 1.5 uithuisplaatsing. Het lijkt niet veel, maar het gaat om voorkomen van grote (voorkomen) schade voor het kind, en grote (voorkomen) kosten per casus.

Als laatste tonen we de 60% rode casus. Die situatie benaderde de GA-Pilot.

Figuur 8.4.7B: Kostenvergelijking 2 advocaten benadering vs. GA-werkwijze. n=31, 60% rood

RUBRIEK	n-	2 ADVOCATEN				GAGW KOPPEL				BALANS		
	31	laag		hoog		laag		hoog		cumulatief		
cumulatief												
AM		€ 3.875	0%	€ 3.875	0%	€ 11.750,00	3%	€ 11.750,00	2%	AM	€ 7.875	€ 7.875
GA		€ 217.908	21%	€ 381.365	31%	€ 176.080,00	42%	€ 262.880,00	52%	GA	-€ 41.828	-€ 118.485
RB		€ 597.185	57%	€ 597.185	49%	€ 187.294,87	45%	€ 187.294,87	37%	RB+FUP	-€ 409.890	-€ 409.890
RB2		€ 54.246	5%	€ 54.246	4%	€ 8.419,60	2%	€ 8.419,60	2%	RB2+FUP	-€ 45.827	-€ 45.827
OUDERS		€ 179.595	17%	€ 179.595	15%	€ 31.186,00	8%	€ 31.186,00	6%	OUDERS	-€ 148.409	-€ 148.409
SOM		€ 1.052.810		€ 1.216.267		€ 414.730,47		€ 501.530,47		SOM	-€ 638.080	-€ 714.736
kostendrager												
Zelf		€ 428.277	41%	€ 591.734	49%	€ 225.219	75%	€ 312.019	62%	Zelf	-€ 203.058	-€ 279.714
Gemeente		€ 424.092	40%	€ 424.092	35%	€ 103.728	25%	€ 103.728	21%	Gemeente	-€ 320.364	-€ 320.364
Rijk		€ 200.442	19%	€ 200.442	16%	€ 85.784	21%	€ 85.784	17%	Rijk	-€ 114.658	-€ 114.658
aantal rechtzaken												
oranje		9,9				0,6				aantal rechtzaken		
rood		18,0				3,7				oranje	-9,3	
SOM		28,0				4,3				rood	-14,3	
aantal OTS		3,6				0,7				SOM	-23,6	
aantal uithuis		2,7				0,6				aantal OTS	-2,9	
										aantal uithuis	-2,1	

% rood	60%	conv 2adv	20%	conv GAGW	95%
		conv 2adv	3%	conv GAGW	80%

De cijfers spreken voor zichzelf, en geven hetzelfde beeld, maar dan nog versterkt. Een voordeel van 640.000 tot 715.000 euro, met relatief meer voordeel voor de gemeente dan in de situatie van 40% rood. Ook de in natura resultaten zijn nog meer uitgesproken.

8.4.3.6 Onzekerheden en generalisatiemogelijkheden

Er zijn honderden varianten mogelijk van deze scenarioberekeningen, door wijzigingen in de aannames, die we relatief nu conservatief kozen. Maar de lange termijn is de belangrijkste onzekerheid. Er is een reële verwachting dat verschillen nog groter worden, omdat we maar erg beperkt de gevolgen voor het kind meenamen. Maar er is ook denkbaar dat bij verbreiding van de methode wel wat extra kosten gemaakt worden (bijv. inrichting aanmeldingsloket ook voor de advocaatkantoren). Maar dat gaat om

kleine onzekerheden al kan het in de praktijk heel lastig zijn om financiële steun te krijgen voor een collectieve tool (bijv. een universeel advocaat/GW bemiddelingsloket, een registratie), die veel bespaart maar over veel actoren verspreid ('Na u'). De markt zal die specifieke zaken niet realiseren zonder een steuntje in de rug.

De kern is dat onder alle omstandigheden de rechtspraak, de gemeente en ouders enorm profiteren van de GA-werkwijze, qua resultaat en kosten. Er is in feite alle ruimte om een financieel arrangement te creëren dat de voorgestelde multidisciplinaire gecoördineerde werkwijze ondersteund.

8.4.4. Kwalitatieve analyse

We gaan hierbij eerst de fasen langs.

8.4.4.1 Aanmeldingsfase

De aanmeldingsfase is in de Pilot gerealiseerd via een *aanmeldingsloket*, een entiteit die er niet was voor de Pilot begon, en die geen onderdeel is van de huidige situatie. Dit loket had de facto 2 hoofdfuncties. In de eerste plaats kon een scheidend gezin zich hier aanmelden, met een eerste beoordeling van geschiktheid. In de tweede plaats vond hier, bij gebleken geschiktheid, de koppeling van de kandidaat aan het GAGW-koppel plaats. We gaan op beide functies afzonderlijk op in.

De weg naar het *aanmeldingsloket* was in de Pilot veelvormig. In de eerste plaats werd, voor een kandidaat-casus, contact gelegd met het aanmeldingsloket door loketten bij de gemeenten. Dat zijn gemeenteloketten waar complexe scheidingen zich melden, of waar via de problemen die het loket aanpakt, duidelijk wordt dat een scheiding aanstaande is. Een andere route is die waarin een kandidaat-casus via mediator of advocaat in de regio zichzelf meldt, na op die mogelijkheid te zijn geweest. Door de GA-initiatiefnemers was veel tijd gestoken in de regionale communicatie over het project, en ook ontstond bekendheid door de werving van GA- en GW-professionals.

De uitwerking van het aanmeldingsproces was niet een primair aandachtspunt van de GA-Pilot, waarin de nadruk lag op ervaring opdoen met de GA-werkwijze, bij een relevant aantal casus, met een spreiding in complexiteit; dus op het proces vanaf intake.

Volgens de GA-initiatiefnemers was een inventariserend gesprek in de aanmeldingsfase - gedaan door een zeer ervaren GA of GW - voldoende om geschiktheid van de kandidaat-casus voor de GA-werkwijze te bepalen, inclusief een globale risico-indeling realiseren (groen, oranje blauw). Als de aanmelding afketste dan had het aanmeldingsloket verder geen verder geen verantwoordelijkheid; er werd bijv. verder niet bijgehouden wat er gebeurde met aanmelders die stopten (zie ook paragraaf 8.1.)

Hierna volgt enig commentaar op de inrichting van de aanmeldingsfase in het licht van de ervaringen. Daarbij bespreken we: de sleutelrol van gemeenten, het triage element in de aanmelding, de kwestie van no-shows (casus die niet op komen dagen, of meteen afhaken), de matching van het aanmeldingsloket van casus met GA en GW, en de mogelijke efficiëntie die bereikt wordt door het aanmeldingsloket slim in te richten.

Sleutelrol gemeenten – natuurlijke partner?

Uit gesprekken is gebleken dat gemeenten bij vermoedelijk complexe scheidingen de GA-werkwijze als kansrijke methode zien met meerdere voordelen. Allereerst door het verminderen van beroep op gemeentelijke voorzieningen inclusief Jeugdzorg, en door verminderen van de 'sores' verbonden met problemen in de sfeer van gezins- en opvoedingsproblemen inclusief huiselijk geweld. De gemeenten worden zo zwaar belast met directe en indirecte zorg voor complexe scheidingen, dat alleen al een bescheiden succespercentage van de GA zeer welkom is. De onderzoekers verwachten overigens dat

niet iedere gemeente deze hoop en verwachting zal hebben. Zeker buiten de grote steden en de armoedegebieden is de nood vermoedelijk minder hoog, en de ervaren druk lager.

De onderzoekers zien de positieve inschatting van de GA-procedure door de participerende grote(re) gemeenten (Tilburg, Waalwijk) niet los van de (ontwikkelde) deskundigheid op politieke sleutelposities van die gemeenten en binnen het gemeentelijk apparaat. De GA-initiatiefnemers hebben ook veel in die externe deskundigheid geïnvesteerd. In economische termen hebben zij zo aan 'vraagontwikkeling' gewerkt.

Het zal verder bij de deelname van gemeenten zeker ook geholpen hebben dat de GA-Pilot weliswaar hulp van de gemeenten in natura nodig had (overlegtijd, verwijsprocessen), maar verder geen financiële steun nodig had voor de overall-financiering van de GA-Pilot. Overall wijst hier op specifieke aspecten van de studie (GA en GW), maar ook de specifieke aspecten zoals aanmeldingsloket, overlegtijd, registratie, overleglocaties, etc. Alles werd vanuit de Pilot gefinancierd of om niet gedaan of ter beschikking gesteld.

Deze gunstige constellatie kan niet zonder meer in de toekomst worden verwacht, en met name zal de financiering van de GW, de rolvulling van de lokale advocatuur, en de bekostiging van de specifieke elementen aandacht vragen.

De gemeentelijk autonomie (ook ideologisch, de politiek kleur is niet overal eender) zal zich soms uiten in het positioneren van 'scheiden' (ook de complexe scheidingen) in het privé-domein dan nu, niettegenstaande de wettelijke kadering van scheiden. Positionering in het privé-domein kan zijn vanwege liberale overwegingen ('je eigen boontjes doppen'), of uit geloofsovertuiging ('geen zaak van de overheid'). Bij een privé-domein filosofie ligt een gecoördineerde aanpak, met gemeentelijke co-regie minder voor de hand, alle eventuele voordelen ten spijt.

Gemeentelijke bemoeienis heeft ook z'n eigen aandachtspunten: de versnippering, de te verwachten eigen invulling per gemeente aan de registratie en registratieprocessen (met onvergelykbaarheid als te voorzien gevolg. Zie de huidige situatie, zoals beschreven in Batterink waarin over geen enkel onderdeel van de Jeugdzorg landelijke cijfers bestaan met het kind of het gezin als eenheid), het ontstaan/bestaan van de facto grote uitvoeringsverschillen.

Gelet op de primaire doelstelling van de aanmelding en de beoordelingsverantwoordelijkheid en makelaarsrol en de registratieaspecten is vermoedelijk het meest logisch en haalbaar, zeker bij een duurzaam perspectief, de inrichting van de aanmeldingsloketten bij de advocatuur zelf te beleggen, met een basisregistratie naar modellen die in de (multidisciplinaire) zorg ruim voorhanden zijn, en ook in de GARAGE-studie tegen bescheiden kosten zijn gerealiseerd. Die aanmeldingsorganisatie staat niet haaks op de 'markt' aspecten: ook in de zorg zijn er diverse situaties waarbij instroom enigszins gereguleerd wordt door de aanbieders zonder dat van marktverstoring sprake is. Bij complexe scheidingen dient dat bovendien een duidelijk cliëntenbelang: bekorten van de doorlooptijd. De GA-Pilot heeft laten zien dat juist in die kritische eerste periode snelle doorloop mogelijk was door procesregie zonder (voor zover de onderzoekers konden zien) marktverstoring. Overigens is de advocatuur al bekend met procesregie bij bijv. toevoegingen en piketdienst.

Triage in aanmelding uitbreiden met formele, semi-kwantitatieve risicotaxatie

Op 2 punten lijkt er een duidelijke verbeteringsmogelijkheid.

Op dit moment is in de aanmeldingsprocedure geen formele triage ingebouwd, met een triage-protocol. Triage zou 2 onderdelen moeten hebben. Ten eerste de beoordeling – zoals nu - van GA-geschiktheid. Die verloopt wel volgens objectiveerbare regels, zie hoofdstuk 5 en 6. Tweedens de inschatting van risico/escalatie. Die is nu in 3 'kleuren' en subjectief, c.q. niet transparant (genoeg). De aantrekkelijkheid in het gebruik van die 3 kleurcodes is snelle communicatie, maar in de huidige situatie kan iedereen daar net iets anders mee kan bedoelen. Ook is achteraf het discriminerend vermogen niet vast te stellen –

uiteindelijk waren alle casus rood, hoewel formele risicokenmerken verschilden, escalatieniveau nogal varieerde, en ook de behandeltijd).

De huidige persoonlijke inschatting door de expert is minder geschikt om het proces te managen, dan een formeel semi-kwantitatief systeem met nacontrole. Het zal bereiken van enigszins vergelijkbare resultaten tussen gemeenten en binnen gemeenten over de tijd zal ook lastig zijn met de huidige procedure en verschillende uitvoerders. Idem kwaliteitsbewaking.

Men zou wellicht zeggen: het risico wordt toch in de intakefase ingeschat. Maar dan zijn er al keuzes gemaakt. Daarnaast is de risicotaxatie in de intakefase van de GA-Pilot eigenlijk geen formele risicotaxatie, er is niet zoiets als een uitslag, een semi-kwantitatieve indeling, en een 1 op 1daarop gestoelde aanpak (routekaart), waar je eventueel beredeneerd van kan afwijken. Men kan verder niet aan de hand van de manier waarop risicotaxatie nu wordt gebruikt, eenduidig vaststellen of het groen, oranje of rood van de aanmelding klopte.

De risicotaxatie-gegevens van nu zijn zeker nuttig op een andere manier, en de escalatievragen van de onderzoekersregistratie die ook kunnen worden vertaald in een escalatie-index zijn eraan ontleend. Maar ze zijn *in deze vorm* niet bedoeld (en ingezet) als triage en als bron voor managementinformatie.

We hebben laten zien in paragraaf 8.2 dat een meer formele, relatief eenvoudige meting van scheidingsgronden, escalatie, en conflictpunten, een basis kan vormen voor een semi-kwantitatieve kwalificatie, risicotaxatie. In paragraaf 8.2 op basis van informatie rond de intake, maar de vragen hadden ook al tijdens de aanmelding kunnen worden gesteld. Mits vroeg gesteld bieden de vragen niet alleen een triage mogelijkheid, maar bieden ze ook aanknopingspunten voor rationele bekostiging en kwaliteitsbeleid.

Rationele bekostiging: semi-kwantitatieve scoring met daarop gebaseerde indeling in groen, oranje, en rood; bij elke kleur een verschillend vervolg, bijv. alleen een GA-werkwijze bij oranje en rood, en alleen een snelle doorloop naar de rechter bij groen.

Kwaliteitsbeleid: bijv.: monitoren of in het licht van de case mix voldoende gevallen tot een convenant gekomen, en de kosten niet te hoog zijn. Een dergelijke triage zit een uitgebreider gesprek tijdens de intake overigens niet in de weg, integendeel: het kan hier focus aan geven.

Voor alle duidelijkheid: de opzet van de GA-Pilot, in overleg met opdrachtgever, was nadrukkelijk niet een zo efficiënt mogelijk benutten van de GA-werkwijze (dat is namelijk een vraag die pas aan de orde komt *als de effectiviteit vaststaat, wat de vraag van de GA-Pilot was*), maar het onderzoeken of de GA-werkwijze effectief is over een range van complexiteit en escalatieniveaus. Dan is ook logisch dat efficiënte triage bij aanmelding geen onderdeel is van de proefimplementatie.

De suggestie van een triage inclusief een semi-kwantitatief risicotaxatie-instrument, berust op ruime wetenschappelijk én praktisch gedocumenteerde ervaring. Er zijn goed vergelijkbare situaties waar risicotaxatie in de aanvangsfase wordt ingezet met een kwantificerend instrumentarium zoals zelfredzaamheid (ZRM, gemeente Amsterdam/Rotterdam ook elders in gebruik), psychosociaal zwangerschapsrisico (Mind2Care, heel Nederland), R4U (overall zwangerschapsrisico), kraamzorg risico (LIP/KOM). Dit zijn instrumenten die na jarenlange ontwikkeling en wetenschappelijk onderzoek hun plaats hebben verdiend, en ook werken met meerdere dimensies van risico, en meerdere professies/disciplines in de aanpak die erdoor geïndiceerd wordt. Ze worden gebruikt omdat ze tegelijk voor kostenbesparingen en beter uitkomsten zorgen, en transparant zijn. En de onderzoekers gebruikten deze instrumenten als inspiratiemodel voor de risico- en escalatieregistratie in deze studie. In al die bestaande situaties vindt het gebruik aan de poort plaats, uniform, dus in de aanmeldingsfase. Ook bij de GA-werkwijze lijkt dat een logische stap, een kleine maar belangrijke verandering van het huidige 'oog van de meester' oordeel. Het kan, als er meer ervaring wordt opgedaan, misschien ook dienen om, als de casus voor GA niet geschikt is, het beste alternatief aan te wijzen.

Verminderen no-shows

Een tweede punt van kleiner belang vormen de no-shows. Uit de observaties blijkt dat er ondanks de maximale inspanning van GA-bureau én het gemeentelijk loket of de verwijzend collega, nog vaak een kandidaat die zich had aangemeld niet op de eerste afspraak verscheen, of daarna zonder opgave van redenen wegbleef. Een zgn. no-show. Die zijn duur, en als niet bekend is waarom, is dat duur en frustrerend. Een oplossing zou kunnen zijn met zgn. warme overdracht te werken.

Matching van geschikte aanmelding aan de GAGW-koppels

De matching heeft tijdens de GA-Pilot een praktische evolutie ondergaan, waarbij de vraag aan de orde is wat het beste is indien de GA-werkwijze een blijvende optie wordt ook buiten het gemeentelandschap.

Voor de GA-Pilot zijn advocaten en GW'ers afzonderlijk geselecteerd, en normaliter zijn er geen situaties van vast GA-GW partnership. Het is dus begrijpelijk dat in de GA-Pilot, ook vanwege de opstart, per casus een beschikbare GW bij een beschikbare GA werd gezocht. In het begin werd hierbij ook nog casus-specificiteit nagestreefd d.w.z. GA en/of GW werden geselecteerd op basis van specifieke ervaring met elementen in de casus (bijv. seksueel trauma, culturele of religieuze aspecten, etc.). Dat principe is verlaten toen de GA-Pilot liep, vooral omdat snelheid van handelen d.w.z. snelle opvolging als de aanmelding groen licht gaf, een inhoudelijke kernwaarde is van de GA-werkwijze.

Aan die snelheid moet vrijwel alles ondergeschikt gemaakt, omdat er spreekwoordelijk exponentieel meer problemen en barrières ontstaan met vertraging. Het is een enorme prestatie geweest dat – zie paragraaf 8.1 – vrijwel alle casus binnen 4 weken OF een intake hadden, OF uitstroomden.

Om dat in een permanente situatie van de GA-werkwijze ook te realiseren moeten minstens 2 beslissingen worden genomen. Allereerst over de samenstelling van koppels. Het ligt voor de hand vaste GAGW-koppels te vormen, mogelijk per kantoor (kan de vorm hebben van een GW die met 2 GA's verbonden is etc.). Hoewel in principe elke GA met elke GW aan de slag kan, is juist bij de werkwijze waar een blindelings rollenspel essentieel is, te verwachten dat de effectiviteit van de werkwijze wint met vaste koppels.

Er blijft dan nog steeds de vraag van matching bestaan. Wie gaat dat doen, in welke vorm. En daarbij: hoe wordt de korte doorlooptijd gegarandeerd. Triage, koppeling, communicatie over de procedures vereiste veel werk van het GA-bureau met hoge inzet. De bemensing en de instrumentering van zo'n GA-bureau doen ertoe, als ook de formele onafhankelijkheid.

Een apart aanmeldingskantoor (inclusief registratie zoals CLIENTFLOW in hoofdstuk 8.1) dat zowel triage als koppeling doet heeft veel voordelen maar moet waken voor gelijke kansen van de kantoren. Men kan triage en koppeling ook vanuit een bestaand gemeenteloket te organiseren, inclusief een registratie zoals CLIENTFLOW, maar onafhankelijkheid is een eis, en uiteindelijk is het primair iets voor GA en GW. Je zou kunnen uitkomen op een aanmeldingsloket dat *fysiek* bij de gemeente gehuisvest is, maar verder onafhankelijk is. Als het een administratieve neventaak van een bestaand gemeente-onderdeel wordt, gaat vermoedelijk veel van de huidige effectiviteit verloren en gemakkelijk ontstaan databeheer problemen.

Mogelijke efficiëntie toename door GA-werkwijze tijdens aanmelding

Terzijde: het is belangrijk het kostenelement van overlegtijd(besparing) door een goede inrichting van de aanmelding ook bij een kostenanalyse in gedachten te houden. Scheidingen zijn o.a. zo duur voor de samenleving (overheden, juridische en zorgpartijen) omdat – ook door de versplintering van deze sector – de procestijd enorm is. Dat is een element dat in zgn. *financiële analyses* vaak onderbelicht blijft die concentreren zich op de kosten per 'kolom', per product per discipline. Maar als er meerdere producten, meerdere disciplines in beeld zijn, neemt de 'overhead' onevenredig toe. Hoe dat werkt is als volgt te illustreren. Als er 2 stakeholders zijn, is er 1 bilaterale communicatie, bij 3 zijn het er 3, bij 4 zijn het er 6 bij 5 zijn het er 10, en meestal is het aantal stakeholders bij escalerende

casus nog groter. En dan is er nog het tijdrovende feit dat elke partij haar eigen 'taal' heeft. Iedere stakeholder heeft z'n eigen documenten, z'n eigen definities van risico, baten en schade. Ontegengesteld biedt de GA-werkwijze, door de eenheid van taal en handelen, over professionele grenzen heen, niet alleen meer effectiviteit maar ook (veel) meer efficiëntie. En 1 goed georganiseerd Multi-Disciplinair-Overleg (MDO) is efficiënter dan vele ongeorganiseerde bilateraaltes, gericht op deelen.

De onderzoekers zijn het met de GA-initiatiefnemers eens, dat, hoewel het geen doel is, de strakke GA-werkwijze met verantwoordelijkheden en per fase een duidelijk doel – bijv. bij aanmelding zo snel mogelijk, maar in ieder geval binnen 4 weken een intake realiseren met een pre-taxatie van complexiteit of een uitstroom – veel procestijd spaart, in termen van kosten, *los van* de inhoudelijke baten van de korte doorlooptijd. Die procestijd besparing heeft maar een paar ingrediënten: kort ingezette, hoge deskundigheid aan de poort, eenduidige doelen, snelle beschikbaarheid van GAGW-koppels.

8.4.4.2 Intakefase

In de intakefase vindt een grote informatieverzameling plaats.

Nu is dat qua inhoud beschreven op hoofdlijnen, maar niet meer dan dat. Zie de handleiding. De papieren informatie ligt bij de GA (casusdossier), bij de GW (met diens eigen dossier) en daarnaast doet de gemeente indien betrokken aan dossiervorming. De huidige situatie is begrijpelijk vanuit de proefimplementatie-setting maar lijkt ons niet duurzaam bij permanente introductie van de GA-werkwijze.

Er zal onzes inziens een vorm van centrale registratie noodzakelijk zijn met gedifferentieerde toegang. De huidige Pilot-registratie kan (na verwijderen van enkele onderzoeksvragen) voor gebruikt worden, aangezien het als multidisciplinaire-registratie is ontworpen.

De vraag is natuurlijk: wie gaat dat doen/verantwoordelijkheid voor nemen, en wie gaat dat betalen. De invullingsverantwoordelijkheid en het gebruik van de opgeslagen data liggen ons inziens primair bij GA, GW en de cliënten (!), net als in de zorg. Dat wijst in de richting van een op Cloud gebaseerde externe digitale registratie zoals die door de onderzoekers is gebruikt met een beherende stichting onder supervisie van de professionele groepen; zie diverse voorbeelden in de zorg (bijv. NICE van de intensive care artsen, Perined van de professionals in de geboortezorg). Het inbouwen in IT van bestaande stakeholders is bewezen een onbegaanbare weg: duur, log en er ontstaat altijd een conflict over zeggenschap over inhoud en data.

Bij digitalisering van de dossiervoering zal de vraag naar privacy, en meer algemeen de AVG klemmender worden gevoeld dan bij papieren dossiervorming, maar feitelijk is de AVG ook bij papier onverkort van toepassing. Wel is bij papieren dossiervoering het gevoel van de professionals, de onderzoekers stelden dat vast, dat alleen al door de fysieke ontoegankelijkheid (ook voor eigen gebruik) de privacy goed was geborgd. Maar wet- en regelgeving in de zorg vragen meer (bijv. controleerbaar vernietigingsbeleid, inzage- en mutatiemonitoring, etc.), en deze filosofie zou onzes inziens ook bij het juridische domein passen.

Op dit moment is niet scherp omschreven wie wat voor soort toegang tot welk dossier en welke dossierinformatie heeft. Welke informatie mogen GA, GW en de verwijzer of het loket delen? De cliënten tekenen voor data-deling door de GA en de GW maar er zijn bij elke casus veel meer partijen betrokken.

Een aparte kwestie vormen de privacybelangen van het kind. De ouders zijn hier de belangenbehartiger, maar de facto is dat moeilijk in alle gevallen waar te maken, waarbij nog komt dat er geen regels zijn voor dissensus hierover tussen de ouders. En welke status hebben bijv. de schoolgegevens, of de risicotaxatie gegevens en de soms zeer uitgebreide medische gegevens (ook over niet-psychische zorg). Bij gesprekken door de onderzoekers met de GA-initiatiefnemers werd gesteld, dat de dossier-aanpak in

de GA-Pilot niet anders was dan normaal, maar de multidisciplinaire omgeving en de efficiënte aanpak vragen ons inziens om veel meer uitwerking dan nu.

8.4.4.3 GA-fase

Na de intakefase breekt de GA-fase aan, dat is het proces dat tegelijk de voorwaarden voor onderhandeling en vergelijk tracht te realiseren door de GAGW-werkwijze, en dat vergelijk zelf tracht te bereiken. Uit de nu beschikbare gegevens – zie met name paragraaf 8.3 – dat, *als het lukt*, er veel positiefs wordt bereikt en narigheid wordt voorkomen.

Maar de vervolgvraag is: is, als we ervan uitgaan dat de GA-werkwijze effectief is, de inzet van de GW over het hele traject bij iedereen noodzakelijk. Dat is een makkelijk gestelde vraag, maar het antwoord kan in het licht van de feiten geen one-liner zijn. In de eerste plaats omdat vermoedelijk de GA-werkwijze *altijd* meerwaarde heeft boven de traditionele aanpak, ook vanwege de specifieke voordelen, zoals snelle initiële toewijzing aan de meest geëigende hulpvorm. In de tweede plaats omdat in een situatie waarin tijdens de GA-fase het gezin hulpverlening/therapie blijkt nodig te hebben (en die accepteert), dat in situaties van kortdurende hulp de GW van het koppel die (veel) efficiënter kan bieden dat een externe uitvoerder: sowieso door de relatief tijdrovende overdracht van informatie, maar bovenal door de uiterst beperkte *aansluitende* beschikbaarheid van GW-hulp. Als eerst 3 maanden gewacht moet worden, dan wordt de GW-hulp al snel niet besteed aan de initiële vraag maar aan de additionele schade, ontstaan door de delay. In de GA-Pilot werd initieel ieder gezin voor elke GW-zorg doorverwezen; later niet meer bij een beperkte tijd vragende zorg.

Ondanks de uitdaging lijkt het gewenst een ankerpunt in de GA-fase te maken, waarin, tenzij er contra-indicaties zijn, de instrumentele rol van de GW als beëindigd wordt gezien. Wat eerder bij oranje zaken, veel later en af en toe misschien niet bij rode en donkerrode zaken. Er is hiervoor geen simpele quick fix, als men zich realiseert dat elke indicatiestellingsprocedure – hier voor vervolg inzet van de GW - haar eigen proceslast creëert. De GA-initiatiefnemer merkten verder op dat een uitvoerende rol alleen mogelijk is als ouders dat wensen en als er geen tegenstrijdig belang is. Het is belangrijk dat de GA-werkwijze ook inhoudt dat het GAGW koppel de oplossing paraat houdt dat de rechter voor een deelgeschil ingeschakeld wordt, i.p.v. onbegrensd onderhandelen of 'bewerken en overtuigen'.

8.4.4.4 Afronding GA-fase

In de GA-Pilot was hier niet sprake van eenvormigheid. In sommige gevallen deed de GA een gemeenschappelijk verzoekschrift. In sommige gevallen werd de laatste hand aan convenant en/of zorgregeling gelegd door een mediator of incidenteel een andere advocaat.

Dit lijkt de onderzoekers, gezien de tijdskosten van informatieoverdracht en het onvermijdelijke delay, niet gewenst. Het is aannemelijk dat dit extra kosten genereert, en verlies aan informatie. Het is zeker bij oranje en (voorheen) rode casus niet onmogelijk dat het conflict weer enigszins oplaait als alles op papier wordt gezet, en dan is het terugverwijzen naar het GAGW koppel uiteindelijk omslachtig. De onderzoekers kiezen hier voor praktische, kostenbesparende argumenten.

Dit is ook het punt in de procedure waar nagedacht moet worden over beëindigen van de GA-werkwijze als het ernaar uitziet dat het niets wordt. Het is niet uitgewerkt OF dat kan, en of er bijv. een criterium van (stagnerende) vooruitgang is dat hierbij gebruikt wordt.

8.4.4.5 De rechtbank fase

De GA-werkwijze zou – en dat was een belangrijke rechtvaardigingsgrond – het werk van de rechter op 2 manieren verlichten: in de eerste plaats door het verminderen van het aantal casus waar een eindbeslissing nodig is, en in de tweede plaats door een enorme werklust reductie als zo'n zaak/zitting alsnog noodzakelijk is, door het voorwerk van de GA: 1 informatiebron.

Dat de rechtbank in termen van werklast profiteert is evident. Slechts 1 casus tot nu toe, en verder 1 deelbeslissing. Maar over de minstens zo belangrijke werklast reductie als er toch een zaak is kan het evaluatieonderzoek niets zeggen. Daar is ze slachtoffer geworden van het succes van de GA-werkwijze: er zijn geen observaties.

8.4.4.6 Convenant of uitspraak: en daarna?

Hoewel de handleiding van de GA-werkwijze enkele woorden wijdt aan nazorg, is dit onderdeel niet uitgewerkt. Dat is ook begrijpelijk, omdat op dit moment het *juridische perspectief* op scheiding impliceert dat de zaak met een uitspraak letterlijk is afgedaan. Er is niet, zoals bij medisch-specialistische zorg, nog een nacontrole op de polikliniek van de rechtbank.

In de GA-Pilot is er wel monitoring van het vervolg geweest voor eigen rekening van GA en/of GW. De koppels wilden zelf weten of het vervolg uitpakte zoals gehoopt of gedacht, en vaak was de gedachte dat een nagesprek nog een klein beetje hulp of sturing kon bieden.

We kunnen geen uitspraak doen over de wenselijkheid en eventuele inrichting van echte nazorg; we menen dat dat niet als vast onderdeel van de GA-werkwijze moet worden gezien, maar eerder als een algemener vraag. Wel zouden we een lans willen breken om een monitoringsmoment bijv. 6 maanden na uitspraak of convenant in te lassen, uit te voeren door de GA. Die kan op dan informeren hoe het op een aantal hoofdaspecten gaat.

Zo'n procedure hoeft, indien ondersteund door een eenvoudig digitaal registratiesysteem niet meer dan 10-15 minuten tijd te kosten. Dan ontstaat de mogelijkheid terug te koppelen op eerder genomen beslissingen of – meer in managementzin – bepaalde strategische keuzes bijv. in de handleiding te evalueren.

8.4.4.7 De rol van toevoegingen financiële bijstand voor de rechtshulp bij scheidingen

Oppervlakkig gezien heeft de GA-Pilot niets te maken met vraagstukken rond financiële bijstand. Het gaat immers om de vraag welke aanpak van een juridische scheiding in allerlei dimensies beter is, de klassieke 2-advocaten benadering, of de 1-advocaat-plus-gedragswetenschapper benadering, waarbij die aanduiding van de professionals eigenlijk slecht de lading dekt: het gaat om 2 principieel verschillende werkwijzen bij een *juridische* scheiding.

Toch is er een relatie. Er is al enige tijd een discussie, gevoed vanuit het ministerie van Veiligheid en Justitie, die als kern heeft dat de landelijke overheid de uitgaven aan bijstand voor rechtshulp (toevoegingen) wil verminderen. Anders gezegd, in de GA-Pilot zijn er casus met en zonder toevoeging. De effectiviteit blijkt hier niet mee te maken te hebben: escalatie zie je bij ieder opleidingsniveau, en het aantal conflictpunten is er niet mee samenhangend. Er is dus geen inhoudelijke reden toevoegingszaken juist wel of niet op de GA-werkwijze te wijzen.

8.4.4.8 Reacties van professionele deelnemers

Ten behoeve van de evaluatie zijn een aantal beroepsvertegenwoordigers die niet betrokken zijn bij de Pilot geconsulteerd met betrekking tot het draagvlak binnen verschillende stakeholders. Een aantal reacties zijn hier opgenomen.

De geraadpleegden waren ('bijgevoegd' wijst op een reactie in de kaders die volgen):

- a. **Juridisch Loket (bijgevoegd)**
 - Mr. I. (Irfan) Mohammedamin
Manager Uitvoering (Den Bosch, Eindhoven en Nijmegen)
Waarnemend Manager Uitvoering (Breda en Tilburg)
Mr. (Carl) Smit

Senior Legal Counselor en Senior Juridisch medewerker Etten-Leur en Pilotjurist Experiment Scheiden

b. **Gedragwetenschappers/kundigen**

- Drs R.T.M (Rob) Leenen
Klinisch psycholoog, psychotherapeut | opleider en systeemtherapeut, eigen praktijk en voorheen oa werkzaam klinische systeemtherapie (UMC)
- Drs E. (Erica) Holtjer
GZ-psycholoog bij GGZ Inter-Psy, team complexe scheidingen
- Drs. A. (Adrienne) van Rheenen. Orthopedagoog/ GZ-psycholoog, werkzaam als gedragsdeskundige bij de Raad voor de Kinderbescherming
- Drs Barbara Wahl, psychotherapeut eigen praktijk voorheen 20 jaar werkzaam bij de forensische kliniek de Waag

c. **Jeugd en/of wijkteams**

- Ronald Bleeker Gezinsvoogd van Save Amersfoort/Midden-Nederland en veel samenwerkend met wijkteams, voorheen politiemans (**bijgevoegd**)
- Mirjam Timmerman, Jeugd-wijkteam Zeist CJG

Overig zoals huisartsen (bijgevoegd)

16 huisartsen verenigd in de Scholingsgroep Contextuele therapie voor huisartsen

Reacties (ongewijzigd)

Juridisch Loket

Hoewel het aantal verwijzingen achterbleef bij onze verwachtingen, acht het Juridisch Loket Tilburg het van belang te melden dat de opzet, waarbij gedragsdeskundigen een rol spelen, van grote waarde kan zijn:

- *in het belang van het welzijn van de kinderen;*
- *ter voorkoming van een stapeling van procedures over ouderschapsplannen, specifiek met betrekking tot de omgang van beide ouders met de kinderen.*

Het lijkt ons bovendien aannemelijk dat per saldo de maatschappelijke kosten worden verlaagd. Hier dragen wij als het Juridisch Loket in Tilburg graag aan bij. De overbelasting van de rechterlijke macht wordt niet alleen tegengegaan, maar tevens de kosten voor rechtsbijstand, en bijzondere bijstand voor eigen bijdragen uit de Participatiewet.

We gaan er dan ook vanuit dat bovenstaande resultaten uit de Pilot zullen voortvloeien, ook al hebben we hier nog geen zicht op. Wij worden dan ook graag geïnformeerd over de resultaten van de Pilot.

Indien de Pilot een verlenging krijgt, dan zou het Juridisch Loket in Tilburg graag betrokken blijven qua/via de verwijzingen.

Uiteindelijk verwacht ik dat betere informatie beschikbaar komt voor wetwijzigingen waarbij kinderen al vanaf jongere leeftijd gehoord en betrokken worden.

Hoop u bij deze voldoende op de hoogte te hebben gesteld.

Met vriendelijke groet,

Dhr. mr. I. (Irfan) Mohammedamin

*Manager Uitvoering (Den Bosch, Eindhoven en Nijmegen)
Waarnemend Manager Uitvoering (Breda en Tilburg)
Willemstraat 18
5611 HD Eindhoven
www.juridischloket.nl*

Jeugdbescherming Amersfoort – Ronald Bleeker / SAVE Jeugdbeschermer

Draagvlak voor de Gezinsadvocaat binnen het onderdeel van JB Amersfoort is er zeker.

Er zijn veel OTS-zaken gerelateerd aan de problematiek voortvloeiend uit (v)echtscheiding en de strijd tussen ouders in het proces te komen tot ouderschapsplan en zorg- en opvoedtaken. In het vrijwillig kader is er beperkt invloed op dergelijke zaken, een JB-maatregel is een instrument met bevoegdheden waardoor ik dwingend kan sturen in soortgelijke zaken. Dit is zeker in het belang van kinderen, echter het is maar de vraag of het juist is dat dit via een JB-maatregel moet.

De casus waarin wij elkaar kennen en de mogelijkheden daarin bespreek ik intern en geef toelichting op de werkwijze, collega's zijn geïnteresseerd en vragen om toelichting op de werkwijze en overleg met de gemeente over financiering vanuit de Jeugdwet. Inmiddels ben ik ook uit den lande benaderd door collega jeugdbeschermers met vragen om advies in soortgelijke casuïstiek.

In het traject voorafgaand aan een beschermingsonderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming zou de gezinsadvocaat een onderdeel kunnen zijn van het repertoire van wijkteams.

Scholingsgroep Contextuele therapie voor huisartsen-bestaande uit 16 huisartsen

Het belang van een "gezinsadvocaat" bij complexe scheidingen onderschrijft onze groep "contextuele huisartsen" volledig.

Als huisartsen worden we regelmatig geconfronteerd met loyaliteitsconflicten van kinderen, die de verscheurdheid door vechtscheidingen hen opleveren. Ook zien we soms tot in de volwassenheid en zelfs tot in de volgende generatie doorwerkende trauma's door vechtscheiding van de ouders. De uitingsvormen in onze spreekkamer zijn zeer divers en het herkennen en begeleiden vraagt veel. De contextuele benadering hierbij wordt door ons als helpend ervaren.

We beseffen het grote belang van preventie en proberen als huisarts daaraan bij te dragen. In dat licht zien we ook de betekenis van een "gezinsadvocaat" bij echtscheidingen, waardoor de belangen van de kinderen centraal kunnen staan en de ouders daarop kunnen worden aangesproken. Dit in plaats van het uitvergroten van de tegenstellingen tussen de ouders, een proces dat altijd ten koste van de kinderen gaat.

Als groep contextueel werkende huisartsen bieden we graag aan Cees van Leuven c.s. onze steun bij het initiatief om "de gezinsadvocaat" in de wet verankerd te krijgen. Mochten de initiatiefnemers hier op enigerlei wijze gebruik van willen maken, dan staan wij open voor contact over de vorm. Onder meer denken we aan het benaderen van de LHV (de landelijke huisartsenvereniging). Mogelijk lukt het om deze organisatie achter het initiatief te krijgen.

9. Conclusies, discussie en aanbevelingen

9.1 Inleiding

Probleemstelling

Dit rapport beschrijft een, voor zover de onderzoekers bekend is, unicum: een grootschalig experiment met een nieuwe juridische procedure, naast de bestaande aanpak, op het terrein van het scheidingsrecht, in een situatie dat er minderjarige kinderen in het gezin betrokken zijn, wat in ongeveer de helft van de gevallen het geval is. Een proef 'voor 't echie' met een grote inzet: vaststelling of die nieuwe benadering inderdaad de schade van de scheiding en van het scheidingsproces verkleint, en uitkomsten verbetert voor met name minderjarige kinderen.

In een scheidingssituatie met kinderen is de rechtbank altijd betrokken: de wetgever heeft willen garanderen dat de rechter het belang van het kind beoordeelt in de gemaakte afspraken, ook als de ouders er samen uit zijn gekomen en een zgn. gemeenschappelijk verzoek hebben ingediend bij de rechtbank om de echtscheiding formeel uit te spreken. Sinds 2009 moet in de situatie van scheiden met kinderen er altijd een ouderschapsplan zijn opgesteld (met een belangrijke uitzondering die later wordt besproken) die de rechter moet die goedkeuren.

Bij complexe scheidingen, niet helemaal zonder reden ook wel 'vechtscheidingen' genoemd, komen de ouders er *niet* samen uit, is er *geen* gemeenschappelijk verzoek, en start één van de ouders met de scheidingsprocedure, met de – verplichte – hulp van een advocaat. Dat een ouder dit zgn. civielrechtelijke conflict zonder de hulp van een advocaat uitvoert – zoals bij andere civielrechtelijke conflicten, heeft de wetgever onwenselijk geacht: het is wetstechnisch veel te ingewikkeld voor een leek, en de bijzondere aard van het conflict maakt de ouders niet de meest geschikte procesvoerders, al helemaal niet als er kinderen in het geding zijn. Zoals gezegd, één van de ouders start, en daarna moet de ander reageren. Wettelijk hoeft die bij haar/zijn reactie niet een advocaat in de hand te nemen, de praktijk is wel zo.

De juridische kant van scheiding heeft veel specifieke kanten, zeker gezien de ontwikkelingen in de laatste decennia, gezien de betrokkenheid van tal van andere partijen, en gezien de toenemende interferentie met het juridische scheidingsproces van *andere* regelprocessen van de overheid, (kinderbescherming, het garanderen van woonruimte, en voldoende middelen van bestaan). Een specifieke kant is ook dat het persoonlijk functioneren van de advocaat en de rechter een aparte dimensie is, zoals die dat ook geldt bij medische zorgberoepen. Dat vraagt specifieke expertise en competenties, en heeft geleid tot specialisatie binnen zowel de rechtbank (familierechter, kinderrecht) als de advocatuur (familieadvocaat). Het in dit rapport beschreven experiment is een, naar ons oordeel, belangwekkend experiment binnen het familierecht.

Waar gaat het experiment om? De normale gang van zaken.

Het experiment laat zich als volgt beschrijven, voor een uitgebreider beschrijving kunnen hoofdstuk 5 en 6 en de samenvatting (hoofdstuk 3) worden geraadpleegd.

We beginnen met de *standaardprocedure*, uitgaande van een complexe scheiding die zich niet meer in de oplossings sfeer beweegt van keukentafelgesprek of 'mediation', maar die afstevent op een zaak bij de rechtbank 'op tegenspraak'. De eerste advocaat neemt het initiatief, de andere volgt wanneer de andere ouder moet reageren. Het proces dat daarna ontstaat kan het best beschreven worden als het herhalen van het persoonlijke conflict van de ouders, maar dan in een juridische jas. De rechter moet uit de verhalen van beide partijen, ter zitting, zien op te maken hoe de belangrijkste conflictpunten eruitzien, waar eventuele onderhandelruimte zit (om ter zitting er alsnog, geheel of op delen uit te komen), maar ook wanneer die ontbreekt waar een zo evenwichtig mogelijk werkbaar standpunt ligt dat

op alle conflictpunten (de optelsom van beide ouders) een uitspraak doet. En dat voor de kinderen de beste nieuwe uitgangssituatie biedt.

Hoewel het een detail lijkt, is er hierbij een belangrijk spelregel: met niet-genoemde conflicten bemoeit de rechter zich niet, de situatie op niet genoemde terreinen speelt geen rol in de beslechting van de wel aan de orde zijnde conflicten (de vakterm in onderzoek is: 'independence of irrelevant alternatives').

De rechter komt uiteindelijk altijd tot een zgn. eindbeslissing, maar bij complexe scheidingen is de weg daar naartoe ingewikkeld, tijdrovend en duur, en voor de neutrale buitenstaander is de uitkomst vaak onbevredigend zowel op korte termijn (in zoverre je daarvan spreken kan) als op lange termijn. Een centraal punt van onbehagen is dat het kindbelang niet gediend is, maar eerder geschaad wordt, door het in opzet conflictmatige procesmodel van 2 strijdende ouders, met elk een advocaat. Met daarbij een proces dat lang duurt en de kinderen in onzekerheid laat over hun toekomst.

Het knelpunt in de bestaande situatie

Voor een goede invulling van ouderschap is op z'n minste enige samenwerking van de gescheiden ouders nodig, met enig wederzijds respect, en met de afspraak deze minimale samenwerking niet te benutten om het vuur van het conflict weer op te stoken. Hoewel er geen cijfers zijn – een kenmerk van deze sector – is er consensus dat bij complexe scheidingen dit zgn. 'toernooimodel' van de juridische aanpak een belangrijk probleem vormt. Tegelijk representeert dit model de wetsfilosofie dat in een juridische zaak van 2 strijdende partijen, elk kan worden bijgestaan door een eigen advocaat. Dat maakt het een uitdaging een alternatief hiervoor te ontwikkelen binnen de huidige juridische kaders.

Vanuit een iets ander perspectief kan je stellen dat het meer principiële knelpunt is dat het kind of de kinderen juridisch geen partij zijn. Er worden wel kinderrechten erkend, maar minderjarige kinderen zijn in de huidige procedure niet als 'partij' terug te vinden (en ook niet als meerderjarige omdat dan verondersteld wordt dat je als kind geen relevante partij meer bent). Een (minderjarig) kind wordt bij rechtbankprocedures wel 'gehoord' (een eenmalig gesprek met de rechter voor of ter zitting) maar formeel speelt dat geen rol, en bij het afronden van dit rapport (2 februari 2023) werd ook een uit ander onderzoek bekend dat de kinderen (en ouders) weliswaar gehoord worden, maar niet ervaren dat er naar hen geluisterd wordt. Uit door ons verricht onderzoek onder een groot aantal ouders en kinderen die met ouderverstoting te maken hadden bleek dat jargon ons hierbij parten speelt: wanneer men in juridische zin gehoord wordt, wil dat slechts zeggen dat er een gespreksmoment is van – hier – kind met rechter, het is een puur procesmatige term; maar dat zegt niets over de communicatie als zodanig. In de praktijk is het gesprek primair informerend richting de rechter die het gesprek leidt; het is zeker niet verantwoordend van rechter richting het kind, en ook niet onderhandelend van aard, laat staan dat van een geformaliseerd proces sprake is waarin de invloed van het gehoord worden zich vertaalt in de beslissing van de rechter.

Al met al vormt het toernooimodel een obstakel in het creëren van het noodzakelijke vertrouwen om tot minimale samenwerking te komen. Het draagt ook bij - naar het oordeel van velen - aan het ontstaan van complexiteit (vaak versterkt door trage processen) waar dat aanvankelijk wel meeviel. Feit is, dat de last van het procesmatig correct, maar in het resultaat niet adequaat, afhandelen van complexe echtscheidingen enorm is. Denk aan voortgaand huiselijk geweld, onder toezichtstelling van het kind, uithuisplaatsingen, ouderverstoting/contactverlies, arbeidsongeschiktheid door psychisch en/of fysieke ziekte, en het instorten van het persoonlijk netwerk van één of beide ouders. En dat vertaalt zich weer naar bemoeienis van gemeenten, de rechtbank, de advocatuur, etc.

De afgelopen jaren is daar veel over geschreven, en zowel maatschappelijk als vanuit de overheid heeft het onderwerp urgentie gekregen. Een meerjarig overheidsinitiatief 'Scheiden zonder Schade' was het resultaat, deze studie past in dat initiatief.

Hoe kan het anders? De Gezinsadvocaatprocedure

De alternatieve aanpak die in het experiment is uitgevoerd heet wel de 'Gezinsadvocaat-procedure', hoewel die term enigszins misleidend is gebleken. In plaats van 2 'partijdige' advocaten, voor elke ouder 1, is er 1 'meerpartijdige' gezinsadvocaat die als koppel (per casus) samenwerkt met een gedragswetenschapper. Samen voeren ze een speciale gespreksprocedure met beide ouders die gebruik maakt van beider expertise en de mogelijkheid om in het gesprek juridische en psychologische sturing en steun te realiseren, in een mix die van de casus afhangt. Die werkwijze blijkt goed trainbaar en overdraagbaar. Het doel is tweërlei: eerst de-escaleren, en dan de cliënten in, wat de onderzoekers noemen, een 'tipping-point' situatie te brengen, een smalle 'band' waarin men tot onderhandelen bereid raakt, uitruil van gelijke of ongelijke zaken, en daarnaast soms het onvermijdelijke van een stukje verlies accepteert. In feite wordt alles in het werk gesteld een rechtbankprocedure te voorkomen en er via een convenant toch uit te komen, ook al kost dat wat tijd.

Deze GA-werkwijze wordt omgeven door een groot aantal kleinere en grotere procedure-elementen die als zodanig niet specifiek zijn voor de GA, maar in deze context wel in gezamenlijkheid de werkwijze effectief maken, althans dat is de veronderstelling. Denk als voorbeeld aan de Tesla: het onderscheidende verschil met fossiele brandstof auto's is uiteraard het volledig elektrisch motorsysteem met een bijzondere accu, maar dat het resultaat een competitieve auto heeft opgeleverd zit ook in gewichtsbesparing, stroomlijning (tot en met de velgen), allerlei methoden om de bestuurder tot zuinig rijden te prikkelen, een batterij managementsysteem met software die verbeterd kan worden, etc. Zonder deze specifieke elementen was het ook een volledige elektrische auto geweest, maar de beperkte actieradius had het geen voldoende volwaardig alternatief gemaakt.

Bij de GA-werkwijze gaat het bij specifieke zaken om een triage procedure vooraf, een slim risicotaxatie-instrument, een aanmeldingsloket dat de matching van casus aan GA en GW regelt met minimaal delay, een georganiseerd multidisciplinair overleg team op regionaal niveau, om intervisie en supervisie, om snelle schakellijnen met verwijzers ook voor vervolghulp waarbij op elkaars informatie/oordeel wordt gevaren, om slimme inzet van rechters tijdens het proces, en om commitment aan de op papier gestelde guidelines.

De Gezinsadvocaatprocedure heeft een lange voorgeschiedenis, waarin de Kinderombudsman een rol speelt als ook de experts die de 'GA-Pilot' hebben uitgevoerd. Die staat elders in dit rapport vermeld.

Onderzoek

De GA-Pilot kon plaatsvinden dankzij een subsidie, waarbij ook in onderzoek was voorzien. Waar in deze sector gebruikelijk is aan de hand van interviews met stakeholders systematisch opinies te verzamelen over een idee of innovatie, is hier een geheel andere benadering gekozen, een wetenschappelijke benadering die in onderzoek naar nieuwe vormen van medische zorg, standaard is.

Deze methode houdt in dat de ervaringen in een voldoende grote proef(implementatie) vertaald worden in, en gekwantificeerd worden tot, een vergelijking tussen een situatie met en zonder deze innovatie. De Rekenkamer heeft daarbij regels opgesteld voor de correcte omgang met alle kosten, ook die in de toekomst. Het ministerie van VWS maar ook het Zorginstituut, laat dergelijk onderzoek zeer frequent uitvoeren, of stelt dit verplicht bij fabrikanten die met iets nieuws komen. Het hele geneesmiddelenpakket is op dergelijk onderzoek gebaseerd.

De belangrijkste stap in een dergelijk onderzoeksproces is het vertalen van de doelstellingen van de GA-procedure in meetbare termen. De proef, de Pilot, levert vervolgens de gegevens om de vergelijking van bestaand met nieuw te kunnen maken. Idealiter worden in de proef deelnemers willekeurig toebedeeld aan de nieuwe of oude benadering, maar vaak is dat onmogelijk – ook hier. Dan zijn andere methoden

nodig. De transparantie van het oordeel over succes is maximaal: het succes of niet van de nieuwe aanpak is de optelsom van de positieve en negatieve ervaringen van iedere casus, in een vergelijkend perspectief. Anders gezegd: de mate van doelbereiking per casus is waar het om draait, niet de mening of indruk van betrokkenen. Een belangrijke spelregel bij de analyse is daarbij dat *conservatief* geanalyseerd en geïnterpreteerd wordt. Bij twijfel wordt aangenomen dat het nieuwe – hier de GA-procedure – niet beter is. Daar zit een logica achter: de onderzoekssituatie zelf neigt tot een bovengemiddeld prestatieniveau. Omdat de GA-resultaten zo gunstig leken, is hier extra aandacht aan gegeven.

Volgen we de regels, dan heeft deze expliciete feitelijke methode als voordeel dat de subjectiviteit op allerlei wijze beperkt blijft tot de precieze keuze van de indicatoren, en de keuze van de omvang en inrichting van de proef. En eventueel de keuze van andere vergelijkingsbronnen.

Het onderzoek parallel aan de GA-praktijk heeft, ook zonder vergelijkingsgroep, veel feitelijke informatie opgeleverd, en die wordt hierna in de vorm van conclusies gepresenteerd, als antwoorden op de onderzoeksvragen. Daarnaast zijn er verschillende resultaten die vermeldenswaard lijken, hoewel ze niet de primaire onderzoeksvragen betreffen.

Deze worden als overige bevindingen gepresenteerd.

Als derde geven we aanbevelingen, wat betreft de uitbreiding van toepassing, de begeleidende activiteiten, en de belangrijkste onderzoeksvragen die door de resultaten zijn opgeworpen.

Waar mogelijk wordt bij conclusies en aanbevelingen geprobeerd onderscheid te maken naar de verschillende perspectieven/ stakeholders. Het onderzoek was niet gericht op het vaststellen van het draagvlak bij de diverse stakeholders omdat dat in deze feitengerichte opzet pas aan de orde is als die feiten er zijn. Het feitenonderzoek is qua resultaatbeschrijving wel zo georganiseerd, dat – indien de stakeholders daadwerkelijk de geformuleerde doelen nastreven – het draagvlak theoretisch kan worden ingeschat voor de verschillende stakeholders. De onderzoekers zijn verder niet naïef en nemen aan dat financieel eigenbelang en politieke c.q. professionele machtspositie - ook indien niet hardop gezegd - zwaar wegen.

9.2 Conclusies

9.2.1 De primaire onderzoeksvraag

Overwegende dat: de standdaardscheidingsaanpak i.h.b. bij complexe scheidingen met een advocaat voor elk van de ouders die een procedure op tegenspraak voeren, tenminste de volgende nadelen heeft:

- De doorlooptijd van de scheiding is lang, en het conflict zet zich ook na de uitspraak nog voort, vaak met vervolgprocedures
- In het scheidingsproces escaleert niet alleen het conflict, maar ook de betrokkenheid van allerlei partijen, waaronder die zich inzetten voor het belang van het kind; er worden
- Beschuldigingen rondom onveiligheid ingebracht die met het scheidingsproces interfereren;
- Kinderen vertonen gedrag of signalen of problemen in het onderlinge contact en met hun ouders, en in het contact met hun omgeving (o.a. school) die alle wijzen op een ongezonde opvoedings- en leefsituatie; eventueel leidend tot calamiteiten waaronder contactverlies met 1 van ouders;
- De maatschappelijke kosten, niet alleen in de vorm van juridische proceskosten (belasting rechtbank), maar ook via allerlei maatschappelijke en zorginterventies, en inadequaat functioneren van ouders (bijv. werk) en blijvende ontwikkelingsverstoring van het kind zijn onacceptabel hoog.

Wordt de vraag gesteld of:

Betere resultaten worden vastgesteld (in procestermen, in inhoudstermen) gezien vanuit verschillende stakeholdersperspectieven

Indien:

In plaats van de gebruikelijke werkwijze met 2 advocaten, de GA-werkwijze als standaard wordt genomen, met één meer-partijdige zgn. Gezinsadvocaat die op geïntegreerde multidisciplinaire wijze samenwerkt met een gedragswetenschapper op gelijk expertiseniveau, waarbij de werkwijze zich *specifiek* kenmerkt door de-escalatie en het streven naar een minimaal draagvlak voor onderhandelen en uitruil, en voorts enkele *specifieke* kenmerken heeft die er in samenhang voor zorgen dat er korte doorlooptijden zijn, deelprocessen parallel verlopen en niet simultaan, terwijl ook de professionals worden gesteund via structurele intervisie/supervisie.

Wat betere meetbare resultaten in de praktijk zijn wordt daarbij in samenspraak in het project bepaald. De informatie wordt daarbij verzameld in dan wel ontleend aan het proefproject, de GA-Pilot.

Antwoord:

De GA-procedure is de facto onderzocht in uitsluitend oranje en rode casus (31 gezinnen van 46 aanmeldingen), die niet een juridisch voorgeschiedenis hadden. Dat zijn derhalve complexe scheidingen. De feitelijke beoordelingsperiode per casus liep van aanmeldingsmoment tot en met convenant of rechtszaak, naar gelang de uitkomst. Voor een totaaloordeel is een schatting van het vervolg gemaakt.

Meting van de tevoren gedefinieerde doelen leverde op dat er in iedere onderzochte richting, bij vrijwel iedere casus, overtuigende, vaak grote voordelen zijn vastgesteld.

Juridisch procesmatig: slechts 1 van de afgeronde casus werd een rechtszaak (onder vermoedelijk evengoed gunstiger voorwaarden), 13 andere werden per convenant afgesloten, waar anders een rechtszaak onvermijdelijk was geweest.

Wat betreft de *kinderen* werden er geen calamiteiten in de sfeer van ondertoezichtstelling en uithuisplaatsing vastgesteld, waar die in de bestaande benadering wel werden verwacht. Er werd geen (signaal van) ouderverstoting vastgesteld. De periode van observatie is de te kort om iets over indicatoren zoals doublures op school en ziekteontwikkeling te zeggen.

Wat betreft het *proces*: de doorlooptijd in de beginfase (aanmelding) was 4 weken, soms korter, zonder discontinuïteit. De vastgestelde gemiddelde doorlooptijd van een oranje-rode casus bedroeg ca. 10 maanden (vanaf intake t/m convenantondertekening). Dat is waarschijnlijk veel korter dan anders het geval was geweest.

Wat betreft de *kosten* werd vastgesteld dat van zeer grote kostenbesparingen sprake is, voor alle 3 de relevante stakeholders, het Rijk, de Gemeente en de ouders zelf. Onderstaande figuur vertelt min of meer het kostenverhaal, voor 31 casus.

Figuur 9.1 Kostenvergelijking GA-werkwijze vs. 2 advocaten benadering. n=31, 40% rood

RUBRIEK	n:	2 ADVOCATEN				GAGW KOPPEL				BALANS		
cumulatief	31	<i>laag</i>		<i>hoog</i>		<i>laag</i>		<i>hoog</i>		cumulatief		
AM		€ 3.875	0%	€ 3.875	0%	€ 11.750,00	3%	€ 11.750,00	3%	AM	€ 7.875	€ 7.875
GA		€ 199.522	23%	€ 318.413	33%	€ 161.045,00	46%	€ 225.370,00	55%	GA	-€ 38.477	-€ 93.043
RB		€ 449.500	52%	€ 449.500	46%	€ 144.065,68	42%	€ 144.065,68	35%	RB+FUP	-€ 305.434	-€ 305.434
RB2		€ 52.202	6%	€ 52.202	5%	€ 6.615,40	2%	€ 6.615,40	2%	RB2+FUP	-€ 45.586	-€ 45.586
OUDERS		€ 153.624	18%	€ 153.624	16%	€ 22.909,00	7%	€ 22.909,00	6%	OUDERS	-€ 130.715	-€ 130.715
SOM		€ 858.722		€ 977.613		€ 346.385,08		€ 410.710,08		SOM	-€ 512.337	-€ 566.903
kostendrager		<i>laag</i>		<i>hoog</i>		<i>laag</i>		<i>hoog</i>		kostendrager		
Zelf		€ 382.414	45%	€ 501.305	51%	€ 200.661	77%	€ 264.986	65%	Zelf	-€ 181.753	-€ 236.319
Gemeente		€ 304.552	35%	€ 304.552	31%	€ 75.844	22%	€ 75.844	18%	Gemeente	-€ 228.708	-€ 228.708
Rijk		€ 171.757	20%	€ 171.757	18%	€ 69.880	20%	€ 69.880	17%	Rijk	-€ 101.876	-€ 101.876
aantal rechtzaken										aantal rechtzaken		
oranje		14,9				0,9				oranje	-14,0	
rood		12,0				2,5				rood	-9,5	
SOM		26,9				3,4				SOM	-23,5	
aantal OTS		2,4				0,5				aantal OTS	-1,9	
aantal uithuis		1,8				0,4				aantal uithuis	-1,4	

% rood	40%	conv 2adv	20%	conv GAGW	95%
		conv 2adv	3%	conv GAGW	80%

In het kort: het totaalverschil tussen GA-procedure en 2-advocatenmodel is €512.000 tot €567.000 euro, voor 31 casus; per casus zijn de baten van de GA-procedure minimaal ca. €17.000. In aandelen: de financiële winst zit voor 20% bij het Rijk, voor ca. 40% bij het paar zelf (delen door 2 voor het voordeel per persoon, dus 20%+20%), en ca. 40% bij de gemeente. Dit zijn de uitkomsten waarin alle voordelen van de GA naar beneden zijn afgerond, en alle nadelen naar boven, en waarbij nog niet alle besparingen zijn meegeteld. Ook zijn toekomstige kosten naar voren gehaald.

9.2.2 De secundaire vraag

Vraag:

Nu betere resultaten zijn vastgesteld, wat is daarvan de validiteit en zekerheid op korte en lange termijn?

Antwoord:

Onlangs de bescheiden aantallen in termen van volledige afgeronde casus, menen de onderzoekers dat de resultaten vrij zeker zijn op basis van de volgende drie ondersteunende bevindingen:

1. de GA-methode berust op een specifiek proces, waarvan tussenstappen – als het proces optreedt – kunnen worden gemeten. Die tussenstappen zijn op verschillende manieren gemeten, direct, indirect. Zo werden er wel escalatieverschillen bij aanvang gevonden, maar die speelden voor de begeleidingsduur geen rol meer door de de-escalatie. Het aantal conflictpunten bij aanvang speelde daarentegen wel een duidelijke rol bij de begeleidingsduur. Die laatste samenhang suggereert sterk dat de metingen validiteit hebben, en dat het ontbreken van escalatie-impact geen toeval is. Ook werd vastgesteld dat een aantal conflictpunten verdween van de lijst, en tenslotte werd vastgesteld dat de ouders bereid bleken convenanten af te sluiten in situaties die objectief gezien niet helemaal in balans waren (berusting, acceptatie), iets wat normaal gesproken in een vechtscheiding niet aan de orde is.

2. een expert-panel van 3 leden heeft afzonderlijk de 13 conventen casussen beoordeeld, elk lid afzonderlijk, met een gedetailleerde onafhankelijke beoordelingsmethodiek. Er was onverwacht een zeer grote convergentie in hun beoordeling van de GA-effecten op 9 deelcriteria, en dat was niet omdat die beoordeling altijd gelijk was.

3. elke casus had uiteindelijk een unieke combinatie van een GA en een GW, geen koppel was hetzelfde, en een grote groep is uiteindelijk getraind en ingezet. Een zeer sterk argument ten faveure van een methode-effect (en niet: een effect door specifieke persoonlijke expertise) is dat dezelfde bevindingen werden gevonden in iedere combinatie; die professional-onafhankelijkheid is ook een groot compliment aan de innovatiegroep: ze zijn er kennelijk in geslaagd door de optelsom van startkwalificatie, beperkte training, het multidisciplinaire protocol, en naar we aannemen logisch-consistente manier van werken

een zeer robuuste aanpak te creëren.

De relatieve zekerheid van gunstige gevolgen strekt zich uit tot en met tenminste het moment van convenantafsluiting. Ze is minder zeker voor de periode na de observatietermijn d.w.z. na het convenant, maar ook hier zijn de vooruitzichten gunstig als de GA-werkwijze wordt gevolgd van nazorg om in de beginfase nog even desgewenst bij te sturen. Zelfs als zeg 1/4 van de convenanten alsnog in de rechtbank terecht komt, een onwaarschijnlijk negatief scenario, dan zijn de gunstige gevolgen nog groot.

Twee beperkingen zijn relevant:

- de kinderen konden niet rechtstreeks worden gevolgd; we weten alleen iets over ondertoezichtstelling, uithuisplaatsing, ouderverstoting en andere calamiteiten (die uitbleven), maar niets over bijv. mentale gezondheid en schoolprestaties. Wij gaan er echter van uit dat als het met de ouders een stuk beter gaat, en als er een convenant is i.p.v. een rechtszaak met alles daaromheen, dat het met de kinderen ook beter gaat.
- de effecten werden bij oranje en rode casus vastgesteld, met in absolute zin grotere effecten bij grotere complexiteit (ook dat steunt de validiteit); bij de lichtste oranje zaken was nog steeds sprake van een effect. Het onderzoek kan met de eigen gegevens niets zeggen over groene, 'lichte' scheidingen. Het is waarschijnlijk – maar dient onderzocht te worden – dat de GA-werkwijze eventueel in aangepaste vorm – ook in groene casus uitmaakt. De winst mag dan kleiner zijn, de aantallen zijn veel groter.

9.2.3 De derde vraag

Vraag:

Als de GA-werkwijze beslissende voordelen lijkt te hebben, is de werkwijze dan haalbaar en duurzaam, waarbij ook de bestending van de methodiek, het leertraject, de beschikbaarheid van personeel, de registratie, en de bekostiging worden meegenomen.

Antwoord:

De methodiek is haalbaar, zoals min of meer bewezen wordt door het succes van de GA-Pilot en de gunstige reacties van deelnemers. Uiteindelijk is met relatief eenvoudige middelen, zonder extra incentives (de GA's en GW's kregen niet betaald voor hun niet-cliëntgebonden tijd), een compleet nieuwe aanpak effectief geweest in een regio, onder verder natuurlijke omstandigheden. Het project is 1 jaar continu operationeel geweest, ook in vakantietijd. Alle betrokkenen waren ook actief als advocaat in het veld. Bij zoveel deelnemers kan 1 jaar in de lucht zijn zonder hick-ups als een geslaagde pragmatische test worden gezien.

Wat betreft haalbaarheid vinden de onderzoekers ook bijzonder dat het door de werkwijze lukte geen tijd verloren te laten gaan in het proces, wat een eigen bijdrage leverde aan de-escalatie. De welwillendheid van advocatuur (deken) en rechtbank maakten de Pilot weliswaar mogelijk (creëren van een window of opportunity), maar deze partijen hebben verder niet geholpen, er werd niet voorgedrongen.

De onderzoekers hebben nog enkele verbeterpunten aangewezen, i.h.b. triage met een universeel/landelijk short risicotaxatie instrument, het volgen van cliënten die uitvielen, en bovenal het starten van een zgn. kwaliteitsregistratie (als voortzetting van de studieregistratie). Ook de grotere betrokkenheid van kinderen zou meer vorm kunnen krijgen, al lijkt het er bij complexe scheidingen op dat de kinderen vaak relatief jong zijn, te jong voor vormen van participatie of raadpleging.

De *duurzaamheid* is, naast door financiële balans, gebaat bij documentatie van de principes en procedures, gebaat bij training, gebaat bij intervisie van het proces, en gebaat bij analyseren van registratie-uitkomsten (zoals dit onderzoek deed t.a.v. doorlooptijden) en terugkoppeling daarvan. Zo ontstaat een body of knowledge. In dit opzicht is de GA-werkwijze nu al een unicum: van de bestaande manier van doen met al z'n variatie staat niets in een vergelijkbare vorm op papier (bijv. als beschrijving van de werkwijze van een kantoor). Het gedachte-experiment is interessant of, indien de GA-werkwijze de standaard was, en de 2 advocatenaanpak in zijn huidige variabele vorm als experimentele aanpak zou worden aangeboden, of dit onderzoek dan wel zou worden overwogen of toegestaan.

Kritische factoren zoals beschikbaarheid van gekwalificeerd personeel is niet buiten studieverband onderzocht, maar de betrokken GA's en GW's verzekerden dat het vinden van gekwalificeerde professionals niet de uitdaging is. Een kritische factor is wel het creëren van aanmeldingslokaties. Gezien het relatief beperkte kostenelement hiervan gaat het vooral erom wie verantwoordelijk is; de GA/advocatuur ligt het meest voor de hand.

9.2.4 De vierde vraag

Vraag:

Als invoering van de GA-werkwijze wordt overwogen, hoe wordt het draagvlak ingeschat, aannemende dat de resultaten voldoende zeker zijn en de technische invoering haalbaar? Denk bij draagvlak aan de verschillende vormen van rechtshulp (rechtswinkels, advocatuur, juridische loketten) en rechters/rechtbanken.

Antwoord:

Men kan de vraag naar het draagvlak beantwoorden, door *specifiek* te vragen naar de ervaringen van enkele professionals, die participeerden. Wij achten die vraag al positief beantwoord door de duurzaamheid van die participatie (vraag 3). Informatiever is te vragen naar de mening van professionals die dicht bij de GA-Pilot stonden, maar die niet direct betrokken waren bij de Pilot. Die raadpleging vond plaats (par. 8.4.4.8) en leverde vooral positieve reacties op. De onderzoekers zijn voorzichtig die reactie te generaliseren. De regio Midden-Brabant heeft ook door de krachtige impulsen van de GGD Hart van Brabant een uitstekende landelijke reputatie op het terrein van (wetenschappelijk ondersteunde) sociale c.q. sociaal-medische innovatieprojecten. Daarom zijn professionals en de gemeenten in de regio niet zondermeer representatief.

Daarom formuleren we hieronder een meer *algemene* overweging rond het draagvlak van de diverse stakeholders.

Er doen zich bij een algemene draagvlak-evaluatie minimaal 2 specifieke uitdagingen voor, en een algemene.

1. In deze dienstensector is aan de zijde van rechtshulp – en daar niet alleen – van grote variatie sprake wat betreft filosofie en businessmodel. In zo'n situatie is 'het' draagvlak moeilijk te bepalen: systeemveranderingen pakken vermoedelijk voor het ene businessmodel anders uit dan voor de andere: *verschil van opinie c.q. draagvlak over in dit geval de GA-procedure zegt dan niet iets over de GA-procedure maar over de eigen invulling op dit moment van de normale manier van werken*; het bestaan van opinieverschillen over de GA zegt dan vooral iets over opinieverschillen over de huidige manier van werken. Daar komt bij dat de GA-procedure sterk verschilt van de huidige manier van werken, namelijk op 2 manieren: de inzet van de meerpartijdige advocaat met een gedragswetenschapper, maar daarnaast de introductie van geïntegreerd multidisciplinair uitkomstgericht werken. Dat laatste beschouwen de onderzoekers als een zo mogelijk nog groter verschil, en is vermoedelijk meer bepalend voor draagvlak c.q. weerstand dan het enkele feit van de meer-partijdige advocaat.
2. De sector bezit weinig feitelijke informatie over het standaard scheidingsproces, en daar hangt een cultuur mee samen waarin *feitelijke evidentie* maar een beperkt sturende rol heeft. Het

verschil met de medische sector of de onderwijssector anno 2023 is groot. Je ziet de gevolgen van 1. en 2. terug in de onderzoeksopdracht aan het GA-Pilot-team: uitgebreide wensen rond 'draagvlak' informatie, geen specifieke wensen over de informatie over de innovatie zelf.

3. Een algemeen kenmerk is draagvlak dynamisch en laat het zich door informatie en debat beïnvloeden.

De GA-procedure heeft alle kenmerken in zich om voor oranje en rode zaken de beroepsnorm in het familierecht te kunnen worden terwijl voor groene en groen-oranje zaken en vastgelopen zaken de werkwijze moet worden overwogen. Maar die norm raakt de beroepsuitoefening, en het businessmodel is per kantoor afhankelijk van hoe het nu gaat.

In deze situatie stellen de onderzoekers voor – naar analogie van health policy processen – om een zekere volgtijdelijkheid na te streven: eerst feiten verzamelen, dan op adequate wijze communiceren met de kritische sectoren, en daarbij eventueel informatiehiaten vaststellen, en dan op het draagvlak bepalen. In die interactieve benadering krijgt dan ook de *huidige* praktijkvariatie haar plaats.

Belangrijkste stakeholders voor draagvlak

In ieder geval lijken bij een draagvlakinschatting tenminste belangrijk: de ouders, de professionals (advocatuur en anderen) en daarnaast de vertegenwoordigers van gemeente, rijksoverheid en uitvoeringsorganisaties van belang, en ook – hoewel die nooit in verband met draagvlak worden genoemd – de kinderen. Hierna is een inschatting gemaakt van deze stakeholdersposities.

Draagvlak in het algemeen

Zeker bij het huidige bijna ongeloofwaardig goede resultaat, met alle kenmerken dat dat niet veroorzaakt wordt door goede performance van betrokkenen, maar door een beter werkingsprincipe, zal voor velen 1 studie niet voldoende zijn om vol voor de GA-procedure, maar geleidelijke invoering (voor oranje-rode casus) te combineren met en monitoring van resultaten met het huidige instrumentarium. Het gaat bij geleidelijke invoering *niet* om een deel van de kenmerken breed invoeren, maar om de werkwijze in z'n geheel invoeren, op meerdere subregionale of grootgemeentelijke lokaties, onder gelijktijdig formeel testen van uitbreiding van de filosofie tot groen-oranje casus (net zo strak geprotocolleerd als nu).

Voor de juridische stakeholders geldt een andere algemene draagvlakvraag, van rechtsfilosofische aard: kan dit meer-partijdige model eigenlijk wel, al vergt doordenken daarvan ook het uitwerken van het recht van het kind in de procedure. De onderzoekers zijn hierin niet gekwalificeerd, maar signaleren hier de kwestie.

Draagvlak onder de advocatuur

Deze is moeilijker te beoordelen. Niet de plussen en minnen van de GA-methode, maar door de huidige grote variatie tussen advocaten in hun beroepsuitoefening (inhoudelijk), hun uren per casus (bij dezelfde casus), en hun tarifiering, maken de inschatting van draagvlak lastig. De ervaring in de zorg (en dat betreft een scala aan beroepen) is dat peer-to-peer processen met een actieve zichtbare rol van de top veel kunnen bijdragen aan het draagvlak. Wellicht enigszins tegen het heersende sturingsmodel in waarin dekens achter de schermen werken, en uitgaan van intrinsieke motivatie. Een zo goed en in details uitgewerkte methodiek als de GA-procedure, zeker als deze als best practice wordt aanbevolen of gestimuleerd, zal door diverse advocaten als keurslijf worden ervaren, en het bijhouden van resultaten als ongewenste bemoeienis van collegae of staat. Daar compenseren de veel betere prestatie niet voor, want niet voor iedere advocaat is dat de intrinsieke motivatie. En het introduceren van een wetenschappelijk verantwoorde, gestructureerde methode met registratie, zal soms voelen als het introduceren van verantwoordingsplicht die zich in het ergste geval ook tot tarifiering uitstrekt.

Er is een spanningsveld tussen de huidige vrijwel volledige meesterlijke vrijheid, en effectief en efficiënt professioneel handelen. De advocatuur lijkt het laatste beroep waar in zo'n ruime mate geldt dat men vrijheid van invullen van het vak heeft, binnen algemene procedurele richtlijnen. Ruim 50 jaar geleden gold dit professioneel principe op dezelfde wijze, en in dezelfde mate, ook in de medische zorg. Iedere huisarts en somatisch specialist of psychiater had zijn eigen recept of operatieve aanpak. Dat is niet meer zo, de introductie van het Farmacotherapeutische kompas in 1983 markeert in Nederland het begin van evidence-based guide-lines. Daar is veel mee gewonnen terwijl het vak er niet saaier op is geworden. Voor alle veelvoorkomende zaken zijn typen aanpakken beschreven via guidelines, die bewezen het best werken (soms ook met kosteninformatie). Door de variatie tussen mensen en omstandigheden blijft er nog alle ruimte voor het oog van de heelmeeester, maar de standaard-basis leidt wel tot transparantie, en dat vermindert soms het draagvlak. In eerste aanleg bestond ook onder artsen grote weerstand; huisartsen, oncologen en chirurgen trokken de kar van geleidelijke verandering, psychiateren waren de laatste subgroep die de slag maakten.

We verwachten dat net als bij artsen, niet iedere advocaat *op voorhand* affiniteit zal hebben met de multidisciplinaire werkmethode, met het werken met psychologisch gespreksconcepten, met duogesprekken zoals het GAGW-koppel, met intervisie en registratie van ijkpuntbereiking. GAGW-samenwerking vraagt ook de acceptatie van een vorm van persoonlijke kwetsbaarheid in het werk. En dat vraagt weer vertrouwen, werken in een veilige omgeving, voorbeeldgedrag van peers, in dit geval bijv. de deken.

Er zijn meerdere manieren om draagvlak te vergroten inclusief het werken met feitelijke informatie – wijzen op de goede effecten bij deze methoden, wijzen op de toegenomen arbeidssatisfactie ook bij failures, wijzen op de persoonlijke vorming. En ook wijzend op het bijzondere van een evidence-based methode. Het zou een startpunt kunnen zijn voor academisering van het concrete handelen. Vermoed kan worden dat de inhoudelijk gemotiveerde advocaten, zoals die verbonden zijn in de vFAS, steun zullen verlenen.

Draagvlak onder rechters

Over het draagvlak onder rechters, en het belang voor rechtbank kunnen we kort zijn. De voordelen van de GA-procedure zijn enorm en raken precies aan de grootste ervaren knelpunten. Er wordt veel minder een rechter voor een zaak op tegenspraak ingeschakeld, en als het dan toch moet kan sneller en effectiever gehandeld worden. Omdat de verwachting reëel is dat de GA-procedure een merkbare werkdruk verlichting geeft, wordt een groot draagvlak verwacht. Mogelijk is het flexibel schakelen naar een rechterlijke deelbeslissing niet ieders ding, maar als dat een eindbeslissingszaak voorkomt is veel gewonnen. Met het recent verschijnen van een handleiding waarin voor familierechters een heel stappenplan met instrumentarium wordt geschetst in hoe te handelen bij scheidingen, een handleiding die perfect aansluit op de GA-werkwijze, lijkt groot draagvlak te verwachten.

Zo is het op een andere manier ook lastig het draagvlak te schatten van het ministerie van Justitie en Veiligheid, niet vanwege de andere juridische insteek (geen afzonderlijke belangenbehartiging van de scheidenden) met wellicht een juridisch natraject, maar vanwege de financiering van juridische bijstand (toevoegingen). Dit gaat niet over kosten maar over wie ervoor moet betalen als het inkomen laag is, en hoeveel. Van de GA-procedure is de tijdbesteding nu in een Pilot in beeld gebracht, maar die heeft ook duidelijk gemaakt dat de tijdbesteding die in de bestaande situatie bij toevoegingen wordt gerekend waarschijnlijk fictief is, en veel lager dan de werkelijkheid.

De financiering van toevoegingen (advocaatkosten) berust volgens alle advocaten, die de onderzoekers spraken, op de aanname dat deze tekortschiet voor oranje en rode casussen, maar te royaal is in groene casussen, met een zero sum als nettoresultaat. Niemand weet of dat feitelijk zo is, maar zelfs als dat zo

is, dan doet aan deze rekensom de gedragswetenschapper niet mee.

De cijfers maken duidelijk dat *opgeteld* voor het ministerie de financiële baten groot zijn, maar binnen het ministerie zijn toevoegingen en rechtbankfinanciering verschillende topics, en het zal in meer dan 1 opzicht als een grote stap voelen om een gedragswetenschapper via een toevoeging voor het *juridisch* proces te betalen. Daar komt nog de vraag bij welk tarief aan de orde is. Het is onaantrekkelijk voor de ervaren familie-advocaat die de GA-procedure onder de knie heeft, om zich voor 2/3 of minder van het tarief, en daarnaast met meer dan 100% van de reknorm van tijd, in te zetten, waarbij de financiële bonus van dat vrijwilligerswerk bij de Gemeente en het Rijk ligt.

Het draagvlak van de centrale overheid (i.h.b. het ministerie van Veiligheid en Justitie) is moeilijker in te schatten omdat verschillende belangen onder verschillende departementale kolommen zijn ondergebracht. In z'n totaliteit zou het draagvlak voor de GA-procedure groot moeten zijn, het is vermoedelijk de veruit meest effectieve financieel lonende veranderingsmogelijkheid die tot nu toe is voorgesteld in het kader van het Scheiden zonder Schade onderzoeksprogramma, met alle kans op snelle in cijfers terug te vinden winst.

Een apart aandachtspunt vormen de toevoegingen. We concluderen dat ook voor toevoegingen de GA-werkwijze een zegen is, maar als de financiering van GAGW-koppels maar gedeeltelijk is, is de vraag of de advocatuur daarin stapt en ontstaat zo een situatie die met pennywise, poundfoolish nog vriendelijk is beschreven; er zijn genoeg recente voorbeelden van vergelijkbaar overheidshandelen die deze waarschuwing rechtvaardigen.

Draagvlak onder gedragswetenschappers

Ook deze is moeilijk in te schatten, aangezien veel afhangt van de toepassing van kwalificatie-eisen, organisatorische inbedding (met name in de beginfase van het proces) en financiering. Gedragswetenschappers zijn er qua opleiding in allerlei pluimage, en daarnaast geldt net als bij advocaten een grote individuele vrijheid in het inrichten van het beroepsmatig handelen. Maar waar deze binnen de medische zorg door regulering van verzekeraars gedwongen zijn diagnostiek, handelen en resultaten te documenteren, geldt dat niet in het juridische domein. Gedragswetenschappers hebben met rechters en advocaten gemeen dat zij geen standaardregistraties gebruiken die resultaten koppelen aan diagnostiek en specifieke aanpak (voor zover de onderzoekers konden nagaan). De GA-procedure prikkelt daar wel toe. Dat het anders kan bewijst het exemplarische handboek van de Pilot-leiding, waarin ontwerp en procedures zijn beschreven; de indicatoren die de GARAGE-studie daarop ontworpen heeft met de Pilot-leiding samen vormen de sluitsteen. Deze meer academische transparante benadering van het vak is, zal nu niet ieders ding zijn.

Draagvlak onder de gemeenten

De specifieke reacties van de deelnemers waren gunstig, maar maken ook duidelijk dat het eigenlijk onjuist is om over 'de Gemeente' te spreken als 1 belang. Binnen de gemeente zijn meerdere rollen van diensten te onderkennen en verschillende belangen. Bezien vanuit de scheidingsprocedure heeft de gemeente een belangrijke juridische loketfunctie vaak in samenhang met de loketfunctie in het sociale domein. Deze loketten zijn een belangrijk verdeelpunt, functioneren als verwijzer o.a. naar de advocatuur.

Maar daarnaast zijn de gemeenten, zeker sinds de decentralisatie, verantwoordelijk, direct of indirect, financieel en anderszins, voor een brede waaier aan uitvoeringsorganisaties. Veilig Thuis, Jeugdzorg, tal van ondersteunende organisaties in het sociale (en psychische domein). In grote gemeenten en/of gemeenten met kwetsbare subgroepen zijn er vaak nog specifieke voorzieningen. De gemeente heeft ook een rol bij het onderwijs, ook al is de bekostiging daarvan centraal geregeld en de onafhankelijkheid van bestuur gegarandeerd. En de gemeente heeft een sleutelrol voor personen die in financiële problemen raken, huisvestingsnood hebben, werk zoeken, allemaal zaken die bij complexe scheidingen vaak aan de hand zijn. Zoals Batterink liet zien, gaat het bij kosten per persoon/kind soms

om enorme bedragen, en het gaat zeker bij de Jeugdzorg ook in z'n totaliteit om een grote sector, die te kampen heeft met financiële tekorten, wachtlijsten, en vragen over de effectiviteit. De druk op de gemeenten als gevolg van scheidingen in het algemeen, en complexe scheidingen in het bijzonder is immens. Niet voor niets vindt uit die hoek ook nu al, voor het onderzoek gereed is de grootste vraag naar voortzetting plaats. Niet in de laatste plaats om hopeloze casus toch een kans te geven, ook al is dat een andere categorie scheidingen met a priori minder kans op GA-meerwaarde (de grote GA-winst zit in de snelle 2-sporen werkwijze nog voor zaken in een psychologische groef zitten).

Men kan niettemin gemeentelijk draagvlak voor de GA-procedure verwachten, waarbij niet ondenkbaar is dat de behoefte aan de GA-procedure groter is naarmate de psychosociale stadsproblematiek groter is – we zagen zo iets bij de uitrol van een vergelijkbaar zorgprogramma voor kwetsbare zwangeren (Healthy Pregnancy for All, De eerste 1000 dagen). We concluderen in de marge dat deze dimensie (sociaal-economische verschillen, diversiteit) nog geen plek heeft gekregen in het Scheiden zonder Schade programma. Er is alle reden te vermoeden dat in achterstandsgebieden de nood – ook onder professionals – extra hoog is (en consequenties van onhandige toevoegingsregels extra groot).

We zijn voorzichtig met het inschatten van de reactie van met de gemeente verbonden hulpverlenende instellingen (Veilig Thuis, Jeugdzorg/PI's). Oppervlakkig gezien zouden zij achter de GA-procedure moeten staan, maar als de impact inderdaad zo groot is, beïnvloedt het hun positie. Grootschalige zorg heeft nu eenmaal *altijd* de neiging een intrinsiek belang te ontwikkelen. Het drastisch verminderen van OTS en uithuisplaatsing mag dan wel een zegen zijn voor de gemeentelijke kas en de betrokken ouders en kinderen, en voor geïndiceerden die nu op een wachtlijst staan, je kan toch weerstand verwachten. Bijvoorbeeld door te stellen dat de kleine interventies on the way, van GW en/of GA, toch via verwijzing etc. moeten gebeuren, iets wat de onderzoekers ontraden.

Net als bij de programmatische verbetering van medische en psychosociale zorg voor kwetsbare zwangeren-jonge moeders gedaan is, lijkt een gestructureerd gesprek met de gemeenten – zie de opmerking over volgtijdelijkheid – een belangrijke stap in draagvlakontwikkeling en gedeeld probleem-eigenaarschap. Advocatenzorg is weliswaar formeel niet gemeentelijk georganiseerd, maar in het familierecht zie je nu wel een dergelijke ontwikkeling richting samenwerking op inhoud.

Draagvlak onder ouders

Draagvlak onder ouders kan worden verwacht, als ze over deze aanpak als keuze worden geïnformeerd, en gebruik kan worden verwacht als in de aanloop tot GA geen extra barrières worden opgeworpen. Ouders zullen niet vaak uit zichzelf een voorkeur hebben voor deze of gene methode. Als verwijzers een duidelijke voorkeur uitspreken, hoe logisch ook, is voorzichtigheid geboden. In het huidige tijdsgewricht is er bij de burger – met reden – afnemend vertrouwen in de 'overheid' als informant. Argwaan is snel gewekt als het gevoel bij de burger is dat met een verandering – hier van 2 advocaten naar 1 – vooral een overheidsbelang wordt gediend (en dat is eerlijk gezegd ook zo). In de GA-Pilot was uiteindelijk wantrouwen in de voordelen van een meerpartijdige advocaat de belangrijkste reden waarom een gezin afhaakte (bij aanmelding of intake), zowel van man als vrouw (hoe vaak het voorkwam, zie hoofdstuk 8.2). Verminderen van die informatiewantrouwen is belangrijk voor draagvlak. Er zijn meerdere parallelle strategieën denkbaar om de doelgroepen te bereiken (zie de ervaringen in systematische programma's om kwetsbare zwangeren te bereiken voor participatie in preventieve zorg, met een grote gemeentelijke component). Een belangrijk selling-point is de veel lagere kans op kind-interventies en daarnaast financiële besparingen.

En de kinderen?

Het klinkt vreemd over draagvlak onder kinderen te spreken. Omdat we er niet van uitgaan dat zij een belang hebben, dat als 'draagvlak' onderkend wordt. Ze hebben immers geen enkele macht of zeggenschap. Toch lijkt ons de moeite waard er door die bril ook naar te kijken, al was het maar als

eerbetoon aan de kinderombudsman mr. Dullaert zo'n belangrijke inspiratiebron is geweest. Wij vermoeden dat de kinderen alleen al veel gelukkiger zijn door het verlaagde escalatieniveau en daarmee samenhangende stressniveau van de ouders. Kinderen nemen, ook op jonge leeftijd, haarfijn waar wat er in het gezin gebeurt ook al zullen ze – vooral als ze klein zijn – niet de mogelijkheid hebben dat vlot te verbaliseren, en al helemaal niet in de korte eenmalige setting van een mevrouw of meneer die rechter is en hen dingen vraagt. Kinderen zijn in complexe scheidingssituaties doorgaans erg solidair met hun ouders, proberen evenwicht aan te brengen, waar ze onbalans ervaren – onzelfzuchtig. Vermoed kan worden dat ze emotioneel veel baat hebben bij het feit dat de ouders meer in balans zijn. Ze hebben verder vaak een mening over opties die hen direct raken rond woonplaats, school, (eigen) kamer, met de andere kinderen bij elkaar in 1 huis of elk bij een ouder, of bird's nesting.

Het onderzoek naar ouderverstoting dat de onderzoekers eerder i.s.m. mochten uitvoeren maakt duidelijk dat er mogelijkheden zijn voor de 12+ jarigen te werken aan emancipatie van hun stem (Villa Pinedo initiatief). Het zou de moeite waard zijn alle casus van de GA-Pilot te volgen, ook op langere termijn, en de meningen over enkele jaren te peilen. Verder is het afwachten of onderzoekers in Utrecht, die zich met kinderpacticatie bezighouden, in dit verband het draagvlak-concept voor de kinderen vorm kunnen geven.

9.3 Overige bevindingen

In het feitenonderzoek kwam een aantal bevindingen naar voren dat van mogelijk belang is bij het verbeteren van de scheidingszorg, of ook in het algemeen. Bij alles moet men zich realiseren dat dit reeds complexe scheidingen waren met, bij de start, matig (oranje) tot zeer complex (donkerrood) karakter.

Bevinding 1 (par 8.1):

De instroom van cliënten vindt vanuit een groot aantal verwijzers plaats. Daaronder ook de rechtbank en het onderwijs, al domineerden in de GA-Pilot de gemeente (ruim de helft) en de eigen aanmelding evt. via een eerst ingeschakelde advocaat (1/3). We concluderen dat voor de midden tot hoog risicogroep het aanmeldingsloket toegankelijk was *ongeacht* de verwijzer.

Bevinding 2 (par 8.1, par 8.2):

Maar de helft van de aangemelden was gehuwd of had een geregistreerd partnerschap. We concluderen dat aard van de formele relatie tussen de ouders mogelijk een rol speelt bij complexe scheidingen. Daarbij zijn de kinderen relatief jong. Complexiteit is hier vaak extra groot door het niet afdwingbare karakter van het ouderschapsplan.

Terzijde: de interpretatie van deze bevinding kan anders zijn in culturele situaties waar de partnerrelatie sowieso minder vaak formeel is.

Bevinding 3 (par 8.1)

De leeftijdverdeling van het oudste kind was grofweg: 1/3 onder de 5, 1/3 5 tot 12, 1/3 12 jaar en ouder. Complexe scheidingen lijken t.o.v. gewone scheidingen vaker jonge gezinnen te betreffen. Daar is de financiële impact van kindmaatregelen extra groot, en bijgevolg de baten van de GA-procedure ook (niet in de analyses meegenomen, i.v.m. de conservatieve benadering). Er waren in deze steekproef geen eerste aanwijzingen dat samengesteld gezinsverband hield met complexiteit, maar de steekproef was te klein voor meer dan deze constatering.

Bevinding 4 (par 8.1)

Er vallen relatief veel gezinnen af in een vroeg stadium, zowel bij aanmelding als na intake. Of dat meer dan onder het 2 advocatenmodel is weten we niet. Aanmeldingsuitval lijkt voor een deel te maken hebben met procedure onbekendheid bij de scheidenden, mogelijk ook de escalatie zelf, maar – kijkend naar ervaringen in dergelijke zorg in het medisch domein, het Mind2Care onderzoek van Quispel c.s. – ook de procesbarrière voor minder hoog opgeleiden – zou zeer goed een rol kunnen spelen, in

samenhang met de geobserveerde mentale gezondheidsproblematiek. De gesuggereerde oplossing heet in de zorgsector 'warme' overdracht.

Bevinding 5 (par 8.1)

Doorlooptijden zijn met een bekende techniek die ook de nog lopende gevallen meeneemt, essentieel om het proces maar ook de effectiviteit van de GA precies te monitoren. Die laten zien dat de aanmelding niet meer dan 4 weken duurt, en de hele procedure niet meer dan een jaar. De onderzoekers zijn het eens met de GA-ontwerpers dat dit 2 zijden van 1 medaille zijn. De *aspecifieke* maatregelen om bij geen enkel schakelpunt delays te laten ontstaan (een inspanning aan de professionele zijde) zijn een noodzakelijke(!) voorwaarde voor de *specifieke* werking van de GA-procedure. Dat is van belang bij de inrichting, als het tot verbreiding komt.

Bevinding 6 (par 8.2)

In de steekproef viel op dat in *vrijwel alle* casus er een zeer traditioneel rollenpatroon was tussen vader en moeder, met een geringe zorgrol voor de vader. Dat had niet te maken met verschil in opleidingsniveau (dat was er niet), en was ook uitgesprokener dan alleen verklaard kan worden vanuit het – in Nederland bekende - verschil in arbeidsparticipatie. Het is een intrigerende vraag of dit een rol speelde als bijdragende rol aan de scheiding, of als bijdragende rol aan de complexiteit van de scheiding. Voor de vrouw die meer moet werken is er allerhande ondersteuning, voor de man die meer moet 'moederen' ligt dat anders. Mogelijk is hier ook een dwarsverband met andere bevindingen bij de vaders.

Bevinding 7 (par 8.2)

Van 11 onderscheiden conflictpunten die de GA en GW kunnen tegenkomen, zijn conflicten rond opvoeding, omgangsregeling, wonen en alimentatie de harde kern. En het is duidelijk dat de oplossingstijd met het aantal conflicten samenhangt, en de uiteindelijke oplossingskans vermoedelijk ook. Het escalatieniveau lijkt door de GA-procedure gemanaged te kunnen worden, want de initiële escalatie speelt in de bestudeerde casus – anders dan het aantal conflicten – geen rol (meer) als het gaat om de tijd.

We vermoeden dat de GA-procedure – als onderdeel van de werkwijze die sterk gericht is op vinden van allerlei onderhandelbare elementen – meer conflictpunten c.q. overlegpunten hanteert, dan in een 2 advocatenmodel het geval zou zijn geweest. De niet-genoemde topics, die bij een rechtbankprocedure in principe in de afweging níét voorkomen als zijnde in orde (de eerdergenoemde 'independence of irrelevant alternatives'), worden, naar de onderzoekers aannemen, geregeld in de GA-procedure wél ingebracht als mogelijk onderhandelingselement. Hiervoor bestaat ook een wetenschappelijke argumentatie. Het zou interessant zijn dit preciezer vast te stellen als verdere onderbouwing van de GA-methode.

Bevinding 8 (par 8.2)

De GA-Pilot gebruikte een uitgebreid risicotaxatie instrument (RTI) dat schriftelijk was, bijna 130 vragen, een kwart daarvan open. Dat GA-Pilot instrument functioneerde voor het GAGW-koppel als onmisbaar onderdeel voor het opstellen van een plan van aanpak; *niet* als beslishulp (met regels). De GARAGE-studie maakte *een verkort RTI* op basis van verschillende in Nederland in gebruik zijnde, en wetenschappelijk gepubliceerde RTI's, met als toegevoegd onderdeel een escalatie-vragenset ontleend aan de uitgebreide GA-RTI.

De vragenset liet toe de antwoorden te kwantificeren en tot een index-score te samenvatten (0-100). Die index-score bleek sterk samen te hangen met de afloop van het scheidingsproces op het punt van *uitval*. We concluderen dat er voldoende validiteit aanwezig is om het instrument uitgebreider als beslishulp proberen toe te passen, enerzijds bij de instroom en evt. tijdschatting/bekostiging, anderzijds als monitoring instrument (met herhaalde meting) om te helpen inschatten wanneer de GA-procedure beter kan worden gestopt.

Bevinding 9 (par 8.2)

Een van de belangrijkste nevenbevinding in de GARAGE-studie is dat de gezondheid en kwaliteit van leven ernstig gestoord/verstoord is, bij mannen nog wat meer dan vrouwen. En specifiek onderzoek naar mentale gezondheid laat op het terrein van angst en depressie zien dat bij aanvang van het scheidingsproces (eerste afspraken), in de grote meerderheid van de gezinnen tenminste 1 ouder op het niveau zit dat mentale medische zorg gerechtvaardigd zou zijn.

Het gezondheidsaspect krijgt tot nu toe nauwelijks aandacht in de Scheiden zonder Schade aanpak. Er zijn tenminste 2 goede redenen om dat wél te doen. Uiteraard in de eerste plaats voor de ouders zelf. Maar daarnaast is het scheidingsproces beslist niet gebaat bij ouders die nauwelijks bij de les *kunnen* zijn door depressieve, stress en angstgevoelens.

Omgekeerd levert deze bevinding bij complexe scheidingen – dezelfde metingen zouden bij minder belaste scheidingen ook gedaan moeten worden – een mogelijke (deel)verklaring op van het succes van de GA-procedure. Deze zal door de de-escalatie, en aandacht voor de psychologische aspecten ook op deze aspecten ingrijpen.

Nog weer anders gesteld: het is niet ondenkbaar dat de complexe scheidingsdynamiek aanvankelijk de aangedane mentale gezondheid als *gevolg* heeft, maar bij toenemende escalatie, kan deze mentale problematiek veranderen in *aanjager, medeoorzaak* van groeiende complexiteit. Dit rechtvaardigt veel meer aandacht voor gezondheidsaspecten bij de ouders dan nu.

Bevinding 10 (par 8.2)

In het verlengde van bevinding 9, valt op dat de schade aan het kind relatief mee lijkt te vallen, althans bij aanmelding. We gaan er daarbij vanuit dat de inschatting van de ouders – die zeer veel overeenkomsten vertoonde – valide is. De onderzoekers vermoeden dat in de gangbare ontwikkeling van complexe scheidingen gaandeweg de kinderen ernstiger beschadigd raken, met name als na de feitelijke scheiding het gevecht wordt voortgezet.

Bevinding 11 (par 8.2)

In samenhang met de gezondheidsschade, maar ook antwoorden op andere vragen, valt op dat bij complexe scheidingen de vader er slechter afkomt, voorstaat dan de moeder. Daar zijn redenen voor aan te wijzen: het proces vindt in een overwegend tot vrijwel totale (Jeugdzorg, RvK) vrouwelijk-professionele omgeving plaats. Daarin ontstaan onherroepelijk gender-gerelateerde processen (niet intentioneel uiteraard).

Eén ervan werd in het onderzoek naar ouderverstoting/contactverlies gememoreerd door ouders en kinderen: bij toewijzing van kinderen en zorgtijd in conflictsituaties is er onbalans. De verklaring was dat het (Nederlandse) systeem er impliciet vanuit gaat dat de moeder de meest natuurlijke verzorger. Een kwestie van identificatie.

De onderzoekers stelden vast dat – tijdens informele contactmomenten – dit vermoeden onder de professionals veel weerstand opriep, vergelijkbaar met de weerstand in medisch-professionele kring enkele decennia, tegen het idee dat mannen (medisch-specialisten, huisartsen – destijds overwegend man) te veel met een mannenbril kijken. Of deze processen spelen is daar geen vraag meer, en er heeft zich in de medische sector een grote verandering afgespeeld, niet alleen rond man-vrouw verhoudingen, maar ook wat betreft de omgang met andere culturen/etnische achtergronden. Deze bevinding is in dezelfde context te plaatsen als bevinding 6.

Bevinding 12 (par 8.2, par 8.3)

De effectiviteit van de GA-procedure komt nadrukkelijk niet alleen tot uiting in het feit dat conflicten worden uitonderhandeld, maar ook dat er meer (pragmatische) acceptatie is van lastig op te lossen ongelijkheden (vaker van vaders trouwens). De onderzoekers achten aannemelijk dat zelfs de casus die na intake halverwege stopten, en dan vermoedelijk een ander spoor gingen volgen, er voor dat nieuwe spoor toch voordeel aan hebben gehad. Dat zou moeten worden onderzocht. Dat is ook de mening van het expert-panel, dat in veel gevallen positieve effecten onderkende op het gezinssysteem (m.n. het

kind) van de werkwijze.

Bevinding 13 (hoofdstuk 8)

Het blijkt dat het resultaat van de GA, ook wat betreft de procesparameters, niet afhangt van welke GA, welke GW, en welke combinatie de casus aanpakte. Dat wijst op een hoge procedurele kwaliteit. Er is dus ook geen inhoudelijke noodzaak vaste koppels te vormen bij verdere toepassing. Dat is een wezenlijk voordeel als het gaat om de relatieve vrijheid iedere GA of GW die gekwalificeerd is in de 'pool' op te nemen, waardoor ook geen marktverstoring optreedt. Er kunnen wel andere redenen zijn dergelijke koppels te vormen.

Bevinding 14 (par 8.4)

De evaluatie van de GA-procedure heeft resultaten die in gelijke mate gelden voor toevoegingen of door de ouders geheel betaalde advocaatzorg. Dat is belangrijk voor algemene toepassing. De onderzoekers stelden echter vast dat een verder uitbreiding van de GA-procedure, waarbij de operationele GAGW-kosten niet meer uit een subsidie kan worden gehaald, maar uit reguliere bekostiging, o.a. te maken krijgen met de financiële arrangementen rond toevoegingen.

Deze toevoegingsarrangementen, die uitgaan van een 2-advocatenmodel, berusten op aannames, die niet correct lijken. Feitelijke kennis hierover lijkt noodzakelijk om vervolgstappen te kunnen maken.

Bevinding 15 (par 8.3, 8.4)

Het blijkt moeilijk, ook in de GA-procedure die meer dan gewoon aandacht gaf aan het kind, aan te wijzen waar of hoe zich het beter 'horen' van het kind zich vertaalt in resultaten. Zolang het primair een 'houding' is, is de vraag of de wederpartij (de kinderen, maar ook de ouders) ook zelf de ervaring hebben dat er naar ze geluisterd wordt.

Bevinding 16 (par 8.1, 8.2)

Voor de beoordeling van zichzelf en het kind bleek een professionele ouderenquête – afzonderlijke beantwoord - een goede informatiebron, ondanks de complexe scheidingsproblematiek. Er was grote overeenstemming tussen de ouders rond de situatie van het kind.

Bevinding 17 (par 8.3)

Een belangrijke bevinding voor de toekomst lijkt de noodzaak van een uniforme minimale casusregistratie, zoals gebruikt in de GA-Pilot/GARAGE-studie. In combinatie met een standaard-extractie uit deze casusregistratie (in ons geval voor de expert-panelstudie) ontstond een uiterst effectief communicatiemiddel bij overleg tussen experts in een multidisciplinaire omgeving. Deze kan ook overwogen worden bij bijv. rechtbankprocedures, en 'appointeren'.

9.4 Aanbevelingen

Hieronder staan de belangrijkste aanbevelingen genoemd.

Aanbeveling 1.

De belangrijkste aanbeveling is om, gezien de huidige kennis en bestaande infrastructuur – ook van de GA-deskundigheid – *op dit moment* tot uitgebreidere toepassing van de GA-procedure over te gaan.

Er zijn uiteraard onzekerheden en verbeterpunten, maar die zijn relatief onbelangrijk, en zeker niet van dien aard dat uitstel of nader onderzoek voor die beslissing nodig is. Er is daarentegen wel een aanzekerheid grenzende waarschijnlijkheid dat er snel substantiële positieve gevolgen zijn – voor rechtbank, rechters, gemeentelijke partijen, de ouders zelf en de kinderen.

Gezien de reeds aanwezige netwerken, kennis (ook bij bestuurders), en acceptatie, ligt voor de hand de provincie Noord-Brabant als primaire implementatieregio te kiezen, en volgtijdelijk daarna een nader te bepalen in de Randstad gelegen stedelijke agglomeratie. Deze laatste keuze kan zo mogelijk gecombineerd worden met lopend praktijkonderzoek.

Dit zou een *definitieve* toepassing dienen te zijn, met een multidisciplinaire opzet zoals in de GA-Pilot beschreven. De GA-procedure zou daarbij 1 jaar monitoring na convenant of eindbeslissing inhouden, d.w.z. contactmomenten met het behandelend GAGW-koppel bij 6 maanden en 1 jaar. Voorts, minimale nazorg; voor structurele zorg verwijzing naar het zorgveld (die evenwel de GAGW informeert over voortgang). Voorts, in onderzoeksverband elementaire informatie over de casus die afvallen. Voor de gegevens-infrastructuur wordt het digitale stakeholder-onafhankelijke registratiesysteem gebruikt.

Deze definitieve toepassing heeft een regionale/gemeentelijke ordening, mede van de betrokkenheid van allerlei gemeentelijke organisaties rond complexe scheidingen.

Deze definitieve toepassing staat open (en moet openstaan!) voor casus die geheel zelf betalen en zgn. toevoegingen. Dat betekent dat de lokale/regionale advocatuur invulling moet geven aan een pendant van het juridisch loket, mogelijk in combinatie met het aanmeldingsloket.

Voor de bekostiging wordt een eenvoudig model nagestreefd:

- het juridische systeem bekostigt de advocaat
- het gemeentelijke/sociaal systeem bekostigt de gedragswetenschapper op vergelijkbare voorwaarden (!)
- beide systemen dragen bij aan de bekostiging van enkele onmisbare systeemelementen: (1) de technische kosten van een website met het handboek en het formulieren depot, (2) het casus-registratiesysteem, en (3) de standaardrapportages over clientflow en resultaten; de uitvoering kan bij bestaande partijen op niet-commerciële basis worden belegd.

Bekostigingsregels respecteren dat er tijd aan multidisciplinair overleg wordt besteed.

De aanbevolen uitbreiding vindt binnen enkele kaders plaats, die beperkend zijn maar waarvan de verandering tijd vraagt of meer informatie.

Het eerste kader is de beperking tot scheiding na huwelijk of geregistreerd partnerschap. Het tweede kader is de beperking tot nieuwe oranje en rode casus.

Het derde kader is de beperking tot voldoende Nederlandstaligen.

Over deze 3 kaders gaan de volgende aanbevelingen (aanbeveling 2 t/m 4).

Aanbeveling 2

Het is gewenst ook volwaardige scheidingszorg te realiseren, wettelijk geborgd, bij gezinnen met minderjarige kinderen waarvan de ouders niet gehuwd of geregistreerd zijn.

Hiermee zou een Pilot-studie kunnen worden uitgevoerd, niet per se beperkt tot alleen de GA-procedure als modus. De gemeenten en de advocaatkantoren kunnen hierbij sturende partij zijn.

Aanbeveling 3

Het is gewenst in een qua aantallen voldoende groep van *laag tot matig complexe scheidingen* ook de GA-procedure toe te passen in onderzoeksverband. De GA-groep zou kunnen worden uitgenodigd hiervoor een aangepaste vorm te ontwikkelen. Ook als hier de voordelen in absolute zin kleiner zijn, kunnen de gunstige effecten toch gezien de grote aantallen optellen. Een aantal van minimaal 50, maar beter 100 casus is genoeg.

Evenzeer is het gewenst te onderzoeken of de GA-procedure ook werkt bij '*uitbehandelde*' *complexe casus*, d.w.z. complexe casus die in het 2-advocatenmodel zijn stukgelopen. Op voorhand moet hier een lagere effectiviteit verwacht worden, maar succes bij slechts een deel van deze casus vormt voor de praktijk nog steeds een voordeel.

Met gemeentelijke vertegenwoordigers (evt. VNG) maar ook binnen professionele kring zelf zou de haalbaarheid onderzocht moeten worden van universele triage en risicotaxatie, voor (1) resultaatverbetering, (2) planning, (3) effectivering van het gelijke toegangsbeginnel.

Aanbeveling 4

Het is gewenst de GA-procedure uit te breiden tot niet-Nederlandstaligen. Hiertoe dient een beperkt bedrag worden ingezet om de risicotaxatie en de enquêtemiddelen wetenschappelijk te vertalen (voorzover niet reeds beschikbaar). Daarnaast is het wenselijk te onderzoeken, mogelijk als onderdeel van de proef-Pilot in een Randstedelijke regio, of aanpassing van de GA-werkwijze nodig is in bepaalde culturele/religieuze situaties.

Aanbeveling 5

Het is gewenst uit een communicatie en discussieroute uit te stippelen binnen de advocatuur en familierechtelijke macht waarin niet alleen aandacht is voor de wetenschappelijk benadering die uit de GA-procedure spreekt, en die vermoedelijk veel heeft opgeleverd, maar ook aan de professionele cultuuraspecten die hier aan de orde zijn. Er zijn veel elementen in de *huidige juridische situatie*, zowel wat betreft de professionele organisatie en cultuur (bij zowel advocaten als rechters) ALS wat betreft de maatschappelijke roep om resultaatverbetering en numerieke, wetenschappelijke verantwoording, die verbluffend overeenstemmen met die in de *medische zorg* zo rond 1980 toen de evidence-based werken omslag begon. De arts en verpleegkundige van nu, vaker vrouw dan man, zouden hun evenknie van 50 jaar geleden in veel opzichten niet herkennen, maar wel in de primaire drive voor het vak, mensen beter maken. Dat wettigt het vertrouwen dat zo'n omslag in het juridisch veld op basis van de primaire drive om het juridisch vak in te gaan ook mogelijk is. De recente handleiding voor familierechters is wat dat betreft een voorbeeld van veranderende professionele oriëntatie.

Aanbeveling 6

Het is gewenst dat in professionele kring en/of in onderzoeksverband aandacht komt voor de gender aspecten (inclusief ouderschapsfacetten) in het juridisch werkveld inclusief de kindbescherming/Jeugdzorg.

Aanbeveling 7

Het is dringend gewenst nauwkeuriger informatie te hebben over de financiële en economische aspecten van de familie-advocatuur. Eventueel in de vorm van vertrouwelijk onderzoek. Daarbij kan deskundigheid worden benut die gezondheidszorgeconomen hebben ontwikkeld. Het is goed denkbaar dat in de huidige situatie onjuiste (in)schattingen van stakeholders in het juridische tot ongunstige arrangementen hebben geleid of leiden, in de eerste plaats voor het Rijk en de advocatuur zelf.

Triqs. Vernieuwend onderzoeksbureau.

Bezoekadres
Eiffelstraat 66-70
8013 RT Zwolle

Postadres
Postbus 30172
8003 CD Zwolle

038 - 466 15 70
info@triqs.nl
www.triqs.nl